**Вінницька філія Центру дослідження історії Поділля
Інституту історії України НАН України
при Кам'янець-Подільському національному
університеті ім. Івана Огієнка**

**Вінницька обласна організація Національної спілки
краєзнавців України**

Анатолій Нагребецький
Сергій Свирида

ЗВЕДЕНІВКА –
село на пагорбах Поділля

**Вінниця
2018 р.**

ББК 63.3 (4УКР–4ВІН) 62.08
УДК 94 (477.44)
Н 61

Н 61 **А. Н. Нагребецький, С. В. Свирида.**
Зведенівка – село на пагорбах Поділля. – Вінниця:
ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2018. – 616 с.

Рецензенти: Г. Ю. Мельник - голова Шаргородської районної організації профспілки працівників освіти.
А.В. Сварчевський – голова Вінницького церковно-історичного комітету, церковнослужитель

Книгу видано за фінансової підтримки небайдужих до історії цього села людей: Бондаря В.Д., Гончарука В.І., Джиги М.В., Залозного А.А., Рудик Л.В., а також інших прхожан православного та католицького віросповідання.

У книзі відомого подільського журналіста і краєзнавця Анатолія Нагребецького розповідається про минуле і сучасне древніх поселень Зведенівки, Попелівки і хутора Лесі Українки, що виникли на місцевих пагорбах і засновані з волі Божої ще у XVI столітті. Життя людей на цих землях благословила Сама Матір Божа і у всі віки проявляє заступництво над ними. Вдячні миряни побудували тут аж три Божих Храми і всяко підтримують їх.

Про життя людей на Зведенівських пагорбах на протязі всього періоду, про їх митарства, особливо під час радянщини, і буде мова у цій книзі. Вона буде цікавою всім, хто хоче знати історію рідного краю, прагне знати більше про своє село, звідки тягнеться корінь роду свого.

ISBN 978-617-7230-17-15
© Нагребецький А. Н., Свирида, С. В. 2018
© ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2018

НАЩАДКАМ ВІД ПОТОМКІВ

До 260-ї річниці з часу
заснування і освячення у Зведенівці в 1757 році
Храму Господнього, названого в честь Успіння
Божої Матері,
П Р И С В Я Ч У Є Т Ь С Я

Слово Правди про село…

Ми сьогодні живемо й діємо в час історичний, відповідальний. Творення української державності змушує кожного повернутися до свого минулого, збагнути безцінність утраченого, фатальну шкідливість десятиліттями насаджуваної псевдодуховності, що накривала суспільство чорним крилом нищительства, викорінювала з національного ґрунту прадідівські традиції.

Настав час великої просвітницької роботи, час національно-духовного Відродження, час, котрий має заповнити Істиною всі «білі плями», що їх зоставила на тілі України та її народу колишня радянська імперія.

Невідкладний обов'язок сучасного українського письменника – зняти тисячам і тисячам людей полуду з очей, очистити їх думки від брехні, неправди, яка насильницьки закривала очі, затуляла вуха найперше молодим людям, аби зростали в незнанні, в омані й стали врешті-решт безбатченками, жителями хіба-що з українськими прізвищами і бездумним «насєлєнієм», отакими собі обертаками, що в руках політиканів-привладників завтра-позавтра стануть ким хочеш, хай і «моголами». В усі часи й епохи, в усіх народів реальне буття й духовний розвиток тримаються на підмурку традицій народу, на стовпах власної історії.

Сучасний автор Анатолій Негребецький – є одним з тих хто завжди говорить історичну правду, адже настав час пошуку істини, а вона тут, здається, навдивовижу проста й доступна для всіх: не десятиліттями, а віками складалася й утверджувалася імперська система, яка в своїй генеалогії, в усіх виявах мала, з одного боку, тоталітаризм, а з іншого – бездуховність.

Що було в душі тих, хто знімав хрести з церков чи не в кожному селі, розвалював каплиці або висаджував у повітря вікові храми, чинив вандалізм на сільських і міських цвинтарях?

З висоти XXI ст. людство дедалі пильніше оглядає й осмислює свою багатовікову історію, її повчальні уроки. Спираючись на досвід минулого, воно шукає відповідей на болючі проблеми й намагається визначити оптимальні шляхи розв'язання насущних завдань сьогодення.

Народознавство – то ціла система, спектр проблем, що обрамлюються воєдино отим високим, багатомірним поняттям – духовністю, котра складається з тисячі імен.

Імена! Скільки їх, на жаль, стало для нас незнаними, невідомими, скільки щирого золота нашої праісторії, нашого славного кануло у безпам'ять!..

Ось такою спробою заповнити не одну прогалину в нашому народознавстві і є книжка письменника Анатолія Негребецького «Зведенівка – село на пагорбах Поділля».

Автор опрацював багатющі матеріали архівів, наукових бібліотек, епістолярії, що нині стали доступними для дослідників, переосмислив значну кількість рідкісних матеріалів, раритетних видань, зібрав чимало спогадів односельчан – і на цій основі створив нариси-есеї, в яких щасливо сусідує дослідницьке, аналітичне начало й прозора публіцистична форма обрамлення думки-вислову. Незаперечна цінність книжки – в її документальності, та архівно-джерельній основі.

Звичайно, в одній книзі неможливо охопити усе розмаїття явищ історії села Зведенівки, тим більше детально проникнути у їх суть та специфіку, проте думки, спостереження, оцінки і авторські висновки становлять винятковий науковий інтерес, та є значним авторським внеском в історію цього старовинного подільського села.

Тож свій громадський обов'язок – повернути славу селу, ім'я народові, його культурі й сказати читачам слово Правди – Анатолій Никифорович Негребецький – чесно виконав.

Анатолій Сварчевський –
Голова Вінницького
церковно-історичного комітету.

Літопис Зведенівки — відродження села

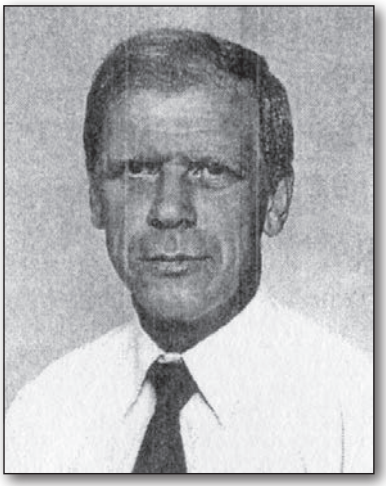

Григорій Юхимович Мельник

Кожне наше село, наче окрема держава, має свою історію, довгу і цікаву. Розбудовуючи цю державу, ми все глибше усвідомлюємо, що поруч зі створенням розвиненої, динамічної економіки має йти піднесення національної самосвідомості, відродження духовності й культури. Виняткова роль у розв'язанні цього завдання належить краєзнавству, яке з раннього дитинства зв'язує нас із рідною землею, служить своєрідним містком між минулим і прийдешнім. Адже не можна уявити повноцінного духовного життя без історії наших міст, селищ, сіл, вікових традицій народу, його неповторних фольклорно-етнографічних пам'яток, унікальних творів архітектури і мистецтв.

Книга Анатолія Нагребецького «Зведенівка – село на пагорбах Поділля» – помітне явище у нашому Шаргородському регіоні, а можливо, і в загальноукраїнській літературі. Бо написана про те, що любо-дорого серцю майже кожного мого земляка – про колиску мого народу, про рідні Зведенівку і Попелівку.

Гортаючи вкотре сторінки книги, без перестанку хочеться розглядати фотознімки, читати розповіді очевидців подій, що творилися тут. Оті панські будівлі, що з часом стали колгоспними, бурякові лани, сільські музиканти, місцеві таланти – то все наше минуле життя, незалежно від того, як його оцінюють нинішні політики. Для мене – уродженця цього села те життя було і залишається яскравим і урочистим.

Таким і залишиться у пам'яті кожного назавжди. Тому, що воно дзеркально і правдиво відображене у цій книзі.

Не новину скажу, що мешканці Зведенівки і Попелівки до недавна були позбавлені можливості довідатись про історію рідного краю. А, не знаючи минулого, свого родоводу, людина відривається від того коріння, яке живить її самовідданість, націоналізм, патріотизм, гордість за незалежність до славетного українського народу.

І це не вина, а біда наших співвітчизників, земляків. Тому, що ще трохи більше трьох десятків років назад просто не заохочувалось вивчення історії рідного краю, а робилось усе, щоб український народ не знав правдивої власної історії. Те, що викладали в школах та і у вищих навчальних закладах, «просіювалось» через щільне ідеологічне радянське «сито», після якого не залишалось нічого від дійсної історії нашої нації.

Автору вдалося подолати таку біду, створивши літопис наших сіл.

Поява таких книг – знаменна віха в житті нашої Шаргородщини. Адже маємо найцінніше – відтворення подій, що вже стали історією, зображення людей, які цю історію творили. Для цього автору прийшлось «перелопатити» багато архівних документів.

Суттєвим доповненням тексту розповідей виступають чисельні ілюстрації, багато з яких самі уже стали історією. Як, наприклад, унікальне родинне дерево Собанських, сертифікат на будівництво у Зведенівці артезіанської свердловини (1912 р.) або рідкісні карти Шпиківського чи Джуринського районів. Автор по письменницьки вміло і доступно описує хід будівництва храмів у селі, про їхнє облаштування та їх значення для людей.

Велика заслуга при написанні цієї книги належить краєзнавцю та історику, співавтору книги Свириді Сергію Васильовичу, який по крупинці збирав довгі роки окремі матеріали та фотографії з історії наших сіл. Тому **велика подяка**

Анатолію Нагребецькому і Сергію Свириді, які у книзі правдиво відобразили минуле Зведенівки і Попелівки, Подільського краю, історію України, і цим вони вносили і вносять свою частку у те, щоб ми на своїй землі були вільним народом та ніколи вже не повернули до рабства.

Григорій Юхимович Мельник

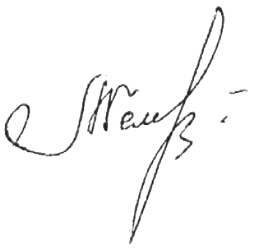

Про що говорить пам'ять

«Народ, що втрачає пам'ять -
втрачає життя»
Р. Андріяник

Над людиною, яка переступила грані земного життя, співають «Вічна пам'ять». Хто ж має пам'ятати? Нащадки. Що пам'ятати? Добрі вчинки людини, які вона творила на протязі усього життя. Але людина живе на світі роки, а людство – віки. Наше наземне життя це є екзамен на вічність. А це вже історія, яку нам варто знати і пам'ятати.

Історики кожен на свій лад складають, сягаючи в глибину віків, історію, яку змінюють, переплутують в залежності від політичної погоди. А країна – це не лише великі міста, а й тисячі сіл, хуторів, які кожне мають свою історію, свої легенди, топоніми, приповідки і навіть свої пісні.

Знаємо, чому Київ названо Києвом, Вінницю – Вінницею, Шаргород – Шаргородом. Спитаймо, чому і коли село наше назвали Зведенівкою, чи Попелівкою, чи Вербівкою. «А хто його знає, це було давно…» – зітне плечима не один житель села. «А чому церкву назвали в честь Успіння Божої Матері і коли?» І знову… «А хто його знає...»

Саме тому автори, разом із небайдужими до історії свого краю людьми, спробують відтворити історію наших сіл Зведенівки і Попелівки, щоб не було більше у наших майбутніх нащадків отої відповіді: «А хто його знає…»

Отож, на пам'ять гідним нащадкам. Як це було… Продовжуємо пошук історичної правди.

Анатолій Нагребецький *Сергій Свирида*

З В Е Д Е Н І В К А

Там, де мальви цвітуть навесні,
Де півонії й трави шовкові,
Там до болю є рідна мені
Ця Зведенівка мила й чудова.

Як згадаю той шепіт трави,
Колосків, чи ранкових тих квітів –
Зразу ж серцем я лину сюди,
Нема кращого місця в цім світі!

Ти, Зведенівко, завжди в мені,
В моїм серці, чи, навіть, в розмовах.
Ти є цвітом у мóїй душі,
Ти є світом моїм калиновим.

Анастасія Липівська

РОЗДІЛ І. Географія села

Зведенівське горбогір'я

Моє рідне село – це маленька моя Батьківщина,
Це – перлинка Поділля, Шаргородського краю краса.
Вдалині за селом простяглася Святая Долина,
Де з небес до людей Божа Матір зійшла.

Моє рідне село – це маленька моя Батьківщина,
Моє рідне село – це подільського краю краса.
Де б не був по життю, а думками до тебе я лину,
Бо Зведенівка в серці, як отчого дому душа.

Тут дитинства і юності роки, як птах пролетіли
Між горбистих ланів, верболозів, маленьких струмків,
Де Суха свої води у Дністер несе посивілий.
О! Як хочеться знову до рідних її берегів!

Моє рідне село – це маленька моя Батьківщина,
Це – перлинка Поділля, Шаргородського краю краса.
Вдалині за селом – Йосафатова щедра долина,
Де з небес до людей Матір Божа в джерелах зійшла.

Сергій Свирида

У мальовничому місці південно-східної частини Шаргородського району, що розташоване на невеликих пагорбах, які починаються на північній окраїні села і проходять через усю його західну, східну та південну частини, розкинулось село Зведенівка.

В географічному положенні територія Зведенівки розташована в межах південно-західної частини Подільської височини в середній течії річки Сухої.

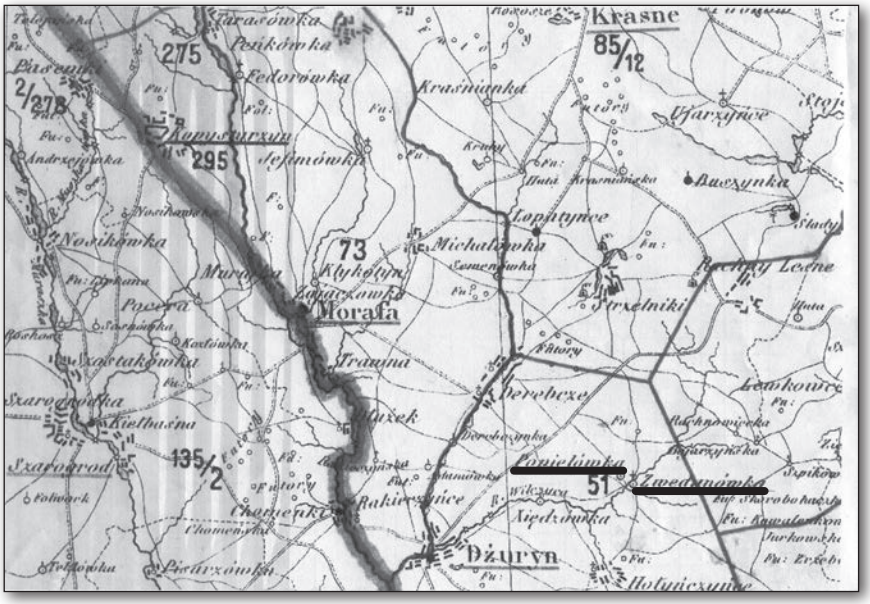

Фрагмент карти Речі Посполитої, Мурафський ключ. XVII ст.

В межах села до основної долини річки Сухої приєднуються долини при невеличких річкових притоках. Частина русел цих потічків давно пересохли, а вони колись живили своїми водами Суху і протікали із Цегольні, нижньої частини Ковбасівки, з Панського яру, який знаходиться на північному сході села, та далеко із меж села Рахни-Лісові. Звідти, з околиць Рахнів Лісових, й бере початок наша річка, яка ніколи не пересихає і не перемерзає.

Уздовж річки Сухої село протягнулось більш як на 4 км, а на прилеглих вододілах, якщо враховувати наші «Колонію» і «Корею» – ще більше як на 5 км.

Зведенівка межує на півночі із селом Рахни-Лісові на відстані 9-10 км, на півдні з Голинчинцями – 6 км, на сході – з Яровим – 7 км, на заході – з Деребчином – 8 км. До районного центру Шаргород – 35 км, до обласного центру Вінниці – 85 км, до столиці нашої Батьківщини Києва – більше 350 км.

До складу Зведенівської сільської ради входять: село Зведенівка, село Попелівка та хутір Лесі Українки, який в селі називається Кореєю, мабуть, тому, що дещо віддалений – на 2 км від Зведенівки і знаходиться в південно-східній її околиці (так як і країна Корея – околиця Південно-Східної Азії).

Історія нашого села досить цікава і має багато таємниць. В селі та поза його межами здавна існують різні назви місцевостей – топоніми. Ці назви й нагадують теперішнім мешканцям про давню історію місцини: Ганьчин Яр, Габрова криничка, Ращукова дорога, Підмет, Мочарки, Могилка, Широкий яр, Попів Хутір, Попова криничка, Сенів ліс, Слідянське поле, На тій горі, Парандійова криниця, Ковбасівка, Орлів яр, Юцькова Одая, Фокова вулиця, Комунар, Коло млина, За молдованкою та інші. Всі вони мають свою історію і про це в селі пам'ятають.

В селі й донині побутують перекази про згадані місцини. Наприклад, про місцевий топонім, який носить назву «Ганьчин яр». Його називають так, тому що там, в давнину, було

поле жінки на ім'я Ганна. Це з роду Бакусів. Через Ганнине поле постійно текли дощові і снігові води, які зносили родючий ґрунт. З часом тут утворився великий яр, який жителі так і називають – Ганьчин яр. В давнину біля цього яру стояла корчма. Тут часто зупинялися чумаки, прямуючи чумацьким шляхом до Одеси за сіллю.

Інший топонім – Габрова криниця. Назва походить по імені чоловіка Габра, який на своїй землі викопав криницю. Було це ще у XVIII столітті. Вода в криниці дуже холодна і цілюща. Місцевий народ й до нині користується водою із Габрової криниці, пам'ятаючи її колишнього господаря, завдяки існуючій легенді в селі.

Така ж легенда існує серед людей Зведенівки про топонім «Підмет». Тут, у цій місцевості в давнину містилося поселення, люди якого видобували поклади глини, з якої виробляли гончарні вироби. З часом, вибравши великий запас глини, тут утворився великий яр. (Це місце, де тепер міститься середній ставок).

В глині, яку видобували люди, часом траплялися блискучі кристалики, схожі на золото. Кримські татари, які часто рухалися по Кучманському шляху, що проходив по зведенівських землях, гадали, що у цих гончарів є золото. Вони черговий раз напали на село і вирізали все населення. В живих залишилося лише двоє – батько з сином, які були відсутні на той час в селі. Вони переселилися в інше село.

Тут, у цій місцині, що зветься «Підмет» люди і донині знаходять різні рештки черепків з гончарних виробів.

По переказах старожилів села тут, на Підметі люди часто сіяли коноплі, з яких виготовляли прядиво, а з насіння виробляли олію для харчування.

У Зведенівці здавна існують легенди про козацькі бої із турками і татарами, які відбувалися на наших землях. Свідченням цьому є давній у селі топонім, що носить назву «Могилка». Одна із легенд гласить, що тут у цій могилі поховані

воїни наші – хоробрі козаки, яких водив у бій з турками легендарний наш земляк Іван Сірко.

Ілюстрація до легенди «Могилки»

Бої з нападниками відбувалися не тільки на наших зведенівських пагорбах. Колись на Поділлі було багато могил, і стояли на них кам'яні баби. Але тих могил стало менше, бо їх розсунули плугами. Тільки глиняні пагорби залишились..., тільки назви залишились...

Так і в нашій Зведенівці на межі з Вербівкою є поле, яке з давніх-давен звуть «Могилкою». Так і кажуть: «Посіяли пшеницю на Могилці», «Копають бур'яки на Могилці».

Звідки ж назва така у цього поля? А назва ця відповідає, як свідчить тепер старожитель Зведенівки Дмитришена Марія Володимирівна, 1926 року народження, давнім подіям. Відгомін про них перенесе нас у ті сиві часи, коли турки захопили наш край та й давай порядкувати. У Шаргороді навіть «Турецьку шапку» збудували...

Везли, а найчастіше гнали, немов скотину, дівчат-полонянок у далеку неволю. Дівчата так гірко плакали, що плач той почули аж у Запорізькій Січі. Прискакали козаки та й почалася битва велика якраз на нашому полі. Довго вороння кряка-ло, довго стогін линув аж у село...

Та на ранок жителі побачили високу могилу посеред стоптаного поля. То козаки поховали своїх побратимів, ще й кам'яний хрест поставили для сторожі козацьких душ...

Минуло кілька сотень літ з того часу. Хреста давно вже не стало. Можливо його перенесли на Йосафатову долину. А от залишки козацької могили ще й досі залишились.

Орють орачі поле і все старалися залишити зелений пагорб незайманим. А пагорб той з року в рік все меншим стає... Правда, і досі в довжину метрів сто буде, та й в ширину мало що менше буде.

Із розповіді тієї ж старенької бабусі Марії Дмитришеної дізнаємось про розмір кургану на зведенівському полі. Вона щиро зізнається й тепер (2017 р.), що колись ходила на те поле з мішком, щоб вкрасти соломи чи іншої продукції для потреб свого господарства. Поле охоронялося сторожами. То часто бувало так, що *«...я йшла з мішком на плечах по один бік могили, а сторож – по інший і мене не бачив. Не бачив, бо могила була дуже високою»*.

Звичайно, зведенівська курган-могила зберігатися довго не могла. Природа і людська рука з часом руйнує її, і вона стає все меншою і меншою. Але назву свою «Могилка» зберігає і буде вона вічною.

Не збігом обставин є те, що і на Вербівському полі є така ж «Могилка».

Існує й інша легенда у нашому селі про топонім Могилку. Вона гласить, що такі високі кургани козаки колись зводили для облаштування на них сторожових будок. Адже поруч із Зведенівкою проходив той зловісний Кучманський шлях, по якому нападники щороку робили набіги на наші села. Козаки виставляли сторожу і ті постійно вдивлялися в далечінь, чи

не з'явиться сигнал небезпеки з боку Вербівки і далі з Дикого поля. Сигнал подавався запаленим смолоскипом, вогонь і дим якого було добре видно від одного кургану до іншого. Такі кургани стояли вздовж Кучманського шляху, що проходив біля Зведенівки, далі на Голинчинці, Комаргород, Крижопіль, Куренівку, і далі аж до Дикого поля.

Сигнал про небезпеку: татари ідуть

Отже, ця та інші легенди, почуті тут у нашому селі від старожилів, свідчать про те, що кургани, які здавна стояли на наших подільських землях, будувалися захисниками цих земель, тобто, нашими українськими козаками. Про це говориться і у «Козацькій енциклопедії», автором якої являється *О. Анапович, Київ, 2009 р. с.с. 511-515.*

Цікава легенда існує в селі про походження назви «Хутір». Колись на тому місці була панська земля. Місцевий священик звернувся до пана, щоб той виділив йому землю. А пан і каже:

«Що за ніч зореш одним плугом, то і буде твоя земля». З тих пір хутір під Зведенівкою дістав назву «Попів хутір», «Попова криниця», яку там тоді викопали. Сьогодні це хутір Л. Українки, але назва ця в селі не приживається…

Білі лебеді враз відчули тепло недавно розчищеної річки Сухої і приводнились у Попелівці. Лютий 2018 р.

Самійлова криниця

Могилки. Мочарки

р. Суха

р. Суха

Криничка

Весняна повінь

Пральня взимку

Осіннє золото річки Сухої

Криниця на чумацькому шляху

Повінь на р. Сухій

«Шовкові трави». Зведенівський пейзаж. Фото – Кручініна Інна

Майже усі назви топонімів у Зведенівці походять від назв людей або іншого об'єкту: Сенів ліс, Орлів яр, Фокова вулиця, або «Комунар» - походить від назви колишнього колгоспу, Слідянське поле – поле належало до сусіднього села Сліди і ін.

Теперішні назви вулиць чи інших місцин залежать від існуючої влади. Вони змінюються, як змінюється влада. Але назви топонімів, якими назвав місцевий народ, змінити ніколи нікому не під силу. Ці назви були, є і будуть. Їх треба пам'ятати. Що в селі і роблять.

Географія Зведенівки дуже цікава сама по собі. А згадані вище назви урочищ, полів, вулиць та ін. носять у собі давню історію цього чудового подільського села, яка віками передається у легендах та переказах.

Але не завжди цей край був таким чудовим і милим. Бувало й по-іншому. Наприкінці другого тисячоліття, а саме – в кінці листопада 2000 року, село зазнало лиха – природа прогнівилась за щось на наші рідні села, сплюндрувала і знівечила їх. Якось враз сумно і непривітно стало у Зведенівці та Попелівці. Змінилося, здається, все: - і довколишні ліси, і село, і навіть люди…

«Чарівниця зима». Зведенівський пейзаж. Фото – Малай Василь

Все сталося раптово і несподівано. В останні дні листопада посунула на наші краї стихія. Всього за одну ніч малесенький дощик, який моросів дрібним пилом та зовсім непримітний морозець зробили свою «чорну справу», наслідки якої довелося ліквідовувати місяцями, коли не роками. Все живе і неживе, що так гарно ще місцями зеленіло та жовтіло приємними осінніми кольорами, раптом узяв у свої цупкі обійми важкий прозорий льодовий панцир. На тоненьких гіллячках налипання льоду місцями сягало 20 сантиметрів у діаметрі. А це є тонни і тонни важкого тягаря.

Першими не витримали старі дупласті верби над річкою Сухою, якими так пишалися сільчани, коли ті, розпустивши своє довге кучеряве віття, наче дівчата коси, торкались листочками самої землі, даруючи при цьому людям неповторні пахощі. Засумував і затріщав від непосильної ваги і старий каштан біля школи, який за свій більше як столітній вік всього натерпівся, всього надивився, але з такою наругою зустрівся вперше. Такого «дива» не бачила й стара столітня груша, посаджена ще, мабуть, батьком Василя Свириди у XIX або й XVIII столітті.

Спочатку повгиналися, а потім затріщали від непосильної ваги берези у селі біля пам'ятника. Вже на ранок заблищали неприродним кольором їхні від природи білі стовбури, котрі за ніч перетворилися у високі пні.

Тихо і ніби безболісно опускали своє гілля родючі сливи та горіхи, а їх так багато в Зведенівці і Попелівці…

Опустіли селянські садки. Вздовж вулиць та по межах тихо шептали, немов передавали собі якусь зловісну новину, акації, клени та ясени, опускаючи донизу свої гіллясті крони.

Від того всього страхіття й саме село наче присіло, стало нижчим, непримітним. Здається, що люди стали тихіше говорити, а гуси і худоба взагалі перестали подавати свої голоси. Без електричного освітлення і без телефонного зв'язку, із замовклими радіоточками враз стали Зведенівка і Попелівка непривітними і похмурими.

А поза селом… Столітній темний Сенів ліс біля «Підмета», за одну лиш ніч ніби посивів, змінивши природній колір кори на неприродну білизну оголених стовбурів. Величезної ваги не витримали навіть міцні здоровенні столітні дуби. І стала вмить дубова Діброва схожою на пустир, ніби поголена тупою бритвою.

Вітру не було взагалі. Павутиння – і те вкрилося гарним кришталевим візерунком. Чути було тільки, як глухо стугоніла земля, коли на неї падали залізобетонні та дерев'яні опори

ліній електропередач. Пахуче вологе повітря ніби тремтіло якимось дивним гомоном, від якого наче мурахи бігли по спині у тих, хто насмілився вийти з хати. А галасливе чорне воронння геть покинуло село. Від великої ваги, що взялася вмить на крилах, падали замертво різні птахи.

І тільки річка Суха не змінила свого плину, і свого тихого дзюрчання. Як і тисячоліття тому, несе вона свої джерельні, снігові та дощові води, а з ними і частинку природної сили із Рахнів через Зведенівку, Попелівку і Вербівку, прийнявші до себе води із річки Вовчок і далі до Мурафи, аж до Дністра, а там – у саме Чорне море.

Села Зведенівка і Попелівка за період існування за адміністративним поділом належали до різних волостей, повітів, районів та округів.

Так, із архівних документів стає відомо, що за часів Хмельниччини села належали до Мураховської сотні, потім до Стінівської сотні. Довгий час Зведенівка відносилася до Ямпільського повіту Подільської губернії, тоді як інші шаргородські села відносилися до Могилівського повіту. У XIX столітті й на початку XX століття Зведенівка належала до Мурафської волості. Після подій 1917-го року Зведенівка і Попелівка все ще належали до Мурафської волості Ямпільського повіту аж до 1923 року.

У зв'язку із створенням у 1922 році Союзу Радянських Соціалістичних Республік, в країні відбувся адміністративний поділ. На Поділлі було утворено шість округів та безліч невеликих районів. Наші села Зведенівка і Попелівка у березні 1923 року відносилися до новоствореного Шпиківського району Тульчинського округу з центром сільської ради у Попелівці.

Свідченням належності Зведенівки до Попелівської сільської ради є документ – протокол наради Шпиківського райвиконкому від 13 травня 1925 року, на якій слухали відповідача, члена Шпиківського райвиконкому тов. Пархомова,

який доповідав про стан голодуючих у селах Попелівської сільської ради – Попелівки, Зведенівки та хутора. В доповіді уповноваженого Пархомова йдеться про масове недоїдання і хвороби через голод серед населення цих сіл. На нараді прийнято відповідне рішення щодо виправлення недоліків господарювання на місцях.

Зведенівські селяни відчували велику незручність без своєї сільради, хоча за розмірами село нараховувало більше господарств і населення, ніж у Попелівці. Станом на 01.01.1926 року у Зведенівці нараховувалось 350 господарств, плюс 18 інших. Населення складало 1350 чоловік, з них 1329 – українці. Євреїв – 7, поляків – 1, росіян – 5, інших народностей – 8.

Шпиківський район

У Попелівці відповідно – 324 домогосподарств, плюс 8 інших, населення – 1227 чол., з них українці – 1225, євреїв – 1, інших – 1.

(Населені пункти Тульчинщини за переписом січень 1926 року, Тульчин, 1927 р.).

4 січня 1926 року Рішенням сходу села у Зведенівці було організовано окрему сільську раду і Шпиківський райвиконком затвердив дане Рішення. Попелівська і Зведенівська сільські ради входили до складу Шпиківського району аж до 1930 року.

У зв'язку із новим адміністративним поділом, що відбувався у державі, Зведенівська сільська рада залишилася у складі Шпиківського району, а Попелівська відійшла до Джуринського району. Але згодом Джуринський і Мурафський райони були розформовані і їхні сільські ради увійшли до складу Шаргородського району. Такий розподіл залишався аж до початку війни у 1941 році.

У роки окупації Зведенівка і Попелівка ввійшли до складу Юрківської румунської управи.

У післявоєнний період відбудови в державі відбувалися певні адміністративні зміни. Так, 20 березня 1946 року знову відновлено Джуринський і Шпиківський райони. Попелівка увійшла до Шпиківського району, Зведенівка теж залишилася у складі Шпиківського району. Але за проханням місцевої влади Попелівка з 1950 року була приєднана до Джуринського району.

У вересні 1959 року в державі відбувалося укрупнення районів. Джуринський район було об'єднано з Шаргородським разом із селом Попелівкою.

Шпиківський район обєднався із Тульчинським і Зведенівка відносилася до Тульчинського району. Але так тривало недовго. Знову в країні відбувалося укрупнення районів. У січні 1963 року Шаргородський район у повному складі було приєднано до укрупненого Жмеринського району. Попелівка стала відноситись до Жмеринського району.

Джуринський район

4 січня 1965 року укрупнені райони було розформовано, так як таке укрупнення не призвело до покращення господарської діяльності об'єктів народного господарства. Шаргородський район було відновлено і до його складу увійшли, крім сільських рад, що були раніше у складі району, Зведенівська сільська рада, Рахнівсько-Лісова, Стрільницька і Юліямпільська, які належали до колишнього Шпиківського району. До складу Зведенівської сільської ради увійшли населені пункти: Зведенівка, Попелівка і хутір Лесі Українки (Попів хутір) із центром у Зведенівці. У такому складі станом на 01.01.2017 року сільська рада знаходиться й тепер і належить до Шаргородського району. Певний час, а саме: з 1959 по 1963 рік до Зведенівської сільської ради належало й сусіднє село Вербівка, яке колись носило назву Ксьондзівка.

(ДАВО, ф.р. – 4422, оп.1, спр.10, с.с. 1-40. оп.1, спр.43, с.с. 1-39).

Дещо про назву села

За давньою легендою, що існує в селі й донині, назва нашого села започаткована дуже і дуже давно. Ще з тих пір, коли у нашій місцевості стали масово спалювати ліси, а на спалених площах поселялися люди. Це були люди з інших місцевостей та країв. Власники земель звозили і зводили сюди людей звідусіль. Зведені переселенці й назвали це місце спочатку Заведеновка (*Див. карту Боплана 1640 року*), а згодом Зведеновка (*Див. Ю. Сіцінського «Приходи і церкви Подільської єпархії» с. 865*). А через те, що місцевість тут гориста і кам'яниста, поселення ще нарекли «Зведений камінь» (*Див. Рахнянська економія пана Урбановського – 1766-1860 р.р. «Рахни-Лісові – яблунева перлина Поділля» с. 30*).

Недарма у всій окрузі цю місцевість так і називають: «Зведенівські пагорби».

А ще існує в селі легенда про те, що назву свою село дістало від поняття «Зведення (Воздвиження) Хреста Господнього». 27 вересня щороку селяни відзначають цей день.

Стає очевидним, що свій корінь назва села одержала від прикметника «Зведений». Тоді як, наприклад, сусіднє село Ярове носило зовсім різні назви – Кічмань, Чернече, Садове, Ярове.

Назва села Попелівка, як гласить легенда, походить від слова «попіл», який у давні часи покривав усю місцевість через спалювання лісів. Про це мова буде пізніше.

При написанні книги «Рахни-Лісові – яблунева перлина Поділля» автор у свій час відшукав цікавий документ – *«Опис Брацлавського замку 1545 року»*. У цьому документі йдеться і про те, що землі від томашпільських сіл Стіна, Велика Русава, Олександрівка і аж до Шпикова належали шляхетському українському роду Рахновських. Якраз Рахновські довгий час володіли Зведенівськими пагорбами, аж поки ними у 1586 році заволоділи польські феодали Замойські. Але чи жили в ті часи на цих пагорбах люди, авторам встановити не вдалося. Зате науці давно відомо, що на наших подільських землях люди жили ще у сиву давнину.

РОЗДІЛ ІІ.
Наші землі від найдавніших часів до XVI століття

Зведенівська старина

Територія, де поселялися наші предки, знаходиться на найвищому у Шаргородському районі рівні високого Подільського плоскогір'я, в 30-ти кілометрах від річки Південний Буг і 15 кілометрів від річки Мурафи.

Що ж являли собою навколишні території в ті далекі роки? Науці відомо, що найдавніший народ серед слов'ян це українці, їх називали русини. Відомо також, що наш край, який тепер носить назву Поділля, був заселений людьми з дуже давніх часів, 40 тисяч років тому, ще за тих часів, від яких не дійшло до нас жодних написаних пам'яток, і ми не знаємо, що то були за люди. Одне можна сказати, що це були люди дикі, вони не знали ще ніякого металу, ні бронзи, ні заліза, а робили собі молоти й сокири з каміння, і це була вся їх зброя та знаряддя. Тому вчені й звуть цих людей

Сокири-молоти

Проколка з кістки

Долото із сланцю

людьми кам'яного віку. Тоді жили поруч з людьми й такі звірі, що вже давно попереводились не тільки у нас, але й по всьому світу, як наприклад, мамонти – величезні звірюки, більші за слона. Кістки цих мамонтів, так само як і кам'яні молоти, сокири, ножі знайдено було на наших Шпиківських і Томашпільських полях. Особливо часто їх знаходили у межиріччі річок Мурафи і Бугу. Цей факт вказує на те, що на цій місцевості в давнину жили люди кам'яного віку, або як називають їх тепер вчені – давні слов'яни.

Пізніше люди навчилися робити собі знаряддя з металу. Перше – з бронзи, а вже потім із заліза. Таке знаряддя було знайдено в кількох могилах Мурафської, Краснянської, Печерської, Шпиківської волостей: в тих далеких од нас людей був звичай – ховаючи мерців, класти в могилу й те знаряддя, яке належало небіжчику за його життя.

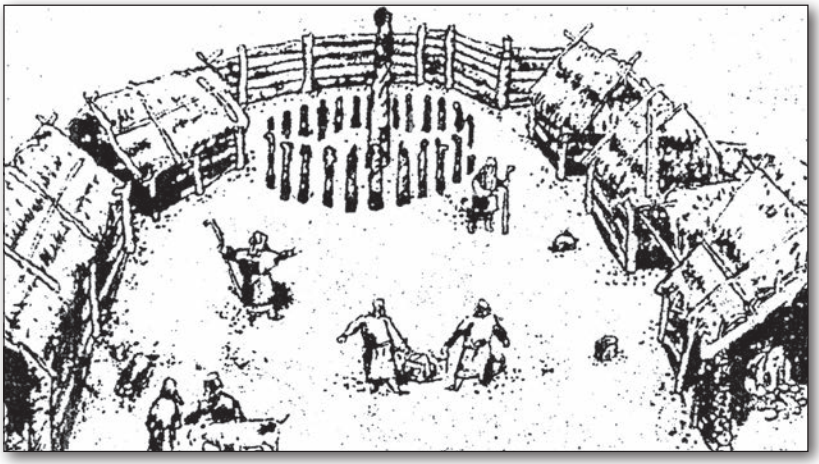

Городище слов'ян – прототип городища, залишки якого знайдено у сусідньому Немирівському районі

Життя на цих землях наших предків давньоруської народності сягає в сиву давнину, до часів трипільської культури, які розселилися на нашому Правобережному українському лісостепу. Це було поступове займання вільних і малозаселених територій, якими була й наша місцевість.

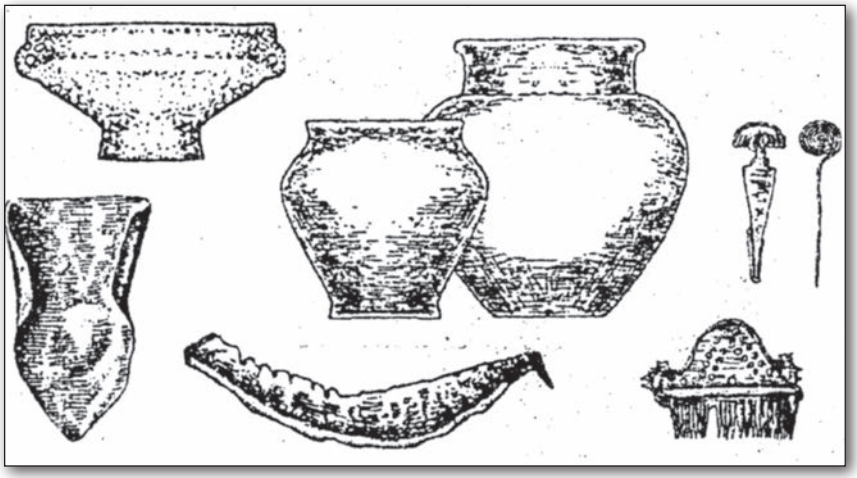

Знаряддя праці та предмети вжитку слов'ян

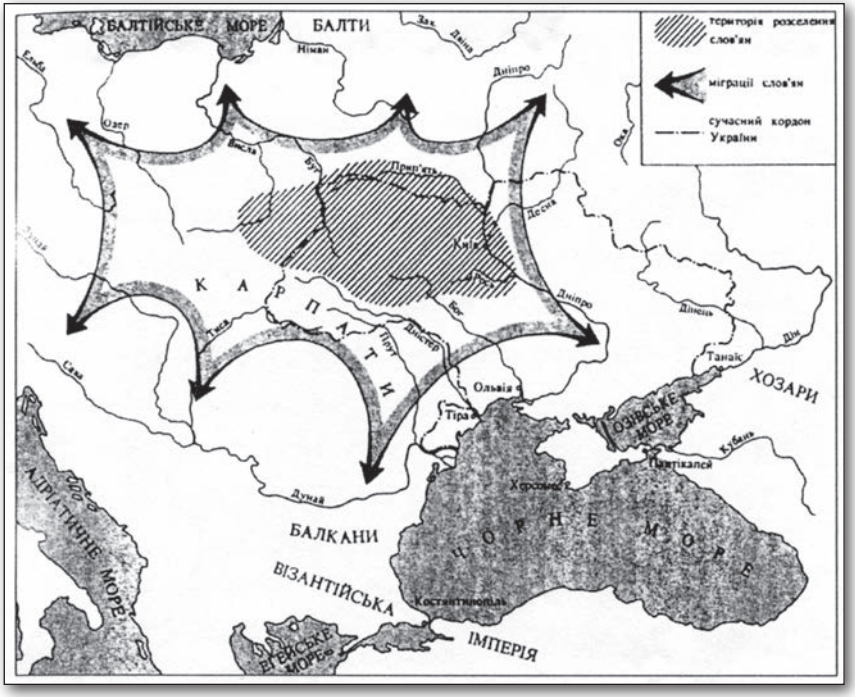

Прабатьківщина і первісне розселення слов'ян

Римські монети – динарії I-VI ст. нашої ери, знайдені археологом-любителем Приходським С.О. на Рахнянських та Юліямпільських полях. Фото М. Дозорця, 2012 р.

Відомо, що більшість слов'янських селищ концентрувались «гніздами» по 5 -7 поселень на відстані 3 - 5 км одне від одного. Площі, зайняті під оселі V-VII ст. н.е. становили на Поділлі в середньому до 1,5 га. Основою господарства тогочасного населення було землеробство та приселищне скотарство. Землю обробляли за допомогою дерев'яного рала із залізним наральником. Серед сільськогосподарських культур значне місце належало пшениці та просу. Зернові культури жали залізними серпами, обмолот хліба вели палицями і ціпами. Перемелювали зерно на круглих кам'яних жорнах. Залишки кісток тварин на слов'янських селищах свідчать, що в приселищному стаді була велика рогата худоба, коні, свині, вівці та кози. Кістки диких тварин та риб зустрічалися рідко, що свідчить про допоміжну роль в господарстві полювання та рибальства.

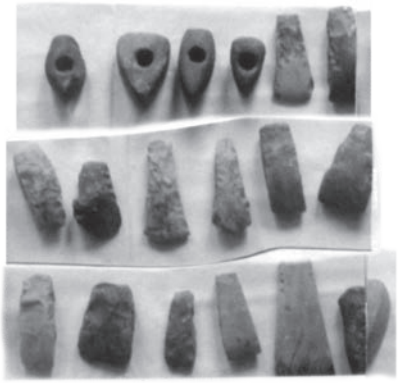

Залишки кам'яних знарядь праці, знайдених під с. Зведенівкою

Істориками досліджено, що уже на той час (I тисячоліття н.е.) на території нашого краю було чимало безіменних на сьогодні поселень, історія яких й досі з'ясовується при вивченні археологічних матеріалів. Усі вони містились навколо сьогодні відомих в краї Брацлава, Бару, Тульчина, Шпикова, Томашполя, Шаргорода, Мурафи та

інших населених пунктів між Бугом та Дністром. На території земель села Зведенівка археологи – любителі й тепер знаходять залишки трипільської кераміки. Відома істина, що і первісні люди, і пізніші народності, поселялись у місцях, де була поблизу вода. На наших зведенівських землях таким місцем було на сході від теперішнього села Попелівка, де протікає невелика річечка, що зветься «Суха».

Рештки людських кісток, знайдені на полях Зведенівки

Постійне проживання на одному місці тісно пов'язане з успішним землеробством. Відомо, що пшениця становила головний предмет торгівлі древніх подолян з греками. Пшениця та інші предмети торгівлі частково сплавлялися по Дністру і Бугу в чорноморські грецькі колонії, частково відвозились до Греції суходолом через теперішній Білгород-Дністровський, а частину, мабуть, збували грецьким купцям за місцем проживання.

Свідченням факту торгівлі нашими предками є те, що у наших краях археологами знайдено мідні римські монети - *динарії*.

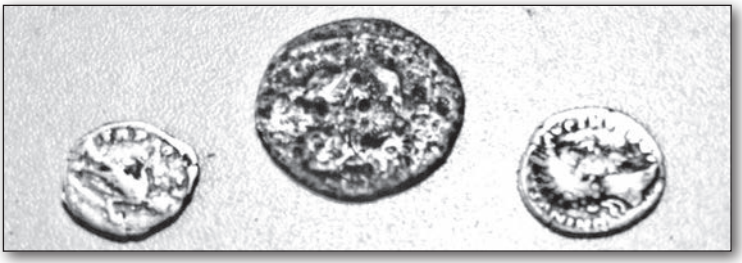

Монети знайдені Байлом А. В. Фото І. Главацького, 2012 р.

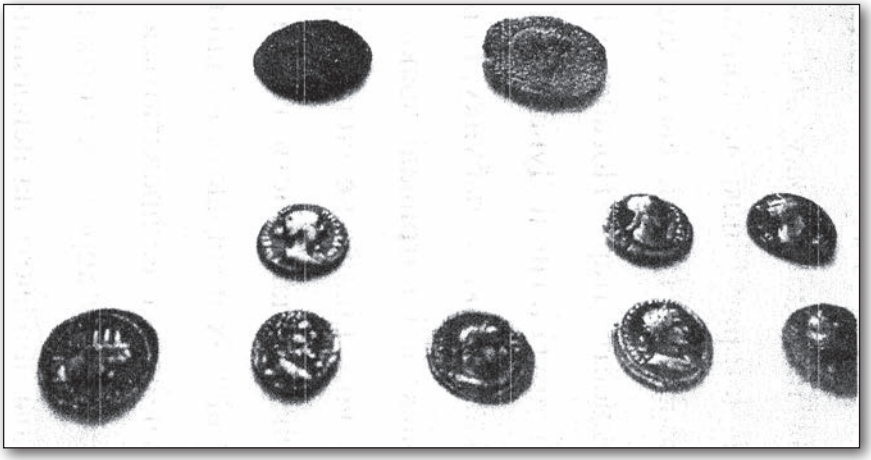

Римські монети динарії II–IV ст. нашої ери, знайдені археологом-любителем Приходським С. О. навколо Зведенівки. Фото М. Дозорця, 2012 р.

В розмитому дощем кургані біля містечка Старої Мурафи знайдено три монети: дві срібні – римського імператора Люція Вера 166 року н.е., та римської імператриці Отацілли, дружини Філіпа Аравитянина, 244-249 рік н.е.; та мідна монета з написом арабською мовою. Подібні монети знайдено і в Зведенівці, в сусідньому Юліямполі, Вербівці та в інших місцях.

До Київського князівства наше Поділля було приєднане князем Олегом в кінці IX століття. До XIV століття воно називалось Пониззя. Ця назва за свідченням давньоруського літопису згадується вперше під 1226 роком. За походженням ці назви слов'янські, а тому цими назвами населення краю підкреслювало належність території до району Карпатських гір.

Назва краю «Поділля» вперше зустрічається в руських літописах під 1363 роком: *«...і звідти від Поділля прогнав (Ольгерд) владу татарську»*.

Подільське населення у своєму розвитку до X століття дотримувалося певної самостійності. Але з кінця X – початку XI ст. місцевість середнього Бугу та Придністров'я зазнавала набігів войовничих диких племен печенігів та половців-куманів, що перешкоджало жителям нормально вести господарство, змушувало їх витрачати багато сил для захисту своїх поселень, родин, або й зовсім втікати з обжитих місць.

Данило, король Галицько-Руський

З 1239 року наш край входив до складу великої європейської Галицько-Волинської держави при Данилі Галицькому (правив з 1235-го до 1264 року). Проте подальшому зміцненню цього князівства почали заважати численні монголо-татарські орди. А з 1250 року (за іншими даними – з 1257 р.) майже 100 років наші Подільські землі залишалися під безпосередньою владою татар. У кінці XIII століття на них було створено самостійний «улус» золотоординського царства, який отримав назву – «Подільського». Татари збирали данину через «отаманів», а вони відправляли її у загальну казну через своїх посланців, так званих «баскаків».

Згодом у Золотій Орді почалися внутрішні чвари, бої за володарювання, що послабило цю могутню державу. Таке становище сприяло утвердженню певної самостійності Поділля. Але життя подолян було надзвичайно важким, оскільки кочівники здійснювали часті набіги, грабували, розоряли, забирали людей у полон, рабство або на продаж.

Слід зазначити, що шлях кочівників пролягав якраз територією, що знаходилась у межиріччі річок Бугу і Дністра й звався він «**Кучманським»**, і проходив він якраз землями нашого Шаргородського району. Через це нелегким було життя наших предків.

Тим часом з'явилися і виросли нові держави –Литва і Польща, яким дуже хотілося заволодіти багатими подільськими землями. В цей час на них господарями були три брати – татарські князі Качибей, Кутлубуг і Дмитрій Солтан. Велике Литовське князівство розпочало експансію на південь. Спочатку було приєднано Київщину, а потім окуповано Поділля.

Татари створили тут так званий Подільський улус, який поділили на три частини тьми (тисячі): Кам'янецька, Брацлавська та Соколинецька. Зведенівські землі належали до Брацлавщини. До 1362 року Поділля було під владою татар.

Великий князь Литовський Ольгерд

Саме в цьому році видатний полководець Литовського князівства Ольгерд зібрав чимале військо із своїх земляків, а також із русинів (русинами тоді називали українців і білорусів, а росіян – московитянами), 1362 року здобув перемогу над Золотою Ордою, оволодів невеличким поселенням Хмільник, що знаходиться в шести кілометрах від сумнозвісного Чорного шляху, і слугувало воротами в

наш край з північного сходу. Подія ця мала назву «Битва на Сниводі». Титанічну роботу по встановленні місцевості, де відбувалася історична битва, провели Микола Дорош і Павло Ткачук. Зокрема, автори розмірковують так: битва найвірогідніше відбувалась на всьому правобережжі Сниводи, де були розташовані татарські орди, аж до її впадіння в широке русло Південного Бугу. Снивода у вересні мілководна, тому військо Ольгерда без особливої натуги її подолало. Не дошкуляла і спека – постійний ворог зодягнених в кольчуги воїнів, не починалися ще й осінні зливи, що могли утруднити пересування численного війська. До того ж Ольгерд розсудливо розтягнув військо по всьому фронту – така тактика відіграла неабияку роль і литовці здобули велику перемогу.

Після ганьби на Сниводі татаро-монголи вже ніколи не змогли відродити свою колишню силу і славу.

Нашим краєм стали володіти литовці. Мимоволі постає запитання: чи змінилось життя-буття русинів на краще під рукою Литви? Відповідь на нього знайдено в книзі «Історія України-Русі» Миколи Миколайовича Аркаса – відомого краєзнавця, композитора, культурно-просвітницького діяча. Автор переконливо доводить, що русини (українці) полегшено зітхнули: *«Ольгерд оставив Україні її віру, її закони – і церковні, і громадські. Усі судові звичаї і артикули зібрав в одну книгу, і назвав її «Статутом князівства Литовського». Відчутно знизив податки, а давньоруську мову при великокняжому дворі навіть дещо вивершив над литовською, постійно демонстрував свою повагу і прихильність до неї!»*

Ольгерд, як і його батько Гедимін, був здібним керівником. Ставши Великим князем Литовським, він потроху та помалу підгорнув під свою руку землю Смоленську, Сіверську, Клинську, Чернігівську, Переяславську, Київську, Подільську і Волинську. Його держава сягала од Балтійського до Чорного морів – з одного боку, і од ріки Оки і до Західного Бугу – з другого.

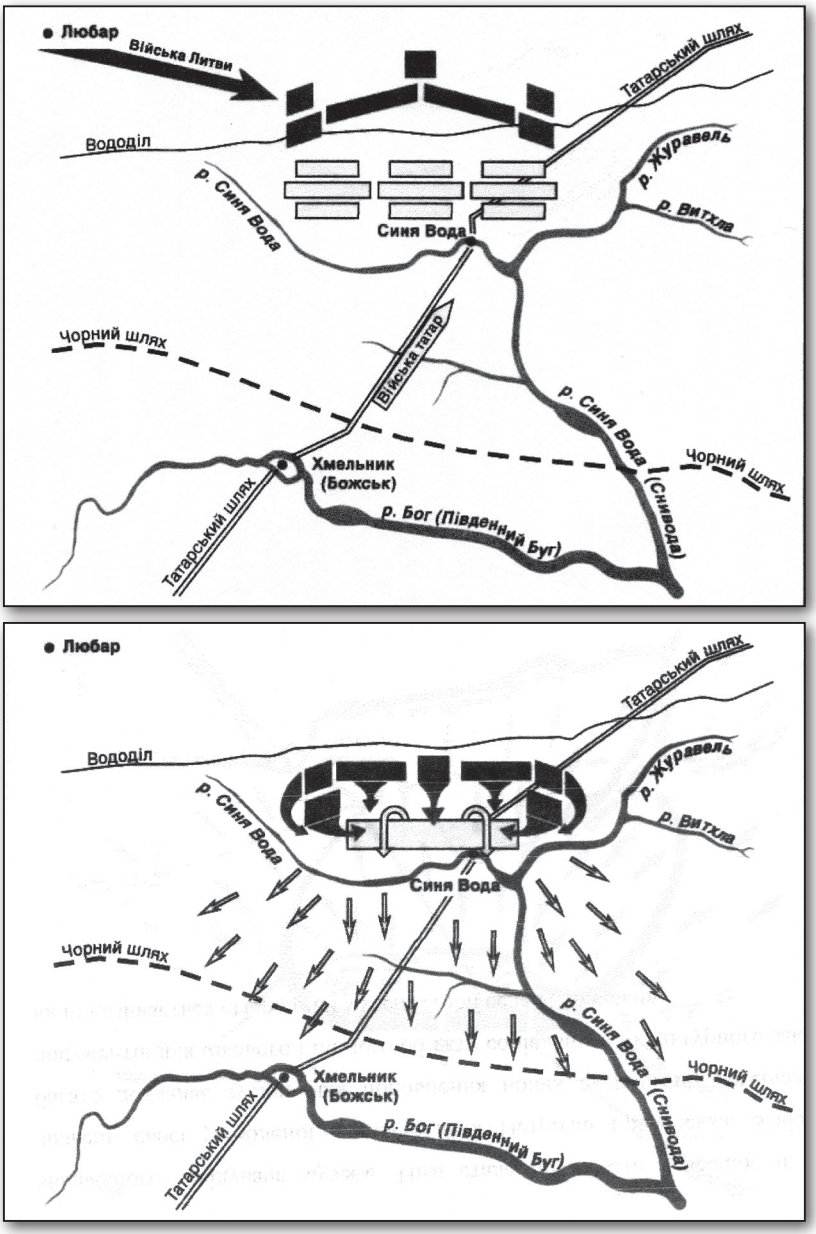

План-схема. Битва на Синій Воді (Сниводі) 1362 р. Дорош М.Н. 2012 р.

Вберегти ж таку велику територію держави Литви від посягань ворогів було для керівництва дуже важко. Татари знову і знову плюндрували наші землі.

Це був надзвичайно важкий період у житті українського народу. *«Поділля XVI століття – це безлюддя, незахищеність. Там досить біди на людей з усіх боків: татари беруть побори; волохи також збирають набуток їхній; литовські пани, жовніри…»,* – писав очевидець в акті ревізії. Якраз на цей нелегкий для існування людей у нашій місцевості період можливо і походить одна із вище згаданих *легенд* про виникнення села Зведенівка та його назви, що існує в селі й до нині.

Про татарські набіги

Після розгрому Ольгердом на р. Сниводі усіх трьох татарських царьків: Качибея, Кутлубуга і Дмитра, литовський князь призначив сюди своїх племінників (синів брата Коріата) Юрія, Олександра та Костянтина (пізніше, по їх смерті, Поділлям володів їхній молодший брат Федір). Але це не означало, що вплив татар на край закінчився. Ще декілька десятиліть фактичними господарями тут були татарські хани, яким продовжували сплачувати данину намісники – Коріатовичі. Такий порядок продовжувався до кінця XIV – першої половини XV ст., коли Золота Орда повністю занепала і на її руїнах сформувалася нова держава – Кримське ханство.

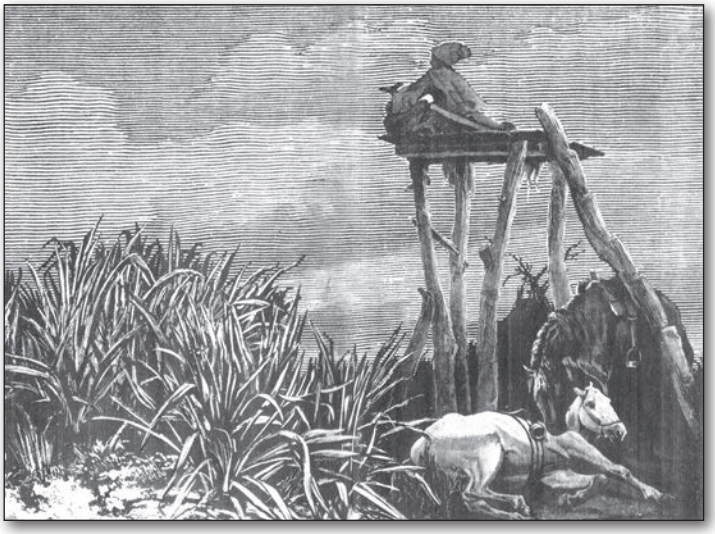

В дозорі за татарами

Татарські набіги – буденне явище на Поділлі, яке в XVI столітті засвітилося не меншою кількістю пожеж, ніж це було в XV столітті. Захоплений зненацька звісткою про небезпеку, слуга чи шляхтич ховався де міг. «Підземні схрони в лісовій

гущавині, печери, давали кращу й гарантованішу безпеку, ніж знамениті замки, часто грізні на вигляд, але такі привабливі для завойовників…», - писав дослідник М.В. Пінчук.

Схема татарських шляхів. Посередені Кучманський шлях

Набіги татар з «Дикого поля» були регулярними, майже кожного літа. *(Дике поле – історична назва не розмежованих і майже незаселених земель України, від верхів'їв приток Південного Бугу, лівих приток Дніпра і Десни – до Чорного і Азовського морів.*

Особливо сприятливе Дике поле для українців стало у XIV-XV ст., коли ці землі ввійшли до складу великого князівства

Литовського. Тут у XVI ст. почало формуватися українське козацтво. Освоєння Дикого поля проходило стихійно, в умовах боротьби проти турецько-татарських і польсько-шляхетських загарбників. Наприкінці XVIII ст. назва «Дике поле» перестала вживатися. Назва походить від густих, пишно поросли рослинністю земель, необжитих територій – А.Н.*).*

Хижацькі напади на наші Подільські, в тому числі шаргородські, землі татари-людолови здійснювали трьома основними шляхами: Кучманським, Чорним і Волоським.

Відомо, що річка є природною перепоною для будь-якого війська. А тому й татари вибирали шлях між ріками і рухались впродовж її течії. Найбільш трагічним і згубним для шаргородських хуторів був Кучманський шлях, що проходив неподалік Зведенівки. Починався він у верхів'ях річки Інгулу (неподалік теперішнього міста Вознесенська), пересікав р. Буг і йшов потім в північному напрямку аж до Балти, Ольгополя, а далі повертав на Тартак, Куренівку, Крижопіль, Комаргород. Досягав до межі теперішнього Шаргородського району – сіл Голинчинець, Зведенівки, Кічмань (Ярове), Юліямполя, Семенівки, Михайлівки, Юхимівки, Пеньківки, Вознівців, Станіславчика, Маньковець, Бару. Далі в напрямку Тернополя. Там він з'єднувався з Чорним шляхом, що прямував на Львівщину.

З описів істориків-мандрівників стало відомо, що татари, досягши нашої території, дробили свої загони і йшли фронтом в бік на десятки кілометрів, залишаючи після себе одну пустелю. Потім знову об'єднувались і йшли далі.

Нападники забирали худобу, збіжжя, в більшості захоплювали молодих людей і продавали їх на східних ринках в рабство. В ці важкі часи український народ, в тому числі і подоляни Брацлавщини, могли надіятись лише на власні сили. Якщо в містах, містечках були деякі укріплення, то в значно гіршому становищі були селяни. Вирушаючи працювати в поле, селяни мусіли брати з собою зброю, працюючи, постійно вдивлятися в далечінь, чи не з'явиться сигнал небезпеки

(селяни домовлялися про подачу сигналів), а у випадку нападу ховалися в широкі простори шпиківських і деребчинських лісів, чагарників. Нерідко селяни і міщани об'єднувалися в загони і вступали часто в нерівний бій з нападниками.

Татари женуть ясир з України

Напади татар на Поділля частішали. В 1442 році татари зруйнували Вінницю. В 1516 році спустошили Волинь, Поділля, Ровщину і забрали в полон 50 тисяч людей. В більшості випадків татари уникали штурму і захоплення фортець. Але, бувало, вдавались і до цього. Так, на початку XVI століття повністю зруйнували фортеці в Кам'янці і Рові. Згідно історичних даних після відбудови в 1524-1528 роках, Рів знову зруйнували татарські орди і вся територія була в запустінні. Збереглося 30 напівзруйнованих поселень, в яких було дуже мало людей (м. Рів – з 1540 року перейменовано на м. Бар. – А.Н.).

Хоча турецько-татарські напади, як підкреслив в книзі «Барське староство» М. Грушевський, завдавали величезних спустошень, але вони нагнали жаху на польських колонізаторів

і відстрочили колонізацію українських земель на 100 – 150 років і тому в краї переважало українське землеволодіння. Серед землевласників згадуються місцеві українські шляхетні родини: Карачевські, Козловські, Браткевичі, Каричинські, Шелиховські, Лосковські, Ярмолинські, Морозовські, Козяровські, Петрановські, Свирські, Васютинські, Степановські, Лопатинські, Каришковські, Копистиринські, Йолтуховські, Четвертинські, Поповські, Сеньковські, Радієвські, Урбановські, Домбровські, Рахновські, Старжинські, Бітковські, Халамінські та інші.

Як уже згадувалось, в першій половині XIII століття наше Поділля належало до великої, на той час, галицько-волинської держави. Та тільки галицькі князі не дуже могли виявляти свою владу над подолянами. Бо вони, живучи в сусідстві зі степом, звідки постійно нападали всякі кочові орди, - звикли до самостійності, були дуже завзяті й не любили, щоб хтось дуже втручався в їхні розпорядки. Галицький князь Данило силою хотів примусити подолян скоритися, але це йому не вдалося. І Пониззя воліло краще ввійти в спілку з татарами. За це татари не руйнували Поділля, а тільки присилали своїх старших – баскаків, які збирали з подолян данину.

Татарський ясир.
Мал. Марії Печеної

Татари панували на Поділлі мало не сто літ. На чому ж трималася влада татарська? Що ж являв собою татарський воїн? Із описів

відомих істориків стає відомо, що це була могутня і сильна кінна армія. Татарів називали кентаврами – народ, що зрісся з конем. Усе його життя проходило на коні. Речами необхідного вжитку воїна-татарина були: шабля, лук та стріли у 2-х – 3-х сагайдаках. В шкіряній торбинці біля пояса кремінь, кресало, терпуг – підпилок для вигострювання стріл, шило та дратва, голка й нитка, ситечко для проціджування брудної води.

В другій торбинці, яка висіла під сідлом, – неодмінний для татарського воїна запас: сухий овечий сир, в'ялена яловичина й чашка для пиття. А біля сідла обов'язкова для кожного їхнього воїна сокира, 10-15 метровий шнур із сирої шкіри для зв'язування поневолених, яких їм вдавалося захопити.

Ця народність, яку досить об'єктивно описав тодішній військовий інженер, історик Г.Боплан, проживала в основному на Кримському півострові, хоч і мали своїх сородичів в інших місцях. Розрізнялись дві різновидності татар – Ногайські і Буджацькі. Перші проживали між Доном і Кубаню, другі в гирлі Дунаю. Усі вони дуже сміливі і справні на конях. Цей народ живе тільки з грабунку, і про інший спосіб життя просто не знає. Вони дуже рискові і витривалі вояки, легко переносять зміни пір року, бо з 7-річного віку ніколи не сплять під іншим дахом, окрім відкритого неба. З цього віку їм дають їсти тільки те, що вони вполюють з лука. Після 12-річного віку їх посилають на війну. Під проводом Хана вони збираються до 20 тисяч осіб і відправляються в похід, де палять і нищать усе, на що натрапляють по дорозі. А потім вивозять до свого краю тисячі невільників, яких згодом продають на невільницьких ринках. Ці душогуби досить тверезі і вживають дуже мало солі. Зате до їжі додають багато приправ, зокрема, червоного перцю. В їжі цих грабіжників домінує не хліб, а конина. І не обов'язково щоб м'ясо з конини було з молодого здорового коня, а міг бути і старий, не годний під сідло кінь. М'ясо готують таким чином: ділять його на чотири частини, три з них віддають товаришам, які не мають м'яса, собі ж залишають задню чверть, з якої нарізають кружала не товстіші 1-2 дюйми

(до 5 см). Кладуть їх на спину коня під сідло, підтягуючи якнайтісніше підпругу. Потім сідають на коня і скачуть дві, а то й три години. На привалі м'ясо перевертають, знімають пальцями піну з коня і змочують нею страву. Знову скачуть дві – три години – отоді м'ясо на їх смак вважається готовим до вживання як душенина. Ось такі їхні делікатеси і приправи.

Щодо інших кусків м'яса, які не можна порізати на кружала, то їх варять з дрібкою солі не знімаючи піни, оскільки вважають, що знята піна забирає весь смак і соковитість. Щодо свинини, то вони її не споживають, як і євреї. Якщо розживуться на борошно, то печуть з нього на попелі коржі, однак, звичайною їжею у них є пшоняна, гречана і ячмінна каші. Люблять мед, роблять з нього напій, але поширеним напоєм є брага, виготовлена з вареного проса.

Серед кількасот тисячної кількості татарських вершників були так звані списники, списи у яких були з загостреними гаками для зривання з сідла противника. Окремі загони були озброєні кочетами з затяжною петлею (зашморг), яка вмілими татарськими руками на ходу накидалася на шию ворожого вершника або його коня.

Були серед багатотисячної кінної армії татар особливі загони – палії, озброєння яких складалося із стріл та дротиків, обмотаних клоччям, змоченим нафтою. Від випущених великої кількості таких запалених стріл село чи місто, яке зазвичай було покрите соломою, очеретом чи деревом, загорялося миттєво, створюючи гнітюче враження для власників будинків.

Захоплених полонених татари гнали великою юрбою. Жінки й дівчата були зв'язані між собою своїми ж косами – по четверо. Всі в лахмітті, босі. Татарин, який їхав верхи на коні, час від часу підганяв відстаючих довгою пікою. З чоловіками, хто відставав – було простіше: їм тут же, трохи відвівши в бік, стинали голову шаблею, наказавши для цього стати на коліна й нагнути шию… А людей, які чинили збройний опір, татарам було наказано знищувати «… кожного, хто доріс до осі воза».

За татарськими законами кожного рядового татарського воїна дозволялось теж страчувати, якщо десятник знаходив у нього в чомусь із облаштування несправність або щось пропущене. А якщо ж десятник не помітив вчасно або ж допустив потурання, то його самого віддавав на страту той, хто стояв вище рангом від нього – сотник. Перед походом такі перевірки робили навіть найвищі воєначальники, викликаючи вибірково перед строєм воїна. І горе було викритому у найменшій недостачі хоча б голки чи кресала. Йому тут же накидали на шию зашморг з тятиви лука і двоє його сусідів затягували її в протилежні боки. Така була кара необачним. Дисципліна була залізною. За необачну загибель рядового воїна під час походу чи переправи через річку, карали на смерть його керівника – десятника, який не забезпечив безпеки для свого підлеглого.

Крім цього, серед багатотисячних загонів відбірних воїнів були такі, що знали і володіли 4-5-ма мовами світу, що давало можливість спілкуватися з населенням на окупованій території.

Хан був їхнім королем, який отримавши наказ від Турецького султана, збирав велике військо, щоб йти війною на Польщу. Але по дорозі, через українські села і хутори, грабували все, що попаде під руку. Їхні набіги на ворожі землі відбувалися завжди зимою, на початку січня, коли «Дике поле», а це південна частина України, вкрита снігом. Їхні коні, звичайно, не ковані, і по твердій дорозі не змогли б долати великі відстані. Сніг пом'якшує їх ходу і оберігає копита. При тому, замерзлі річки не потребують мостів і не являються перешкодою для проїзду. Просуваючись уперед, вони роблять невеликі денні переходи і шукають собі шляхи по балках і долинах. Робилося це для того, щоб сховатись в степу і не бути викритими козаками, які в різних місцях мали свою сторожу. Переміщалися татари по 100 коней у ряду, а фактично по 300, оскільки кожен татарин вів за вуздечку ще двоє коней, що служили для запасу і вивозу невільників.

Орда іде

Їхній передній край війська займав вшир 800-1000 кроків, а в довжину 3-4 милі. Коли 80 тисяч татар ведуть 200 тисяч коней – не так густо дерев у лісі, як їхніх коней в степу, здавалося тоді, що на обрії піднімається якась хмара. Шлях, по якому рухалися нападники, в народі ще звали «бита дорога». Але це була не така дорога, шириною 10-15 метрів, як теперішні, а ціла площа – шириною в кілометри. Ця громада рухалася так: щогодини вони зупиняються на 15 хвилин, щоб помочились коні (що вони роблять відразу ж, як зупиняться).

Наблизившись до населених пунктів, де відчувається людське життя, вони таємно пару днів відпочивають, а після роблять ривок на 50-80 миль, поки що не роблячи ніякої шкоди поселенням. Але повертаючись назад, вони посилають великі загони вправо і вліво на 15 верст вглиб, які вриваються в села і хутори з чотирьох сторін. Ставлять сторожу, розпалюють великі вогнища, щоб ніхто не втік, і починають розбій – палять оселі, вбивають і грабують тих, хто чинить опір. Серед

нападників існував неписаний закон. Якщо воїн-татарин заходив у двір селянина і той зустрічав його наклоном голови й частував хлібом і медовухою, той залишався живим, а інших чоловіків, жінок і дітей зганяють докупи, а також їхню худобу і забирають з собою. Свиней зганяють в стодоли, спалюють як погань разом з будівлями. Женучи поперед себе велику масу людей, татари стараються чим скоріше покинути освоєну людьми місцевість. Перетнувши кордон, вони углиблюються в степ на 30-40 миль, на згадане вище Дике поле і роблять привал, тобто, відпочинок. І починають найстрашніше дійство – ділити свою здобич. Розлучають чоловіків з жінками, а жінок з дітьми. Плач, крики, стогін і сльози розносяться по всьому степу і ніхто не в змозі зарадити їхньому горю. Здається, що й земля стугонить від людського розпачу.

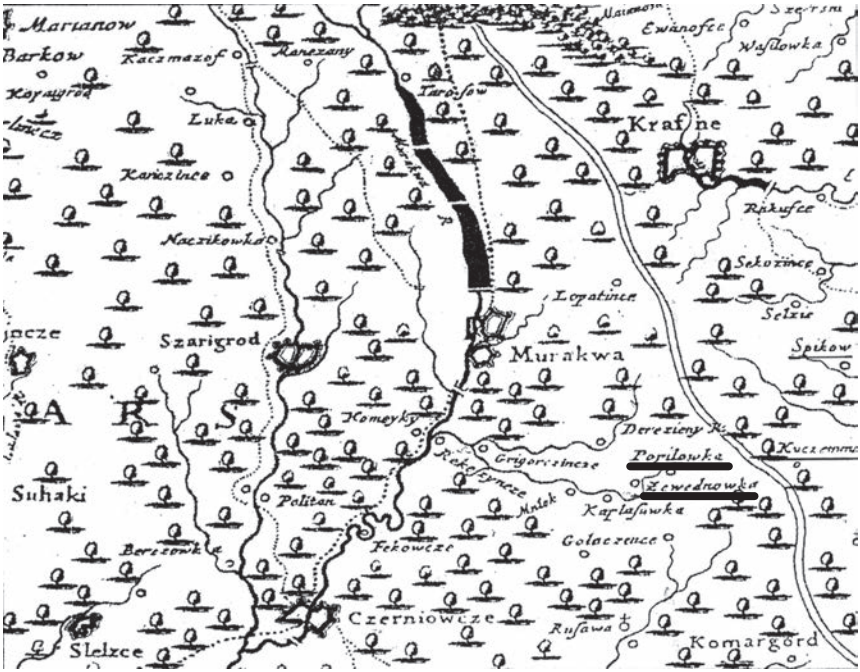

Фрагмент карти Брацлавського та Подільського воєводства. Боплан Г.Л., 1640 р.

Такий напад тягнеться 2-3 тижні і цього часу досить, щоб десятки і сотні сіл і хуторів були спустошені і обезлюднені на досить тривалий час або зникнути зовсім.

На давній карті Брацлавського та Подільського воєводства, яку склав вже відомий нам французький інженер-будівельник, військовий картограф Боплан Г.Л. у 1640 році, добре видно Кучманський шлях, або, як тоді називали – «бита дорога» між Бугом і Дністром, по якій щоразу татари йшли на нашу Україну. Села Голинчинці, Зведенівка, Кічмань, Юліямпіль, Лопатинці якраз містилися на цьому шляху. (Див. на карті стор.25, праворуч – Шпиків).

Читачу можна тільки уявити, якого лиха мешканцям Зведенівки і Попелівки та сусідніх сіл постійно приносили татари. Звичайно, люди боронилися, ховалися, тікали з обжитих місць. А обживати потім незаселені території втікачі чи прибульці з інших місць бажали там, де була велика кількість водоймищ, щоби сприяло швидкому відновленню умов для життя.

В одному архівному документі зазначається таке: «Для оборони від татар на Тульчинщині були споруджені замки у Сокільці, Ладижині, Тульчині, Брацлаві, Куні, Гайсині та Бершаді. Одночасно засновувалися містечка на старих попелищах: Шпиків, Томашпіль, Шаргород, Комаргород, Красне, Чичельник, Марківка (з бараковим ратушком, рештки якого уціліли й досі). Такі замчиська, як Верхівське, Печерське, Краснянське, Завадівське, виникли трохи пізніше…».

Звичайно, мова про якесь спорудження в Зведенівці чи Попелівці якогось оборонного замку не йдеться. Але той факт, що на наших шпиківських, томашпільських та шаргородських землях постійно татарами спалювались населені пункти, підтверджується.

За переказами старожилів, які передавались з покоління в покоління, у нашій місцевості спочатку виникло село Попелівка. Як називалося поселення наших пращурів, яке було засноване біля лісу Сенева і ставка Підмета, ніхто не знає, але за

переказами старожилів це поселення було знищене, спалене татарами, а ті люди, які врятувались від татарських набігів переселились на територію сучасної Попелівки. Вони вирубували ліси, чагарники, які встеляли пагорби річки Сухої, спалювали все вирублене і поселились на родючих землях. Чи то від спаленого турками свого поселення, чи від того, щго самі багато спалювали лісів для полів – їх стали називати попелюхами, а місце їх поселення – Попелівкою.

Проходили десятки, сотні років. А земля подільська татарам більше скидалася на фантастичну країну. Земля наша щедро годувала і шанувала своїх дітей-землян, ростила їх дужими і сильними. Літописець свідчить: *«Скрізь у цьому краї усяке родюче дерево, виноград. В старих дубах та буках у їх дуплах рої бджіл і щільники прегарного кольору і запаху. Звіра по лісах і полях така сила, що зубрів, диких коней та свиней б'ють тільки для шкіри. Дикі кози селянин б'є тисячами… На ріках дуже багато бобрових гнізд, багато птаства. Собак годують м'ясом звірячим і рибою, а її у річках повно. Сіяти щороку не треба – на Поділлі доволі один раз зорати і посіяти, то родить вдруге і втретє».* Так було колись на нашому Поділлі, тому то на наші землі завжди ласували вороги.

Брацлавщина, куди належала і Зведенівка, фактично являла собою територію, де точилася постійна боротьба між українцями і татарськими загонами.

Литовський період

З приходом до влади Литви Вітовта, становище почало змінюватись. Він взагалі недолюблював руських (українців), негативно ставився до людей, які нагадували йому про добрі справи Ольгерда, висував занадто високі вимоги до своїх правителів.

Великий князь Литовський Вітовт (1349–1430 рр.)

Одночасно на подільські землі заявив претензію і польський король Ягайло. Розпочались суперечки між двома главами держав. Вітовт одержав від Ягайла 20000 гривень сріблом і відступив йому західну частину Поділля, до Вінниці. У Вітовта залишилась східна його частина з містом Брацлавом.

Але польський король Ягайло, відчуваючи і далі потребу в коштах, у 1395 році продав свою частину знаному хороброму краківському воєводі Спиткові із Мельштина за ті ж самі 20000 гривень, залишивши собі лише Меджибізький і Вінницький округи. Однак Вінниця скоро з'єдналась зі Східним Поділлям і разом із Брацлавом і Сокільцем була передана у володіння князю Дмитрію-Корибуту Ольгердовичу.

Таким чином, Західне Поділля знаходилося під владою Спитка, а Східне належало сину Ольгерда - Дмитрію, який користувався повагою у руських. Обидва володарі управляли землями, кожен у своїй частині захищав їх від татар, і обоє загинули у битві з татарами 12 серпня 1399 року біля річки Ворскли. Влада у Східному Поділлі перейшла до сина Дмитрія – князя Федора Несвицького, внука Ольгерда.

Князівство Литовське від Балтійського до Чорного моря. XIII–XV ст.

Далі король Польщі Ягайло у 1400 році викупив у вдови Спиткової на своє ім'я Західне Поділля і передав його в управління Свидригайлу Ольгердовичу. Але через чотири роки (у 1404 році), побачивши, що останній намагався стати великим князем Литви (для підтримки заводив зв'язки з Прусським орденом і Московією), Ягайло захопив подільські землі, а в 1410 році – і західну, і східну частини Поділля продав за 40000 кіп грошей Вітовту. Великий князь Литви був противником удільних порядків, не дозволяв княжичам управляти новопридбаними землями, а вирішив особисто керувати через своїх намісників – аж до своєї смерті. Виняток було зроблено тільки для Федора Несвицького. Він продовжував управляти Східним Поділлям, в тому числі і землями навколо Шпикова, Томашполя та ін.

Після смерті Вітовта у 1430 році на Західному Поділлі з'явилося чимало поляків, які почали вживати заходів, щоб усе Литовське князівство підпорядкувати Короні.

Польські військові загони захопили Кам'янець, Смотрич, Скалу. Реакція наступала і з боку Литви. Литовці і русини поспішили обрати Великим князем Свидригайла Ольгердовича, який, на противагу Вітовту і полякам, був прихильником окремого устрою своєї держави. Почалась війна між Литвою і Польщею. Усе Східне Поділля підтримувало Свидригайла. Але він недовго утримався на великокняжому столі: у серпні 1433 році його було позбавлено всяких прав. Великим князем Литовським став молодший брат Вітовта – Сигизмунд Кейстутович. Зміну влади було визнано Польщею, яка взяла під свій контроль Західне Поділля і намагалася просуватися далі на схід, до Брацлавщини.

Літописи розповідають, що Східне Поділля, Брацлавщину енергійно боронив від поляків прибічник Свидригайла Федір Несвицький. Він зібрав чимале військо із литовців, русів (українців), волохів, молдован, татар, відібрав у поляків деякі міста Західного Поділля.

Історія пам'ятає одну битву Федька Несвицького 30 листопада 1432 року біля села Копистирина. (Федір Дмитрович Несвицький (Федько, внук Ольгерда), видатна особистість свого часу, за довго до Копистиринського бою приймав активну участь у Грюнвальдській битві у 1410 році, гуситських війнах, мав великий військовий досвід, довгий час був брацлавським і кременецьким старостою).

Поселення Копистирин ще раніше розміщувалося поблизу самої річки Мурафа, але згодом, після чергового татарського погрому, село відновилося в іншому місці, у лісі, далі від річки.

Як правило, війська поляків, литовців, їх обози здійснювали переправу через річку Мурафу саме біля Копистирина, тому що тут найбільш рівнинна, мілка частина річки (це місце, де донедавна стояв міст вузькоколійки Михайлівка-Соснівка – А.Н.).

Король Польський і Великий князь Литовський Володислав II Ягайло

Король Польщі Ягайло (Владислав II) послав у Східне Поділля військові сили, аби відібрати замки, захоплені литовцями. Поляки виконали наказ свого короля і поверталися назад додому. На чолі польських військ був посланець короля Ян Менжик. Федір Несвицький добре знав, де переходитимуть річку поляки. Він уникав рішучої зустрічі з противником, стомлював його партизанською війною.

Коли половина польського війська вже переправилась на західний бік річки Мурафи, Федір несподівано напав на них. Серед поляків виникла страшна паніка, вози загрузли в багнюці і затримали переправу. Ті, хто поспішав на допомогу,

тонули у річці. Поляки втратили б іще більше війська, коли б їм не допоміг випадок. Перед битвою королівський дворянин Кемпліч (в інших переказах - Кемпліцький) погнав сотню коней на пошук пасовищ. Почувши здалеку шум битви, він поспішив на допомогу полякам. Литовське військо, вважаючи, що королівські загони отримали допомогу, причому велику, почали панічно утікати, залишивши на місці кілька тисяч убитих. Поляки захопили у литовців 12 хоругв, які виставили в костьолі Святого Станіслава.

Після цієї події невідомо з яких причин хоробрий князь Федько Несвицький потрапив у немилість до Свидригайла - і той садить його у 1433 році у в'язницю та ще й позбавляє замків у Східному Поділлі. Звільнившись від ув'язнення з допомогою поляків, Несвицький переходить на бік Польщі. У 1434 році він отримує від короля у пожиттєве володіння Східне Поділля і замки Кременець, Браїлів, Вінницю, Хмільник, Сокілець, Збараж та всю територію нинішньої Шаргородщини. Невдовзі, однак, Несвицький помирився із Свидригайлом і загинув у вересні 1435 року, воюючи за нього.

Згідно з договором 1434 року між Федором Несвицьким і поляками, Західне Поділля належало Польщі і йменувалося Подільським воєводством з центром у місті Кам'янці, а Східне – Литовським Поділлям із центром у Брацлаві. Якраз річка Мурафа у ті часи довжиною у 170 кілометрів і розділяла ці два краї, або була кордоном двох країн – Польщі і Литви (*див. карту Боплана – стор. 50*). Літописи передають, що на середині річки стояли тоді залізні прикордонні стовпи: польський – із зображенням білого орла і литовський – із зображенням Вітаса, вершника з піднятим мечем. Таким чином, з 1434 року поселення східної і західної частини річки Мурафи продовжували розвиватися у різних напрямках, у різних державах.

У Подільському воєводстві король Польщі роздавав шляхтичам і селянам у власність землі, хоч це право могли мати тільки особи Римсько-католицької віри. Доходило до того, що прийшлі шляхтичі відбирали кращі землі у місцевих селян, що

призводило їх до розорення або змушувало переходити у католицтво, щоб зрівнятися у правах з польськими шляхтичами. **З цієї пори, тобто, після Копистиринської битви, на Поділля став проникати польський елемент і католицизм**.

У Литовському Поділлі, а значить і у нашому Шпиківському краї, життя розвивалося трохи інакше. До цієї східної частини входили три повіти: Вінницький, Брацлавський і Звенигородський (с. Зведенівка входило до Брацлавського повіту). Повітами спочатку володів Федір Несвицький, а після його загибелі від імені князя Литовського управляли намісники і старости. В історичних документах значиться, що у 1500 році князь Костянтин Іванович Острозький титулувався як «намісник Брацлавський, Вінницький і Звенигородський». У 1540-х роках старостою брацлавським та вінницьким, після князя Михайла Васильовича Збаразького, був князь Семен Глібович Пронський, якого в 1552 році змінив князь Богуш Корецький. До 1520 року набіги татар зруйнували Звенигород, спустошили весь повіт, який називали Звенигородською пустинею.

Структура населення у Брацлавському повіті, як і у Вінницькому, була тоді такою: верхній прошарок становили давні княжі роди - вихідці із багатих сімей, в тому числі руського (українського) походження, за ними йшли земляни, міщани, а потім бояри (частина бояр потім перейшла у земляни, інша – у селяни. Ці стани володіли значними земельними територіями. Крім поселень, вони мали хутори (тоді називалися пасєки. Пасєка – це площа лісу, підготовлена до вирубування і спалення дерев на попіл). На хуторах були сінокоси, стави, господарські приміщення. До зазначених категорій населення прилучалися козаки, кількість яких у Брацлавському і Вінницькому повітах зростала. Стосовно селян, у брацлавських документах за 1545 рік знаходимо записи, що вони «*протягом року три дні служили панам, на землях яких проживали, а хто не служив, той сплачував по шість грошей*».

На Брацлавщині поселенці жили і працювали в цілому у взаєморозумінні. Хоча багато з них нерегулярно сплачували

податки, відробляли повинності, литовські власті до цього ставилися поблажливо. Зате подоляни активно боронили свій край від нападників. Від Брацлава за 12 миль на схід висилалась у степ сторожа, яка захищала повіт від татарських набігів. Інколи сама сторожа врізалася у татарські колони й знищувала «погань».

Понад 100 років населення шпиківської території, як і всієї Брацлавщини, жило в умовах феодально-кріпосницьких відносин, панщина ставала головною формою експлуатації селянства. Однак великих поміщицьких господарств тут було ще мало. Невідомо, чи було у цей період на зведенівських пагорбах якесь поміщицьке господарство. Внаслідок частих нападів татар землеробство існувало у невеликих масштабах. Селяни довгий час сплачували татарам ренту продуктами і грішми.

На шпиківські села економічні, торговельні зв'язки з іншими краями не припинялися. Сюди приїжджали купці з різних земель Поділля, а також іноземні. Предметами торгівлі були сільськогосподарські продукти і ремісничі вироби, а також товари, привезені з інших країн. З місцевих товарів продавали худобу, шкіру, хутро, мед, рибу, м'ясо, птицю, молочні вироби, сіно, солому, дрова, ліс, полотно, одяг, взуття, сільськогосподарський реманент, гончарні вироби, інструменти і т.д.

Зазначимо, що населення литовського Поділля негативно ставилося до порядків у польському Подільському воєводстві. Селяни, які переходили із заходу на схід, розповідали про утиски з боку коронної влади і шляхтичів щодо православних. При цьому поляки намагалися скористатися будь-яким приводом, щоб просуватися далі на схід і заволодіти багатими землями Брацлавщини. І крім самого не чисельного населення супротиву новим завойовникам ніхто не чинив, так як у нас на Поділлі окремої держави просто не було. Як стверджував М.Грушевський, литовська експансія (тут – розширення кордонів – А.Н.) українських земель відбувалася або добровільно, або за пасивності людей. «…А окрім самої людності, тут не було більше нікому боронитися. Бо в одних землях (як на Поділлі) **не було зовсім державної організації».**

(Грушевський М. Історія України-Руси XIV-XVI ст. ст. Київ, Наукова думка; 1993, с. с. 95-96).

Отже, в XIV-XVI століттях наша територія, як і все Поділля, потрапляє у залежність до Литви, а потім і Польщі. Посилюється феодальний гніт, особливо національний і релігійний. Населення постійно веде вперту боротьбу за своє визволення та проти насильницького покатоличення.

Фрагмент карти Речі Посполитої, XVI ст.

Роки належності Зведенівки до Польщі

У 1569 році була укладена Люблінська унія, за якою Литовсько-Руське князівство об'єднано з Польщею в одну державу – Річ Посполиту зі спільним Сеймом і Сенатом. Тоді литовське Поділля було приєднано до Польщі і одержало назву Брацлавського воєводства. Шпиків і навколишні села, в т.ч. землі, де знаходились Зведенівка і Попелівка, увійшли до цього воєводства. Присутні на Люблінському сеймі посли Брацлавського воєводства Роман Сангушко і брацлавсько-вінницький староста князь Богуш Корецький зуміли відстояти лише збереження православної віри і використовування руської мови в офіційному діловодстві. У Брацлаві 1569 року склали присягу на вірність Речі Посполитій і королю володарі маєтків Брацлавського і Вінницького повітів, брацлавські і вінницькі міщани та євреї міста Вінниці. Люблінська унія різко змінила уклад життя подолян.

Довідка: *Брацлавське воєводство тоді займало велику адміністративну територію, на чолі якої стояв воєвода; він мав військову владу, а також виконував поліцейські та судові функції, здійснював нагляд за органами місцевого управління тощо. По суті, заступником у воєводи був каштелян, який призначався королем Речі Посполитої для управління замком (фортецею) і місцевістю, що прилягала до нього (у XVIII ст. за каштелянами залишався обов'язок збирати військове ополчення, очолювати загони шляхти, вони мали право брати участь у королівській раді – сенаті. У перші роки після Люблінської унії (до 1609 року) воєводами були руські князі Роман і Юрій Сангушки, Януш Збаразький та Йосип Тишкевич, затим, починаючи з Миколи Потоцького, – виключно поляки (усіх воєвод було 30); каштелянами до 1618 року служили руські, а після – поляки (всього 22). Зазначимо, що Брацлавське воєводство посилало 6 депутатів у сейм і 2 – у трибунал.*

Але життя подільських селян від зміни влади не покращилось, а навпаки. Незважаючи на об'єднання двох великих держав Польщі та Литви, татари в свою чергу так само віроломно нападали на міста і села Поділля. Кучманським шляхом знову і знову йшла смерть і поневолення. В 1558, 1562, 1564, 1567, 1569 роках і в подальшому у 70-х роках XVI ст. наші землі зазнавали страхітливих татарських спустошень. Не ставала виключенням і земля шаргородська. Селяни тікали з цієї місцевості, де поруч, по лівий бік р.Мурафи, проходив страшний татарський шлях.

Коронний гетьман Ян Замойський. У власності Замойських в пер. пол. XVII ст. перебувала Зведенівка

Крім гніту магнатів і шляхти населення зазнавало величезних збитків від вторгнення татар. В 1575 році 130-тисячна татарська орда вторглась на Правобережну Україну, а також в наш край. Документи свідчать, що татари тоді захопили 55 тис. полонених, забрали 150 тис. коней, 50 тис. рогатої худоби, 200 тис. овець. Ще більше потерпіла наша Брацлавщина від татар у 1577 році. Гніт польських панів, напади татар змушували чоловіче населення Поділля утікати на Південь України, зокрема на Запорізьку Січ, де воно окозачувалось, ставало вільним і не раз приходило на допомогу решті населення, яке терпіло панський гніт. Землі Шпиківського ключа, де знаходилось село Зведенівка, з кінця XVI ст. стали належати, як і вся Шпиківська волость Григорію Кіщі. Він був представником одного з найбільш багатих українських шляхетних родів, у володінні якого були десятки

маєтків на Брацлавщині. Згодом, у 1585 році, уже племінник Григорія – Іван Юхнович Кішка, продає князю Костянтину Острозькому, воєводі Київському, за 10 тисяч кіп *грошів* литовських свою спадщину, зокрема Шпиківські землі, до яких входили Зведенівка і Попелівка. Але в переліку придбаних сіл Острозький не називає цих сіл, а тільки землі.

На початку XVII століття Катерина Острозька – внука Костянтина Острозького – виходить заміж за Томаша Замойського – сина Яна Замойського – засновника Шаргорода і володаря земель Шаргородських. У посаг вона отримала краснянські та шпиківські маєтності. Таким чином ці землі переходять у власність Замойських.

Томаш Замойський і його дружина Катерина з Острозьких – володарі Зведенівських земель. Дереворити, 1864 р.

Томаш Замойський (1591-1638 роки) володів на Правобережній Україні величезною кількістю маєтків. Крім того він був непересічним політиком. Вже у 27 років його обирають воєводою Подільським, а потім і Київським. Пізніше Томаш,

як і його батько, обійняв посаду коронного канцлера. Саме Томаш Замойський 09.04.1626 року подав до книг Вінницького міського суду свідчення про напад татарів на його маєтки та цілковите спалення Шпикова, Рахнів, Олександрівки, Голинчинець, Кічмані, Зведенівки, Попелівки та інших навколишніх сіл, вигнання усіх мешканців з сім'ями у неволю. Таким чином, Замойські ледве встигли заселити пустки, що залишилися після погрому 1575 року, а їх знову спіткала така ж доля. Вказаний документ для нас цікавий в тому плані, що він **уперше** називає топонім Рахни, Зведенівку, Голинчинці та ін.

Отже, перша письмова згадка про Зведенівку, що біля Шпикова, припадає на період, коли землевласником села був рід Замойського Томаша, тобто на 9 квітня 1626 року.

(ДАВО, ф.483, оп.1, спр.10, арк.57)

(Енциклопедія Українознавства, Львів, 1993-т.2, с.742.)

Але, на жаль, точну дату заснування села Зведенівки з'ясувати важко. Нам відомо лише, що землями, де знаходилися Зведенівка і Попелівка, у XVI столітті володіли Острозькі, але чи було тоді уже село – невідомо. Можна тільки здогадуватись, що село Зведенівку заснували Острозькі. Тому що, як засвідчують архівні документи, Рахновські, які володіли ще з 1545 року Рахнянською економією разом із Зведенівкою, продали свої землі, що у верхів'ях річки Русави, вище згаданим князям Острозьким. Як уже згадувалось, можливо, село від частих нападів татар зникало і знову виникало, тому вік села треба лічити з моменту появи уже постійного поселення (хутора), яке вже не зникало і не мало «пауз» у своєму існуванні. Такий момент, на думку істориків, настав при володарюванні всіма шпиківськими, томашпільськими і шаргородськими землями Томашем Замойським, який заснував місто Томашпіль.

Згідно з пізнішими даними, очевидно, що після татарського погрому 1626 року Замойські знову заселили Зведенівку і Попелівку. Під 1639 роком є згадка про відмежування с. Голинчинців, яким володіли монахи мурафського домініканського

монастиря та маєтків вдови Томаша Замойського Катерини, серед котрих називаються містечка Томашпіль, Рожнятівка, Красне, Рахнівці, Турківці, Левківці та ін..

Таким чином, цей та інші документи вказують, що напередодні Хмельниччини села Зведенівка, Попелівка та інші, були відновлені після татарського погрому. Тому вони і значаться на карті Боплана (1640 рік).

Разом з тим у 1641 році Катерина Замойська, очевидно зібралася продавати Краснянський та Шпиківський ключі, оскільки подала 18 лютого до міського суду Брацлавського воєводства прохання видати їй з актових книг копію угоди 1585 року. Їй було відмовлено з тієї причини, що актові книги за вказаний період згоріли під час татарського нападу. Тоді К. Замойська звернулася до Самійла Кішки, аби він підтвердив перехід Краснянського та Шпиківського ключів у власність Острозьких. Кішка так і зробив. Очевидно, що в останні перед Хмельниччиною роки Замойські продали Краснянський та Шпиківський ключі Конецпольським, які виступають номінальними власниками цих маєтностей у 2 половині XVII століття. Конецпольський в свою чергу надав право управляти Рахнянською економією, до якої входила Зведенівка, князю Четвертинському (1648-1654 роки).

(ДАВО, ф.483, о.1, спр.10, арк.48, 58 зв.-59.)

В ці роки поступово збільшувались феодальні повинності, селян перетворювали в кріпаків. На Брацлавщині в середині XVII ст. панщина становила 2 дні на тиждень, в Західному Поділлі – 3-4 дні. Крім панщини селян зобов'язували платити натуральні податки, грошові і виконувати роботи по ремонту замків, мостів, гребель, охороняти переправи, мости та інші повинності. Одночасно селян зобов'язували сплачувати державний податок.

Проходили роки, незважаючи ні на що, народ поступово піднімав край з руїн, багатішав. На землі, які були вкриті суцільними лісами, де зараз знаходяться Зведенівка і Попелівка поселялись *(зводились і звозились)* нові люди.

Ліси давали величезний дохід їхнім польським власникам. Виготовлення поташу (попіл з дерева) було вигідною справою. А тому місцеве населення, виконуючи волю власників земель, вело, можна сказати, боротьбу з лісовими масивами. Це був підсічно-вогняний спосіб знищення лісів ще за часів Замойських, який володів цими землями ще до Потоцьких.

Робилося це дуже просто: лісоруби підсікали на зріст людини навколо стовбура дерева кору, за рік вони всихали і їх масово спалювали. Дерева просто сікли, висікали, зрубували кору з них для того, щоб вони гинули й висихали.

Розробки лісів проводились повсюди, де жили люди, а якщо людей бракувало, їх завозили з віддалених від лісових хащ місцевостей. Тут поселялися люди із Польщі, Чехії, Німеччини, Галичини, Волині, які уже мали досвід по виготовленню поташу. Виникали осідки, де люди будували для прожиття тимчасові «буди». Власник Замойський особисто підбирав місцевість, де можна було б виготовляти поташ. Для його виготовлення потрібна наявність води, глини, вапняку та піску. Одне з таких місць Замойський визначив над річкою Лозова, навпроти Конатковець. Там і будувались «буди» для переселенців. Це був кінець XVI століття. З тих пір те поселення, де жили переселенці у будах, називається Будне. Тут, над річкою, було побудовано «завод» для виготовлення поташу. Весь попіл із спалених у лісах дерев звозили у Будне, а звільнені від лісів поля використовувалися під угіддя.

Такий же подібний процес виготовлення поташу існував й у інших місцевостях нашого краю. Так, ліси, що вкривали всю територію теперішнього села Пеньківка-Мурафська, теж масово спалювалися, а потім селяни звозили до «заводу», що діяв у селі Будьки (тепер Жмеринського району), де теж виготовлявся поташ, смола, дьоготь.

Переглядаючи переліки топонімів, що існують у селах нашої Шаргородщини, автор натрапив у Джуринському списку урочище у лісовому саду за Файфуниним під назвою «Буди».

Спілкуючись із старожилами Джурина, почув, що назва ця існує в цій місцевості і називають її Лісові Буди.

Досліджуючи походження цієї назви, встановлено, що походить вона, як і поселення Будне, Будьки, Будки від слова «Буда». Саме з цих «Буд», певно, і почалось заснування і заселення навколишніх сіл, в тому числі Зведенівки і Попелівки ще за часів Замойських. Саме тоді почали виготовляти поташ і вивозити його за кордон.

Отже, поблизу Зведенівки і Попелівки таки був «завод» біля Джурина по виготовленню поташу. Те місце й до нині називають Будами. І як пам'ять, у тій місцині з назвою «Лісові Буди» до цих пір залишилось невелике озерце, яке зберегло чималий запас води. Хоча час робить своє, замулюючи водоймище.

У лісах навколо сіл виникали «пасєки». До відома читача: слово «пасєка» у ті часи означало не утримання бджіл, як ми звикли називати цей вид промислу тепер, тому що бджільництво – це бортництво. А «пасєка» – означає ділянка лісу, яка підготовлена до вирубки для спалення дерев.

Ліс спалювався для виробництва поташу. Поташ – це лугова речовина, вуглекислий калій, з якого виготовляли мило, кришталь, фарби чи барвники, його використовували для вичинки шкіри, при виготовленні ліків та навіть у кондитерській справі. Поташ також використовувався при виробництві скла. (Між іншим, такий завод по виготовленню скла існував у сусідньому селі Гута Мовчанська і діяв у XVI-XVIII ст.ст.).

Процес виготовлення поташу був надто важким. Спочатку селяни заготовляли попіл з дерева. Для цього дерев'яні колоди складали у конусоподібні буди і спалювали разом із вирубаними кущами та хмизом. Потім звозили попіл до так званого «заводу» в Лісові Буди під Джурином. Тут розбавляли його водою та фільтрували через солому чи сіно. Потім з відстояної речовини одержували луг, який повільно виливали на вогнище у спеціальний цегельний ящик. При температурі від полум'я вода з лугу випаровувалася, а затверділий поташ

випадав на дно ящика. Потім його кришили, роздрібнюючи, зсипали у бочки для транспортування.

Виготовлення поташу було досить трудомісткою справою, що тривала кілька місяців й вимагала значної кількості робочої сили. Але збут поташу – це дуже вигідна справа. Ця галузь промислового господарства збагачувала рід Замойських, які постійно вивозили цей продукт, виготовлений із спалених навколишніх лісів, за кордон.

До речі, з дерева тоді робили дьоготь, смолу і навіть порох для військових цілей. Тому ліси Поділля рідішали і рідішали.

Після спалювання лісу і вивезення поташу за кордон, ці площі згодом ставали придатними для посівів пшениці, проса та інших культур. На цих спалених площах поселялися люди. З історичних джерел відомо, що у нашій місцевості масово спалювались величезні лісові масиви. Слід пам'ятати, що навкруги Зведенівки і Попелівки землі були порослі лісом. І їх теж масово спалювали, а на їх місці виникали площі, придатні для обробітку.

Це була перша половина XVII століття. Настав час, коли відбувалося масове засилля у нашому краї поляків, які захоплюючи землі, маєтки в місцевих жителів, осідали на них, а українців вигонили. Така свавільна політика викликала велике обурення місцевого населення проти феодального гніту магнатів, шляхти і особливо проти католицизму.

Перша половина XVII століття принесла у наш край сильне незадоволення важким життєвим становищем його мешканців. Незадоволені були і багатші, і бідні.

Подільський селянин у своєму господарстві. XVII ст. Мал. І. Іскра

РОЗДІЛ ІІІ. У боротьбі за незалежність

Зведенівка у першій половині XVII століття

На початку XVII століття на Брацлавщині стаються значні зміни в землекористуванні. Користуючись покровительством польських властей шляхта захоплює землі місцевих власників українців, а також прибирає до рук запущені землі. В той час пустували землі з різних причин; через напади татар, власники яких або потрапили в полон, або утекли з небезпечних місць, або це були звичайні, ніким не оброблювані землі. Відбирали землі з різних причин: за невиконання повинностей (по ремонту мостів, фортеці тощо), за несплату податків, погане господарювання, відсутність документів на володіння землею. Остання причина використовувалась найчастіше. Адже місцеві власники таку землю одержували в спадщину від дідів, батьків і на це документи не потрібні були. Влада виявляла, що таких документів власник не має, відбирала її і передавала польським шляхтичам як винагороду за військові заслуги. Оскарження у вищі інстанції, як правило, результатів не давало.

Володіючи землею, місцеві власники за це виконували для воєводи Яна Потоцького певні повинності, сплачували податки. Нові власники – польська шляхта – від деяких повинностей звільнялась. В цей час через злиденне життя особливо різко зменшується кількість сільського населення. Починаючи з 1610 році місцеві селяни, шляхтичі через свавільні дії влади утікають на Запорізьку Січ, де стають вільними козаками. Втечі зростають і навіть утікають жителі міст. Одночасно з втечею частини людей, інші жителі вдаються до

рішучого протесту. Тому набирає широкого розмаху визвольна боротьба проти колонізаторів.

У 1612 році спалахнуло велике повстання у Бершаді та в навколишніх селах. Тоді ж проти визискувачів виступили селяни і міщани Брацлавщини.

В боротьбі проти колонізаторської політики польської влади, проти наступу католицизму значну роль відігравали православні церковні братства (громадські організації православних) в Шаргороді, Немирові, Вінниці. Через засилля в Брацлаві католицизму жодне православне братство не було створене. Братства опікувались про поширення грамотності серед населення. З цією метою відкривали школи, де навчання проводилось церковно-слов'янською мовою і прививалась любов до православної віри. Такі братські школи заснували у Вінниці і у 1620 році в Немирові. Згодом починають виникати церковно-приходські школи у містах. В селах такі школи відкривались значно пізніше – через два століття.

Тим часом становище православних погіршувалось. Православних монахів виганяли, а католикам надавались великі права. Вони ставали в Брацлаві найбагатшою паствою. І, незважаючи на несприятливі історичні умови для єзуїтів (селянсько-козацькі повстання, вторгнення татар), які приводили до спустошень їхніх маєтків, вони все ж багатіли.

Одночасно відбувалось засилля поляків в край, які забираючи землі, маєтки в місцевих жителів, осідали на них, а їх вигонили. Якщо у XVI ст. в Брацлаві на 20 українців було 2-4 поляки, то в 1615 році на 20 українців припадало 22 поляки, а на 24 маєтки української шляхти 27 маєтків польських. Згодом дійшло до того, що **місцеве населення становило лише третину...**

Така свавільна політика викликала велике обурення місцевого населення проти феодального гніту магнатів, шляхти і католицизму.

В цей час значно зменшилась кількість селян і землевласників шляхтичів-українців через те, що в них відбирали землю

польські шляхтичі. У 1607 році в 13 селах Брацлавського воєводства (сіл звичайно у воєводстві було більше), було всього 221 тягловий селянин, 116 городників (що мали тільки городи), а малоземельні і безземельні селяни становили 40%.

Як видно з попередніх історичних подій, жорстоке гноблення і свавілля польських колонізаторів призвели до загострення класової боротьби. Почастішали напади озброєних селян на польських панів. Запалали маєтки гнобителів. Українські феодали і шляхтичі, не домігшись повернення своїх маєтків від королівських здирників з допомогою суду й короля, утікали на Запорізьку Січ, приєднувались до повсталих.

У селі Попелівці в той час набувало поширення кустарного виробництва різних товарів вжитку та побуту. Крім спалювання лісів для виготовлення поташу, тут селяни примудрилися використовувати, крім лісових надр, ще й каміньвапняк. Справа в тому, що поклади цього каменю в Попелівці, та і в Зведенівці, залягали під верхом ґрунту. Тому його легко можна було видобувати. Але його використання у наших селах було своєрідне – з цього каменю випалювали негашене вапно. Цей товар теж користувався попитом і наші селяни це використовували.

Випалювання каменю на вапно, це дуже трудомістка справа. Потрібно було побудувати велику піч. Для цього наші умільці пристосовували ті місця, де вже був добутий камінь. В цих шахтах і облаштовували фахівці спеціальні печі.

Для випалювання потрібно було заготовляти велику кількість дров. Але з цим проблем не було, адже навколо села росли ліси. Уміли наші умільці виготовляти з каменювапняку і деякі речі вжитку, які були необхідні для населення. Наприклад, значною популярністю користувалися у населення кам'яні димарі. Каменотеси з наших сіл вміли виготовляти пам'ятні плити, хрести та ін. вироби. Село віками було окутане приємним запахом диму та гарячим попелом. Цей запах селяни відчували аж до ХХ століття. На жаль, примусова колективізація на Україні завдала цьому промислу значної

шкоди. Усе працездатне населення мусило працювати в колгоспах, залишивши кустарні промисли напризволяще. На превеликий жаль, на сьогоднішній день у Зведенівці справа випалювання вапна припинила своє існування. Будемо надіятись, що з часом цей промисел в селі повернеться і чудові вироби із каменю будуть знову прикрашати оселі селян та різні виставки умільців.

Вироби з каменю

Також здавна сільські умільці-теслярі виготовляли із дерева, якого було вдосталь, усякі потрібні для вжитку речі: інструменти, приладдя, інвентар та ін..

Але життя більшості селян ставало усе гірше та гірше. Через часті грабунки та насилля чужоземців спустошувались села та міста, занепадало ремесло і торгівля. Покривджене населення міст і сіл, не домігшись покращення становища в результаті боротьби, або утікало до козаків на Січ, або переселялось в степову частину України, в Молдавію чи в інші місця. Внаслідок селянсько-козацьких повстань польські пани утікали, а потім поверталися з військами і жорстоко розправлялись з повсталими. Народний гнів наростав аж поки не вибухнув у велику Визвольну війну українського народу під проводом Богдана Хмельницького.

Гетьман Богдан Хмельницький і Шаргородщина

На українських землях встановився жорстокий режим іноземного панування. Це викликало велике обурення місцевого населення. Тому з перших днів володарювання польських панів на Україні розгоряється полум'я національно-визвольної боротьби, що часто виливалося у великі народні повстання та селянсько-козацькі війни.

Почалася Визвольна війна українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького проти польсько-шляхетської влади на Україні. Повсякденні знущання та утиски польських панів посилили боротьбу нашого народу за національне та соціальне визволення. З особливою силою вибухнув гнів українського народу на початку 1648 року. Щодо Зведенівки, то до 1648 року Зведенівка була у складі Брацлавського воєводства Польського королівства. У ході **Великого повстання 1648 року** Зведенівка увійшла до Української держави у складі Мурафської сотні Брацлавського полку.

Гетьман України Богдан Хмельницький

Ім'я керівника Визвольної війни Богдана Хмельницького, великого полководця, дуже тісно пов'язане із Поділлям, Шаргородщиною зокрема. Запеклі бої з шляхтою проводились по всій Україні. Поляки зазнавали поразки за поразкою. Так, після розгрому польських військ в травні 1648 р. біля Жовтих Вод і Корсуня та нищівного розгрому

в липні під Старокостянтиновим, вони поспішно утікали. За короткий час були визволені Вінниця, Брацлав, Ладижин, Бершадь, Шпиків, Деребчин, Мурафа, Красне, Томашпіль, Чернівці, Четвертинівка, Чечельник, Станіславчик, Копайгород, Шаргород та інші міста і містечка. Єдина надія в польських військ була на Бар і Барську фортецю, які були воротами до Східного Поділля. Вони сподівались надійно сховатись за його добре укріплення валами. В час Визвольної війни Бар, дійсно, був одним з важливих, ключових пунктів, за який точились запеклі бої між польськими і козацькими військами.

На захоплення Бара Б. Хмельницький послав полковника Максима Кривоноса з військом. Слід відмітити, що масштаби діяльності знаменитого селянського полковника Максима Кривоноса на території Шаргородщини, Барщини, Брацлавщини та всього Поділля набрало такого розмаху, що перелякана польська шляхта ставила його на один рівень із Богданом Хмельницьким.

Максим Кривоніс – найближчий сподвижник Б. Хмельницького

Гетьман розумів, що розрізнені загони повстанців, які діяли на нашій території Поділля, необхідно було об'єднати в одне організоване військо. Тому Б. Хмельницький доручив це зробити своєму найближчому соратнику і помічнику Максиму Кривоносу.

При здобутті Бара і фортеці проявився блискучий військовий талант козацького полковника М. Кривоноса, який, як твердять історичні джерела, походив з сім'ї ремісника з м. Могилів-Подільського. (Точна дата народження М. Кривоноса невідома. Крім місця його народження в місті Могилів-Подільський, у літературі зустрічаються й інші населені пункти: село

Вільшанка на Черкащині, місто Острог, одне із сіл на Волині). Він вміло координував дії піхоти, кінноти та артилерії, оперативно діяла розвідка, ефективно використовувалася військова техніка. На площі міста зібралися всі православні жителі Бара й перед ними виступив М. Кривоніс і оголосив грамоту: *«Не слухайте панів, не слухайте більше урядників, а приходьте всі до мене. Ваші батьки не знали ніяких панських законів, на цих политих вашою кров'ю полях. І ви ніколи не знайдете кращого засобу визволитися, якщо тепер із зброєю в руках не скинете панське ярмо і не здобудете свободу кров'ю своєю».* У відповідь на цей заклик багато подолян вступили в ряди повстанців. За цю блискучу перемогу в Бару над польськими військами М. Кривоніс був нагороджений гетьманом Б. Хмельницьким дорогоцінною позолоченою шаблею.

Максим Кривоніс очима невідомого польського художника, який зобразив його грав'юру-шарж

Ще до Визвольної війни 1648-1654 рр. в одній з сутичок з польською шляхтою Максим Кривоніс дістав удар шаблею, внаслідок чого був ушкоджений ніс. З того часу був прозваний Кривоносом. А у народних думах та піснях він відомий ще під прізвищем Перебийноса.

Потомків з таким прізвищем існує особливо багато у наших навколишніх селах Поділля. Цей факт є важливим засвідченням того, що полководець М. Кривоніс (Перебийніс) все-таки родом із нашої місцевості.

Польській шляхті вдалося завдати поразки ще перед війною у 1646 році загонові Максима Кривоноса. Після поразки він пішов на Запоріжжя, щоб звідти продовжувати боротьбу проти гніту шляхетської Польщі.

Налякана розмахом повстанського руху влітку 1648 року, польська шляхта тікає із своїх маєтків, ховаючись від народного гніву. Великі магнати організовують загони із шляхти для боротьби з повсталим народом. Войовничо налаштоване населення Шаргородщини і навколишніх сіл брало активну участь у боях із польсько-шляхетськими військами під час здобуття Бара, Копайгорода, Станіславчика, Шаргорода, Чернівців, Томашполя, Шпикова, Красного, Брацлава.

Адам Кисіль – воєвода Брацлавський

Ось як описує події, пов'язані з перебуванням Кривоноса на Шаргородщині Брацлавський шляхетський воєвода Адам Кисель у своїй жалобі на невгамовного, сміливого полководця з війська Б. Хмельницького у листі до коронного Канцлера, датованого 1648 роком, (мовою оригіналу із деякими скороченнями, що не стосуються Шаргорода).

– Письмо его милости, пана воеводы Брацлавского, к его милостыни пану Канцлеру коронному, в Корлуп 9 августа 1648 года.

«…Большая и жалкая перемена последовала в моем предположении идти к Киеву, … … несколько тысяч Козаков пошли к Меджибожу. Кривонос взял этот город штурмом и всех жителей перерезал. Слышно, что и Шаргород подвергся той же участи, (під словами «всех жителей» мається на увазі усіх шляхтичів та євреїв, а місцевих жителів – українців козаки не чіпали – А.Н.) и что козаки обратились уже к Бару,… …Те же изменники Кривоносцы, которые мою гущу опустошили,

поймали отца Лацка, моего поверенного, отправленного мною к Хмельницкому, и разложив его на главной улице Шаргорода, избили киями так, что я не знаю останется ли он в живых, забрали все при нем мои письма к Хмельницкому… …ограбили наездами всю окрестность, сожгли монастыр в Калиновке, что возле Шаргорода, пьянствуя днем и ночью, выпили несколько бочек вина и несколько десятков бочек меду, потчивали всех холопов, а остальное пораздавали им…

…Изменник Кривонос писал Хмельницкому (из показаний пленных), что мои послы посажены на кол. И тогда сам Хмельницкий двинулся с великими силами 100-120 тыс. на соединение с Ордою …

(Адам Кисель – воевода Брацлавский, август 1648 год)»

Селянський полковник Максим Кривоніс, володіючи великим організаторським і військовим талантом та незламністю волі, мужністю, яскраво вираженою непримиренністю до польського панування і ненавистю до існуючих соціальних відносин, наводив жах на польську шляхту.

Ось рядки, де, звертаючись до короля, польська шляхта повідомляла:

«…Той безчесний Кривоніс підняв на війну неорганізовану юрбу і до цього часу по Україні не перестає порушувати наш мир і всюди проводить ворожі наступи. Він здобув у боях і спустошив багато міст, винищуючи шляхту, жидів-орендарів та ксьондзів».

(Історія України в документах та матеріалах, т. III., Київ, 1941, с. 115).

Наша місцевість опиняється в зоні частих військових сутичок між польською шляхтою і загонами селянсько-козацьких формувань. Бої відбувалися і в Лучинці, і в Копайгороді, і в Станіславчику, і у Шпикові, і у Томашполі, Чернівцях і в Мурафі. У серпні 1648 року Максим Кривоніс зі своїми загонами під Станіславчиком зустрівся із переважаючими силами польської шляхти. Військова майстерність та мужність

селянсько-козацьких загонів на чолі з Максимом Кривоносом не дозволили шляхті добитись перемоги.

Після боїв під Станіславчиком загони козаків Максима Кривоноса з новим поповненням з місцевих селян рушили на Шаргород.

Фортеця, де осіли шляхетські війська, зустріла козаків вогнем із гармат і атаками кінноти. Відчайдушний і розгнівaний діями шляхти селянський полковник Максим Кривоніс першим увірвався на своєму коні всередину переляканих польських вояків і почав рубати шаблею ворогів.

Бій тривав зовсім недовго. Своїми швидкими і рішучими діями козаки штурмом оволоділи Шаргородом.

Напад козаків Кривоноса на поляків

Південні ворота міста останки ворогів скоро відчинили і через них втекли на Писарівку і Політанки до Чернівців і аж до Дністра. Козаками було порубано багато шляхтичів, зруйновано їхні будівлі, в тому числі і шаргородський костел Флоріана. (*Архів ІІд. – Зах. Росії, ч.І, т.І, Київ, 1886, с.192*).

Війська Богдана Хмельницького успішно просувались на Захід і наприкінці вересня 1648 року спинились під стінами Львова. Наближалась зима. Серед козаків розпочалась епідемія невиліковної чуми. Від неї помер видатний сподвижник Богдана Хмельницького, наш земляк, полковник Максим Кривоніс.

(З окремих джерел відомо про сварки між Хмельницьким і Кривоносом, який не поділяв з гетьманом поглядів на політику держави. І смерть від чуми під Львовом лише двох козаків – Кривоноса і його товариша, - серед сорока тисяч вояк, аж ніяк не схожа на смерть від чуми. Прикмети епідемічної хвороби чуми, як відомо, впізнати не важко – тіло хворого вкривається чорними плямами. У Кривоноса, як свідчили його підлеглі, таких плям не було. Підле отруєння і ніщо інше.

Нам же 350 років Московські історики тлумачили, що Кривоніс помер від чуми, якої насправді там у той час не було. Не порочити ж Богданове ім'я, який віддав їм Україну. – А.Н.).

Даний етап війни закінчився Зборівським договором між Богданом Хмельницьким і польським королем Яном Казимиром II, укладеним 8 серпня 1649 року. Цей договір завершив воєнні дії 1649 року, у ході яких козацько-селянське військо завдало нищівних ударів польсько-шляхетській армії. Згідно договору було визначено кордон між Україною Богдана Хмельницького і Польщею. За цим договором лінія кордону на Поділлі проходила по прикордонних містечках, в яких стояли козацькі застави: Погребище, Прилуки, Вінниця, Браїлів, Станіславчик, Копистирин, Мурафа, Шаргород, Садківці, Чернівці, Стіна, Ямпіль і до річки Дністер.

(*Нариси історії Поділля, Київ, 1990, с.77*).

Король Польщі визнав Богдана Хмельницького гетьманом України та передав під його владу землі Київського, Чернігівського і Брацлавського воєводства, тобто більшу частину українських земель. Адміністративно наше село стало належати гетьману Хмельницькому.

Карта України. Адміністративний поділ станом на 1648 – 1654 рр.

Шаргород опинився прикордонним містом. Король також визнав складений урядом Богдана Хмельницького реєстр Запорізького війська, що містить поіменні списки 40 тисяч реєстрових козаків. Решті козакам (і це була помилка Б. Хмельницького) необхідно було повернутися в підданство старостам і панам на місцях. Дане рішення було образливим для населення.

Король Польський Ян-Казимір-II, обраний 17 листопада 1648 р. за бажанням Б. Хмельницького. Згодом король Ян-Казимір перебував походом у Шаргороді

Хмельницький розумів, що перемога може бути нетривкою, якщо її не закріпити на місцях. Одразу ж після Зборова з вересня-жовтня 1649 року він займався великою державницькою діяльністю по зміцненню козацької адміністрації, проводив адміністративно-територіальний поділ своєї підвладної території на полки і сотні.

Спеціальним гетьманським універсалом вся Україна була поділена на 17 полків, відповідно, полки-на сотні. У нашій місцевості у вересні 1648 року був сформований великий Брацлавський полк під керівництвом полковника Данила Нечая. До складу полку увійшла 21 сотня. Шаргород був визначений як сотенне містечко і сотня Шаргородська увійшла до складу Брацлавського полку. Мурафа також була визначена сотенним містечком цього ж полку.

Внаслідок **Білоцерківської українсько-польської угоди 1651 року** Зведенівка разом з усім Брацлавським полком відійшла до Польського королівства, але 1652 року усі ці землі

були знову повернені до складу української держави. Проте Мурафську сотню, після загибелі Нечая у Красному, не було відновлено і Зведенівка увійшла до складу, найімовірніше, до Стінівської сотні.

Вдалося віднайти поіменні списки козаків шаргородської і мураховської сотні. Читачеві, якому буде цікаво знати ті прізвища сотенних козаків, рекомендуємо проглянути книгу *«Реєстр Війська Запорізького 1649 року», Київ, 1995 р., с. 250-254.* Можливо, серед них є і зведенівські чи знайомі шаргородські та мураховські прізвища та імена. Наші предки-земляки воювали у рядах сотенних козаків війська Б. Хмельницького. Цим ми маємо пишатися і мати за приклад їхню самовідданість Україні.

З біографії Данила Нечая

Народився Данило Гнатович Нечай у 1622 році.

В історичній літературі є свідчення про те, що славнозвісний герой Визвольної війни українського народу проти польських магнатів і шляхти 1648-1654 рр. Брацлавський полковник Данило Нечай – наш земляк. Ось деякі з них. В «Нарисах історії Поділля» (Хмельницький, 1990 р.) на 76 стор. записано: «Полковник Д. Нечай за деякими даними з околиць Бару». Ще більше уточнює це польський протокол допиту повстанця Ониська Звайтовича: *«З Вишновця Хмель (тобто Хмельницький) пішов до Бродів, там застали місто відчиненим, але замок боронився до цього часу. Там залишився штурмувати замок Нечай. У цього Нечая люди з Бару, бо й сам він з Бару».* Є й інші дані. Коли Данькові сповнилось 13 років дід Омелько повіз його в Києво-Могилянську академію, в якій він навчався 12 років. Закінчив її у 1647 році 25-річним юнаком напередодні Визвольної війни. Його дід Омелько і батько Гнат козакували на Запоріжжі, брали участь в звитяжних козацьких походах. Дід воював разом з Сагайдачним. Батько дослужився до осавула. Данило навчався досить успішно і знав 5 мов: польську, німецьку, грецьку, латинську і татарську. Одружившись, жив з рідними на хуторі.

Данило Нечай – Брацлавський полковник

На початку 1648 року на хутір заїхав загін козаків, з ними був Б. Хмельницький. Вони прямували на Січ. Данило познайомився з Б.Хмельницьким, зблизились і той розповів свої плани підняти Січ на боротьбу з поневолювачами, щоб

визволити Україну. Нечай порадив: щоб мати надійний успіх, треба в тилу ляхів підняти народ, вороги опинилися б в оточенні. Хмельницькому сподобався Данило, він гідно оцінив його практичні поради. І коли його обрали на Запоріжжі гетьманом і козаки повстали, він послав до Нечая великий загін козаків з листом, щоб той здійснював свої задуми. Дід Омелько поблагословив онука на звитяжну боротьбу, подарував свою козацьку шаблюку, яка не раз виручала в бою, дав інші вояцькі обладунки.

Піднявши на священну Визвольну війну населення Київщини – нечаївці прибули на Брацлавщину. Барське староство тоді входило в склад Брацлавського воєводства. З появою нечаївців і тут запалахкотіло полум'я народного повстання. Такі дії Нечая в тилу ворога примушували польське командування розпорошувати сили, шарахатися в різні сторони. Про свої дії Нечай посилав письмові звіти гетьманові. Посланці привозили радісні звістки про нищівний розгром ляхів під Жовтими Водами, Княжим Байраком, Корсунем.

Внаслідок народних повстань, піднятих нечаївцями, визволено Київщину, Уманщину, Брацлавщину. За такі успішні дії гетьман у червні 1648 року призначив Нечая Брацлавським полковником і запросив на козацьку раду, що була в с. Маслів Став, перед битвою під Пилявцями. На раді розробили тактику переможної битви під Пилявцями.

Завдяки військовій хитрості козаки зробили вигляд і вночі утекли з Старокостянтинова, де два дні тривали бої. Гадаючи, що козаки злякалися, ляхи кинулись в погоню, розтягнувши свої сили. Їх заманили на посічену ярами, мочарами, ямами і горбами місцевість не вигідну для наступу кінноти, якої в ляхів було набагато більше, ніж в козаків. Польські кіннотники несподівано наткнулися на добре укріплений козацький табір у вигідному місці. Але вони, маючи перевагу, вважали, що його легко зметуть. Їх наступ захлиснувся. Нечай тисячу драгунів знищив і стільки ж захопив в полон. В другому бою знищив польський табір і кіннотою переслідував

ганебно втікаючих «пилявчиків». Так презирливо козаки охрестили ляхів-утікачів. Але за те, що Нечай бився в перших рядах разом з козаками проти жовнірів і був поранений, мав наганяй від гетьмана, бо він вимагав — полковник повинен командувати.

Стотисячна польська армія — цвіт і гордість Речі Посполитої була на голову розбита під Пилявцями. Такого безпощадного розгрому польська армія ще не знала.

Після битви під Пилявцями Д. Нечай став відомий на Україні, як народний герой, як один з найзавзятіших козацьких полковників. Ляхи боялись його і вважали найбільш бунтівним серед повстанців, найбільш безпощадним до ворогів. Недарма гетьман доручав йому здійснювати особливо відповідальні військові операції, посилав піднімати народні маси на боротьбу, гуртувати повстанські загони. І був він наймолодший серед козацьких полковників, аджеж у 1648 році йому було лише 26 років.

Саме в цей час, коли Данила окрилювали славні перемоги над поневолювачами українського народу, узнав він тривожну і гірку звістку: його любиму дружину Ганну з малолітнім сином і батьком забрали татари, а дід Омелько загинув в бою з супостатами. Не гаючись, послав Данило у Крим знайомого татарина з грішми викупити рідних.

Зібравши знову великі сили, в січні 1649 року польські поневолювачі вдерлися на Поділля і захопили Бар. Нечай просив гетьмана послати його туди, поскільки він добре знав цю місцевість. І він негайно поспішив на допомогу полковнику І. Федоровичу, якого потіснили вороги. Нечай зупинив переважаючі сили поляків недалеко від Бару, біля Миток і Матійкова. Закликав на допомогу селян навколишніх сіл і жителів Бару. Зав'язався великий бій, в якому з обох сторін брало участь майже 30 тис. чоловік. До Нечая щораз прибували свіжі сили селян і міщан. На його заклик розпочалось повстання на Подністров'ї. Ватажки – повстанці тут формували загони і посилали до Нечая.

Становище королівських військ різко погіршувалося. Щоб не попасти в оточення, вони утікають з Бару до Меджибожа. Переслідуючи ворога, нечаївці визволяють Меджибіж. Нечай з кіннотою влаштовує засідку під Староконстянтиновим у червні 1649 року. Внаслідок нищівного удару від розбитих польських військ Нечай захопив сто гармат, 200 возів з ядрами і порохом, багато возів з іншими припасами і 3 тис. полонених. Не збавляючи стрімкості наступу, нечаївці, переслідуючи ляхів, сходу захоплюють Збараж. Дорога на Львів була відкрита. В цих нестримно наступаючих боях проявився військовий талант народного героя Данила Нечая, який зумів піднімати народ на боротьбу з поневолювачами і це полегшувало ведення війни козакам. Про Нечая складають пісні, розповідають легенди.

Гетьман посилає Нечая на Волинь і тут спалахує вогнище народної війни. А потім направляє на Київщину, щоб перегородити дорогу литовському князю Радзивілу, який мав намір захопити Київ і вдарити в тил козакам. Данилові дуже хотілось побувати у Львові, про якого наслухався різних див. Але мусив виконувати наказ гетьмана.

Відзначився Д. Нечай зі своїм полком і у битві за Зборів влітку 1649 року. За його голову магнати обіцяли високу винагороду. Прагнучи його знищити, підіслали одного офіцера для ведення переговорів і коли Данило вийшов з хати, той насипав отрути у воду. Але це помітив вартовий козак. Задум не вдався, зловмисника покарали.

У серпні-вересні 1650 року Нечай з сорокатисячною армією здійснив блискучий похід в Молдавію і завдяки вмілим дипломатичним здібностям домігся того, що її володар Лупул відійшов від Польщі і став союзником України. Про це було укладено договір. Цей крок був особливо важливим для дальшої боротьби за визволення України.

Після Зборівської угоди, якою залишились незадоволені обидві сторони (козаки і ляхи), Барське староство залишилось нейтральним. Ні одна із сторін не мала права вводити туди свої війська.

Полк Брацлавський — Данило Нечай — полковник

(*З поіменних списків сотень Брацлавського полку автор перераховує тільки назви їх, зупинившись дослівно на Шаргородській та Мураховській сотні - мовою оригіналу*).

Сотня Райгородская, Тульчінская, Клебанская, Краснянская, Браїловская, Вулшанская, Вербская, Тимановская, Горячкоцкая, Александровска, Яльнцкая (Яланець – А.Н.), Ямпольская, Шаргородская, Мураховська – (27 козаків, Пеньковцы – 5 козаків, Копистерин – 68 козаків), Станіславовская, Мястковская, Лучицкая, Баглановская, Чачалніцкая, Комаргородская, Черновецкая.

Список сотні Шаргородської

Іван – сотник, 33 козака, Шаргород – 27 козаків.
Сотня Шаргородская – 60 козаків (далі список)
Сотня Мураховська – 27 козаків (далі список)
Пеньковцы – 5 козаків (далі список)
Копыстырын – 68 козаків (далі список).

(*Реєстр Війська Запорізького 1649 року, Київ, 1995 р., с. 250-252*).

Таким чином, Шаргород і Мурафа стали після 1649 року сотенними містечками. Вся повнота влади в Шаргороді й Мурафі належала сотнику. Крім сотника, який обирався козацькою радою, були сотенний осавула, писар, хорунжий, суддя. Сотник мав адміністративну, військову і судову владу. Було введено контроль за фінансами, оподаткуванням населення міста та навколишніх сіл, охороною торгівлі та ремесла. Селянська та міщанська громади Шаргорода і Мурафи визнали державне керівництво сотенної старшини. Після проголошення сотенним містечком в Шаргороді і Мурафі згодом з'явилась ратуша – будинок посеред містечка, перед яким була центральна площа міста.

Приміщення ратуші в Шаргороді, де на площі перед костелем не раз вимовляли промови Хмельницький, Кривоніс, Нечай. Фото 2010 р.

В ті далекі часи біля ратуші відбувалися урочисті події та вирішувались доленосні життєві проблеми. В цьому приміщенні в Шаргороді, яке після деяких перебудов збереглось і до наших днів, перебувало містечкове самоврядне керівництво, що було підвладне сотнику.

Донедавна в цьому приміщенні, містилися Шаргородська селищна, а потім міська рада. Сьогодні тут розміщується земельний відділ райдержадміністрації. На великій площі, яка розмістилася перед будівлями костелу і ратуші, не раз бували і вимовляли палкі промови гетьман України Богдан Хмельницький (1650, 1653 рр.), полковники війська Запорізького Максим Кривоніс (1648 р.), Данило Нечай (1649, 1650, 1651 рр.).

(Документи Б. Хмельницького (1648-1657 рр.), Київ, 1961, с. 190).

Гетьман Хмельницький добре розумів, що Зборівська угода, це тимчасове перемир'я. Готувалася до нападу Польща, готувався до війни і Богдан Хмельницький. Він звернув

особливу увагу на зміцнення прикордонної смуги. У 1650 році разом з генеральною старшиною він здійснив інспекційну поїздку по сотнях Брацлавського полку. Лінію сухопутного кордону та кордону по р. Мурафа захищали полки Брацлавського полковника Данила Нечая. Застави на цьому відрізку кордону виявилися надто слабкими.

Залишки Шаргородської фортеці, збудованої в кінці XVI століття. Фото 1930 р.

На початку 1651 року польський гетьман Калиновський, який сам мав маєтки в тих місцях, що були одведені козакам, вирішив ввести 15-ти тисячне польське військо на Україну. Він видав універсал, в якому наказував селянам, щоб, покинувши бунти, кожен сидів вдома і слухався своїх панів, а сам з військом вирушив на Поділля і захопив Ямпіль, Чернівці, Шаргород, Мурафу і став обозом у Станіславові (колишня назва Станіславчика – А.Н.). На зустріч йому з 3-х тисячним військом виступив брацлавський полковник Данило Нечай, простуючи до Бару через густий Чорний ліс коло Тульчина. Дорога з Брацлава до Бару пролягала через Печору, Рогізну, Красне, Строїнці, Пеньковці, Вознівці, Станіславов, Маньківці і Бар. Довідавшись, що Калиновський дуже швидко посувається вперед, Нечай не захотів стрінутись з ним в Левківському

лісі і пішов до містечка Красного (в теперішньому Тиврівському районі), де очікував, що до нього підійдуть на поміч околишні селяни. Зупинка Нечая в Красному стала для нього злощасною… Діло було на масницю. Нечай виставив на чатах коло Ворошилівки над Бугом Мураховського сотника Шпака з козаками, а сам почав гуляти й бенкетувати, як звичайно, на масниці.

Коронний гетьман Мартин Калиновський скликав у Станіславові військову раду і, звертаючись до присутніх, сказав, що до нас дійшло повідомлення, що «бидло» зібралось в Красному, пиячать і святкують масницю, а нас вони не чекають і не бояться, що ми на них нападемо.

Данило Нечай гучно і весело вечеряв із своєю любасею Орисею. Козаки попереджували Нечая при небезпеку. Він їх запевнив, що у нього є відважний та хоробрий козак Шпаченко з Мураховської сотні, який повідомить його про небезпеку. Козаки, окрилені такою відповіддю свого полководця, вдались до пиятики та веселощів.

Тим часом польська армія Мартина Калиновського і Станіслава Лянцкоронського загальною чисельністю в 14-15 тисяч жовнірів 20 лютого 1651 року вирушила із Станіславова. Дізнавшись, що Шпаченко знаходиться у Ворошилівці з малим загоном, польське коронне військо через Будьки швидко напало на нього, повністю знищивши його, що навіть не залишилося ні одного козака, який би повідомив у Красне Данилу Нечаю про небезпеку. Лише Шпаченко манівцями втік до своєї Мурафи.

Була ніч. В Красному ніхто не думав про небезпеку, як польський передовий загін, який складався із драгунів під керівництвом П'ясочинського і ротмістра Корецького, підступив до Красного. Це відбулось о третій годині ночі. Козаки вдарили в набат, схопивши зброю, кинулись на ворога. Як лев, захищався Нечай. Козаки разом з Нечаєм відбивались відчайдушно, завдаючи ворогові великих втрат. Вся вулиця

була встелена трупами, кров текла по ній від страшної битви між козаками і ляхами. Але сили були нерівні. Підійшов до Красного свіжий багаточисельний польський загін із числа розігнаних подільських шляхтичів під керівництвом Косаківського, який, ввірвавшись зі всіх сторін до Красного, винищував козаків. Загинув на очах Данила Нечая його брат Матвій. Козаки відчайдушно відбивались від ворогів. Нерівний бій тривав майже цілу добу і тричі поранений Нечай до останнього не кидав з рук шаблі. Лише коли під ним упав кінь, козаки закрились у замку.

Смертельно пораненого Данила Нечая віднесли в замок, де він і помер. Тіло Нечая було перенесено до церкви, де попи відправляли панахиду по відважному козацькому лицарю. Поляки знайшли тіло Нечая і поглумились над ним. Люди пропонували відкуп полякам, щоб поховати Нечая, але поляки не взяли ні срібла, ні золота, порубали тіло Нечая на дрібні шматочки. Тільки дивом залишилась голова Нечая, яка згодом була віддана землі за всіма козацькими почестями, що проводились в церкві Великомучениці Варвари с.Красного. Срібна булава і кіш Данила Нечая дістались П'ясочинському. Прикрашену гравієм шаблю Данила Нечая його козаки згодом подарували Богдану. Це була остання воля вмираючого у Краснянській церкві Данила.

(В.А. Смолій, В.С. Степанков. Богдан Хмельницький, К.., 1995, с. 293; Н.И. Костомаров. Богдан Хмельницкий, М., 1995, с.445).

Щодо голови і порубаного тіла Нечая в народі навколишніх сіл Красного існує інша легенда й досі про те, що знівечене поляками тіло зберіг посланець султана Муради на ім'я Алі, який брав участь у бою. Турок похапцем показав присутньому в церкві польському воєводі Корицькому папір від султана про те, що людина, котра посягне на життя Данила Нечая, вважатиметься особистим ворогом падишаха до сьомого коліна і буде приречена на погибель.

Від цих слів Корецького кинуло в піт і він вийшов з церкви...

Народ схоронив голову та зібрані останки тіла Данила Нечая зі всіма козацькими почестями далеко у полі сусіднього від Красного села Черемошне, висипавши, за звичаєм, шапками на місці могили героя великий земляний насип – курган. Вдячні нащадки через три століття на тому місці спорудили пам'ятник.

Могила Данила Нечая біля села Черемошне Тиврівського району. Фото 2013 р.

А срібна булава Данила Нечая деякий час перебувала в польного коронного гетьмана Мартина Калиновського, яку П'ясочинський віддав С. Лянцкоронському, а той, після деякої затримки у себе, вручив її коронному гетьману. Під час подій біля села Четвертинівки, що біля Ладижина, польський воєвода Калиновський її загубив разом із своєю головою… Так помстився полякам Богдан Хмельницький за смерть свого улюбленого полковника Нечая. Хмельницький наказав провести по всіх церквах гетьманської України поминальні молебні по Данилу Нечаю. Що було й зроблено.

Для мешканців Поділля і для селян Барського староства, в тому числі й Шаргородщини, Данило Нечай став не тільки героєм війни, він став взірцем дійсного у к р а ї н ц я, який кров'ю своєю боронив Україну. Тому найбільш шанована і найдовша пам'ять залишається за Данилом Нечаєм.

Дорогим він став для нас ще й тому, що, як гласить легенда, народився Данило у одному із сіл з-під Бару. Данило

виховувався за давнім козацьким звичаєвим правом. Закінчив Києво-Могилянську академію, знав шість іноземних мов, а також сучасні науки. Був відчайдушно сміливим. У 26 річному віці уже мав перспективу бути достойним державним діячем.

І не тільки подоляни, а й увесь український народ дуже любив Нечая і склав про нього пісню, яка з різними одмінами співалась ще до недавнього часу по всій Україні од коломийського Підгір'я до Харківщини. В цій пісні якраз змальовано останній бій Нечая з поляками:

Та поставив козак Нечай три сторожі в місті,
А сам пішов до кумоньки щуку рибу їсти.
Ой поглянув козак Нечай за тихії води:
Іде ляхів сорок тисяч хорошої вроди.
Подивився козак Нечай в горішну кватирку:
Ходить ляшків, вражих синів, як курей по ринку.
Ой як крикне козак Нечай на хлопця малого:
– Сідлай, хлопче, сідлай малий, коня вороного!
Геть виріжем вражих ляхів та ще й до одного!
Ой не встигнув козак Нечай на коника впасти,
Став ляхами, як снопами, по два ряди класти.
Ой кинувся козак Нечай на лівеє плече,
А вже з ляшків, вражих синів, кров річками тече.
Повернувся козак Нечай на правую руку,
Не вискочить Нечаїв кінь із лядського трупу.
Ой удався козак Нечай до коня словами:
«Не доступай, кінь козацький, до землі ногами!».
Ой як стисне козак Нечай коня острогами,
За ним ляхів сорок тисяч з голими шаблями.
Озирнеться козак Нечай на лівеє плече, –
Ой, полетіла Нечаєнку голівонька з плеча.

(Відомо, що серед полковників Хмельницького велися чвари через різні погляди на ведення війни.

Дивує поведінка Івана Богуна, який в той час знаходився в Сутисках, що всього за 20 км від Красного, де три дні стікав кров'ю Данило Нечай, а він, чомусь(?), не пішов на допомогу, а відступив до Вінниці – А.Н.)

Загибель Данила Нечая, одного з найталановитіших українських полководців, стала великою втратою для армії Богдана Хмельницького і всієї України.

За героїчну смерть свого улюбленого Брацлавського полковника Данила Нечая гетьман Б.Хмельницький кровно віддячив полякам під Четвертинівкою, що біля Ладижина у 1652 році. В урочищі «Батіг» відбулася кровава битва з поляками. У ній загинув польський гетьман Калиновський, який вчинив розправу у с.Красному над Нечаєм. Загинув там і син Калиновського, загинув навіть рідний брат польського короля. Про смерть сина Калиновського відомо, що він, втікаючи з поля бою від Батога через село Бубнівку (нині Гайсинський р-н) заломився на мосту і впав у воду. Селяни збіглися і не дали йому вибратися із води – там він і затонув у р. Соб. Погром 50-ти тисячного польського війська був нечуваний! Так помстився Б. Хмельницький за Нечая.

Так було порушено Зборівський договір і розпочався новий етап військових дій, який з перервами тривав до 1654 року, а польські хоругви під проводом Станіслава Лянцкоронського і Миколи Потоцького не раз з'являлися під Копайгородом, Шаргородом, Томашполем, Шпиковом, Чернівцями, Лучинцем, Мурафою, Красним, Станіславчиком та в інших місцях Поділля.

У 1651 році війська Богдана Хмельницького певний час дислокувалися у знайомих їм деребчинських лісах. Під час перебування у Деребчині козаки на так званій «Чорній раді» обрали своїми ватажками І.Олександренка та Чугая (Чуйка). Тоді ж рада подільських козацьких загонів вирішила розпочати військові дії проти гнобителів. З містечка Деребчина об'єднані загони вирушили через населені пункти

Михайлівку, Пеньківку, Вознівці, Станіславчик, Маньківці до Бару. Винищили по селах шляхту, з боями вступили в місто і знищили польський гарнізон, спалили і зруйнували фортецю, економію, захопили великі запаси хліба з її складів. В бою за Бар загинув обраний козаками у Деребчині полковник Чугай (Чуйко).

Потім вирушили з Бару до Дністра, де до них приєдналися левенці (гайдамаки) і спільно громили шляхту та магнатів по селах і містах. Завдяки вступу до них селян і міщан, загін мав тепер майже 10 тисяч чоловік, серед яких впевнено можна стверджувати, були й селяни з Шаргородщини. Але Мураховська сотня Брацлавського полку після загибелі Нечая відновлена не була. Мурафа з 1651 року, після поразки Данила Нечая у Красному, коли Мураховський сотник Шпаченко проспав напад поляків у Ворошилівці, де був виставлений Нечаєм на сторожі, перестала бути сотенним містечком. Сотня Мураховська була знищена поляками ще у Ворошилівці і більше не відновлювалася.

В середині жовтня 1653 року Гетьман України Богдан Хмельницький знову зупинився обозом у Деребчинському лісі, що біля Зведенівки. А далі через Семенівку, Михайлівку, Мурафу війська Хмельницького дісталися до Шаргорода. Звісно, що сам Шаргород не міг вмістити велике 20-тисячне військо гетьмана, а тому його полки базувалися у навколишніх селах: Козлівці, Насіківці, Плебанівці, Калинівці, Мілярівці, Слободі, Гибалівці, Дерев'янках та інших поселеннях. Як свідчення цього серед населення нашого краю й досі існують назви-топоніми місцин, де базувалися козаки. Наприклад: у Насіківці – «Обіз», у Перепільчинцях – «Погоня», у Політанках – «Козацьке», у Плебанівці – «Козачий Яр», у Калинівці – «Кринички» і т. ін.

28 жовтня 1653 року, перебуваючи на стоянці в Шаргороді, український гетьман звернувся з листом до російських послів Стрешнева та Бредихіна, висловив їм вдячність за царську

«милість», повідомляючи, що не може їх прийняти через воєнні дії, тому просив зачекати на його повернення з походу.

Після походу через Шаргород Богдан Хмельницький у листопаді 1653 року перебував у Бару. (*Б.А. Смолій, В.С. Степанков.* Б. Хмельницький, К. 1995, с.с.422, 425).

В районі Бар-Шаргород зосереджувались основні сили повстанців. У листопаді 1653р. польське військо в районі Жванця було оточене і опинилось у важкому становищі, коли тут з'явився козацький полковник Іван Сірко, про якого піде мова далі.

Б. Хмельницький з Бару повідомляв російським послам, що в польському таборі великі труднощі і голод, козаки готуються взяти осаджених штурмом.

Та в цей час сталася подія, яка різко змінила становище українського війська і ще більше погіршила становище оточених поляків. Від прибулого в Бар козацького посла Лаврін Капусти 10 листопада 1653 року Б. Хмельницький дізнався про те, що Земський Собор в Москві прийняв рішення про воз'єднання України з Росією і негайно виїхав до Переяслава. Дізнавшись про це, кримський хан почав вимагати від Б. Хмельницького припинення бойових дій і укладання миру з польським королем. І цього разу татарський хан врятував польське військо під Жванцем від остаточного розгрому.

Цар Московський Олексій Михайлович, який приєднав Лівобережну Україну до Московщини. 1654 р.

Україна готувалась до Переяславської ради. 8 січня 1654 року вона відбулася. Ця подія

мала певне значення для обох народів. Але в дальшому російський царизм порушив статті Переяславської угоди, перейменував Україну в Малоросію, ліквідував її автономію, Запорізьку Січ і Запорізьке козацтво, закріпачив народ України, глушив розвиток самобутньої української культури, особливо її мови.

Якщо ж продовжити мову про дії Москви, то вона постійно привласнювала усе наше українське. Вона – Росія – вкрала нашу державу Русь Київську, перетворивши її на Русь Московську.

Так само нею було спотворено, після сумнозвісного указу цариці Катерини II, нашу українську мову. Але головне, що вони вкрали у нас, це віру. Адже давно відомо, що понад тисячу років ще князь Володимир привів киян до Хрещення у водах Дніпра і з тих пір ми стали православними. Спочатку ми – українці Київської Русі, а не Московія, яка заснована на 300 років пізніше від усіх європейських країн – у XII столітті, до складу якої тоді входили лише угро-фіни та татаро-монголи. Тому, що будь-який мордвин, якут, зирянин чи татарин, прийнявши хрещення, ставав православним. Так було, так є і тепер. Так творилась та існувала й існує поки що досі країна Росія з православним віросповіданням. Слід пам'ятати, що ніколи українці з росіянами не були «одним народом». Сам вираз «братні народи» – радянське ідеологічне заздалегідь заготовлене кліше.

А з часом москалі вкрали у нас і патріархат, перейменувавши його на Московський, Москва вкрала у нас навіть деяких Київських святих.

Навіть гроші, і ті Росія вкрала у нас, рубаючи давню, виготовлену ще за Данила Галицького, монету – гривню на шматки. Й від того, що нашу монету рубали, з тих пір у Росії появився рубль. Гривня – це була дуже дорога монета, виготовлена з срібного металу, вагою біля 200 грамів. Розмінних дешевих монет не було, тому й примудрилися московитяни рубати гривню на шматки й купляти товар згідно ціни шматка монети.

Відомо й те, що від нас з України пішла в Москву й освіта, а в Київ з Москви посилали молодих людей учитись. Подільські учені монахи принесли в Москву початки європейської «латинської» науки, якої раніше в Москві боялися. Ці ж учені почали заводити у Москві школи, театри, писали для театрів твори та всякі вірші. Писалося все те мовою церковнослов'янською, з приміссю слів українських та польських. Подільські учені допомагали у Москві виправляти церковні книги, тому що вони знали досконало грецьку та латинську мови. Так сталося, що Україна або Київська Русь знову і знову постачала освіту для Московії.

Після Переяславської Ради від 1654 року, на жаль, почалися ще більші утиски всього українського. Але як би не було, а своє коріння роду українці, за своїм релігійним переконанням та бажанням, у північних краях не пускали. Але все ж таки багато українців за царизму попадало в глибинки Росії на каторги та заслання, де вони й осідали пожиттєво, створюючи українські сім'ї. А шлюбні зв'язки стали поширеними лише за часів СРСР, коли людей за ленінською ідеологією позбавили віри. Внаслідок чого українців в Росії стало настільки багато, що коли Москві стало відомо результати першого радянського перепису населення (1929 р.), російським урядом терміново було вжито заходів: результати перепису визнано недійсними і приховано. Бо ж українцями, тобто тих, чиє коріння роду було з України, назвали себе майже половина усіх жителів Росії! Тоді ж українська нація в Росії стала прихованою, тобто вкраденою… Росія – злодій. Такого звання заслужила вона у нас, на Україні та й у світі. А відомий російський письменник Олексій Толстой дуже вдало і справедливо охарактеризував свою ж таки Русь Московську: *«Есть две Руси. Первая – Киевская – имеет свои корни в мировой, по меньшей мере в европейской культуре. Идеи добра, чести, свободы, справедливости понимала эта Русь так, как понимал их весь западный мир. А есть еще другая Русь – Московская. Это – Русь*

тайги, монгольская, дикая, звериная. Эта Русь сделала своим национальным идеалом кровавую деспотию и дикую отчаянность. Эта Московская Русь издавна была, есть и будет полнейшим отрицанием всего европейского и отчаянным врагом Европы».

Історики з Росії викрали навіть славнозвісного Іллю Муромця, склавши легенду про те, що він родом із глибинки Московії, назвавши глибинку м.Муром. А в дійсності серед нас існує легенда, що глибинкою тією, можливо, являлося поріччя нашої Мурафи, де в одному із сіл по цій річці й народився Ілля Муромець. Інша легенда гласить, що Ілля Муромець народився у м.Морівськ біля Києва. Але, на жаль, наших українських істориків та дослідників століттями так утримували, що вигадки чужоземців ставали дійсністю, а правда з віками ставала легендою й зникала…

Росія – це імперія, яка постала на скрижалях Київської Русі. І це ми повинні пам'ятати і внукам своїм переказати. Пам'ятати і те, що російська імперія століттями викорінювала національний дух у к р а ї н ц і в.

У московських істориків та ідеологів щодо своєї зверхності над іншими здавна існують російські подвійні стандарти: коли Петро І ламає традиційні права Української Гетьманщини, то це – «модернізаторська і централізаторська політика». Коли ж через порушення договору і нездатність захистити Україну Мазепа розриває із ним стосунки – то це «зрада».

Московські ідеологи і тепер використовують такі подібні подвійні стандарти. Тож нам українцям слід про це пам'ятати.

* * *

Визвольна війна українського народу під проводом гетьмана України Богдана Хмельницького закінчилася у 1654 році Переяславською угодою з Московією. За роки війни наше Поділля ставало ареною боїв українських військ з поляками. Від Бару до Брацлава й Ладижина, від Могилева і Ямполя до Вінниці – скрізь, у містах і селах точилися запеклі бої.

Якими ж геройськими рисами були наділені наші предки – українські козаки?

У 1650 році вийшла з друку книга уже згадуваного французького військового інженера і картографа Гійома Левассера де Боплана (1600-1673 р.р.) про українське козацтво «Опис України». Г.Л. де Боплан був безпосереднім свідком воєнних подій в Україні. Він у 1630-1648 роках перебував на службі у польського уряду і бачив все у нашій місцевості своїми очима, про що й написав книгу, яка стала унікальним авторитетним науковим джерелом для дослідників минувшини України.

У розділі книги «Людність України» він писав про козаків у другій чверті XVII століття:

«…Вони високі на зріст, моторні й міцні, люблять гарно вбиратися, добре виглядають, коли їм удається пограбувати сусідів; іншого часу вони вбираються дуже скромно. Вони зроду мають найкраще здоров'я і майже не піддаються тій епідемічній хворобі, що поширена по усій Польщі і яку лікарі звуть «ковтуном». Мало хто з козаків умирає від хвороби, хіба лише в дуже похилому віці, більшість умирає на полі честі, вбиті під час воєн.

Я бачив козаків, що слабували на пропасницю, які, щоб видужати, не вживали ніяких інших ліків, крім пів заряду пороху, розчиненого в пів мірці горілки; добре розмішавши, вони випивали це, а потім лягали спати і ранком вставали в найкращому здоров'ї. У мене був фурман, який робив це кілька разів і часто видужував від цих ліків, яких ні лікарі, ні аптекарі ніколи не мають і на думці. Я бачив також інших, які брали попіл, змішували з горілкою на зразок вищенаведеного і випивали з подібними ж наслідками. Бачив кілька разів і поранених стрілами, які, перебуваючи далеко від хірургів, прикладали до рани трохи землі, змішаної на долоні з слиною, від чого вони видужували не гірше, ніж від кращої мазі. Це доводить, що потреба винахідлива і в цій країні так само, як і в усякій іншій. Це дає мені привід пригадати, як один козак, якого я ко-

лись бачив на березі Самари, варив рибу в дерев'яній посуді, яку поляки й козаки прив'язують позаду сідла, щоб напувати коней. Для цього він розжарював на вогні камінці і кидав їх у посудину, аж поки вода закипіла і риба зварилася, - вигадка, яка на перший погляд здається грубою, а проте не позбавлена дотепності…». (Історія України в документах і матеріалах, Т.ІІІ, К., 1941,с.66-67).

На XVI- XVII століття припадає період, коли в архіви Польщі та Литви попало порівняно більше відомостей про наш край, про його жителів, поселення, про життя мешканців краю, про володарів земель цього краю тощо.

Разом з тим XVI- XVII століття стало нестерпним для українців. Вони зазнавали все більших і більших утисків від володарів земель, якими були місцеві феодали та польські й литовські магнати. Населенню також дошкуляли часті набіги татарських та турецьких нападників.

Народні герої Сірко та Морозенко і Шаргородщина

У другій половині XVII століття для наших шаргородських сіл знову настали роки поневолення. Села наші знову і знову зазнавали набігів ворогів.

У ці важкі роки, названі в народі Руїною, на допомогу жителям нашого краю приходив легендарний кошовий отаман запорізьких козаків, наш земляк, славнозвісний Іван Сірко.

Іван Дмитрович Сірко

Іван Дмитрович Сірко народився у селі Мурафа у 1610 році. Приймав найактивнішу участь у Визвольній війні у війську Богдана Хмельницького. Розглядаючи давні архівні документи, знаходимо про нашого земляка Івана Сірка цікаві й важливі повідомлення. Наприклад, про його перебування зі своїм військом під Баром у 1649 році.

В час боїв за Бар, біля села Митки, коли козаки Хмельницького змушені були відступити, тут під Баром з'явився легендарний отаман запорожців Іван Сірко і поспішив в намет до Б. Хмельницького. Зустріч була несподівана, дружня і коротка. Аджеж до цього часу вони разом воювали проти татар, згодом брали участь в боях за визволення французького міста Дюнкерк в 1646 році від іспанців, коли їх запросив сюди кардинал Мазаріні. Б. Хмельницький був змушений негайно повернутись на Україну, а І. Сірко, залишившись з 2,5 тис. козаків, визволив місто від іспанців буквально за кілька годин, чого французи не змогли зробити протягом кількох років.

Нелегке було повернення І. Сірка з козаками на Україну, їх шлях ішов через Бельгію, Голландію, Нідерланди, Польщу.

Знайомий поляк таємно провів Сірка під Бар (с. Митки) і тут він зустрівся з Б. Хмельницьким.

Розмова, як і зустріч їх, була короткою, бо на козаків насідали польські війська. Хмельницький тут же надав І. Сіркові в розпорядження загін козаків, знаючи його кмітливість і майстерність у військовій справі. І. Сірко зразу повів їх на допомогу козакам, несподівано напав на ворожі війська з тилу, чого поляки не сподівалися. Це викликало паніку, ворог почав відступати. Козаки, які досі оборонялися, перейшли теж в наступ. Польські війська зазнали нищівної поразки. Реванш за поразку козаків взято, перемогу здобуто!

Слід додати, що за час свого бойового життя І. Сірко провів багато битв з ворогами і ні в одній не зазнав поразки, завжди виходив переможцем.

І в подальшому він брав діяльну участь у Визвольній війні українського народу. Пізніше, 1658 року козаки обрали його полковником Вінницького полку, яким командував до 1660 року. І. Сірко, вірний патріот України, всі сили свого військового таланту віддавав за визволення українського народу від татар, турків. Недарма вони з острахом його називали «урус-шайтаном» (руським чортом). А турецький султан навіть видав указ, щоб в мечетях молились всі мусульмани за його погибель. Це під керівництвом І. Сірка запорожці писали листа турецькому султанові і цей епізод відобразив російський

Погруддя Івана Сірка на могилі. с. Капулівка Нікопольського р-ну Дніпропетровської обл.

художник Рєпін у відомій картині на цю тему, на якій І. Сірко зображений в центрі за столом. Уже після Визвольної війни 1648-1654рр. він піднімав на повстання проти гнобителів наше Поділля, наші шаргородські села, спільними зусиллями визволяв наші землі. А коли на ці землі у 1671 році черговий раз Кучманським шляхом на Шаргородщину вторглися татари, Іван Сірко, перебуваючи зі своїм військом у Мурафі, відігнав їх під Іллінці і там розтрощив вщент 40-тисячний загін татар, безліч яких знищив, а решта в паніці утекла в Крим.

Цікавим фактом з біографії Подільського полководця Івана Сірка є те, що він певний час проживав у містечку Мерефа на Харківщині, звідки родом його дружина. А тому російські і радянські історики навмисне стверджували, що Сірко родом з Мерефи, а не з нашої Мурафи. Цим самим старалися представити славнозвісного героя як представника хоча б трохи ближчого до Росії..., принизити роль українця-козака Івана Сірка. *(УРЕ, Київ, 1963, т.13. с.186).*

Могила Івана Сірка. с. Капулівка Нікопольського р-ну Дніпропетровської обл.

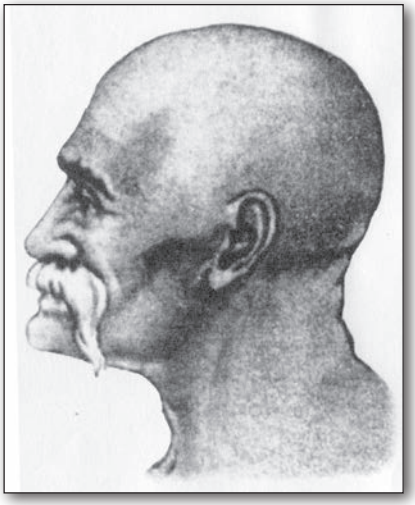

Іван Сірко. Художня реконструкція за черепом з могили І. Сірка біля Чортомлицької Січі

Помер І.Д. Сірко у 1680 році. Похований у с. Капулівка, тепер Нікопольського району Дніпропетровської області.

Але такі землі нашого Поділля не могли не захоплювати своєю красою, своїм багатством завойовників. На них уже вкотре посунула турецька орда. В період між 1672 і 1699 роками Шаргородщина, разом зі всім Поділлям відійшла до Османської імперії. Зведенівка, після припинення існування української держави, разом з іншими поселеннями колишнього Брацлавського полку на підставі **Журавненської польсько-турецької угоди 1676 року** увійшла до складу Турецького цісарства.

«Запорожці пишуть листа турецькому султанові». За спиною писаря праворуч диктує текст листа наш земляк із Мурафи, легендарний полководець Іван Дмитрович Сірко. Картина І. Рєпіна

Турецьке панування, хоч було порівняно недовгим, проте залишило про себе поганий спомин. Зайняте турками у 1674 році місто Шаргород називали Малим Стамбулом – Кучук Стамбул (можливо, по співзвучності «Шариград» – «Цариград», тобто «Стамбул»). Також і євреї стали називати місто Істамбул Зута («Малий Стамбул»). Єврейське написання

назви «Шаргород» могло бути прочитано як «Шаріград», що співзвучно слову «Царьград» – традиційний російській назві Стамбула (Константинополя). В цих роках турецького панування у містечку було прокладено і вимощено велику кількість підземних ходів та погребів. Для цієї надважкої та небезпечної роботи вороги зганяли тисячі селян з навколишніх сіл. Були збудовані в той час і сторожові стовпи. В Слободі-Шаргородській донині зберігся такий кам'яний стовп. Старожили стверджують, що цей стовп був призначений для ліхтаря, який знаходився на верхівці раніше шестиметрової споруди. Років сто назад в Шаргороді таких стовпів налічувалося чотири. За допомогою стовпів-ліхтарів вороги визначали вночі кордони в Шаргороді, що важливо було для турецьких охоронців міста. Облаштовуючи наше містечко, турки хотіли насправді створити тут центр новозагарбаних земель.

Кам'яний стовп, побудований у другій половині XVII століття в селі Слобода-Шаргородська. В народі «Турецький стовп». Фото 2013 р.

Населення Шаргородщини ніяк не мирилось і не корилось турецьким завойовникам, яким наш край був дуже до вподоби. У Шаргороді та в навколишніх селах у 1675 році спалахнуло велике повстання проти турецьких завойовників, які постійно грабували наші села і полонили наших людей, відправляючи їх на продаж у рабство до Криму й Туреччини, а міцних і сильних чоловіків на будівництво підземних ходів під Шаргородом. Очолив повстання товариш Данила Нечая

полковник Станіслав Мрозовецький (родом з Тернопільщини). В народі його звали Морозенком. Його підтримали місцеві селяни з навколишніх сіл Шаргорода. Але повстанців виявилося замало проти турецьких завойовників і загін Морозенка зазнав поразки. Самого керівника повстання турки схопили і жорстоко катували тут же, на центральній площі «Малого Стамбула» (Шаргорода). Турецькі кати зняли з тіла повстанця шкіру, відсікли ноги. А коли мученик й тоді не припиняв проклинати ворогів і посилати прокляття їхньому Магомету, йому відтяли язика… Потім живе ще тіло Морозенка заволокли до нижніх воріт міста, що містилися при злитті річок Ковбасни і Мурашки і на них прибили його цвяхами. *(«Подольские епархиальные ведомости», 1863 г., №14, стр. 556)*.

Але недовго тіло мертвого героя наводило жах на жителів Шаргорода та навколишніх сіл, як цього хотіли турки. Ризикуючи своїм власним життям, жителі Мурафи, які брали безпосередню участь у повстанні й були соратниками ватажка, вирішили таємно вночі зняти розіп'яте тіло Морозенка з воріт Шаргорода і похоронити. Задля здійснення своїх намірів вони підкупили за золото охорону. Небіжчика помістили в пустотілу вербову колоду, замаскували на возі схоронок зверху дровами і вивезли в сторону Мурафи.

Пам'ятний знак на могилі Морозенка у с. Мурафі. Фото 2015 р.

Сміливці вирішили поховати небіжчика біля церкви, що стояла на місцині, яка тепер зветься «Лонка». Дерев'яна церква давно відслужила людям своє, а могилу Морозенка на Лонках, що в Клекотині, пам'ятають донині.

На свіжій могилі, наперекір жорстокості ворогам, з'явився спочатку дерев'яний, потім кам'яний хрест і посаджений дівчатами барвінок.

Цю історію автору повідомила жителька с.Клекотини Коломієць Галина Прокопівна у 2010 році на Великдень, вказавши на незаростаючу стежку до народного героя Морозенка, яка постійно протопчується селянами ще з 1675 року.

Народ наш український береже віками пам'ять про свого визволителя. Вдячні подоляни, які брали участь у повстанні проти турків, склали пісню про свого улюбленого героя, яку співають по всій Україні й донині. Співають її і в Зведенівці:

Ой Морозе, Морозенку, славний наш козаче,
За тобою Морозенку вся Вкраїна плаче.
І не так та Україна, як рідная мати.
Замучила у неволі татарва проклята.
Вони його не вбивали, а лиш катували,
Та із нього молодого живим серце виймали.
Поставили Морозенку в ***Мурафі*** *могилу.*
Дивись тепер, козаченьку, на свою Вкраїну.

В 1699 році османи, за умовами Карловицького договору були змушені покинути Поділля, залишивши Шаргород та його села.

РОЗДІЛ IV. Події XVII-XVIII ст. ст.

Власники зведенівських пагорбів у XVII-XVIII ст. ст.

Після припинення існування Української держави, Зведенівка, разом із іншими поселеннями Шпиківщини колишнього Брацлавського полку, на підставі Журавненської польсько-турецької угоди 1676 року увійшла до складу Турецького цісарства й перебувала під окупацією до 1699 року.

Правителем Правобережної України турецький султан призначив після Дорошенка молдавського господаря Григорія Дуку. Він присвоює собі титул «Господаря земель молдавських і земель українських».

Своєю резиденцією Дука обрав містечко Печору. Село Зведенівка, як і вся Рахнянська економія, належало йому. Управляючим українськими землями Г. Дука призначив Янія Драгинича. Літописець тих часів Самійло Величко характеризував його як людину добру та спокійну. Він був добрим господарем і до місцевого населення ставився досить поблажливо.

У 1685 році, після розгрому турецьких військ в Австрії, де Дука приймав участь на стороні турків, він повертається до Печори і робить відчайдушні спроби утриматися при владі. Однак, як описує Величко С., *«того ж лета Царь Турецкий, за якесь подозрение, по дворочном пановaнию над пустою тогобочною Украйною, Дуку, Господаря Волоского, отстранил, и вручил власть оную над тиею мезерною запустилою Украйною растризе Юрасове Хмельниченкове; а учитавши его своим турецким, на Украине Гетманом, придал еще титул и княжения Сарматийского... и велел ему мешкати в Немирове...».*

Гетьман України Юрась Хмельниченко, резиденція якого була в Немирові. 1685 р.

У цьому ж 1685 році спалахує повстання проти деспотичного правління Г. Дуки в Молдавії. Молдавський боярин Петричейку розгромив війська Дуки й позбавив його влади.

Подальші відомості про долю Г. Дуки досить суперечливі. За однією версією, розлючений поразкою під Віднем, султан позбавив Дуку всіх маєтностей і відправив його назад у Молдову. За іншою версією взятого у полон Дуку поляки відправили до Польщі, де він свої останні роки життя проживав у спокої та достатку. 31 березня 1689 року Г. Дука помер у м. Львові. Нащадки Дуки, можливо, проживають із таким прізвищем і досі у с. Юліямполі та інших сусідніх селах нашого краю.

Після Г. Дуки гетьманом Правобережної України турецький султан знову призначає Юрія Хмельницького. У серпні 1685 року Юрій прибув до Кам'янця, а звідти в супроводі турецького конвою – до Немирова. Тут Ю.Хмельницький влаштовує свою резиденцію і на певний час оголошує Немирів столицею Правобережної України. Села Рахнянської економії, в т.ч. Зведенівка, стали належати Юрію Хмельницькому. Останнє перебування Хмельниченка в Україні було коротким. Бажаючи збільшити свої убогі прибутки, він запровадив цілий ряд нових податків. Серед них був і податок для наречених. Щоб одружитися чи вийти заміж, потрібно було отримати дозвіл Юрія та заплатити за це велике мито.

Саме в той час у Немирові одружував сина багатий єврейський купець Орун (Аорон). Він дуже розбагатів, торгуючи військовими трофеями турків й особливо – від продажу до

турецьких гаремів українських дівчат. Цей промисел дозволив йому налагодити зв'язки з високими турецькими чинами. Тому Орун знехтував подібною забороною і відсвяткував весілля, не заплативши гетьману мита. Юрій розлютився. Його охорона, не заставши Оруна вдома, спалила будинок і ув'язнила дружину єврея. Молода жінка була покарана за турецьким звичаєм – із неї заживо було здерто шкіру. Орун негайно поскаржився турецькому паші, вимагаючи суду. За наказом останнього, Хмельниченка заарештували й відвезли до Кам'янця, де і відбувся суд. За рішенням трьох пашів гетьманові серед майдану накинули на шию мотузку і повели на міст, де і задушили, а тіло скинули в річку.

(Антонович В. Юрась Хмельниченко. Гетьмани України. Київ, Журнал «Україна», 1991, с. 59-61).

З падінням Дуки та стратою Юрія Хмельницького закінчується 27-річне панування турків на Поділлі. Постійні війни підірвали сили Туреччини і за Карловицьким (1699 рік) договором Брацлавщина знову відходить до Польщі.

Літописець Самійло Величко, відвідавши пізніше ці місця, писав: *«Поглянувши навколо, бачив просторі... поля і розлогі долини, ліси і великі сади, і прекрасні діброви, ріки, ставки і озера запустілі, непотрібною всячиною зарослі. Бачив до того ж на різних там місцях багато кісток людських, сухих і нагих, тільки небо собі за покрив маючих».*

Роки міжусобиць, турецької та польської інтервенції не пройшли безслідно для Зведенівки та всієї округи. Московський священик Іван Лук'янов, який у 1710 році відправився на «святу землю», п'ять днів їхав від Паволочі до Немирова, Печори, і було це *«...путное шествие печально и бяше во видати ни града, ни села; а ще бо и быше прежде сего грады красны и колориты села видением – но ньше точно пусто и не населяемо, бо не видати человека. Пустыня великая и зверей множество – козы дикие, и волци: лоси и медведи; ньне же все развоевано да разорено от крымцев...».* Можна засумніватися в

об'єктивності подібної картини певного запустіння, але доля правди в такому описі території Поділля, яке зазнавало постійних набігів кримських татар, звичайно, була.

Про масове розорення та спустошення території Поділля писав і датський посол Юль Юст, який побував на Україні 1711 року. Він згадує, що Немирів, Брацлав, Вінниця та Бар були зруйновані та запустілі. Тодішні міста Поділля мали зруйновані невеликі фортеці з польськими гарнізонами: в Барі було 70 польських драгунів. Подібні загони були і в Шаргороді, Тульчині, і в сусідніх з ним містечках – Брацлаві, Тростянці, Шпикові та Печері. І дійсно, бойові дії під час Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького (1648-1657 рр.), епідемія чуми (липень-листопад 1652 р.), напад татар восени 1654 року, внаслідок якого було спалено 270 міст і сіл, захоплено в полон понад 200 тис. осіб і вирізано понад 10 тис. немовлят – все це негативно позначилось на демографічній ситуації Поділля, де спостерігалося різке скорочення населення. В 1702 та в 1724 роках у сільській місцевості Брацлавщини проживало всього 4578 осіб.

(Муляр А.М.. Сільське населення Правобережної України кінця XVII – поч.. XVIII ст. Київ, 2001, с.64).

На початку XVIII століття Зведенівка і Попелівка перейшли, як і увесь Шпиківський і Мурафський ключ, у власність воєводи земель Київських графа Йосипа Потоцького. Він намагався закріпитися на цих захоплених землях, але після розгрому військ Івана Мазепи під Полтавою у 1709 році Й. Потоцький залишає Україну. Його володіння перейшли у власність Іоахима Потоцького.

Йоахим Потоцький – володар Попелівських земель

Територія ця займала площі від Томашполя, аж до Дзялова. Читачеві слід пам'ятати, що деякі землі, якими володіли Потоцькі, у 1723-1740 роках уже належали польським магнатам Любомирським. Іоахиму Потоцькому залишився Мурафський ключ із селами Мурафа, Юхимівка, Пеньківка та ін. Землями, де знаходились села Сліди, Рахни, Корчми, Зведенівка та ін., з 1744 року став володіти місцевий шляхтич М.Мосаківський. Він створив окрему Рахнянську економію, до якої увійшло село Зведенівка.

З 1766 року землі Рахнянської економії перейшли у володіння пана Юзефа Урбановського. Його рід управляв Рахнянською економією аж до 1839 року.

У Зведенівці на той час за даними ревізьких відомостей налічувалось всього 22 домогосподарства (22 дими) із кількістю жителів 96 душ. По описах мандрівників того часу датчанина Юль Юста, росіянина І. Лук'янова, С.Величка та ін. – на початок XVIII століття – в подільських селах через спустошення та неврожаї, через антисанітарію виникали масові захворювання населення на чуму. На знак страшної хвороби (морова язва) згодом жителі поселень ставили на роздоріжжях кам'яні хрести, датовані 1730-1740 р.р. Один із таких хрестів стоїть і донині на роздоріжжі південної околиці села Калинівки, що біля Шаргорода, з датою 1740 р. В літературі тих років описувались події на Поділлі так: *«Дуже вмирають люди і лежать, наче дрова, до Дністра, біля Шаргорода й далі до Брацлава…».*

Із усіх власників земель Рахнянської економії, куди належала і Зведенівка, можна виділити пана Криштофора Урбановського (1788-1820 рр.), як найбільш поміркованого, освідченого й порядного поміщика. Перед своєю смертю він написав 13 вересня 1820 року заповіт. Цей документ в деякій мірі характеризує людські якості рахнянського і зведенівського поміщика. Він просив поховати його за католицьким обрядом надмірної пишності. Свої маєтки села Рахни-Лісові, Сліди

і Зведений Камінь (Зведенівку) заповідав передати онукам своєї сестри Урбановської-Старжинської. Таке розпорядження своїм майном на суму 540 тис. руб. сріблом пан Урбановський робив через власну бездітність та з огляду на добре ставлення до нього племінників – братів Титуса, Фридерика і Едварда Старжинських.

Особливо заповідач переживав за долю картинної галереї та нумізматичної колекції, які він поповнював впродовж всього життя, витрачаючи на це значні кошти:

«Галерея і нумізматична колекція, як значним коштам і старанням зі збитками для здоров'я впродовж життя мого зібрані, для онуків моїх призначаються, з застереженням, щоб цього дарунку мого в поділ з поміж себе не брали, але для пам'яті і родини скільки буде можливо утримували спільно».

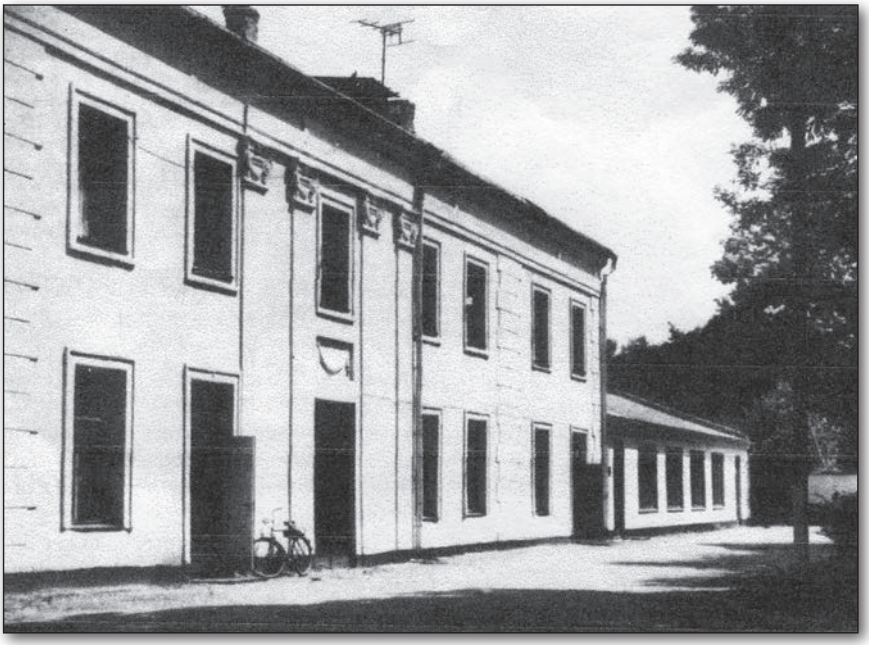

Палац К. Урбановського в Рахнах-Лісових, який володів Зведенівськими землями

Не забувся у своєму заповіті К. Урбановський і про своїх селян – кріпаків: *«Борги і реманенти, що на підданих моїх перебувають, їм же дарую і застерігаю, аби внуки мої не вимагали їх повернення. Також, з огляду на критичні часи, з метою покращення побуту тих же селян, бажаю, щоб онуки мої після приходу до заставного посідання маєтків впродовж одного року усі податки державні за них сплатили без жодного повернення».* Не забув К.Урбановський і про свою домашню прислугу: вони також діставали значні пільги після смерті господаря. Як бачимо, рахнянський поміщик, який володів Зведенівкою, був освіченою і порядною людиною. Ставлення до селян у нього було досить поміркованим, що на той час траплялося вельми рідко. З огляду на те, що пан Криштофор Урбановський останні роки свого життя провів у Рахнах-Лісових й там же мешкали його спадкоємці і власники зведенівських земель брати Старжинські, маємо гадати, що саме в Рахнах зберігалися картинна галерея та нумізматична колекція, доля яких, на жаль, нам невідома.

Помер К.Урбановський в жовтні 1820 року.

(ДАВО, ф.898, оп.1, спр.4, арк.550-552)

<u>Примітка:</u> Із вище згаданих записів пана К. Урбановського дізнаємось, що село Зведенівку він називає «Зведений камінь». Треба думати, що назва ця походить через великі запаси каменю на цих землях.

Гайдамаччина від Шаргорода до Умані

За роки турецького панування (1672-1699 р.р.) наш шаргородський край, як і все Поділля, були перетворені в суцільні руїни. Повсюди було запустіння і голод. В 1699 році між Польщею і Туреччиною був підписаний Карловицький договір, за яким Правобережна Україна з Поділлям знову переходила під владу Польщі. Польська шляхта і феодали поступово починають повертатись назад на наші землі. Знову відновлюється поневолення селян. Подільське населення не мирилось із поневолювачами. Тут, у наших селах на Шаргородщині та Шпиківщині вкотре почалася визвольна боротьба проти поляків. Організатором і керівником повстання був Семен Палій. Окремі повстанські загони у наших селах очолили Ян Осмалий і Йось Бризатий. Активними в повстанні були й зведенівські селяни. Вони не могли миритися з тим, що шляхта, повертаючись до своїх маєтків, знову примушувала їх одбувати панщину і запроваджувала тут кріпаччину. Селяни покидали свої хати і сім'ї, і ставали, як тоді казали, г а й д а м а к а м и, тобто: гайда, хлопці. Вони нападали на купців-євреїв, на панські двори й маєтки, на містечка. Іноді такі ватаги (а шляхта їх називала бандами) очолювали козаки-запорожці, які завжди готові були лупцювати євреїв та ляхів. Такими якраз і були згадувані Ян Осмалий і Йось Бризатий.

Керівник української частини польського королівства Ян Галецький ще 22 лютого 1717 року своїм підлеглим наказував *«якнайшвидше давати знати пану Ольшевському та не приховувати, якщо де-небудь з'являються якісь свавільні ватаги гайдамацького гультяйства, зокрема, у високому Брацлавському воєводстві і частині Київського, що на Україні…».* Це була перша згадка про гайдамацтво на початку XVIII століття.

(Антонович В.. Архивы Ю. – Зап.России, К.1869, Ч-5, т. 1, с. 1-94).

Гайдамацькі напади спочатку мали звичайний розбійницький характер, але в 1734 році з гайдамацьких ватаг склалось трохи не ціле військо, як колись, за часів хмельниччини. **Шаргород став центром зародження гайдамацького руху в Україні**. Вступали до гайдамацького війська і наші селяни. Одні вступали до війська, захищаючи себе і свої сім'ї від кріпацтва, інші – щоб розжитися на майно, худобу, а то й розбагатіти.

Село шукало порятунку,
Ішли в загони до Богдана,
Ішли стежками Морозенка,
Шукали Правди у Верлана.
Ішли не просто, щоб пройтися,
А йшли з сокирою в руках,
Щоб рід прожив, щоб зберегтися
Для України у віках!
А.Н. Нагребецький

Саме тоді в Польщі вибрали нового короля і польська шляхта поділилася на дві партії, кожна мала свого кандидата. Москалі підтримували теж одного з цих кандидатів і ввели своє військо в межі Польської України, тобто в наш подільський край. Тоді-то отаман місцевий сотник Волох Верлан з Шаргорода зібрав цілий полк селян із навколишніх сіл і підняв повстання, яке охопило край аж до Кам'янця, Проскурова, Бара, Летичева, Тульчина, Брацлава. Повстанці грабували шляхетські доми, вирізували панів та євреїв і наводили страх на все Поділля. Повстанці сподівались, що москалі їх підтримають. Але москалі подали поміч не повстанцям, а полякам, і народний рух, який виник на Шаргородщині, було придушено.

Після поразки повстання Верлан відступив у Молдавію. Подальша його доля невідома.

Серед гайдамацьких ватажків уславились тоді Грива, Медвідь, Харько, Гнат Голий, а особливо Сава Чалий, про силу

і здібності котрого й тепер співають пісню по всій Україні. Сава Чалий був родом із Комаргорода і під час Верланового повстання у Шаргороді був у нього сотником. Потім він покинув гайдамаків, зрадивши їх, пристав до панів і помагав їм нищити гайдамацькі ватаги: він добре знав усі гайдамацькі схованки та їх звичаї. За це гайдамаки постановили покарати зрадника, і на саме Різдво 1741 року Гнат Голий, Савів колишній товариш, напав на хату Чалого, який проживав у подарованому йому польською шляхтою селі Степашки Гайсинського повіту, і вбив його. Про це співається у пісні: прийшли до Сави гайдамаки, застукали його у світлиці та й кажуть:

«Здоров, здоров, пане Саво,
як ся собі маєш?
Добрих гостей собі маєш,
чим їх привітаєш?
Ой, чи медом, ой, чи пивом,
ой, чи горілкою?
Попрощайся з своїм сином
і з своєю жінкою!»
«Ой дав би вам меду й пива,
не схочете пити.
Ой ви ж мене молодого
хочете згубити.
Ой, чим мені вас, панове,
чим вас привітати?
Даровав мені Господь сина,
буду в куми брати».
«Ай не так прийшли до тебе,
да щоб кумувати,
а ми з тим прийшли до тебе,
да щоб розщитатись!
Ой, веди ж нас, пане Саво,
у нову комору,
Да отдавай, пане Саво,
Козацькую збрую.
А де твої, пане Саво, сукна – єдемашки,
що ти нажив, вражай сину,
з козацької ласки?»

Гайдамаки. Худ. І. Їжакова

Шаргородська фортеця. Кінець XVI ст. фото 1930 р.

Торгові ряди в Шаргороді, XVII ст. Фото 1930 р.

Потім на наших землях у 1750 році знову були гайдамацькі розрухи, але найбільшого розмаху набуло гайдамацьке повстання 1768 року. Підняв велике народне повстання запорожець Максим Залізняк. Воно почалось на Київщині, але швидко перекинулось до нас на Поділля, де гайдамаки

спалили Вінницю, Брацлав, Немирів, Могилів, Бар, Жванець та інші окружні містечка. Вирізали багато шляхти та євреїв. Наш великий поет Т.Г. Шевченко у своїй поемі «Гайдамаки» оспівував український визвольний рух:

«Погуляли гайдамаки,
Добре погуляли:
Трохи не рік шляхетською кров'ю
Україну напували…»

Як карали Івана Гонту

Польща своїми силами не могла нічого вдіяти, і знов їй допомогли москалі, які зрадою захопили головних проводирів повстання, в тому числі уманського сотника Івана Гонту, і видали їх полякам. Ті розпочали страшну кару над гайдамаками. Карали у двох місцях: в селі Кодні на Волині і в селі Сербах (нині село Гонтівка) на Поділлі. Багато сот гайдамак було порубано на смерть і частини трупів повивішувано на шибеницях при в'їзді в міста й містечка. Багатьом одрубали по одній руці і одній нозі, і так пускали калік на пострах іншим.

Кіщенко Олександр Лук'янович народився у с. Гонтівка (Серби) Чернівецького району

Із розповіді учителя Шаргородської середньої школи Олександра Лук'яновича Кіщенка, історика-краєзнавця, який народився і проживав у селі Гонтівка, тепер Чернівецького району (квітень 1961 року):

«У моєму селі і навкруги й донині побутують легенди про безстрашних гайдамаків, про їхню лють до чужоземців – поляків, до здирників – євреїв. В спогадах старих людей, моїх земляків, завжди згадується ім'я Івана Гонти. Родом він був із села Розсоша Липовецького повіту. Цього легендарного керівника повстанців проти гніту і кріпацтва ляхи привели разом із іншими його однодумцями до мого села. Їх конвоювали із Одещини через Брацлав, де вони обманним шляхом були спіймані російськими військами і віддані полякам на суд. Тут, в подільському селі Серби, проводились страшні нелюдські катування гайдамаків. Стратою повстанців керував найстрашніший начальник польського війська, міністр оборони Речі Посполитої граф Браницький. Судова комісія у складі трьох католицьких ченців і одного ксьондза, яку він визначив, присудила: «700 чоловіка повісити по ріжних селах України, а старшину покарати найлютішими карами…».

Розповідають, що полковник Гонта нібито пообіцяв польському жовніру, котрий конвоював гайдамаків, свій золотий пояс, якщо той відпустить його. Поляк не повірив словам Гонти, але все-таки наказав показати йому цей пояс. Гонта підняв сорочку і всі побачили закривавлений пояс через усе тіло. То було пасмо стягнутої шкіри, яке не заживало і з нього сочилась кров. Польський полковник Ксаверій Браницький, побачивши обман, наказав зняти із спини гайдамаки ще дванадцять таких поясів. Але Гонта й після цих нелюдських катувань гордо тримав голову догори і обзивав катів, примовляючи: «Казали, що болітиме, а воно зовсім не болить». Тоді оскаженілі поляки, виконуючи наказ свого полковника, зняли з Гонти штани і голого посадили на розпечені залізні штаби. Й після цього Гонта з люттю плюнув катові в лице і страшно вилаявся. Щоб припинити лайку гайдамаки, поляк наказав тут же відрізати йому язика. Кільканадцять ляхів розважували зуби героя і язик впав на розжарене залізо, де недавно сидів Гонта. Бунтівник повів очима і страшно глянув на полковника. Той махнув рукою

навхрест і тіло Гонти почали четвертувати. Спочатку відрубали праву руку, потім – ліву, потім – обидві ноги…

На цю страшну муку і кару Гонти поляки силою змушували дивитися місцевих і навколишніх селян, зганяючи їх звідусіль, щоб ті боялись гайдамаччини.

Окровавлений, безрукий і безногий Гонта божевільно зареготав. Цим ще більше розлютив катів. Й от тоді покотилась по землі голова героя. Не тільки присутні люди, але й кінь польського полковника відвернув голову вбік…

Картина взята із стін церкви у с. Росоша Липовецького повіту, де народився Гонта. Справа в тому, що він з дружиною вносили значні грошові пожертвування на храм, за що були удостоєні честі бути намальованими у цій церкві.

Завдяки тому до нас дійшло натуральне зображення Івана Гонти.

Шматки мертвого Гонти поляки розвезли по навколишніх селах і порозпинали їх на хрестах, а голову його прибили до могилівських воріт.

Понад тридцять років висів череп народного месника на воротах при в'їзді в місто Могилів зі сторони Сербів, навіваючи жах на подільських селян.

Великий Шевченко у своїй поемі про Коліївщину сказав так:

– Нема Гонти, нема йому Хреста, ні могили.

Але не так усе склалось. І могила була, і хрест. В селі Серби поміж людей ходила чутка, що після розправи над Гонтою окремі селяни позбирали шматки його тіла, звезли їх із навколишніх сіл до Сербів і поховали в могилі на полі за селом. Але ніхто не знав, що то за могила. І стояла вона без догляду аж до середини XX століття. І ось одного разу в 60-х роках минулого

століття на місці старої могили під Гонтівкою з'явився великий кам'яний хрест. Влада силами КДБ збилася з ніг: коли і хто поставив хреста за селом? Знайшли відомого скульптора-каменотеса аж у Придністровській Кам'янці. Старий чоловік повідав кадебешникам про те, що до нього з Кишенева приїхав один чоловік, викладач якогось Кишинівського технікуму і попросив виготовити хрест із каменю. Знайшли і того чоловіка. Допитали його. Він розповів їм про те, що він є далеким родичем славнозвісного Івана Гонти. Тому й вирішив своїми силами і коштами, при бездарній неувазі до національного героя з боку держави, покласти на могилі свого безстрашного предка пам'ятний знак – кам'яний хрест із надписом: «Іван».

І аж потім, після появи хреста у полі із назвою «На в'язниці», на березі річки Лозової, яка живиться водами із шаргородських земель, де відрубували голови полоненим гайдамакам і скидали їх у ями, влада поставила пам'ятник відважному сотнику Івану Гонті, який і донині стоїть біля школи села Гонтівки, що в Чернівецькому районі. А хреста влада таки прибрала і ***могилу перенесли в село, де зараз стоїть погруддя вусатого незалежного Гонти****».*

Після того вже не було гайдамацьких повстань, хоча невеликі гайдамацькі ватаги довго ще не переводились. Поляки були дуже налякані, стали вельми підозрілі. Тільки здавалась їм найменша непевність, вони хапали українців, садовили в тюрми, старались добитись од них, чи не задумують вони бунтів. Багато українців оддавали до суду москалям, і ті засилали їх у Сибір.

Налякані були і селяни наших сіл. Шпиків, Рахни, Корчми, Кічмань, **Зведенівка**, **Попелівка**, Деребчин – це села, через які поляки вели закованих в кайдани, з отаманом Гонтою в клітці, арештантів – гайдамак з Умані до Могилева, зупиняючись по шляху, а то і завертаючи у боки від шляху у кожний населений пункт, щоб показати людям, як катують гайдамаків та навести страх на жителів. В Зведенівці і дони-

ні побутує поговірка – закляття: «А щоб тебе Кодня забрала…». Це наяву засвідчує про те, що немало наших земляків були страшно катовані, як і в Сербах, і в тому волинському селі під назвою Кодня.

Невеликі групи повстанців розпорошились по лісах всієї України й ще довго робили рішучі наскоки на польські маєтки. В тому ж 1768 році знаменитий між гайдамаками запорожець Іван Чуприна, який 15 разів робив раптові набіги на Польщу і кожен раз вдало викручувався від переслідувань польських жовнірів, напав із 60-ма «молодчиками» на Шаргород. Там він закатував польського пана Чесника Нурського, пограбував його дім, захопив 40 000 злотих (6000 руб.) готівкою і спокійно вирушив у бік Волині. 300 драгунів із королівського війська наздогнали біля м.Полонне загін І.Чуприни, оточили його, але сміливий отаман напав на них вночі, вбив полковника, забрав половину драгунських коней і зник без жодної втрати.

Син пана Чесника Нурського прагнув кожен раз відомстити Чуприні за пролиту кров батька, але завжди безрезультатно, а відважний Чуприна, не злякавшись мученицької смерті в с.Сербах полковника Гонти, довго ще наводив жах на шляхту по наших селах і містечках Поділля.

А Польща після гайдамаччини таки сильно похитнулася, ледь трималась. І доживала свої останні дні.

Наступила чорна хмара,
Настала ще й сива …
Була Польща, була Польща,
Та й стала Росія.

Примітка автора:

Назву «Росія» Московія стала носити за царювання Петра І.

Поділля під впливом Московської держави

Лівобережна Україна ще за царювання Петра І на початку XVIII століття ввійшла до складу Московії. Правобережна Україна і наше Поділля теж тоді було завойоване Петром І. Це трапилось тоді, коли український гетьман всієї Наддніпрянської України, великий політик і державний діяч Іван Степанович Мазепа відмовився від послуг Москви: «Москва, – писав він, – хоче спустошити міста, усю старшину запровадити у неволю, козаків повернути у драгуни та жовніри, народ перегнати на Московські землі за Волгу, а наш край оселити своїми людьми».

Мазепа Іван Степанович – гетьман України у 1687–1709 роках

(Аркас Микола, Історія України – Русі, Київ, «Вища школа», 1990 р. с. 288).

Великий український стратег і політик, гетьман (1687 – 1709 р.р.) Іван Мазепа ще на початку XVIII століття впізнав характер і плани московського царя та його прислужників. За це Петро І прозвав Мазепу зрадником. Це стало ще одним переконливим свідченням того, що Росія ще тоді являлася брехуном і злодієм. І на таких мотивах захопила Правобережну Україну, в тому числі й наше Поділля. Але за Прутським договором московський цар мусів віддати Правобережжя під владу Польської держави. Коли на нашому Поділлі розпочався масовий гайдамацький рух (починаючи із Шаргорода у 1734 р. і закінчуючи Уманською різнею у 1768 р.) польська шляхта таки добре відчула його на собі й масово тікала до Польщі. А в Польщі тоді точилося безвладдя – поляки ніяк не могли обрати собі короля. Безвладдя

продовжувалося, аж поки не втрутилася Росія і королем став Август III. Тоді ж польські власники наших земель почали повертатися до своїх маєтків. Щоб боронитися від гайдамаків вони в своїх замках поутворювали свої власні надвірні козацькі загони. До тих загонів пани набирали козаків із своїх селян та тих, хто хотів йти в козаки. Поки такий козак служив у пана й охороняв його, він був вільний з усією сім'єю від панщини та звільнений від всяких податків. Таким був, згадуваний раніше, панським сотником Сава Чалий з сусіднього Комаргорода, а також Верлан з Шаргорода, які згодом стали ватажками гайдамаків. Гайдамаки почали боротися не тільки проти панів, але й за свою віру.

Зрозуміло, що наші предки брали участь у боротьбі проти ополячення, проти національного і релігійного гноблення. Наслідком процесів окатоличення населення, яким, проте, наші краяни чинили сильний опір, є наявність у наших селах мешканців католицької віри, але більшість з них – православної. Якби такої боротьби села не знали, то все населення краю було б ополячене повністю. Ця боротьба затихла лише тоді, коли села наші, як і все Поділля, перейшло під владу Росії, а Зведенівська і Попелівська православні уніатські греко-католицькі церкви, збудовані з дерева ще у середині XVIII століття по указу московського уряду з 12 квітня 1795 року стали належати до Санкт-Петербургського Синоду. Новий власник Шаргородських земель Йосип Сосновський ще раніше, у 1782 році, надав базиліанам місце для добудови монастирських приміщень в Шаргороді, в яких містилася школа. У цьому ж 1795 році Шаргородський монастир теж перейшов під протекторат Санкт-Петербургського Синоду.

В селах Зведенівці і Попелівці, як і в деяких інших селах Шпиківської і Мурафської волості, в період гайдамацького руху (XVIII ст.) селянами велася постійна наполеглива боротьба з їх насильницьким ополяченням. Внаслідок їх активної участі у гайдамацьких походах в селі залишилася, була і

є наявність людей більшості православної віри, чого не скажеш, наприклад, про Деребчин, Мурафу, Ксьондзівку та ін.

Свято-Миколаївський храм у Шаргороді

Після другого поділу Речі Посполитої в 1793 році (поділу Польщі було три – 5 серпня 1772 р. – перший, 23 січня 1793 р. – другий, 3 січня 1795 р. – третій) та приєднання території України до Росії, урядом Катерини II був виданий Указ, датований 13 квітня 1793 року, про створення Брацлавської православної єпархії, до якої відносилися Зведенівський та Попелівський приходи. У травні 1794 року архієпископ Віктор з наказу Катерини II видав Грамоту, в якій закликав уніатів повертатися у православ'я, гарантуючи безпеку та захист від переслідувань поміщиків.

Зважаючи на різке збільшення кількості православного населення в губернії через занепад колись могутньої держави Речі Посполитої, Катерина II у 1795 році підписала Указ про призначення нового архірея під титулом Брацлавського та Подільського. Цим же указом на єпископську кафедру новоствореної Брацлавської та Подільської єпархії було призначено архімандрита Донського монастиря Іоанникія Полонського. Він обіймав цю посаду до 1819 року.

Наша уніатська церква фактично була поставлена російським урядом поза законом. Правобережна Україна, ввійшовши до складу Російської імперії, автоматично була включена в уже існуючий процес *дискримінації* українського народу. Це підтверджує той факт, що надаючи певну релігійну та

культурну автономію полякам, які мешкали на Правобережжі, російський уряд зовсім позбавляв такої українців, особливо в питанні нашої української мови.

На початку XVIII ст. ми ще зустрічаємо у використанні в різних документах мову нашого народу, але уже у другій половині цього століття нашу мову заміняють латинська і латино-польська. В кінці XVIII століття полонізація на Поділлі досягає свого найвищого апогею.

Ось як про це писав Віктор – Архієпископ Мінський, Ізяславський і Брацлавський: *«...Между благочинными Брацлавской епархии было не больше трехъ человекъ, которые могли назваться русскими, а остальные настолько ополячились, что не могли даже понимать его предписания. Об образовании же богословском в этихъ школахъ въ духе православия нечего и говорить...».*

Такий був стан релігійно-розумової освіти духовенства у нас на Поділлі. Тоді й прибув у Шаргород у 1795 році вищезгаданий перший православний місцевий єпископ **Іоанникій Никифорович Полонський**. Із прибуттям до нашого краю єпископа Іоанникія усі Шаргородські, в тому числі храми Зведенівки і Попелівки стали належати до Санкт-Петербургського Священного Синоду. Призначення цього архіпастиря для нашого краю в ту пору було більш ніж вдалим. Народився Іоанникій у 1742 році на Волині. Вихованець Київської академії, добре знав стан справ у наших православних церквах у ті часи. Довгий час працював на педагогічній ниві при Смоленській семінарії, був законо-учителем одного з кадетських корпусів, працював ректором Тамбовської семінарії. До нас він прибув як людина повністю підготовлена і знаюча для того, щоб під його безпосереднім спостереженням і керівництвом було відкрито у нашому краї духовний навчальний заклад з потрібним православним направленням.

У 1797 році преосвященний Іоанникій відкрив у Шаргороді при Свято-Миколаївському монастирі два нижчих класи духовної семінарії. Монастир, виконуючи волю володарів

Шаргорода князів Любомирських, воєводи Сосновського, виділив для навчання молоді із своєї казни гроші на платню двом учителям, заробітна плата яких була дуже мізерною. Перший учитель одержував 50, а другий 40 рублів в рік.

Варто відмітити і той факт, що в ті часи у нашій місцевості прогресувала чума – морова язва (на знак якої на південній околиці села Калинівки поставлено кам'яний хрест – А.Н.), а тому Шаргородська семінарія не була належним чином укомплектована учителями до 1799 року. Та й у державі не вистачало педагогічних кадрів – випускників духовних закладів. Хоч Київська академія випускала їх немало, але таких і треба було багато, не тільки в подібні семінарії, але й у інші навчальні заклади.

Заслуга Преосвященного Іоанникія в тому, що йому вдалося вибрати і запросити до себе в Шаргород достойних помічників для проведення в життя своєї великої справи – впровадження і успішного функціонування духовного закладу.

Перші керівники і учителі в нашій Шаргородській семінарії, яка називалася Подільською, були вихованцями Київської академії, причому майже всі вони місцевого походження, яким добре був відомий моральний і релігійний стан нашого народу, його статки, а також характер і настрій майбутніх вихованців. Усіх учителів на початку роботи семінарії було 9, студентів біля 160 чоловік.

Приміщення Подільської духовної семінарії в Шаргороді (1797–1811 рр.) Фото 2013 р.

Діти місцевих священиків, які навчалися в різних польських і базиліанських школах, поступово переходили на навчання в новостворену Шаргородську православну семінарію. У 1800 році вона вже

значно краще була благовлаштована, в ній були відкриті наступні, по тодішньому розподілу, класи: проформа (нижній граматичний), інфіма (середній граматичний), граматика і синтаксис (вищий граматичний клас). В цьому ж році ректору Іоанникію Полонському вдалось добитися на потреби семінарії не 1000 рублів як було до цього, а 3000 рублів асигнацій в рік. І вже в 1802 році було відкрито нові класи: поетичний, риторичний і філософський, а число вихованців семінарії зросло до 625. В цьому ж році наша семінарія вперше відправила двох своїх вихованців із риторичного класу на навчання до Київської семінарії для підготовки їх до учительської діяльності. В цьому ж році при Шаргородській семінарії було відкрито найвищий клас - богословський, а в 1806 році відбувся перший випуск її вихованців у кількості 55 юнаків.

Цікавим фактом із історії існування семінарії є те, що ще у 1799 році по Указу святійшого Синоду Преосвященний Іоанникій переніс свою кафедру із Шаргорода в Кам'янець.

Нехай читач не подумає, що автор наплутав роки існування нашої семінарії. Ні. Але треба пам'ятати, що називалася Шаргородська, як і потім Кам'янецька семінарія – Подільською. А тому певний час такого переходу заняття у ній проводилися і в Шаргородському монастирі, і в Кам'янецькому кафедральному соборі. Коли ж в Кам'янці відкрилися всі такі ж класи, як і у Шаргороді, тоді з того часу, тобто з 1811 року, в Кам'янці стала функціонувати повна семінарія. В Шаргородській же семінарії навчання проводились по клас риторики включно. Керівництво Кам'янецькою семінарією здійснював ректор, а Шаргородською – віце-ректор до 1811 року. Згодом в Шаргороді до 1817 року керівництво здійснювалось префектом, а на місці семінарії в Шаргороді у 1817 році було відкрито духовне училище.

Що стосується навчання зведенівських чи попелівських хлопчиків у Шаргородській семінарії, то, на жаль, в архівах ніяких відомостей про таких не залишилось.

РОЗДІЛ V. Життя селян у XIX столітті

Події на наших землях у XIX столітті

XIX століття позначилось багатьма подіями на теренах нашого Подільського краю. Однією з них була боротьба селян проти своїх визискувачів – польських і російських панів, які щоразу всяко знущалися над ними. Селяни постійно жили у нужді і злиднях. Сподіватися на якесь покращення життя не могли. У Західному Поділлі, де переважало польське панування, панщина становила 3-4 дні на тиждень, тоді, як у Східному Поділлі – 2 дні. Тому напруга серед селян зростала.

Приєднання нашого краю до Російської імперії в 1793 році не виправдало великих сподівань жителів Шаргородщини і не поліпшило становища місцевого населення.

Отримавши у володіння 80 відсотків українських земель (20 відсотків відійшло до Австрії – А.Н.), Росія навмисне та цілеспрямовано затримувала економічний і культурний розвиток України. Закони, які приймалися один за одним, не покращували життя населення краю, а навпаки – сприяли новому, ще жорсткішому поневоленню селян, їх повному закріпаченню вже новими панами. Невдоволених людей садили в тюрми, піддавали фізичному знущанню, а молоді чоловіки ставали рекрутами, де вони служили по 25 років у царській армії.

На початку XIX століття у наших шаргородських селах виникали стихійні повстання селян проти панів, які жорстоко закріпачували їх. Вони не погоджувались з такою політикою, яка викликала серед населення обурення проти гніту економічного і релігійного.

Останній гайдамака

Борцем проти кріпосництва, керівником повстанського руху в нашому краї, в тому числі і на Шаргородщині, був Устим Кармалюк, який увійшов в історію, як український національний герой. Хоча із спогадів старожилів народного героя у Зведенівці ніхто не бачив, але повстанський рух під проводом народного месника охопив майже всю Подільську губернію, а також суміжні повіти Бесарабії та Київщини. В його загонах брало участь майже 20 тисяч селян, міщан, солдатів-утікачів. Кармалюк знаходив притулок і друзів у кожному подільському селі.

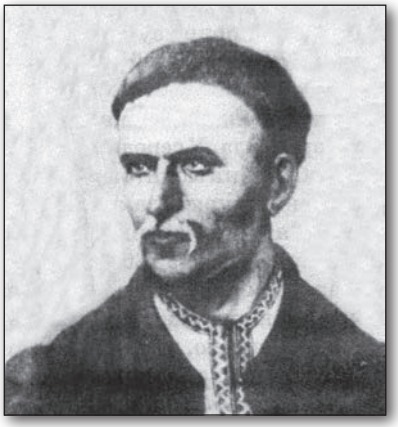

Устим Кармалюк – легендарний бунтар у селах нашого краю

Народився Устим Кармалюк у 1787 році в селі Головчинці Барського староства (нині – село Кармалюкове Жмеринського району). Дитинство його проходило у край важких умовах. Будучи вже міцним, вродливим, високого росту 20-тирічним юнаком, він не корився місцевому пану. Його сподвижниками стають молоді хлопці з Гармаків, з Комаровець, з Ялтушкова, з Лучинця. Особливу діяльність повстанські загони Кармалюківців розвинули з 1813 року в районі сіл навколо Бара, Ялтушкова, Ушиці та ін.

Згодом, весною 1815 року народний месник Устим Кармалюк з групою повстанців (всіх було п’ятеро) напав у Станіславчику на садибу місцевого пана і пограбував його: забрав гроші, рушниці, боєприпаси. Відбулася ця подія вночі, коли пан спав у своїх покоях. Після цієї події Кармалюк зі своїми товаришами відправився на південь Поділля, щоб закликати

народні маси до повстання проти панів. Йшли вони лісами вздовж річки Мурафи. Тремтіло панство при одній згадці про Кармалюка. У Рахнах-Лісових спалили фільварок, а в Джурині серед білого дня розгромили велику крамницю багатія і забрали його касу. Далі їхній маршрут проходив по Шпиківських, Томашпільських лісах. Але чим далі просувались на південь, відчувалося, що небезпека зростає. Тут було важче, ніж у рідному повіті. Ліси помітно рідішали. У хуторах приймали Кармалюка холодно і з недовірою, видно було, що можуть донести владі про появу його ватаги.

Відходило літо, наставали холодні ночі. Кармалюківці вирішили повернутись назад, ближче до своїх осель. Про повернення Кармалюка довідалась влада. Кармалюк разом з товаришами повертався вздовж річки Мурафи на північ. Повстанці проводили агітаційну роботу серед населення сіл Томашполя, Рожнятівки, Калитинки, Покутино, Хоменок, Мурафи, Слободи-Мурафської, Федорівки, Вознівців. Всі пани, які постраждали від Кармалюка, та й ті, що боялися його нападу, готувались до зустрічі з ним.

Недалеко Станіславчика є таке місце, яке дуже важко обійти: з одного боку досить широкий став, з другого – водяний млин на річці, дорога ж веде між млином і ставом. Жандарми і вояки, яких було десять чоловік, засівши в млині, як побачили Устима Кармалюка, який ішов першим, вискочили з нього всі, напали на Кармалюка, зваливши його на землю. Кармалюк зв'язаний лежав на землі. Поспішили на допомогу Кармалюку його товариші, але і їх легко теж зв'язали. Побачивши зв'язаного отамана, товариші його не дуже чинили опір. Усю п'ятірку закували в кайдани, припасені заздалегідь, тієї ж ночі повезли до Кам'янця-Подільського. Ця подія відбулася вночі у жовтні 1815 року.

Але недовго Кармалюку довелось томитися у Кам'янець-Подільській в'язниці. В черговий раз отаман звідти втік… Допомогли йому в цьому його талант та вдача.

Заарештований Кармалюк прощається з сім'єю перед відправкою етапом в Сибір. Художник Микола Стороженко

Устим Кармалюк, крім української, добре володів російською, польською і єврейською мовами. Він мав чудову пам'ять.

Народ шанував його і любив. Особливо бідні, яких він не чіпав, а навпаки, роздавав їм те, що в багатих забирав. Вони берегли свого героя, хоч шляхта завжди називала його розбійником. Селяни поважали і любили красивого і сильного чоловіка. Із розповідей старожилів дізнаємось, що Кармалюк був бажаним гостем у кожному домі. І не одна дівчина споглядала на нього залюбки.

В Зведенівці та навколишніх селах й по цей час побутують пісні про Кармалюка. Одна з них записана автором в сусідньому селі Біляни Могилів-Подільського району зі слів сліпої Докії.

В мене принада – то сама молода.
Як ся ти звеш? – Магдалиною.
Де твоя хата? – за долиною,
Сніпками вшита, соломою вкрита.
Прийди серденько, хоч і буду бита!..
Та знаю за кого – за Кармалюка молодого.

Широко висвітлив життєвий шлях подільського бунтаря з Головчинець наш земляк, відомий польський вчений, історик Йосип Ролле, який родом із хутора Генріховка (тепер село Роля, що знаходиться на території Гибалівської сільради). Він написав і видав книгу під назвою «Про Кармалюка». Автор пропонує знайти і прочитати її.

Від рук кармалюківців палали маєтки в селах від Деражні аж до Могилева. Неспокійно стало панам у селах: Комарівці, Іванівці, Маньківці, Красносілка, Медянівські хутори, Гармаки, Чемериси, Ходаки, Митки, Кошаринці, Шершні, Попівці, Ялтушків, Лучинець та в багатьох інших.

Лиш зрадницька дія 10 жовтня 1835 року коханки Кармалюка з села Коричинці – Уляни Процької вирішила долю народного месника. У темних сінях її хати зрадницьким

пострілом у скроню закінчилося нелегке життя бунтівника. Шляхтич Рудковський за це вбивство одержав царську нагороду – золотого персня з царською короною.

Вирішено було мертве тіло розбійника показувати по сусідніх селах повіту. Селяни приходили подивитись на покійника. По-різному толкували вони. Але ні радості, ні печалі не чути було між ними.

«…Крав він, – говорили селяни, то – правда, часом і душу безвинну спускав на той світ. Але Бог його наказав. Як жив не по-людськи, так і помер. Нехай же Всевишній його судить…»

Як чудово звучить народна мудрість.

Кармалюка поховали в м.Летичеві поза цвинтарем, без участі священика, без хреста, навіть без труни.

За возом, в якому лежало тіло, йшла озброєна варта. Могилу закопали арештанти. Звичайно, тих, що плачуть на похоронах не було…

Рейди легендарного ватажка повстанських рухів Устима Кармалюка на Поділлі обминули Зведенівку. Але село добре пам'ятає про його походи у навколишніх селах. Село і досі оспівує свого героя. Пісню «За Сибіром сонце сходить» співають не тільки у нас на Поділлі, де діяв Кармалюк, а й по всій Україні.

За Сибіром сонце сходить,
Хлопці не зівайте.
Ви на мене, Кармалюка,
Всю надію майте.

Повернувся я з Сибіру,
Та не маю долі,
Хоч, здається, не в кайданах,
Та все ж не на волі.
Маю жінку, маю діти,
Та я їх не бачу.
Як згадаю про їх муки –
Сам гірко заплачу.

Після смерті Кармалюка край наш не скорився перед гнобителями. Ще довго не переставали діяти то тут, то там загони повстанців.

Приміщення в'язниці у Літині, де відбував покарання Устим Кармалюк. Нині його музей. Фото 2016 р.

* * *

Не спокійно було у наших краях після Кармалюкових походів по селах Поділля. Крім цього 1830 року виникло повстання проти російського царизму в Польщі. Польські власники українських земель підбурювали наших селян до повстання. Польські ксьондзи відкрито закликали у своїх проповідях до збройної боротьби проти російських ставлеників. Вони благословляли загони повстанців, що відправлялися на допомогу повсталим. У польському повстанні брали участь володарі земельних масивів родини По-

тоцьких, до яких входили маєткові комплекси: Могилівський, Ямпільський, Немирівський, Тульчинський, Томашпільський, Шаргородський та багато інших земель. В повстанні також брали участь Любомирські, Сосновські, а також Шаргородський князь Роман Сангушко.

Щоб здобути підтримку українського селянства, поляки проголосили гасло: «За нашу і вашу свободу!». Але на Поділлі такої підтримки поляки не одержали. Їх підтримали всього біля 6 тисяч подільських селян.

19 лютого 1831 року в Барі відбувся з'їзд конспіративних організацій Правобережної України, який заснував польське «Патріотичне товариство». На ньому було обрано комітет по підготовці повстання поляків, які почали відкрито висловлювати протест щодо втручання «простолюдинів» у справи польської шляхти та українських магнатів, однак продовження діяльності новоутвореного товариства далі історія не зафіксувала.

В той же час продовжувалось помітне збільшення російських військ, розташованих на Правобережній Україні і особливо на Поділлі. Тут було створено п'ять нових військових поселень з десятками тисяч переселенців, в тому числі і в сусідньому Тульчині.

Російська влада своїми військовими силами придушила Листопадове повстання поляків. Учасники повстання зазнали адміністративних, політичних і найголовніше - економічних репресій. Багато учасників повстання були позбавлені своїх земельних володінь. Російський цар Микола I щедро роздавав українські землі своїм прихильникам, які громили поляків та українських шляхтичів під час повстання.

Роман Сангушко найбільше потрапив у немилість царя. Його було етаповано до Сибіру. Відбувши покарання та війну на Кавказі, Р.Сангушко повернувся у 1845 році на Україну до своїх володінь. У 1856 році одержав від Любомирських Шаргородський ключ.

Зведенівськими землями, які входили до Рахнянської економії, в ту пору після смерті пана К. Урбановського володіли внуки його сестри Урбановської-Старжинської. Троє внуків – братів Титус, Фридерик і Едвард управляли порівняно недовго. Старжинські активно підтримували польське повстання. За підтримку та зв'язки з повсталими за наказом царя, на підставі Указу від 21 грудня 1830 року, братів Старжинських було заарештовано. Хоча вже у наступному царському Указі від 4 липня 1831 року вже йшлось: «О Всемилостивейшим прощении обывателей, кои явятся добровольно с изьявлением раскаяния».

Попелівськими землями, як і Деребчинськими, володіли племінники М.Ф.Потоцького. Теодор Потоцький (Попелівка, Деребчин) і Іоахим Потоцький (Мурафа, Юхимівка, Пеньківка).

(Баженов Л.В. Репресії царизму проти польського населення Правобережної України у 30-40 рр. XIX ст. 1972, вип..6, с.141).

Борючись проти польського руху на Поділлі, царизм одночасно проводив свою великодержавну політику щодо українців, не визнавав існування українського народу, нещадно розправлявся з усіма, хто виступав проти царської влади.

І кармалюківці, і польські повстанці своїми діями таки добре дошкуляли владі у першій половині XIX століття. Особливо великі селянські заворушення на Шаргородщині відбулися в 40-х роках XIX ст. в Плебанівці, Івашківцях, Мурафі, Деребчині та інших селах краю.

(див. «Моя Плебанівка», стор. 31 – А.Н.)

У другій половині XIX ст. вся Подільська губернія знову була охоплена антикріпосницькими виступами, поштовхом до яких стала земельна Реформа від 19 лютого 1861 року. На Поділлі, як і по всій території Російської імперії, селяни відмовлялися вірити в істинність пропонованого владою розв'язання земельної проблеми. На думку широких селянських мас, поміщики приховували справжній зміст Реформи, у якому, на їх думку, мова йшла про повну ліквідацію поміщицького землеволодіння, наділення їх землею та ліквідацію кріпацтва.

Однак, активна боротьба подільського селянства все ж таки примусила російський царизм піти на певні поступки народним масам. Якщо в цілому по Росії поміщики силоміць і без будь-якої компенсації захоплювали селянські наділи, то в Подільській і ряді інших губерній Правобережної України царський уряд, за спеціальним указом російського самодержця від 30 липня 1863 року, вимушений був запровадити обов'язковий викуп землі в селян. При цьому, у користування селян повернули частину інвентарних наділів, захоплених поміщиками в проміжку з 1848 року по 1861 рік. Як виняток, невеличкі наділи отримали селяни, що вважалися безземельними. В народі таких називали халупниками. Таких поменшало.

Власники земель Зведенівки брати Старжинські продали своє зведенівське володіння польському роду Собанських. І вже у 1836 році цими землями і селом володів пан Теодор Собанський (1359 дес. землі).

Власники Попелівських земель Потоцькі передали в оренду землі і село Генріху Кондрецькому, який у 1855 році продав Попелівку і землі Теодору Собанському. Рід Собанських користувався землями Зведенівки і Попелівки аж до 1917 року.

Вищим органом управління сільськими громадами був схід села, який складався із усіх селян-домогосподарів (чоловічої статі) і вибирав сільського старосту та інших посадових осіб – збирачів податків, наглядачів та ін.

Схід сільської громади збирався старостою як за власною ініціативою, так і за вимогою поміщика чи управляючого і займався питаннями користування землею, розписом казенних податків, рекрутськими наборами (до введення обов'язкової загальної військовій повинності), збором податків та недоїмок, вирішував питання сімейних розділів, виходу із громади чи переходу до іншої в межах волості. До компетентностей сходу належало право винесення вироків для «вилучення» з громади злочинців чи відсторонення окремих

домогосподарств від участі у сході на строк не більше як на три роки. Серед найбільших злочинів у Подільській губернії на той час вважалося конокрадство, яке на кінець XIX ст. для селянства стало «справжньою бідою».

Сільські старости підпорядковувалися не лише місцевим поміщикам, але й мали певні адміністративно-поліцейські права та обов'язки, тому підлягали і волосному начальству, і поліцейським чинам. В обов'язки сільського старости входило забезпечення заходів для охорони майна, безпеки членів громади, підтримання порядку в населеному пункті. Він мав право вести попереднє дізнання, затримувати винних до прибуття поліції або судового слідчого, карати селян за незначні порушення, піддавати винних арешту або громадським роботам строком не більше двох днів, або обкладати їх штрафом на суму не більше одного рубля.

Знак сільського старости. XIX ст.

Храми на Зведенівських пагорбах

Дорога до Храму

Дороги всілякі бувають в житті…
Бувають звичайні й кам'яні,
Бувають в пустелі,
Бувають у полі і навіть у морі…
Безліч доріг є в людському житті,
Та найдорожчою є для людини
Дорога до Храму, дорога,
Що кожної днини людину до Бога веде.
Прокинься від мороку,
Позбудешся зла,
Стань на дорогу цю – і біда
Навічно тебе покине.
Відчепися від зла, Богу служи –
І Вічність стане твоєю, людино!

Історія Подільського краю тісно пов'язана з діяльністю Православної Церкви, яка впродовж тисячоліть була оберегом духовності нашого народу, його національної й культурної самобутності.

Заснована на Христі, будована на основі проповідей Святих Апостолів та Пророків два тисячоліття тому, Православна Церква зазнала пізніше певних еволюційних змін, які в певній мірі позначилися на історії релігійного життя нашого краю. Запровадження Християнства у 988 році на Русі за князя Володимира, розкол Християнства у 1054 році, монголо-татарське спустошення, польсько-литовське панування, Петровська реформа, радянізація та формування незалежної України знайшли своє відображення в еволюційних процесах Православного християнства нашого краю.

Православна Церква здавна користувалася і користується латинською історіографією. На Заході розвиток церковної

історії почався під впливом східних істориків. Там не виникало церковної історії, але інтерес до неї був, і тому церковні книги перекладалися з грецької на латинську мову.

У нашій місцевості Римсько-католицька церковна історія почалась розвиватися із початку XVI століття, коли край наш захоплювала Польща, а з кінця XVII ст. тут поширювалася і греко-католицька історія Церкви.

З історії відомо:

«...День Трійці 1706 року був днем перемоги єзуїтів над Православ'ям – в цей день Львівський, Галицький і Кам'янецький єпископ Йосип Шумлянський, який разом з цим був і архіпастирем Подільського духовенства, по-святковому зрікся у Варшаві від Православ'я і дав присягу до прийняття унії зі всією єпархією» – пишеться у одній старій архівній книзі. Так у нас на Поділлі з того часу почали з'являтися церкви і монастирі уніатів-базиліан греко-уніатської дієцезії.

Попелівський храм святого Миколая

Початком російської історіографії є кінець XVIII століття, а точніше – 1793 рік і пов'язаний з іменем митрополита Платона Левшина. Саме тоді, з 1793 року, коли наше Поділля відійшло до Російської імперії, розпочалася «російська» історія Церкви.

Зведенівська і Попелівська церкви до 1795 року відносились до греко-католицької дієцезії. З цього року наші церкви, як більшість церков Поділля, за указом російської цариці Катерини II силоміць переведено під російське керування. За вказівкою митрополита Левшина у діючих школах і семінаріях церковна історія викладалася як науковий предмет.

Велика заслуга у вивченні російської історіографії належить ректору Слов'яно-Латинської академії Мефодію Смирнову, який написав і видав підручник «Курс церковної історії». Ця загально-церковна історія написана латинською мовою. Пізніше російська історіографія розвивалася в основному в XIX – поч. XX століттях.

На XVIII століття припадає період, коли у нас на Поділлі найбільше поширилось будівництво дерев'яних церков на селах. Це були роки, коли по Поділлю гуляли ватаги гайдамаків від Шаргорода аж до Умані.

Рахнянська економія, до якої входило і с. Зведенівка, належала місцевому володарю, шляхтичу М. Мосаківському. При його сприянні та при допомозі селян Зведенівки, у 1757 році було завершено будівництво першої дерев'яної церкви на селі. Храм освячено 28 серпня (15 ст. стиль) 1757 року і наречено на честь Успіння Пресвятої Богородиці. Службу у ньому проводив уніатський священик Іоан Порубіновський.

Цікава легенда існує в селі й до нині про назву церкви. За переказами зведенівських старожилів у часи нашестя у наш край по Кучманському шляху татарів, що проходив через зведенівські землі, усі віруючі наших сіл молились до Матері Божої і просили її заступництва. І вона почула їх! Після слів і молитов прихожан до Богородиці кожен раз до них наступало

заступництво, село наше жило. І, як гласять перекази предків наших, на честь **Її** збудували люди своїми силами церкву і назвали на честь Успіння Божої Матері. Люди вірять, що молитвами і заступництвом Богородиці село уціліє і відродиться знову.

Зведенівська церква Успіння Божої матері. XIX ст.

Перша церква у Зведенівці проіснувала зовсім мало, 2 березня 1779 року через необережність сільська дерев'яна церква згоріла. У цьому ж 1779 році на місці згорілої церкви було закладено і освячено фундамент для будівництва нової церкви. Зведенівська греко-уніатська церква Успіння Пресвятої Богородиці з 1795 року під впливом царської Росії перейшла в належність до Санкт-Петербургського Священного Синоду.

У 1862 році на кошти селянина Дмитра Мельничука у Зведенівській церкві було проведено капітальний ремонт. Під будівлю церкви було прокладено кам'яний фундамент, замінено дерев'яну покрівлю на залізну, проведено фарбування стін всередині церкви і ззовні.

Служби проводив священик Хоржевський до 1866 року. Після його смерті Зведенівка була приєднана до с.Попелівки і залишалася приписним приходом до 1884 року.

Подібна історія існування і Попелівської церкви. Вона була побудована і освячена у 1765 році на честь Святого Чудотворця Миколая. У 20-30-х роках XIX століття у церковних парафіях сіл Рахнів Лісових і Попелівки служби проводив один і той же священик – І. Томашевич (помер у 1846 р.). У

1818 році на його кошти силою місцевих селян Попелівський храм був піднятий на кам'яний фундамент. При священику Петринському в 1870 році силами прихожан тут відновлено купол церкви, в 1884 році біля Попелівської церкви було побудовано дзвіницю.

Попелівська греко-уніатська Миколаївська церква, як і Зведенівська, у 1795 році була переведена у відомство Петербургського Синоду. *(Сецинский Е. Приходы и церкви Подольской губернии, Кам.Под., 1901, с.с. 865-868)*

Початком української історіографії є початок XX століття і пов'язаний з іменем митрополита Іларіона Огієнка (1882-1972 р.р.) – українського вченого, митрополита (від 1944 р.), політичного, громадського і церковного діяча, мовознавця, історика Церкви, педагога, дійсного члена Наукового товариства імені Тараса Шевченка (від 1922 р.).

Розвій українського богослов'я припав на XVI-XVII ст. У подальшому із занепадом таких центрів національної богословської думки як Острозька академія, а згодом – Києво-Могилянська колегія, воно тривалий час переживало стадію стагнації, тобто, застою. Огієнко відіграв роль генератора початку нового етапу його підйому. У 50-х роках минулого століття вийшли у світ його декілька історико-догматичних праць, а також «Про сущність Православ'я». Митрополит Іларіон своїм архіпастирським учительством охопив широку сферу Православ'я, акцентуючи увагу на євангельських етичних нормах, що є невіддільними від поняття Православ'я на нашій Україні.

Разом із православним населенням у Зведенівці і Попелівці здавна проживала і проживають певна кількість прихожан Римсько-католицького віросповідання. Прихожани цих сіл і сусідніх Голинчинець, Ксьондзівки (Вербівки), Деребчина та інших постійно відвідували на протязі майже чотирьох століть (!) Мурафський костьол Непорочного Зачаття Святої Діви Марії. Це був найближчий по відстані храм у цій

місцевості. Селяни цих сіл відчували велику незручність через відсутність такого храму у себе в селі. Питання будівництва церкви і костьолу в Зведенівці нарешті почалось вирішуватися з настанням незалежності України – аж наприкінці XX століття, про що мова піде далі.

Вигляд Мурафи другої половини XVIII ст. На картині – домінінканський костьол непорочного зачаття Діви Марії, відбудований Карольом Потоцьким у 1786 р., зліва його палац

Домашні промисли і ремесла

Ремесла і промисли є одними із виразних особливостей традиційної культури подолян. Поряд із основним заняттям – землеробством, вони займали чільну роль в господарському укладі та системі життєзабезпечення мешканців сіл та містечок на Східному Поділлі. Особливо актуальним на початку XXI ст. є фіксація і збереження історичної пам'яті, пов'язаної з існуванням та функціонуванням ремесел і промислів, вироби яких із ходом соціально-економічного розвитку та науково-технічного прогресу відходять у небуття і стають, власне, непотрібними у селянському господарстві.

Каменотесний промисел

Специфічним для території Поділля є наявність каменотесного промислу, який у різних формах та модифікаціях був присутній у різних куточках регіону. Безсумнівно, найбільшими центрами розвитку промислу були села, в яких наявні місця поширення пісковиків. А саме, це села Джурин, Хоменки, Сапіжанка, Попелівка, Зведенівка Шаргородського району.

Особливої уваги у вказаному контексті заслуговує територія сучасного Шаргородського району, в межах якої можна прослідкувати автентичні риси традиційної культури на прикладі промислу обробітку каменю.

Географічна близькість до центрів каменотесного промислу зумовила широке розповсюдження виробів із згаданих сіл. В підтвердження можемо констатувати, що майже в кожному селі району на територіях старих кладовищ зберігаються тесані кам'яні пам'ятники та хрести XIX – першої половини XX ст., що були завезені більшою мірою із Ямпільщини та Могилівщини. Так, наприклад, у Слободі-Шаргородській зберігається більше 150 зразків хрестів та пам'ятників (з яких більше 15 видів), в Калинівці – 10, в Шаргороді – 2 єврейські

кладовища, на яких переважно зустрічаються кам'яні мацейви (єврейські надгробні пам'ятники), та декілька десятків тесаних християнських кам'яних хрестів. Особливої уваги заслуговують вироби з каменю, що знаходяться на Зведенівському і Попелівському кладовищі у вигляді хрестів, пам'ятників і ін.

Надра Шаргородщини багаті на вапнякові породи каменю, серед яких переважає ракушняк, з якого власне, місцеві майстри-каменотеси виготовляли свої вироби. Видобування кам'яних заготовок відбувається шахтовим способом (мається на увазі, що верхній шар грунту не знімається, а видобування проходить в глибину, внаслідок чого утворюється шахта). Найбільшими центрами видобутку ракушняку у Шаргородському районі є села Джурин та Сапіжанка. Такий же видобуток ручним способом був у Зведенівці та Попелівці.

Здебільшого кам'яний матеріал використовується у будівництві житлових осель та огорож (мурів) біля садиб. Широке його розповсюдження місцеві каменярі та будівельники пояснюють значною теплостійкістю та термоізоляцією: «Зимою тепло, а літом прохолодно!» Крім цього можна зустріти вирізані ракушнякові блоки, що використовуються як стільці у побуті селян, багато також межових каменів, що розділяють селянські садиби.

Втім, на цьому асортимент кам'яних виробів не вичерпується. В Зведенівці з XIX-го до початку XXI ст. було значне виготовлення кам'яних коминів (місцева назва виробу «комінок»). Колишній майстер С. Бобик наголошував, що за один рік при наявності замовлень він може виготовити близько 100 таких виробів, а за один день при відсутності іншого заняття 3-4 комини, залежно від розмірів і складності декоративних деталей виробу.

Однією з найважливіших переваг комина з вапняків є та, що вапняк вбирає в себе вологу. За словами Бобика блок-заготовка на комин може ввібрати в себе біля 10 л води. Ця властивість зумовлює актуальність та доцільність використання кам'яних виробів в різні історичні епохи.

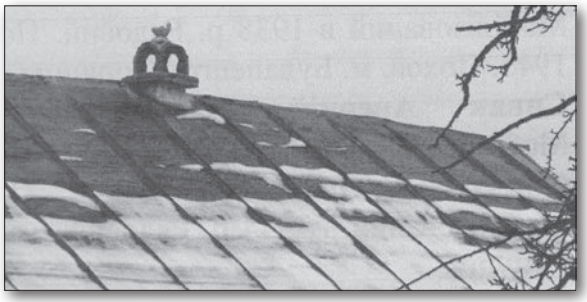

Комінок на хаті Терещука Миколи, виготовлений з каменю попелівськими майстрами. Фото 2017 р.

Описуючи технологію виготовлення комина з ракушняка, що залягає на території Шаргородського району варто вказати такі суттєві моменти. По-перше, простий набір інструментів. Серед яких: садові пилки різних розмірів, свердла, топор (сокира), кирка, ножі. Можемо констатувати, що відсутність довгого і складного навчання і простий набір інструментів дають можливість швидкого зростання кількості каменотесів і разом з тим, збереження історичної традиції промислу, який по суті ще існував до початку XXI ст.

Народний майстер-каменотес С. Бобик так розповідає про процес виготовлення комінка *(мовою оригіналу)*: *«Робиться квадрат і тоді квадрата вирізаєш. Такий камінь лиш є в одному місці тут, ну й береш уровньом відзначаєш, і як обикновенну доску вирізаєш. З усіх боків відзначив двадцять п'ять сантиметрів. І садовою пилкою ондо відрізав. Тоді розграфив, шоб центр не шукати – так-так-так. Ніякої сложності тут нема. Обводиш круг на чотирьох сторонах. І тоді цей круг пилочкою»*. Фактично, можемо констатувати, що ракушняк за своєю геологічною природою є м'який, що забезпечує відносно легку його побутову обробку, навіть аматорами. З іншого боку. Теплоізоляція вапнякових порід зумовлює використання його в сучасних сільських забудовах, завдяки чому зберігся каменотесний промисел на Шаргородщині до XXI ст., незважаючи на результати науково-технічного прогресу радянського часу.

Старожили села згадують імена попелівських і зведенівських каменотесів, серед яких були: Футорняк Кирило, Бобик Степан Корнійович, Терещук Григорій Іванович та ін.

Ще одним важливим аспектом розвитку будь-якого промислу є ринок збуту. Джуринські, попелівські комини, за дослідженнями автора, встановлювались на територіях Шаргородського, Чернівецького, Томашпільського районів, а протягом 2000-2005 рр. понад 300 зразків навіть були вивезені в Одеську область.

Отже, каменотесний промисел, як вузькопрофільне та локальне явище, в традиційні культурі подолян є представленим на території Зведенівки. Асортимент кам'яних виробів є достатньо вузьким. Відзначимо, що тут виготовлялись насамперед комини. Тесані кам'яні пам'ятники, жорна та точила (із пісковику) завозились з інших районів.

Втім, такий самобутній сегмент системи ремесел і промислів подолян як каменотесний промисел заслуговує на особливу увагу, адже він допомагає проілюструвати та охарактеризувати систему життєзабезпечення та господарського укладу мешканців нашого Поділля.

Знали селяни Зведенівки яким нелегким промислом було для окремих жителів *чумацтво*. Окремі з них уже у XVIII-XIX століттях були активними учасниками цього промислу.

А взагалі чумацтво, як торговельно-візницький промисел на Україні, відоме в XVII-XIX століттях. Після приєднання нашого краю до Російської імперії і заснування Одеси (1794р.) чумацька валка в кілька десятків возів вирушала в квітні від Бару і прямувала до Одеси в межах Поділля по Кучманському шляху (Бар-Маньківці-Станіславчик-Вознівці-Пеньківка-Михайлівка-Юліямпіль-Ярове-Комаргород-Вапнярка-Крижопіль), а далі вздовж вододілу рік Дністра і Буга. Часто селяни сіл Зведенівки і Попелівки зустрічали і проводжали каравани возів, запряжених волами (коні хоч і швидше рухались, але менше могли тягнути ваги), які щоразу робили зупинки біля

корчмів, що стояли на їх шляху у наших селах. Село Юліямпіль, як згадувалось раніше, так колись і називали – Дубові Корчми. Ті місця, де стояли корчми, збереглися в селі й донині. Пам'ятають старожили і місце, де знаходилася зведенівська корчма.

Зведенівська корчма

Їдучи поїздом до Одеси, тепер можна побачити значні ділянки залізниці, прокладені по шляху подільських чумаків, які долали його тоді на волах туди і назад майже за три місяці.

Чумацтвом в нашому краї займалися міщани і приписана до міщан дрібна українська шляхта, що проживала в селах Пеньківка, Строїнці, Семенівка, Зведенівка, Юліямпіль, Голинчинці, Юрківка та ін..

На своїх пароволових або четвероволових дерев'яних возах (мажах) везли до Одеси зерно, ліс, дьоготь, кустарні вироби, а звідти – на пароволову мажу вантажили до 60 пудів солі (близько 1 т.) або в'ялену рибу, імпортні (переважно бакалійні) товари.

Барська чумацька валка поповнювалася в дорозі і до Кодими (Одещина) сягала сотні возів, де вже обирався отаман, який організовував охорону валки, збут привезеного та завантаження на зворотний шлях.

Особливо пожвавилося чумакування в нашому краї після 1817 року, коли Одеський порт став безмитним, що притягло туди багато значних іноземних купців. Були роки, коли подільські чумаки за сезон (квітень-жовтень) двічі водили свої валки до Одеси. Кожна поїздка пов'язувалась з ризиком нападу більших ватаг кочівників, розбійників, просто волоцюг. В одних випадках чумаки відкуплялися від грабіжників, в інших – відбивалися силою.

На кожному привалі в степу на ніч обоз готувався до можливого нападу, виставлялася варта, мажі ставили замкнутим чотирикутником.

В 50-60-ті роки XIX ст., останні роки подільського чумацтва, коли дорога до Одеси стала безпечнішою, чернову китичку величиною з волоський горіх – ознаку чумацького отамана – носили в дорозі по черзі досвідчені чумаки, а сіль, рибу, інші товари кожен вже закупляв на свій розсуд. З відкриттям залізниці до Одеси чумацтво припинило своє існування.

Одним із видів господарської діяльності у Зведенівці було здавна і є тепер – *рибальство.* Серед продуктів харчування риба завжди займала у жителів села значне місце. Її вживали у свіжому, солоному, копченому чи в'яленому вигляді, а також збували в інших населених пунктах. Снасті та способи

рибальства були найрізноманітнішими. Але в основному риболови ловили рибу *вудками* із саморобними гачками, що поширилися в нашій місцевості наприкінці XIX століття. Ловили рибу також *хватками* (в селі кажуть «фатками») – конічними сітками невеликих розмірів від 2-х до 3-х метрів, прикріпленими до лозяної дуги, яка приєднувалася до довгої жердини.

Зведенівські мисливці

Деякі риболови використовували *ості* – дуже давній тип рибальського знаряддя. Це невеликі три-, чотиризубі вила з гачками на кінцях. Користувалися також для ловлі риби сітчастими *ятерами*, робили саморобні *верші* з лози. Поширеними знаряддями рибака в Зведенівці були *сак* і *хватка*. Село пам'ятає своїх завзятих риболовів: Василя Івановича Криворучка, Володимира Ругляка, Василя Марценюка, Олега Мудрого, Олега Нагнатова та ін.

Протягом кількох століть у нашому селі окремі жителі займалися *мисливством.* Об'єктом мисливства були колись і є тепер зайці, лисиці, кози, вепри і рідше бобри, видри, а також різна водоплавна дичина – гуси, качки.

Для полювання користувалися, крім вогнепальної зброї, різноманітними пастками, капканами, сильцями, сітками, петлями.

Багатовіковий народний досвід створив численні допоміжні засоби полювання, Щоб імітувати голос оленя, качки, чи перепілки використовувались різні *сопілки*, *манки*. Для маскування мисливці використовували різні засоби одежі і т.ін. В давні часи практикувалося полювання із тренованими собаками, на конях. Але таке полювання дозволяли собі тільки поміщики та заможні люди, які утримували іноді великі зграї гончих псів.

В селі й донині добре відомі імена давніх запопадливих мисливців – спадкоємців. Серед них: Петро Марценюк, Іван Берегулько, Василь Криворучко, Василь Навертюк, Олександр Тремба, Євгеній Івлєв, Фігура Василь та ін.

Поділля було колись і є тепер дуже зручною базою для розвитку б*джільництва.* Через дуже велику кількість роїв у нашій місцевості бджільництво мало характер лісового промислу. Це означає, що для людей було завдання тільки відшукати місце, де знаходився рій, щоб забрати потрібні його продукти. Пізніше бджільництво стало «домашнім» промислом. Особливо воно «одомашнилося», коли винайшли спеціальний рамковий вулик.

У Зведенівці мед натуральний відігравав важливу роль у харчуванні та лікуванні людей. Весь свій вік бджільництвом займалися сім'ї Володимира Миколайовича Дибчука, Івана Адамчука, Петра Марценюка, сімей Берегульків – Григорія, Афанасія, Івана та ін.

Цікавим домашнім промислом являлися *обробка вовни і волокна*, а також вироби із них. Колись у давнину аж до післявоєнних важких років цей промисел був у Зведенівці невід'ємною частиною домашніх занять кожної селянської сім'ї. Займалися цим в основному жінки.

Ручна прядка для виготовлення конопляних ниток, що зберігається й донині у сільських господинь. Фото 2011 р.

Ткацький промисел освоює молодь. Фото 2017 р.

Займатися цим промислом примусила нехватка мануфактури для пошиття одежі та взуття. Такий промисел відомий науці ще з часів трипільської культури (III тисячоліття до нашої ери).

Для виготовлення кручених ниток із вовни чи з конопель треба було:

– теплою весною постригти овець. Перед цим їх мили річковою

водою, потім стригли *вівчарськими ножицями*. Настрижену вовну знежирювали, добре промивали, сушили і перебирали руками – *скубли, били і вичісували* на дерев'яних гребнях – *драчках.* Кращу, більш м'яку вовну, пряли на нитки на спеціальному пристрої – кужелі (*куделі*). Решта вовни використовувалась для виготовлення грубої тканини або повсті.

– обробка волокна із коноплі вимагала більшої праці, ніж обробка вовни. Коноплі мають чоловічі і жіночі стебла, причому чоловічі дозрівають скоріше, а волокно з них ніжніше. Підготовчий процес був нелегким. Коноплі *вибирали, сушили і мочили* два тижні у воді. Жіночі стебла, які набагато твердіші, вибирали аж восени, в'язали у снопики, обмолочували і мочили три тижні, після чого *висушували і били*.

У місцевому ставку, копанках, річці чи у різних ямах їх можна було часто бачити. Сушили коноплі на сонці. Потім їх *тіпали* – відділяли кострицю від волокна. Із розповіді старенької зведенівської жінки Ірини Бакус це робилося так: жменьку конопель ділили на частини, ламали, тіпали об стовпи або дошку, м'яли на *бительні* й на кінець терли на *терниці*. Після цього пасмо волокна микали на *гребені* (щітка із залізними зубцями), надаючи кожній волокнині одного напрямку. Готове прядиво складали у більші пасма, які згодом у зимові дні пряли *на веретені* й на *прядці*. Слід зауважити, що прядку винайшли уже значно пізніше (XX ст. – поч.).

Готові нитки змотувалися на *мотовило* і перемотувалися у *клубки,* потім розмотували на *снувальню*. І вже зняту звідти пряжу (основу) *парили, золили, прали,* деякі господині білили ці нитки на сонці чи на морозі, при потребі фарбували місцевими рослинними і тваринними барвниками без всяких хімічних сполук.

Деякі, а їх було небагато, зведенівські і попелівські майстри уміли користуватися ткацьким верстатом. На жаль, у селі їх уцілілих не залишилось, автору пощастило побачити у господарстві Залозного Профирія тільки їх рештки. Старожили

села й досі пам'ятають, а деякі й донині зберігають вироби із вовни та конопель, що їх виготовляв на ткацькому верстаті майстер ткацької справи Залозний Профирій. Умілими ткалями у наших селах були жінки: Ірина Бакус, Марія Липівська, Женя Марценюк, Килина Созонівна Замірок та ін.

Такі спеціалісти-ткачі виготовляли із конопляних ниток *біле полотно* (грубе). Таке полотно ще треба було виполоскати у проточній річковій воді і висушити на сонці. Ще багато жителів Зведенівки добре пам'ятають, коли в селі на долинах сушились довжелезні (по 10-15 і більше метрів) смуги білого гребінного полотна, з якого уже інші спеціалісти шили сорочки, вишивали на них різні узори або шили прості сорочки. Між іншим, таку сорочку, коли її намочити у річці чи копанці, то сушити можна було таким чином: ставити вертикально тут же на березі річки. Часом це була справжня диво-глядь, коли намочені з грубого домотканого полотна довгі жіночі сорочки стоять поряд одна біля однієї на березі.

Таку одежу тепер можна побачити у Зведенівці лише у скринях стареньких бабусь. А верети, килими із вовни, виготовлені сільськими майстрами, можна побачити тепер і в домі господинь, і в церкві, і в школі, і в музейній кімнаті.

Поширеною в селі на протязі довгого часу була *ковальська* справа. Ковалі були місцеві (осілі) й мандрівні (з числа циганів, що влаштовувалися на літні місяці біля села, на долинах, біля водоймищ). Мандрівним ковалям-циганам селяни вимушені були нести своє вугілля й платню за роботу (в основному натурою продукти харчування). А тому такі ковалі були не вигідні для населення. Своїх же ковалів у Зведенівці було у свій час чимало. Якщо у сусідніх селах у XIX столітті таких налічувалось один-два, у нас їх завжди було кілька. Місцевий господар влаштовував кузню у вигляді однокамерної хатини. Вона була обладнана *горном,* ковальським *міхом*, коритом та діжкою з водою для гартування, стояком для підковки чобіт. Часто перед кузнею на подвір'ї лаштувалися навіс і стовп для

прив'язування коней під час кування. До ковальського інструменту входили: ковадло з *конусом* з одного боку і приплюснутою *почвою* з другого, маленьке ковадло, молот дворучний, молот одноручний, молот-пробійник, рубило, зубило, лещата, ножиці, розточка для копит, ножівка, ключі та інструмент для нарізання різьби на гвинтах тощо.

Найчастіше ковалі працювали над виготовленням сільськогосподарського реманенту для селян: плуг, борона, сапа, серп, коса, підкова, цвяхи, оковка коліс та ін. Часто ковалі використовували значний обсяг слюсарних робіт. Таких людей в селі добре знали. Згадують їх і тепер. Серед них колгоспні ковалі: Адамчук Микола, Колісник Василь, Кушнір Василь, Череватий Іван, Движенюк Микола, Вапняр Михайло та ін.

Своїм умінням наші ковалі завжди ставали у пригоді селянам.

На той час в селі набувають поширення дрібні селянські промисли, що базувались на використанні дешевих місцевих матеріалів – глини, дерева, каменю. З глини робили різні гончарні вироби. Але основним заняттям у Зведенівці було виробництво товарів з дерева. Виготовляли сани, вози, колеса до них, бочки, столи, вулики, ложки, веретена, куделі, макогони. Робили навіть ткацькі станки, які збереглися до наших днів. Уміли наші майстри виготовляти і музичні інструменти – сопілки, цимбали тощо. Цей промисел із дерева був у Зведенівці і Попелівці масовим. Неперевершеними спеціалістами в Зведенівці у цьому промислі в свій час були теслярі, столяри: Свирида Іван Дмитрович, Антонюк Василь Іванович, Дибчук Володимир Миколайович та інші. До речі, це були умільці, котрі уміли випарювати обід до колеса, виготовляти колеса до воза, виготовити самого воза, сани та ін.

Такими ж висококласними майстрами по дереву селяни Зведенівки пам'ятають Гаврила Собчука, Василя Липівського, Андрія Свириду, Василя Залозного, Петра Оленюка, Івана Петрашенка та ін.

Гідно продовжують добрі справи колишніх умільців-будівельників теперішні мешканці Зведенівки. Особливо це проявилося під час будівництва в селі нових храмів. Тут свої знання і навики показали столяри, мулярі, штукатури та багато інших місцевих майстрів. Про авторитет і славу їх знають і за межами села.

Сьогодні сільські умільці продовжують давню традиційну професію муляра, столяра й плотника та інших будівельних професій.

Деякі жителі нашого села вміли шити кожухи та чоботи з оброблених овечих шкур. Ці та інші товари селяни продавали на ярмарках.

Людей, які вміли виправляти шкури, називали *кушнірами*. В селі й досі пам'ятають таких спеціалістів. Серед них називають Адамчука Івана, Зарічняка Дмитра та ін. Всі вони потомственного роду кушнірів. Серед *шевців*, що вміли шити чоботи, капці, кожухи, в Зведенівці згадують ім'я Зарічняка Дмитра, який умів шити різні речі із шкіри.

Важливим допоміжним для домашнього господарства промислом у Зведенівці і Попелівці було видобування каменю із місцевих кар'єрів, а також випалювання вапна. Цю нелегку роботу виконували каменярі: Свирида Володимир, Зарічняк Арсен, Столяр Віцько, Подолян Юхтим, Дідчик Іван та інші. А випалюванням вапна із каменю-вапняку займався неперевершений у цьому рідкісному промислі спеціаліст Баць Григорій Іванович. Його продукція – негашене вапно – користувалося великим попитом на місцевих ярмарках.

Хоча й без зайвої розкоші, але урочисто і цікаво проходили весільні обряди та інші свята. Їх завжди супроводжували музика і співи. Зведенівка здавна славилися своїми музикантами. Найпоширенішими інструментами раніше були скрипка, бас, бубон і цимбали, а також сопілка і кларнет. У селі й донині пам'ятають імена учасників духових оркестрів. Серед таких були: Семенюк Дмитро Миколайович, Подолян Іван Юхтимович, Задерей Василь Васильович, Боднар Віктор

Іванович, Свирида Іван Яремович, Мельничук Григорій, Багранюк Степан, Крикливий Петро, Здищук Михайло та ін.

Духовий оркестр с. Зведенівки 60-х років. У першому ряду зліва направо: Гончарук Іван, Бобик Андрій, Свирида Іван, Семенюк Дмитро. Другий ряд зліва направо: Навертюк Гнат, Кушнір Іван, Подолян Іван (керівник), Кушнір Василь

Духовий оркестр с. Зведенівки 80-90-х років. У першому ряду зліва направо: Бобик Андрій, Свирида Леонід, Нагнатов Іван, Трембa Олександр. Другий ряд зліва направо: Дмитришен Олександр, Здищук Сергій, Семенюк Дмитро (керівник), Напуда Роман

В Зведенівці оригінально будували й архітектурно оздоблювали сільські оселі. Як будівельний матеріал використовували камінь, дерево і перемішану з соломою глину. Хата накривалася чотирискатним солом'яним дахом з невеликим звісом. Наші умільці прикрашали покрівлю по краях рядами уступчастих гребенів із снопів. Справжніми майстрами, які досконало уміли прошивати житньою соломою дахи будівель у Зведенівці були: Регуш Іван Тихонович, Адамчук Анелька, Замірок Іларіон. З архівних документів 1925 року нам відомо, що у Зведенівці і Попелівці було шість столярів, два шевці, два каменотеси, три ковалі і у двадцяти шістьох домогосподарствах умільці працювали на ткацьких верстатах. При будівництві житлового чи господарського приміщення всі роботи виконувалися виключно сільськими майстрами.

Хатні двері у давнину навішували на бігунах – дерев'яних осях. Невеликі вікна були чотирикутними або круглими, в залежності від придбаного скла.

Великого символічного значення наші предки надавали печі. Вона не тільки осередок тепла – це духовний символ. Біля домашнього вогнища родина знаходила мир і спокій. Господиня розмальовувала піч візерунками. Найчастіше це були квіти або голуби.

Окрім печі, важливим місцем в оселі вважалось ліжко. Подружнє ліжко покривалось ліжником, на якому вишивався орнамент у вигляді ромбів, що є символом родючості. При народженні дитини наші предки благали Господа Бога, звертаючись до його зображення на іконі, яка беззмінно висіла над ліжком чи в кутку кімнати, послати новій людині щасливу долю. Місцем для спання здебільшого служив настил з дощок, накритий солом'яним матрацом.

У хаті стояла ще нерухома лавка, на якій також спали вночі, а вдень до неї прикріплялась куделя для виготовлення ниток з пряжі. Під вікном знаходився стіл, поруч мисник для посуду та скриня для одягу. А посеред хати завжди гойдалась

підвішена до стелі колиска для немовлят з лози, яку своїми руками умів виготовляти житель села Залозний Профирій Омелянович. Ще донедавна в людей села зберігалися зроблені ним колиски та кошики. І гойдалась колиска з лози, коли в хаті з'являлось мале дитинча, підчеплена під сволоком. Гойдалась під мамину пісню колискову, і виростали в тій колисці майбутні господарі, косарі, женці, ковалі, столяри, дівчата-красуні та гарні парубки. А після колиски дитя починало загартовуватись, рачкуючи по голій глиняній долівці в одній сорочці.

Різні речі із лози вміли виготовляти також Гура Василь Корнійович, Залозний Степан. А Залозний Профирій, Залозний Адолько уміли крім лозоплетіння, займатися соломоплетінням. Капелюхи, виготовлені їхніми руками, користувалися великим попитом серед населення. Вміло виконував цю роботу і Липівський Яник.

Стіни всередині хати і на фасаді білили, а бокові і задню стіни обмазували жовтою глиною. На зиму навкруги хати робили загату (обкладали хату соломою, околотами), тобто утепляли.

У селі панувала бідність, а тому під одним дахом скупчувалась ціла селянська родина разом із худобою і птицею. Податки сплачувалися від кількості димарів на хаті (кожна сім'я мала свій комин). Значно рідше у дворах заможніших селян стояла стодола для збіжжя чи коня і ще рідше будували комору.

Певною частиною заробітків зведенівських селян для забезпечення умов життя членів їх сімей була робота по заготівлі лісоматеріалів та дров. Адже навколо села завжди шуміли старі лісові масиви листяних та хвойних дерев (дуб, граб, клен, липа, сосна та ін.), з яких сільські умільці виготовляли різні знаряддя праці та вжитку.

Дошки різали трачі спеціальними пилами. До таких, що вміли різати пилою колоду дерева на дошки були: Бондарчук Фома, Залозний Профирій, Марценюк Стах, Зарічняк Степан, Зарічняк Арсен та ін.

Так колись трачі пиляли лісоматеріал на дошки. Фото 1958 р.

Основною частиною доходів до сімейного бюджету була також заготівля дров для продажу. Селяни відвозили їх кіньми та волами до найближчих єврейських містечок Джурина, Томашполя, Шпикова і там збували місцевим жителям. Такий промисел в Зведенівці існує й донині.

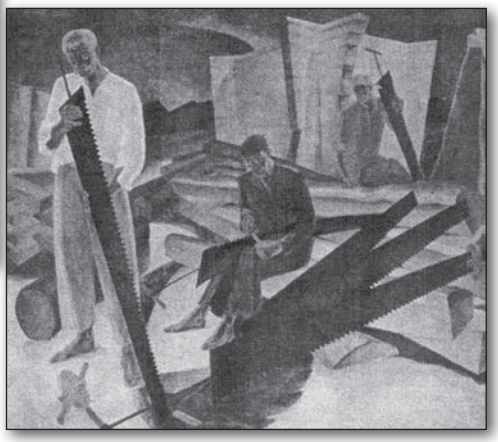

Нелегким деревообробним промислом у Зведенівці було колись і є тепер – *бондарство*. Асортимент виробів бондарів був дуже широким. Це і бочки, і діжки, і цебри для води, і відра, і балії, і коновки для поливу, і дійниці та ін.

Бондарський промисел вимагав від ремісника високої майстерності і необхідних навичок. Досить складною технічною операцією було встановлення дна посудини. Нелегким було й скріплення клепок кількома дерев'яними обручами. Це вже пізніше, у наш час, стали використовувати залізні обручі. Їх стягування було також ділом неабияким.

Старожили Зведенівки з повагою називають імена бондарів. Серед них: Свирида Андрій, Бондарчук Фома, Тремба Олександр та ін. Деякі спеціалісти займаються цим

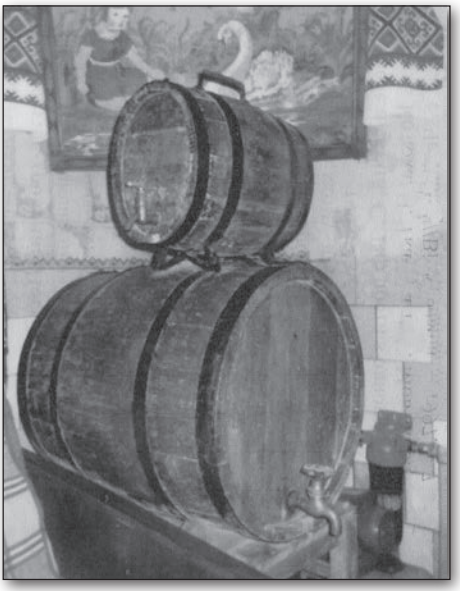

промислом і донині. Майстри були добре обізнані з якостями й властивостями різних порід дерева, підбираючи конкретно для кожного виробу чи його деталей спеціальні місцеві сорти: твердіші – дуб, березу, граб чи бук або м'якіші – наприклад, осику. Деревина заготовлювалася заздалегідь. Зрубані дерева розпилювали вручну, висушували, сортували тощо.

Основною їжею бідного селянина в будні були чорний хліб, картопля, пшоняна каша. Картоплю їли майже завжди без жирів з солоним огірком або кислою капустою. М'ясні і молочні продукти вживалися здебільшого в свята. Їжу варили на світанку і одразу на весь день, до обіду тримаючи її в печі. Кухонний посуд був в обмеженій кількості, переважно глиняний – макітри, глечики для молочних продуктів, миски. Ніж, як правило, був один, зрідка була виделка для гостя, а ложки дерев'яні. Вся сім'я їла разом з однієї миски.

У селянських родинах обід розпочинався молитвою про «хліб наш насущний», бо надто складним був шлях хліба від землі до столу.

Зерно розмелювали на борошно в ручному млині, який називається *жорнами*. Такі ручні млини мали у своїх господарствах місцеві жителі Залозний Профирій, Замірок Іларіон та інші. Селяни часто зверталися до них, щоб змолоти зерно на борошно.

Замішували тісто для хліба в ночвах (нецьках). Випікали хліб на капустяних листках у добре натопленій печі, з якої

вигрібали жар крючком чи коцюбою. Вставляли тісто в піч і виймали хліб, користуючись дерев'яною лопатою. Згодом сільські умільці навчилися виготовляти спеціальні металеві форми для випічки хліба.

Ціп

Жорна

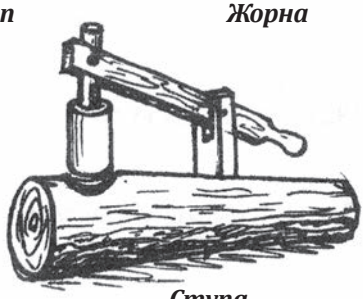

Ступа

Більшість селянських родин мала мізерні наділи землі. Багато селян мали тільки садиби – їх називали «городниками». А селян, у яких зовсім не було землі, називали «халупниками».

На своїх городах селяни сіяли жито, бо потрібно було мати хліб і околоти з соломи для покрівлі хати.

Садили капусту, вирощували огірки, які заквашували на зиму і зберігали в погребах. З червоних буряків настругували борщ (заквашували буряки в діжках і використовували до борщу). Ще мали картоплю, цибулю, часник, квасолю, біб. Садили соняшники, сіяли мак. З молока заготовляли сир і солили його на зиму, бо коли запускалась корова, то з того сиру можна було зварити вареника.

Всі харчові продукти селяни заготовляли самі, адже супермаркетів та холодильників в той час не було, а дещо купити можна було тільки на ярмарках, що відбувалися далеко за межами села (Джурин – неділя, Шаргород – четвер, Томашпіль – неділя, Рахни – п'ятниця. І ота звичка по заготівлі продуктів для себе і не надіятись ні на кого, в селян збереглась до наших днів. Тепер погріб кожного селянина забитий на зиму різними консерваціями. Зведенівські господині змагаються між собою, хто краще приготує оті консерви. А в селі люблять і вміють готувати. З давніх-давен село славилось умінням приймати гостей.

Це все можна оцінити, побувавши на весіллі, хрестинах, іменинах або на іншій оказії. Тепер чого тільки вже на тих столах не побачите!.. І кожна господиня старається зробити краще, ніж у куми було… А як уміють у Зведенівці припросити, то, мабуть, і мертвий не втримається. Автор не один раз відчував це на собі.

Але слід відмітити, що на таких оказіях раніше основне місце відводилось не стравам, а пісні. Старше покоління пам'ятає ті часи, і трохи стає прикро, що в наш час обідніло село на гарну українську пісню, на запальний танець з присядками у парі, хоча можливості для цього є.

А ще Зведенівка славилася і славиться на всю округу вмінням зробити «первак», тобто добрий міцний напій – самогон. Колись у селі була корчма, яку тримав єврей на ім'я Шмуль. І часто сходились туди мужики на раду – пораду. Тепер у селі теж діють такі корчми, але назву вони поміняли на «кафе».

Бурякову горілку в Зведенівці почали виготовляти під час війни, за румунів. Буряки варили, давили з них сік, той сік на заквасці ставили бродити і по закінченні бродіння пропускали через традиційний самогонний апарат, який був не у кожного господаря. Часто цей апарат переходив в оренду з рук у руки.

Пізніше навчились гнати самогон з натертих буряків. В них кидали дріжджі і чекали, коли переграє, а тоді гнали. На

сучасному етапі горілку в селі гонять з цукру за тією ж технологією. І ставало радісним обличчя господині, та й господаря, коли із змійовика (холодника) через колосок бігла в сулію чиста, як сльоза, самогонка, вираючи коралями (пацьоркаами) на поверхні й мала аж зеленкуватий відтінок.

Тепер селяни женуть самогон тільки для своїх потреб, а після війни люди гнали його, щоб продати в Шпикові чи Джурині або й в селі (з-під поли!) і заплатити до сільради податок.

Крім самогону деякі селяни Зведенівки здавна виготовляли саморобне домашнє вино. Цей чудовий напій завжди доповнює святкові столи господинь на різні свята. Неперевершеними умільцями-виноробами автор називає імена Трембі Олександра Миколайовича, Марценюка Петра Стаховича, Залозного Дмитра Григоровича та ін. Виготовлене ними у домашніх умовах виноградне вино має чудові лікувальні властивості.

Багато хто в Зведенівці торгував тютюном, з тією ж метою. Вирощували його у себе на городі. А найкращий самосад робив старий Залозний Профирій, а також Собчук Іван Антонович, Адамчук Іван, Адамчук Микола та ін. Тютюн – рослина вибаглива. За радянських часів його в сусідніх селах вирощували на полях прямо цілими плантаціями. Це тоді, коли навколишні села успішно віками ростили цукровий буряк. Тютюн давав мало прибутку через те, що у нашій місцевості ця рослина не завжди дозрівала. Особливо коли дощове літо. Тоді він масово догнивав на колгоспних полях. У Зведенівці тютюн на полях вирощували під час румунської окупації для потреб німецької армії.

* * *

Про важку долю подільських селян у свій час писав німецький мандрівник Ульріх фон Вердум, який описав побачене ним на Поділлі у своєму щоденнику: *«Брацлав, Шпиків, Джурин, Томашпіль – раніше були гарні містечка, з гарними будівлями, храмами, тепер же в більшій частині зовсім спустошені.*

Місцеві ремісники були великими майстрами по виготовленню ножів, списів, шабель, які славилися не лише на Україні, але й в Польщі».

Вердум бував у селах і містечках навколо Шпикова, Джурина, Могилева. З цих містечок через навалу татар залишилися тільки пустирі. Жителі поселень або повтікали, або загинули, а молодь погнали в рабство до Туреччини. Від Немирова до Черновець тяглися суцільні ліси, між якими зрідка виднілись ділянки поля. Протягом усього шляху аж до Могилева були пусті, необроблені поля. За 4 доби мандрівник не зустрів жодної живої душі…

Німецький мандрівник Вердум описав побачене ще в кінці XVII-го століття. У житті українців уже в XIX ст., мало що змінилося на краще, особливо у жителів сіл. Хіба що перестали дошкуляти татари з Кучманського шляху.

Вже у кінці XIX-го і на початку XX століття, коли селяни мали можливість бачити, що робиться й твориться у містах (життя робітників, солдатська служба, поява залізниці, студентство та ін.), ставали більш свідомими й налаштованими, як і робітничий клас, революційно. В селах серед населення стали з'являтися люди – посланці міст, які проводили агітаторську і пропагандистську нелегальну роботу по підготовці до збройних повстань і заворушень.

На календарі настало нелегке для існування неосяжної матушки – Росії XX століття. Настав час великого ленінського експерименту на території від Балтики до Тихого океану. Експеримент з побудови комунізму в Росії не вдався... Мабуть, треба його було робити не на такій величезній країні, а на малій. Наприклад, на Польщі, Швеції чи Данії.

Самодержавства у XX столітті ми позбулись, капіталізму теж. Настав час тоталітаризму. В кінці століття одержали демократію. Але як можна назвати сьогоднішню демократію? В Зведенівці слово «демократія» люди розшифрували посвоєму: демон-чорт, крат-влада...

Але далі про XX століття усе по порядку.

РОЗДІЛ VI. Нелегке XX століття

Життя селян на початку XX століття

За даними, які містяться у матеріалах відомого Подільського краєзнавця Юхима Сіцінського «Труды Подольского Епархиального историко-статистического комитета» нам стає відомо, що у Зведенівці станом на 01.01.1901 року проживало 1156 мешканців.

На початку XX ст. у результаті аграрної реформи Столипіна, спрямованої, за словами американського історика Дж. Такманова, *«на дальший підрив глибоко вкорінених феодальних відносин і пробудження інстинкту приватної власності, який врешті-решт повинен був створити буржуазне суспільство дрібних фермерів»*, деякі зведенівські і попелівські селяни та деякі селяни інших сусідніх сіл відійшли за межі свого села, утворюючи окремі господарства у вигляді хуторів. Містилися вони в основному поблизу води.

Старожили Зведенівки й до нині пам'ятають місце, яке носило й носить до тепер назву «Хутір». Ця місцевість знаходиться по правій стороні шляху від Деребчинської поворотки до Зведенівки. Там ще до недавна знаходилися розвалини господарських будівель. Те місце, де облаштувалися зведенівські емігранти, й до ніні люди називають хутором.

До речі, на цьому хуторі фермери облаштували цікавий і рентабельний водогін для потреб своєї тваринницької ферми. Джерельна вода здалеку стікала до господарства самотужки, наповнюючи побудоване ними з каменю водоймище.

Подібний невеликий хутір організувався також із числа деребчинських селян на місці, де тепер побудована ретрансляційна вежа.

За роки цієї ж Столипінської реформи певна частина зведенівських сімей мала бажання емігрувати в далекі Приморські чи Хабаровські краї. Саме малоземелля зведенівських селян (в середньому на сім'ю на початку XX ст. припадало від однієї до трьох десятин землі) поширювало наприкінці XIX – початку XX ст. серед місцевого люду еміграційні настрої, що співпали із першою хвилею еміграції. Її головними причинами у загальноукраїнському контексті визначають надмірну скупченість населення, брак вільних земель і безперервне подрібнення селянських господарств, нерозвиненість промисловості та неможливість працевлаштування, постійне зубожіння та турбота про майбутнє дітей. Ця категорія населення (ті, хто вирішив емігрувати) також певною мірою відчувала наближення воєнних катастроф і соціальних потрясінь, що їх ніс із собою початок XX століття. На жаль, авторам не вдалось встановити прізвищ сімей, які виїхали з села добровільно, але старожили села стверджують, що такі сім'ї і роди в Зведенівці і Попелівці були.

Можливо тепер, дізнавшись про цю книгу за допомогою Інтернету, люди, корінь роду яких із Зведенівки, таки відгукнуться і ми дізнаємось про їхні роди та імена, яких розкидала доля по всьому світу.

Наприкінці XIX-го і на початку XX століття наше Поділля являло собою відсталий край із забитим, темним та неписьменним населенням. Це був в основному аграрний район. Однак, після скасування кріпосного права у 1861 році почала добре розвиватися цукрова промисловість. Так, відомо, що на Поділлі було побудовано 52 невеликої і середньої потужності цукрових заводів. Неподалік Зведенівки почали працювати Джуринський, Шпиківський, Деребчинський та інші цукрові заводи. Селяни Зведенівки та інших навколишніх сіл масово почали збільшувати посіви цукрових буряків, які до цього часу вирощували тільки для потреб тваринництва, для корму. В зв'язку з розширенням посівів буряків зріс попит на найману робочу силу. Так, зведенівський поміщик

Собанський наймав на цукрові плантації для обробітку буряків та їх збирання і транспортування на завод людей з сусідніх сіл, тому що своїх не вистачало.

Заробляли наймані та місцеві селяни по 15-20 копійок за один день. На зведенівських плантаціях цукрової сировини застосовувалася праця великої кількості жінок і навіть дітей. Усе населення Зведенівки більшість свого часу працювало за мізерну плату на полях поміщика, а частина селян працювала за таку ж мізерну плату на спиртовому заводі.

Важко жилося робітникам гуральні і наймитам, які працювали в маєтку пана, обробляючи буряки. Робочий день на підприємстві тривав 12 годин, а на плантаціях людей примушували працювати від сходу до заходу сонця.

Працівники полів, так звані «поденники», отримували, як уже згадувалось, по мізерних 15–20 коп. за день. На заводі місячна заробітна плата становила 6 –7 крб., тобто 20–25 коп. за день.

Власник зведенівських земель і гуральні всякими способами деколи старався задобрити місцеве населення. Як згадувала у свій час бабуся Марія Дорофіївна Оленюк, що виконуючий обов'язок директора спиртзаводу Бажицький дозволяв окремим селянам покуштувати браги або набрати додому патоки. Але згодом ця доброта тільки доводила людей до злоби.

Зарплата робітників гуральні була порівняно мізерна. Через копійчану заробітну плату та через велике фізичне навантаження жителі наших сіл не знали добра. Більшість населення продати не мали що, а купити не мали за що. Хоча ціни на продукти були помірні.

Наводимо відомості про середньо-довідкові ціни в базарні дні по містечку Шпиків за січень 1907 року.

Назва товару	**Ціна за пуд**
Борошно житнє	90 коп.
Борошно пшеничне: 1-го сорту 2-го сорту	1 крб. 75 коп. 1 крб. 20 коп.
Борошно кукурудзяне	85 коп.
Жито озиме	75 коп.

Пшениця озима	90 коп.
Ячмінь	70 коп.
Овес	75 коп.
Гречка	70 коп.
Горох	63 коп.
Просо	75 коп.
Кукурудза	60 коп.
Крупи ячмінні	1 крб. 20 коп.
Крупи пшеничні	1 крб. 20 коп.
Картопля	12 коп.
Волове м'ясо: 1-го сорту 2-го сорту	4 крб. 50 коп. 4 крб.
Сало свиняче	8 крб.
Сало волове: топлене нетоплене	6 крб. 50 коп. 4 крб. 50 коп.
Масло коров'яче: топлене нетоплене	10 крб. 12 крб.
Олія конопляна	5 крб. 40 коп.
Цибуля	50 коп.
Гас	1 крб. 70 коп.
Буряк свіжий столовий	10 коп.
Кисла капуста, відро	30 коп.
Оцет	1 крб. 50 коп.
Перець, фунт	42 коп.

Волосний старшина підпис

Волосний писар підпис

(ДАВО, Ф. 333, оп.1, спр.8 арк.19)

Через важку працю та соціальне гноблення неспокійно було в країні. Неспокійно стало і в Зведенівці. Переважна більшість населення села завжди жила в злиднях і змушена була працювати за мізерну плату.

На початку XX століття революційний рух охопив усю Росію. В травні-червні 1905р. у нашій місцевості в районах бурякосіяння страйки та заворушення сільськогосподарських робітників набрали значного масового характеру. Це була сама

гаряча пора року – пора обробітку посівів цукрових буряків. Своє незадоволення до поміщика Собанського проявили в жовтні 1905 року і зведенівські селяни. Розлючені постійними панськими утисками, революційно налаштовані під дією демобілізованих солдатів Деребчина, селяни організовано вийшли з протестом до поміщика, вимагаючи суттєвого підвищення заробітної плати. А коли пан Собанський в котрий раз відмовив їм, розлючений натовп взявся громити панські будівлі.

Із розповіді старожилів села дізнаємось: *«...В 1905 році на панській плантації цукрових буряків селяни (200 чол.) підняли повстання, керівником якого була Оленюк Марія Меркулівна. Основні вимоги повсталих селян – це підвищення плати за роботу. Повсталі селяни вдерлись в садибу (маєток) поміщика, розігнали прислугу, погромили майно, шукали пана, щоб розправитись з ним. Пан втік в село Деребчин. Через два дні в село в'їхали козаки (частина карального війська), які розігнали повсталих, а керівників повстання арештували і відправили у Ямпіль (повіт). Лише за великі гроші їх вдалося викупити. В 1912 р. кілька разів в село приходили революційні студенти, які підбурювали селян на боротьбу за збільшення плати за роботу в економії і на панській землі.*

Напередодні Жовтневої революції сім'я Собанських виїхала в Одесу, а потім за кордон.

Революційний рух в селі розпочався в 1918 р. Першими вісниками революції були представники революційної організації с.Деребчина, які знаходили велику підтримку серед населення Зведенівки».

Пізніше, в 1906-1907 р.р. село переживало нове революційне піднесення, але багато селян не вірили в можливість добитися перемоги шляхом революції, а тому революційний рух пішов на спад.

Люди страйкували, але страйки відбувалися стихійно, через це вони проходили періодично ціле літо. Варто нагадати,

що на бурякових плантаціях працювало багато чужих найманих людей з інших сіл. А тому місцевому поміщику було легше справлятися з незадоволеними. Але все ж таки платню за обробіток буряків Собанські таки підвищили. Підвищив зарплатню працівникам спиртового заводу директор Бажицький.

Початок XX століття приніс на Україну цілий ряд воєн. Війна Росії з Японією, імперіалістична, громадянська війна. А тому варто відзначити, що значна частина зведенівських і попелівських чоловіків брала участь у цих війнах.

Ішов 1914 рік. В Європі розпочалась Перша світова війна. Причин для війни було багато, але приводом для її початку стало вбивство 28 червня 1914 року в боснійському місті Сараєво спадкоємця австро-угорського престолу ерцгерцога Франца – Фердинанда та його дружини членом сербсько-хорватської націоналістичної групи Гаврилом Принцом.

Спочатку війна мала загальноєвропейський характер. 19 липня Німеччина, яка була союзником Австро-Угорщини, оголосила війну царській Росії, яка підтримувала Сербію. Потім проти Росії виступили Австро-Угорщина і Туреччина.

Згодом війна набрала світового характеру. В неї було втягнуто 38 держав і тривала більше чотирьох років. Світ ще не знав стільки горя і страждань. Порожніли села, в містах зупинялися фабрики і заводи, нікому було працювати. Загальна чисельність воюючих з обох сторін була більше 70 млн. чоловік. З них 10 млн. загинули, а 20 залишилися каліками.

Головним тереном воєнних дій Першої світової війни були західно-українські землі. Бої йшли з перемінним характером.

«8-а російська армія О.Брусилова атакувала німецькі і австро-угорські війська в Галичині. Під час Галицької битви (серпень-вересень) російські війська 3 вересня захопили Львів. У битві з обох сторін брали участь 1,5 млн. вояків».

(П.Б. Полянський. Всесвітня історія 1914-1939 рр., К. 2004, с. 16)

Учасниками І-ї Імперіалістичної війни були і зведенівські чоловіки.

Частина з них загинули, особливо багато в боях під Карпатами, а точніше – під Тернополем. Багато воїнів повернулось додому каліками. В умовах тодішніх воєн, особливо у І-й Імперіалістичній війні 1914-1917 р.р. лікування поранених у ноги чи руки зводилося до їх ампутації.

Учасники Першої світової війни. Зліва Сулима Василь Сидорович із товарищем. 1916 р.

На жаль, списків зведенівських учасників тих воєн в архівах чи у сільраді не залишилось, а пам'ять людська здатна забувати… Але окремих учасників І-ї Імперіалістичної війни старожили пам'ятають. Серед них: Сулима Василь Сидорович, Фаїна Іван Тимофійович, Гнатюк Дмитро Дмитрович, Гнатюк Іван Сидорович, Залозний Порфирій Омельянович, Залозний Дмитро Омельянович, Подолян Юхтим Тимофійович, Мельничук Омельян Дмитрович, Свирида Юхтим Арсенович, Собчук Стах, Здищук Степан, Мудрий Ілля Васильович та ін. До речі, Ілля Мудрий був учасником і І-ї, і ІІ-ї світових воєн. Із фронтів І-ї світової він приніс дві царські нагороди – два Георгіївських Хрести, а за бої у Другій світовій війні Мудрий І.В. став кавалером двох орденів Слави та ряду медалей.

Ось такі вони наші герої!

Наразі пошук імен учасників І-ї Імперіалістичної війни триває.

Епоха панського роду Собанських у Зведенівці

Розпочалася вона, коли власники Рахнянської економії, до якої входили і землі Зведенівки, володарі цих земель племінники Рахнянського пана Криштофора Урбановського брати Титус, Фридерик і Едвард Старжинські після поразки польського повстання проти Росії продали Зведенівську частину володіння родові Собанських (Теодор–1801 р.н.). Собанські і були останніми польськими власниками Зведенівських земель аж до 1917 року.

Із архівних документів дізнаємось, що вже у 1836 році у Зведенівці поселився пан Теодор Собанський – старший. Він став володарем 1359 десятин зведенівських земель. Сюди входили і ліси, і долини, і пагорби з кам'яними кар'єрами та вся інша територія.

Роду Собанських належали величезні земельні масиви подільського краю з маєтностями на них. Це були навколишні села: Рекеченці, Хоменки, Сліди, Олександрівка, Велика Русава, Антонівка, Стіна, Пеньківка Мурафська, Вознівці, Тарасівка та багато інших подільських сіл, в тому числі й Зведенівка, а згодом і Попелівка.

Польський рід Собанських був великим. До нього входили: Собанський Осодор, Теодор, Оскар, Михайло, Антон, Федір, Ізидор, Матеуш, Войцех, Міхал, Адам, Адольф, Владислав, Станіслав, Віталій і Генріх Станіславович, Фелікс, Норд Казимирович, Ванда Петрівна, Ізидор та Готард Собанські, брати Аристарх і Влад та ін..

Для читача цієї книги буде цікавим рід Собанського Оскара, який поселився у Зведенівці і проживав тут аж до 1917 року. Із наявних архівних документів автору вдалося встановити родовід Собанських. За період з 1800 року, коли Собанські придбали Джуринський ключ у Т.Потоцького, аж до 1917 року до роду Собанських входили: Теодор, його син Міхал, внук Оскар, правнуки і 12 праправнуків. У нашій Зведенівці

від пана Оскара і його дружини Яніни народилося троє дітей: син Міхал – 1902 р.н. (названий на честь діда), дочка Анна – 1903 р.н. і син Вацлав – 1905 р.н.. Решта дітей народились в інших маєтностях Поділля і Польщі.

Закінчувала володарювати у Зведенівці бабуся Єлизавета (мати Оскара) – 1917 р.

Собанські – відоме у нашому Подільському краї прізвище землевласників. Цей польський дворовий рід веде свій початок за мало не від самої Золотої Орди і аж до подій 1917-го року. Гілка цього роду, його спадкоємці проживають у сусідній Польщі й тепер.

Вони – теперішні Собанські – всяко допомагають нашій українській владі, наприклад, нашого подільського Ольгополя, Ободівки, Чечельника, Томашполя та інших поселень, **відновити** колись збудовані їхніми предками чудові архітектурні палаци, каплиці, культові споруди та ін., які були ганебно сплюндровані, а потім зруйновані за радянської влади. Сліпа руйнівна сила, що володіла жителями наших сіл під впливом більшовиків, спонукала їх до жорстоких і часто бездумних революційних вчинків: нищили твори мистецтв, цінні зібрання книг і картин, трощили і грабували красиві меблі та інше цінне майно. Красиве приміщення спиртзаводу Собанських у Зведенівці було зруйноване.

Таке, на превеликий жаль, діялося не тільки в Зведенівці. В сусідній Старій Мурафі, наприклад, спалили не лише панський маєток, а й безневинних екзотичних тигрів у панському звіринцю. Живцем…

Для автора, так і для читачів, думаю, буде цікавим фактом, виявленим при ознайомленні з книгою «Фабрично-заводские заведения России», випущеної у Петербурзі у 1914 році. Про завод, який діяв у Зведенівці, там говориться, дослівно:

«№5414. Зведеновский №3 винокурний завод.
Владелец Фёд. Оск. Собанский.

Арендатор (1914 г.) Арист и Влад. Собанские и Арист и Елизавета Собанские.

Основатель Масс, 1905 г.

Адрес: с.Зведеновка, Мурафской волости, Ямпольского уезда, почтовый адрес ж. д. ст. Рахны.

Двигатель 1 паровой, общ. Силы 12 л.с.

Рабочих – 15 чел..

Производство спирта-сырца 2050000°»

Отже, з цього документу стає відомо, що в селі Зведенівці певний час діяв винокурний завод, на якому виготовлявся спирт. Побудував завод деребчинський поміщик, барон Масс А.А. Завод став до дії у 1905 році, орендували його в барона Масса А. сім'ї Собанських – сини Теодорового внука Оскара – Аристарх і Влад, а також мати Оскара і бабуся – Єлизавета, яка й стала останньою володаркою Зведенівського маєтку Собанських у 1917 році.

Собанські у Зведенівці управляли не тільки винокурним заводом. Тут вони побудували млин, цегельний завод, силами селян було відкрито кілька родовищ глини й каменю. Панська сім'я володіла і використовувала великі лісові масиви, що оточували колись Зведенівку. Щоправда цегельний завод у Зведенівці, порівняно з іншими, був малопродуктивним через те, що у надрах зведенівських і попелівських земель було багато каменю-вапняку, поклади якого були майже на поверхні грунту. Мабуть, тому колишній пан Урбановський називав село «Зведений камінь». Через великі запаси покладів каменю виготовлення цегли було менш вигідною справою.

Старожили села і донині пам'ятають про великі площі, зайняті панськими садами. Там росли кращі на той час сорти яблунь, груш, слив та інших сортів порід плодоносних дерев, завезених із-за кордону. Посаду садовода займав місцевий селянин. Його прізвище, на жаль, встановити не вдалося, а пам'ять людська здатна забувати. Але місце, де знаходився панський сад, де донедавна зеленіли і цвіли старі яблуні, селяни пам'ятають і називають його «Біля поля» (вул. Гагаріна).

Млин пана Собанського

Панський погріб

Панська майстерня

Заслуговує уваги факт про діяння панів Собанських по забезпеченню селян Зведенівки водою. Це важливе для життєдіяльності села питання пан Собанський вирішив ще у далекому 1912 році. На прохання Собанських у село з Вінниці прибула бригада буровиків. Було складено проект на будівництво артезіанської свердловини і згодом споруджено її. Цілюща вода з-під глибин каміння забезпечувала потреби панського господарства і господарств селян. Забезпечує свердловина ці потреби селян й донині. Понад сто років зведенівчанам нагадують добрі справи, які чинила панська сім'я Собанських.

Заготівля сіна на панському полі

Відкрите акціонерне товариство
«Вінницька спеціалізована пересувна
механізована колона № 251»

ПАСПОРТ

ДУБЛІКАТ

АРТСВЕРДЛОВИНИ № 1/1912

Складений згідно технічним умовам
проектування і спорудження бурових свердловин

Місцезнаходження юридичної особи: 21011 м.Вінниця
вул.Гната Мороза,4

Старожили села згадують про ще один цікавий факт за життя панів Собанських. При цьому вони називають місцевий топонім «На тій горі». Виявляється, що за часів Собанських, де крайньою хатою на цій вулиці (тепер вулиця ім. Мічуріна) була хата Кучинської Ніни (Слічний А.), на краю села за вказівкою пана були зведені масивні ворота. Їх кожен раз, знову ж таки, за вказівкою пана на ніч замикали, а ранком відчиняли. Робилося це для того, щоб ніхто з чужих людей без дозволу не зміг заїхати в село. Від цього у Зведенівці був відносний спокій.

Всі панські поля і ліси старанно охоронялися сторожами. Уточнимо для допитливого читача, що таке 1359 десятин землі? Десятина це «поземельна» міра, рівна 2400 кв. сажнів або 1,09 гектара в сучасному вимірі. У XIX-му віці і на початку XX-го століття для обчислення площ використовувалася господарська десятина, яка дорівнювала 3200 кв. сажнів, або 1,45 га у сучасному вимірі. То ж виходить, що власник земель у Зведенівці і Попелівці пан Собанський і його рід володів (1359 х 1,45)=1970,55 гектарами земель.

Під час подій 1917-го року в Зведенівці, як і по всій Росії, проходили масові заворушення. Український письменник А.Ф. Олійник у своїй книзі «Сонце над Бугом» описує події у нашому селі:

«…У с. Зведенівка Ямпільського повіту поміщицький ліс стали охороняти озброєні люди. Коли їх питав подорожній:

– Чиє добро бережете?

– Своє. Законне. Увірвалося нашому пану».

(Олійник А.Ф., Сонце над Бугом. Одеса. 1967р. с.18).

Боротьба зведенівських селян не зупинилася лише на захопленні лісових масивів. Боротьбу сільської бідноти нерідко очолювали Земельні комітети, що діяли в селах. Останні роки дореволюційних подій 1917-го зведенівськими землями і селом управляв не пан Оскар Собанський, а його мати Єлизавета Собанська. Оскар і дружина Яніна займалися вихованням дітей. Із архівних документів дізнаємось про таке: (текст вибірковий – А.Н.)

«…Поміщиця Собанська просила губернського комісара притягти до відповідальності селян Зведенівки Мурафської волості, які … заволоділи лісами, поставили там свою охорону, мають намір до 20 жовтня (1917 р. – А.Н.) *дрова вивезти… Економію селяни також захопили і описують реманент… Керує діями селян голова сількомітету Мельничук».*

(Зільберт М.І., Боротьба за встановлення радянської влади на Вінниччині. Вінниця, 1937 р. с.с. 20-21).

Із розповіді старожительки села Оленюк Марії Дорофіївни, 1910 р.н., дізнаємось про варварське знищення панської

гуральні, де виготовлявся спирт із картоплі і кукурудзи. Марія Дорофіївна у свій час розповідала, що як горіла панська гуральня, то спирт, брага, патока текли долиною аж до села. І нікому тоді не спало на думку зупинити ентузіастів – паліїв. Горіла гуральня, тоді, як у селі не було приміщення для школи, бібліотеки, медпункту, клубу і т.п. Трощили, грабували або й просто знищували усе, бо воно було панське…

Сім'я Собанських у 1917 році поспішно покинула Зведенівку й поселилася у Одесі. У 1919 році Собанські – батько Оскар з дружиною, бабуся Єлизавета, внуки Міхал, Анна і Вацлав, які народилися у Зведенівці та ін. діти, з Одеси переїхали до Польщі.

Старожили Зведенівки за переказами своїх предків згадують про добрі справи, котрі чинили Собанські для селян. Особливо для тих, котрі були послушними в праці, були не лініві до роботи. У пана було правило: якщо ти працюєш і щось маєш, то такому треба й допомогти. Що Собанські й робили.

На жаль, таке правило за радянських часів було не «модним». Тоді ділили всім по мізеру: робив чи не робив, а три карбованці в день одержуй. Для ледачого це була пільга, а нелінивого така зрівнялівка, звичайно, не влаштовувала.

Найкраще про доброту і порядність Зведенівського пана Оскара свідчать слова одного старого мешканця цього села, який вже після того, як Собанські покинули село, сказав: «Бували добрі й чуйні пани й колись. Але таких чуйних на людську недолю, як останні пани Собанські, напевне вже не буде ніколи».

І в цьому він, безперечно, мав абсолютну рацію, адже добрі справи та звершення назавжди залишаються у серцях і в пам'яті вдячних нащадків.

Тож виходить, не усі пани були такі ненависні людям, як це малювала більшовицька пропаганда. Наші нинішні пани – олігархи куди небезпечніші! Після перевороту 1917-го місцеві комунари усе панське зруйнували, а «Новий мір» так і не збудували…

Могила-склеп Собанських у Зведенівці. Фото 2016 р.

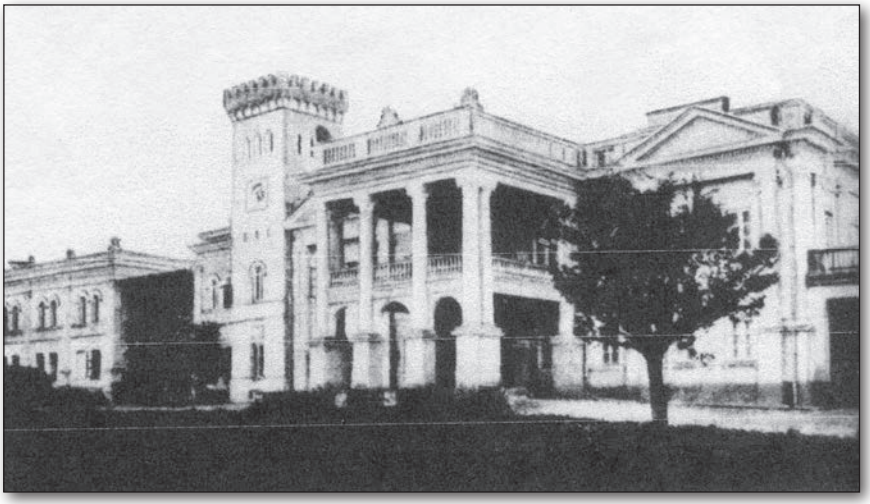

Такі будинки будували Собанські. Палац роду Собанських в Ободівці. Фото 1914 р.

Родове дерево
власника Зведенівських, Попелівських, Мало-Деребчинських, Хоменківських і Рекеченських земель Оскара Собанського (1700–2000 рр.)

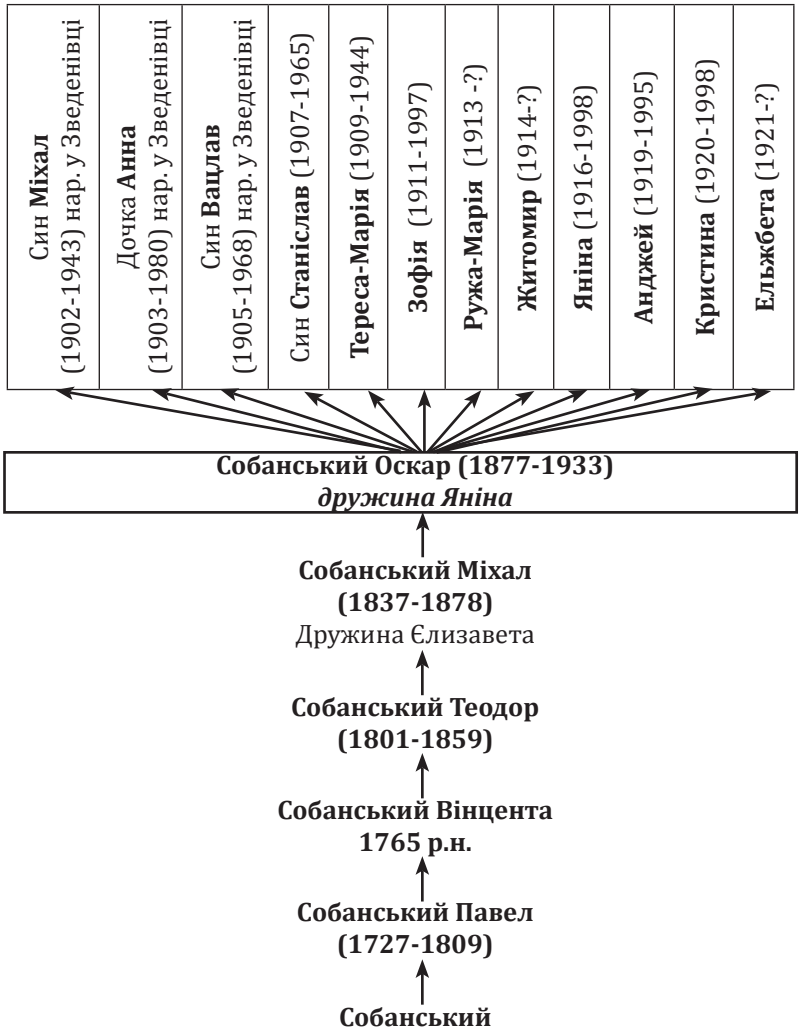

(Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини, Вінниця, 2007, с.с. 730-732)

РОЗДІЛ VII. Радянський період

Безвладдя і боротьба за владу рад

В грудні 1917 – на початку січня 1918 року в селі встановлено радянську владу. Селяни під керівництвом голови сільського революційного комітету (ревкому) Петра Мельничука зруйнували панську гуральню, захопили поміщицьке майно. Ділили його.

А як ділили майно? Не ділили, а грабували: кожний тягнув, що міг, хто сильніший – тому й більше перепадало. Безземельні та малоземельні жителі села отримали чималі наділи землі: по 2-4 десятини, але обробляти її було нічим. Та й щасливе життя тогочасного періоду потрібно було ще завоювати.

З березня 1918 року до жовтня 1920 року населення Зведенівки пережило багато чого. Це були важкі роки Української революції яка, на жаль, через відсутність українського війська закінчилась невдало.

На сільських вулицях іржали коні денікінських, петлюрівських військ і загонів червоноармійців, відвідували село і партизани Федора Криворучка, штаб якого знаходився у сусіднім селі Русава (травень 1918 р.).

Із спогадів колишнього зведенівського старожила села Кирила Свириди стає відомо, що влада в селі мінялася майже кожен день…

Після більшовиків владу на початку березня 1918 року захопили австро-угорські війська і війська гетьмана П. Скоропадського, які протрималися в селі до середини листопада 1918 року. В цей час було відновлено дореволюційний адміністративно-територіальний устрій. Селом керував староста, якого обирав сход села. Але на процес державотворення в

нашому краї негативно впливала присутність чужих військ. Своєї української армії в краї не було. Іноземці часто вдавались до зловживань та жорстокого поводження з населенням. Хто чинив опір (а такі випадки в Зведенівці були), тих заарештовували або й розстрілювали.

Конфлікти між населенням і владою Скоропадського призвели до створення повстанських загонів. На Шаргородщині та навкруги розгорнувся повстанський рух, під проводом Федора Юрійовича Криворучка, що в подальшому призвів до падіння влади гетьмана в краї.

3 листопада 1918 року до середини грудня цього ж року владу на селі взяли петлюрівці. Надалі в цю зиму в селі було безвладдя. І вже після тримісячного безвладдя, Червона Армія під командуванням Миколи Щорса прогнала петлюрівців і встановила у наших селах радянську владу, яка проіснувала до кінця червня цього ж 1919 року;

– 2 липня 1919 року петлюрівці знову захопили наш край;

– 30 липня 1919 року С.Петлюра, разом із царським генералом Денікіним, встановили свою владу, яка проіснувала до кінця 1919 року;

– 6 січня 1920 року Червона Армія під керівництвом Котовського і Щорса відновили радянську владу на Поділлі, в тому числі й на Шаргородщині.

6 квітня 1920 року армія С. Петлюри разом із польською армією знову захопили наші шаргородські землі, встановивши свою владу. Згідно розпорядження прем'єр-міністра УНР І.Мазепи від 23.02.1920 року, який знаходився у Могилів-Подільському, полковнику Удовиченку було наказано приступити до формування дивізії на території Могилівщини для укріплення Української армії, в т.ч. і на Шаргородщині. З наших навколишніх сіл мобілізували чоловіків до армії Української Народної Республіки (УНР), якою командував С.Петлюра. До армії С.Петлюри вступали і жителі Зведенівки та інших сіл. Окремі з них загинули, виборюючи ще у 20-х роках минулого століття вільну Україну. На жаль, тих, хто приймав участь у

боях за вільну Україну в складі армії УНР село не пам'ятає усіх своїх земляків, але окремих зведенівчан називають. Серед них: Липівський Петро Іванович, Господарчук Порфирій, а також Довгань Юхтим Тимофійович, Липівський Володимир Августович, Фігура Микола Дорофійович, Здищук Штефан Тихонович, Силіванчик Лука Гнатович, Іваньков Іван Григорович та ін.

(Останній – Іван Григорович Іваньков вже у роки Вітчизняної війни розстріляний окупантами за зв'язок із партизанами).

А влада знову і знову мінялася:

– в червні 1920 року влада на селі знову належала більшовикам;

– у вересні 1920 року Шаргородщину захопили польські війська;

– 14-15 листопада 1920 року радянська влада у нашому краї встановлена остаточно.

Виснажені такими частими змінами влади наші селяни не мали змоги впоратися біля своєї землі. В селі, як і в країні в цілому, настав голод. Це був 1921 рік, але боротьба наших селян за незалежність не припинялася. Місцеве населення, окремі мешканці сіл радянської влади не визнавали. В нашому краї поширився партизанський рух, який влада називала бандитизмом. Селяни часто проявляли своє незадоволення, шукаючи підтримки серед повстанців, які часто почали з'являтися у нашій місцевості. На території наших сіл діяли окремі партизанські штаби.

Штаб окремого повстанського загону «Поділля» деякий час містився з травня 1918 року в сусідньому селі Русава. Командував загоном полковник Криворучко Ф.Ю. Загін певний час діяв у нашій місцевості в селах від Томашполя до Джурина, Чернівців, Ямполя. *(Фонд «Управління КДБ у Вінницькій області» опис 4, справа 28376).*

Ще з середини жовтня 1920 року залишки українського війська, що оперували на схід від р. Збруч, активізували свою

діяльність аж до нашої місцевості. Більшовики змушені були залишити Поділля. Українська революція тривала.

Після подій кількарічних воєн та безвладдя, в селі настали економічні негаразди. 1300 десятин панських земель, що були роздані селянам у 1917 році, погано або й зовсім не оброблялись. Створений в листопаді 1920 року в селі Комітет Незаможних Селян (КНС) землю між селянами розділив, але обробляти селяни були не в силах. До складу комітету ввійшли місцеві селяни. Очолив КНС місцевий житель Петро Мельничук. Після встановлення радянської влади в селі відбулися збори, на яких у січні 1921 року в Зведенівці створено сільську раду, її очолив Бегус Лука, а секретарем обраний Гнатюк Дмитро Вікулович. Але сільська рада ніяких дій без домовленостей із комітетом незаможних селян вдіяти не могла. Сільська рада і комітетники разом закінчували розподіл панської землі, організовували владні структури та сприяли веденню боротьби з партизанщиною, що поширилася в краї. Згодом сільську раду очолив Г.Бобик. Сільська рада містилася в колишній дяковій хаті (тепер школа). За адміністративним поділом у 1923 році Зведенівка стала належати до Попелівської сільської ради.

Серед повстанців керівників загонів із Зведенівки не зафіксовано, але партизанських отаманів з сусідніх сіл, які керували боротьбою проти московської влади у нашому краї, було чимало. Серед них:

Бабій Тихін – повсталий отаман. У ніч на 19.04.1922 р. разом з 4 чоловіками з с.Левківці тепер Тульчинського району був спійманий у Війтівецькому лісі (біля Тульчина) козаками особпункту третьої черкоздивізії. 26.06.1922 р. він втік з-під варти у 3-й рай лікарні. 04.07.1922 р. був помічений на чолі загону з 5 чоловік в Тростянецькому районі. 14.07.1922 році спійманий у с.Олександрівці Савинецької волості Брацлавського повіту. Вбитий при спробі втечі.

Бойчук Семен Дорофійович – повстанський отаман. «Вище середнього зросту, блондин, велике обличчя, в роті великі передні зуби, з яких 2-3 золоті, (…) одягнений в шкіряну

тужурку і хромові чоботи, озброєний новим карабіном та револьвером системи «Наган», біля боку планшет» *(ДАВО, ф. Р-848, оп.8, спр.17, арк. 108).* Родом з с.Уяринці, тепер Тиврівського району Вінницької області. Сестра Ганна, 1894 р.н. Загін Бойчука впродовж 1924-1928 рр. діяв на території Вінницької, Тульчинської та Могилівської округи. Ядро загону складало 14 чол., разом з активом і пасивом – 180 чол. За час свого існування загоном Бойчука, здійснено 75 нападів на кооперативи, сільради, грошові каси, вбито і поранено понад 10 відповідальних і рядових співробітників міліції та представників військових частин, убито понад 25 активістів. *«**Банда Бойчука,** - зазначалося в секретному донесенні начальника Вінницької окружної міліції президії Вінницького окрвиконкому від 23.10.1928 р., **- як встановлено останніми її проявами, мала майже виключно політичний характер**».* Інше тогочасне джерело (директора ДПУ УСРР від 27.03.1928р.), відзначало роль і місце загону Бойчука в загальній картині повстанського руху на Україні: *«Оперуюча в Тульчинській, Вінницькій, а за останній час і в Могилів-Подільській окрузі банда Бойчука за ступенем активності і вираженими нею політичними тенденціями є найбільшою і найнебезпечнішою зі всіх банд, існуючих на території УСРР» (ДАВО, ф. Р-595, оп.11, спр.16, арк.142).* 19 липня 1928 р. ударною групою Вінокрміліції Бойчук і його сподвижник Кукурудза Оксентій були підступно вбиті в будинку лісника Вороновицького дільничного лісництва Самойлова, який за свою зрадницьку поведінку отримав 300 крб. Усе ж після загибелі отамана залишки його загону продовжували ще деякий час свою діяльність.

Власенко – повстанський отаман. За даними на 19.05.1921 р., загін Власенка чисельністю 27 шабель при 2 кулеметах «Максим» базувався в лісі на південний схід від станції Рахни-Лісові *(ДАВО, ф. Р-925, оп. 8, спр. 80, арк. 31)*.

Ожешкевич – повстанський отаман, загін якого в 60 вершників діяв у районі Краснянської волості Ямпільського

повіту та Шпиківської волості Брацлавського повіту. Згадується у квітні 1921 р. *(ДАВО, ф. Р-925, оп. 8, спр. 5, арк. 107).*

Опанасенко (Танасенко) Василь Степанович – повстанський отаман, був ад'ютантом отамана І.Пушкаря. Родом із с. Левківці тепер Тульчинського району Вінницької області. Загін Опанасенка з 30 чол. (з них 9 кінних) оперував у селах Рахни, Корчми, Левківці, Жабокрич, Майдан Шпиківської волості Брацлавського повіту. Сформувався у березні 1921р. 01.04.1921р. загін Опанасенка вбив голову Шпиківського волревкому *(ДАВО, ф. Р-925, оп. 8, спр. 80, арк. 162).*

Опельницький – повстанський отаман. Родом із с. Ксьондзівка, тепер с.Вербівка Шаргородського району Вінницької області. *«В районі Рахно-Лісівської волості на Пирогівських хуторах при с.Юліямполі,* - доносив завідуючий кримінальним розшуком 2 району Ямпільського повіту за 10.10.1921 р., – *часто вночі і вдень з'являються бандити. Отаман бандитської ватаги з'являється на білому коні, бандити всі на конях, озброєні гвинтівками, шаблями і револьверами. За таємним розслідуванням мною встановлено, що бандитська ватага, яка з'являється, оперує на чолі з Опельницьким і Мельником, які походять з громади* ***с. Ксьондзівки*** *Мурафської волості» (ДАВО, ф. Р.835, оп.1, спр.11, арк.257).*

Чорногуз Леонтій Сергійович – повстанський отаман. Родом із с.Рахни-Лісові тепер Шаргородського району Вінницької області. Батько Сергій Євдокимович. Мати Дарія Іванівна. Сестри Тетяна, 1902 р.н., Ольга, 1914 р.н. 14.08.1920 р. начальник Ямпільської повітової міліції доповідав: «На території сіл Деребчин, Семенівка, Попелівка, Рахни-Лісові, Бушинка, Сліди мною виявлено бандитів, які недавно організувались, а також є вбивства, не вказана кількість, і, за даними, з кожним днем збільшуються. Прохання відправити туди червоноармійців, оскільки в міліціонерів району лише 5 гвинтівок» *(ДАВО, ф. Р-4932, оп.1, спр.36, арк.49).* Чисельність загону Чорногуза на початок лютого 1921 р. складала 25-30 кінних (за іншими даними – 60), при двох кулеметах.

Загін переховувався в лісах на межі Брацлавського та Ямпільського повітів. 30.01.1921 р. Чорногуз зі своїм помічником, перевдягнуті в червоноармійців, у с.Рахни-Лісові перевіряли документи в червоних вояків. Потім, від'їхавши кроків на 20, обстріляли їх. 10.02.1921 р. біля залізничної стації Рахни-Лісові отаман Чорногуз убитий співробітником ЧК.

Шевчук Павло – повстанський отаман, мешканець м. Шпиків тепер Тульчинського району Вінницької області. За офіційними даними, загін Шевчука, який влітку 1921 р. формувався у Рахнянському лісі, налічував 6 чол. *(ДАВО, ф. Р-925, оп.2, спр.270, арк.26).*

Селянам надокучали постійні відвідини окремих повстанських загонів, або, як їх називала радянська влада – бандитські ватаги, що діяли у 1921-1930рр. у рахнянських, шпиківських, деребчинських лісах. Ці загони очолювали вище названі отамани із нашої місцевості. Повстанські загони мали на озброєнні кулемети, гвинтівки, нагани та шаблі.

В даний час, коли для істориків та краєзнавців відкрилися таємні архіви КДБ колишньої держави СРСР, дізнаємось, що то були не банди, які ходили по хлівах та погребах (для цього кулеметів не потрібно), а окремі повстанські загони, які діяли партизанськими методами і боролися із новою радянською владою, представленою із Москви. Повстанці не бажали коритись московським завойовникам, таким як, наприклад, М.Муравйов.

Окремі повстанці тих років занесені до списків захисників Української Народної Республіки, які боролись за самостійну Україну ще у 20-х роках ХХ століття. Вони були і залишилися учасниками Української Революції.

Не всі провісники волі боролись за самостійну Україну. Одні вели боротьбу з новою владою, з посланцями Москви – не бажаючи коритись їм, інші брались за зброю, щоб прожити, а то і розбагатіти. Але і тих, і інших було багато. У 1921 році офіційне більшовицьке джерело повідомляло: *«Протягом 1919-1920 років зі зброєю в руках проти нас виступило на Україні, в*

різний час і в різних містах, понад мільйон повстанців. За цей час повстанцями і партизанами вбито ***сто сорок тисяч*** *червоноармійців, чекістів, комуністів і працівників продовольчих установ та загонів. За цей самий час органами ЧК і особливими відділами військових частин, лише за офіційними даними, розстріляно понад* ***чотириста тисяч*** *повстанців та їх посібників, і все-таки з весни 1921 року ми маємо нову хвилю повстань».* (Ю. Кульчицький. Шаблі з плугів. – Львів, 2000. – С.208). (К. Завальнюк, Провісники волі, – Літин, 2006 р.).

Нехай ці провісники волі не стали героями, але вони полягли на полі бою за українську волю, і пам'ять про них повинна жити, як історія, серед нинішніх і майбутніх поколінь українців.

Влітку 1921 року більшовицька влада здійснила у Ямпільському повіті рейд секретного загону особливого відділу кінного корпусу під виглядом петлюрівського загону. Мета походу – розкриття таємних петлюрівських (тобто українських державницьких) організацій. Наслідки діяльності загону були дуже невтішними для повстанців. Їх опір у Ямпільському повіті на деякий час взагалі припинився. Проте, не надовго. Хлопці Чорногуза восени 1921 року знову збираються у лісах і пострілюють по продзагонах. 10 жовтня 1921 року начальник Ямпільського кримінального розшуку отримав секретний рапорт свого підлеглого співробітника з Рахнів-Лісових (мовою оригіналу): *«Доношу, что в районе Рахно-Лесовской волости на Пироговских хуторах при с.Юльямполе часто ночью и днем появляются бандиты. Атаман бандитской шайки появляется на белой лошади, бандиты все на лошадях, вооружены винтовками, шашками и револьверами. По тайным расследованиям мною установлено, что шайка оперирует во главе с Опельницким и Мельником, происходящими из* ***села Ксендзовки*** *Мурафской волости»*.

У листопаді 1921 року Армія УНР здійснила останню відчайдушну спробу вигнати більшовиків з України. Сміливий план рейду з території Польщі та Румунії в затілля

більшовиків мав на меті скоординувати повстанські дії селянства і призвести до повалення радянського режиму на Україні. Похід здійснено двома головними групами – Волинською (800 вояків) та Подільською (400 вояків). Подільська група розпочала рейд 25 жовтня 1921 року і пройшла з боями по лінії Бар-Хмільник-Вінниця-Житомир, наблизившись на 60 км від Києва. Врешті похід в середині листопада 1921 року зазнав поразки. Селянство не піднялося на масове повстання, а в нечисленного українського війська не вистачило сил на те, щоб самотужки подолати величезну кількість більшовицьких військ, розташованих на Правобережній Україні.

Рейд Армії УНР супроводжувався розсиланням великої кількості агентів по усьому Правобережжю, які агітувати селянство підніматися на повстання. В селах Ямпільського повіту в листопаді-грудні 1921 року було розклеєно листівки наступного змісту:

«Наказую всім озброїтись, бути готовим кожну хвилину до виступу. Армія УНР уже виступила і зараз б'ється з нашими ворогами. Нам як можливо скоріше треба повстати для того, щоб полегшити наступ, бо як ми не дамо піддержки нашим братам, то їм знову доведеться залишити територію України, а вам залишитись в ярмі жидови та кацапів. Хто в час повстання не піде поруч з нами, то є наш лютий ворог. Ми з ним після перемоги порахуємося. Зараз проводиться по всій Україні загальне повстання, кругом нас чуються гарматні вибухи, котрі свідчать, що пануванню більшовиків приходить кінець.

До зброї – за визволення рідної України.

Хай живе вільна нікому не залежна Україна!».

Хоч на копії листівки, зробленій чекістами, й немає підпису, але зрозуміло, що вона походила з штабу Армії УНР. На широкий загал подільських селян заклики до повстання не зробили значного впливу, бо люди були занадто змучені багаторічними стражданнями й не вірили уже нікому. Українська революція за незалежність, яка тривала на протязі 1917-1921 років, зазнала поразки. Владу в Україні захопили більшовики, керовані Москвою.

Нова влада і нові методи існування

З документів відомо, що після жовтневого перевороту 1917 року більшовики використали протизаконний метод боротьби з тероризмом. Чекістам було дозволено брати заручників серед невинних жителів краю.

На Поділлі таку антитерористичну практику було запроваджено наказом губвійськкради від 6 жовтня 1921 року, а саме: *«Громадяни ... призначаються відповідачами за діяльність бандитів. Вони зобов'язанні своєчасно попереджувати владу про появу банд, затримувати її учасників і передавати владі. У випадку вбивства чи поранення в селі бандитами представника Радвлади, червоноармійця, чи члена комнезаму – розстрілюється один з відповідачів»* говориться в наказі.

«Списки відповідачів, – згадував в свій час Кіндрат Свирида, – *складалися наспіх... Була взята за основу книга подвірних списків, складених близько 60 років тому назад. В результаті до відповідачів вносились померлі душі, або члени комнезаму. Але, слава Богу, все минулося. Жертв в селі не було. Хоча в селах діяли банди, а також повстанські загони - рештки Українського війська, які боролися за самостійну Україну».*

Чимало подолян зазнало наруги від таких дій терористичної влади. Було зрозуміло, що радянська влада у нашому краї утвердилася за рахунок військових сил радянської Росії.

Селянам надокучали постійні відвідини окремих повстанських загонів, або, як їх називала радянська влада – бандитські ватаги, що діяли у 1921-1930 роках у Деребчинських і Тульчинських лісах. Ці загони очолювали вище згадувані подоляни. Повстанські загони мали на озброєнні кулемети, гвинтівки, нагани та шаблі. Загони рухалися на конях, долаючи великі відстані.

В даний час, коли для істориків та краєзнавців відкрилися таємні архіви КДБ колишньої держави СРСР, дізнаємось,

що то були не банди, які ходили по хлівах та погребах (для цього кулеметів не потрібно), як згадувалось раніше, а окремі повстанські загони, які діяли партизанськими методами і боролися із новою радянською владою, представленою із Москви. Повстанці не бажали коритись московським завойовникам, таких як, наприклад, М. Муравйов, девіз якого звучав: **«...Мы идем на Украину с мечем и огнем, устанавливаем советскую власть».**

Загін московських комсомольців перед відправкою на Україну. Фото 1920 р.

А комісар Армії та Флоту Росії Лев Троцький, він же Лейба Бронштейн, найближчий соратник В.Леніна, посилаючи в Україну з Москви своїх пропагандистів, наказував у таємній інструкції:

«Пам'ятайте, що так або інакше, Україну треба повернути до Росії. Без України немає Росії, без українського хліба, вугілля, заліза, руди й Чорного моря Росія існувати не може. Вона задихнеться, а з нею і совєтська влада, і ми з вами».

(Богослов Богдан. Сіонізм проти українців, Одеса, 2001, с. 89)

Інструктаж Троцького добре запам'ятали й теперішні московські керівники в особі Путіна та його посібників, які ніяк не можуть погодитися із втратою навіть впливу на Україну.

І не дивно, що окремі наші патріоти наносили тоді вагомий збиток більшовицьким військам.

Отже, мешканці Могилів-Подільського та Ямпільського округів активно долучалися до антибільшовицького руху у 1920-х рр. Через це у даному регіоні простежувалася діяльність повстанських загонів і диверсійних груп до 1929 року. А це вкотре підтверджує боротьбу українців за незалежність.

Повстанці тих років тепер **занесені до списків захисників Української Народної Республіки,** які боролись за самостійну Україну ще у 20-х роках XX століття.

(ДАВО, ф.р.925, оп. 8, спр.5, арк. 107)
(ДАВО ф.р.835, оп. 1, спр.11, арк. 257)
(ДАВО ф.р.925, оп. 8, спр.80, арк. 162)
(Завальнюк К. Провісники волі, Літин, 2006)

20-30-ті роки XX століття

Статистичні дані цих років засвідчують, що село Зведенівка з 1923 року належало до Тульчинського округу і входила до складу Попелівської сільради. У 1926 році в Зведенівці відбувся сход села і тут було створено окрему Зведенівську сільську раду, яка підпорядковувалася Шпиківському райвиконкому. Повіти і волості було скасовано, а на їх місці утворено округи і райони. Зведенівка увійшла до Шпиківського району, а Попелівка – до Джуринського району. Такий адміністративний поділ існував аж до 1959 року, коли було розформовано Джуринський і Шпиківський райони.

(В 1931 році на Україні пройшов новий адміністративний поділ.

Округи були скасовані, а Україну поділено на 7 областей: Київська, Чернігівська, Вінницька, Харківська, Дніпропетровська, Одеська, Донецька).

Але життя у Зведенівці і Попелівці на початку радянського періоду розвивалося майже однаково. Тут нова влада почала організовувати окремі товариства спільного обробітку землі (ТСОЗ). Їх у наших селах було кілька. Вони носили назви: «Ударник», «VII з'їзд», «Комунар» та ін. Разом із ТСОЗами в Зведенівці у 1923 році на базі панських земель на 580 гектарах землі було створено радянське господарство (радгосп), як філіал від Деребчинського радгоспу. Очолював Зведенівський радгосп спочатку Білявський, а згодом Яворський Антон Франкович. Обидва вони були не місцеві, а прислані більшовицькою владою. Але радгосп у Зведенівці проіснував порівняно недовго. Після проведення у селі колективізації радгосп був реорганізований у колгосп і носив назву ім. Кагановича. Це був 1934 рік.

На базі перерахованих вище ТСОЗів було створено колгосп із кількістю 696-ти гектарів земель під назвою «Вільна праця». Всі чотири колгоспи у Зведенівці і Попелівці існували аж до 1950 року.

Працівники Зведенівського відділення Деребчинського радгоспу. 1 ряд: табельщик Білоскурський Олександр Северинович, його дружина Галина Олександрівна, Малай Олексій Петрович (картотечник); 2 ряд: Пилипенко Петро Филимонович – агроном, Малай Іван Петрович – бригадир. Фото 1932 р.

Старожили села згадують добрі справи голови колгоспу Перебейноса Івана Юхимовича, який головував у колгоспі «Комунар» у важкі голодні роки. Не одну сім'ю цей чоловік врятував від голодної смерті.

Колективізація в Зведенівці і Попелівці проходила у важких умовах. Заможніші селяни не бажали усуспільнювати нажите важкою працею добро. Таких влада залякувала різними методами – одних виселяли з села, інших судили і відправляли у далекі табори матушки Росії. А щодо виселки із села, то були випадки, коли сім'ю, яка не бажала вступати до колгоспу, вивозили з майном і худобою за межі села. Такі сім'ї вимушено поселялися у сусідніх Голинчинцях чи Юліямполі. А у їхніх господарствах організовували колгосп, клуб чи бібліотеку. В 1930 році на місці хати Безпалько М. був розміщений маленький колгосп і носив він назву «Молодий більшовик»

(Попелівка). У Зведенівці у тому ж 1930 році було створено колгосп «Шлях соціалізму». Головою цього колгоспу селяни обрали місцевого жителя Бобика Гаврила Степановича. В колгоспі налічувалось 90 коней і 60 волів. Це було уже велике господарство.

Робота голови колгоспу на той час була дуже важкою і відповідальною, а тому голови часто змінювалися. Після Бобика Г.С. колгосп очолювали: Довгань Тимофій Йосипович, Фалько, Регуш Іван Арсенович, Берегулько Семен та ін..

На теперішню вулицю Попелівська й до тепер в народі кажуть «Комунар». Старожили села пам'ятають цю назву через те, що так було названо колгосп, який на тій вулиці був організований у 1934 році. Згодом цей колгосп був переведений на поле.

Першим головою колгоспу в «Комунарі» було обрано Перебийноса Івана Юхтимовича, який до цього часу вміло господарював у одному із ТСОЗів. Потім головами цього колгоспу були: Гуленко І.Г., Деревлюк Ф.Я., Волошин І.Т., Дідчик І.К., Шакович Яків, Сулима Іван та ін.

При колгоспі «Комунар» діяв млин, який довгий час забезпечував жителів села борошном. В селі й донині називають те місце «Коло млина».

Слід відмітити, що не такою простою і легкою була робота для активістів села по організації колективних господарств (колгоспів). До сільського активу залучалися селяни, які нічого не мали у своєму господарстві, нічого не вміли робити, часто й безграмотні. Таким влада доручала печатки, а часом і наган. Такі й правили в селі й в країні.

Активним організатором всього нового в селі старожили називають Іванькова Івана Григоровича.

В кінці 20-х років минулого століття в зв'язку із згортанням владою Нової Економічної політики (НЕП), загострилася класова боротьба між багатими і бідними селянами. У вище згадані колгоспи Зведенівки і Попелівки, зазвичай,

записувалися бідняки. Заможні селяни не спішили до колективного. Доля цих заможних людей та їх сімей під час років колективізації була дуже важкою. Це були люди-трудяги. Вони працювали на своєму полі, яке складалося із 2-4 десятин землі, від зорі до зорі. Мали коні, воли, корову, тримали іншу живність. Трудилися і дещо мали. У таких були кращі в селі житлові будинки, хліви, стодоли. Господарі користувалися різним власним реманентом і т. ін.. Влада називала їх куркулями. Таких за непокору, за те, що вони не бажали об'єднуватися до колективного ведення господарства, влада силою виселяла за межі району, а бували випадки, що виселяли за межі села… Деякі селяни, як було сказано вище, поселялися в сусідніх селах.

Переорювання межі земельної ділянки під наглядом представника районної влади. На знімку попереду коней невдоволена господарка своєї землі силою зупинила роботу. 30-ті роки XX століття

Але було й по-іншому. Таких судили і відправляли до виправно-трудових таборів (ВТТ), які були розкидані по всіх окраїнах неосяжної Росії.

Найбільше своє невдоволення проявляло зведенівське і попелівське жіноцтво, яке на сходці села вголос заперечувало запис до колгоспів. До таких належали Софія Набуранна, Анастасія Сулима та інші. Їх ще у 1929 році судили. Були також засуджені громадяни Сулима Аксентій, Сулима Йосип та інші. Вони стали першими незаконно репресованими селянами.

На той час у 20-х роках минулого століття владою запроваджувались нові закони ведення господарства методом НЕПу (нова економічна політика). На селах досить активно розвивались місцеві промисли. У Зведенівці діяв водяний млин. На кожному із чотирьох кутків села була кузня. Деякі господарі мали свої крупорушки, олійниці, січкарні, молотарки. Відомо, що станом на 20.10.1925 р. у наших селах проживало 2577 чол. Серед жителів села були висококваліфіковані шевці, кравці, ковалі, столяри, мулярі, пічники та ін. Села мали 60 ткацьких верстатів. Була й сільська молочарня, адже селяни тримали в своїх господарствах корови, воли, свині, вівці та кози.

Успішно діяли майбутні прообрази колгоспів – ТСОЗи (товариство спільного обробітку землі). В Зведенівці і Попелівці їх було чотири. На кожному із чотирьох кутків організовувався ТСОЗ.

Старожили згадують, що саме цей період (до колективізації) був особливо сприятливим для розвитку добровільної кооперації селян. Господарі у складчину купували сільгоспмашини, зокрема молотарки, двигуни, сівалки тощо. З'явилася можливість складати снопи на подвір'ї у стіжки, а не ховати у клунях на зиму для обмолоту ціпами, як було раніше. На току встановлювали молотарку з двигуном, яка за день-два обмолочувала все збіжжя. Після цього механізми перевозили до інших співвласників. За доброї погоди до зими весь хліб був у коморах. Ніхто нікого не примушував, усі домовлялися між собою і все відбувалося добровільно, за згодою.

При переході до НЕПу уявлення про методи соціалістичного будівництва на селі дещо змінилися: Робили свою справу ринок і товарно-грошові відносини. У кооперації, що

гармонійно поєднувала індивідуальні та групові інтереси, В. Ленін убачав на той час простий, легкий і доступний для селянства шлях переходу до соціалізму. І все ж таки в умовах диктатури ринок не міг бути вільним. Ринок – це завжди добровільна угода між виробниками і споживачами. Така обставина, зрозуміло, не влаштовувала нову владу. Тому вже у 1925 році вона взяла курс на поступове згортання НЕПу. Разом з тим з числа керівництва сільради, ТСОЗів, членів комнезаму та активістів села уже формувалися майбутні радянські кадри. Серед таких були: Бобик Гаврило, Шимков Юхтим, Перебийніс Іван, Петрашенко Тодосій, Деревлюк Феодосій, Іваньков Іван та ін.

Велику пропагандистську роботу по організації нової системи влади проводили організації «Просвіти», які за рішенням Наркому освіти України від 12 листопада 1922 року перейменовані і реорганізовані у «хати-читальні». У Зведенівці така хата-читальня за свідченням документів Тульчинського окружкому започаткована лише у 1926 році. Це був початок роботи сільської бібліотеки. Просвітяни з числа учителів повинні були організовувати клуби, театри, пункти з ліквідації неписьменності, проведення пропагандистсько-лекторської роботи для поширення «соціалістичного знання, боротьби з куркульсько-буржуазними впливами, побутом та проведення колективізації».

Лікнеп у Зведенівці відвідували і дорослі, і молоді селяни. Фото 1926 р.

Насильницьке залучення до колгоспів викликало упертий опір. Селяни не бажали відмовлятися від своєї власності та передавати її у колгоспи. У багатьох селах району відбувалися антиколгоспні і навіть антирадянські виступи та заворушення. У селах їх називали «волинками».

У 1930 році Український національно-визвольний рух охопив понад 1 200 000 повстанців. Тільки за період з 20 лютого по 16 квітня 1930 року (весною) на Україні було зареєстровано понад 1700 виступів селян проти колективізації. Особливо багато таких виступів повстанців було у нас на Поділлі. На Шаргородщині стихійно виникли такі антирадянські виступи в Плебанівці, Шостаківці, Розкоші, Насіківці, Козлівці, Мурафі, Пасинках, Івашківцях. Повстанці застосували навіть холодну зброю, вивішували листівки антирадянського змісту. Влада для боротьби з повстанцями застосовувала окремі військові загони, які перебували у Тульчині, Могилеві, Жмеринці. В окремих випадках військові застосовували артилерію, авіацію, як це було на Кіровоградщині, Дніпропетровщині.

Дякувати Богу, у наших шаргородських селах до такого не доходило, але те, що військові стріляли у наших шаргородських людей – правда. 11 березня 1930 року під час «волинки» у Шаргороді був вбитий житель с. Роскіш, поранений житель с. Плебанівки та ін.

(Див. «Моя Плебанівка» с.с. 45-55; TV ISTV «Секретний фронт» від 16.09.2015 р.).

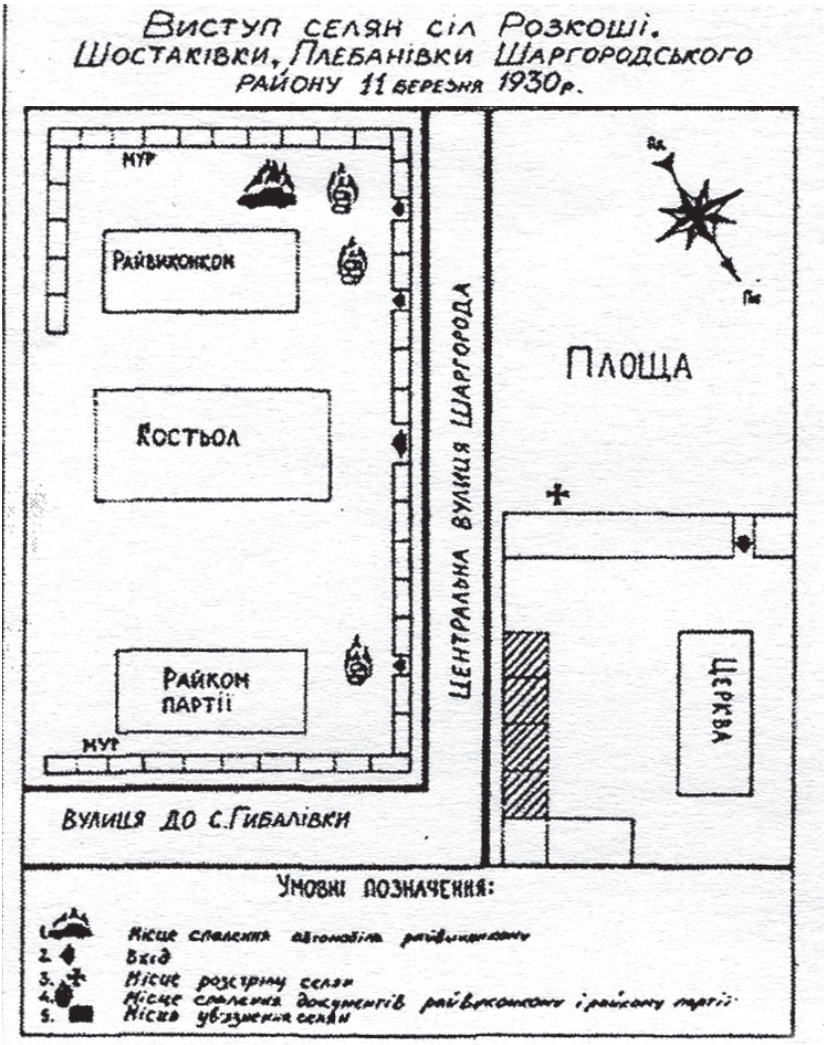

Схема подій у Шаргороді в березні 1930 р.

Причиною багатьох помилок радянської влади на початку 1930-х рр., що призвело до трагічних наслідків для України, було зокрема й те, що у період проведення колективізації окремі керівники сільрад та активісти на місцях допускали

велике беззаконня у ставленні до людей. Саме так було і в Зведенівці, вся влада зосереджувалася в руках невеликої групи комсомольців, які створили групу «активістів» з тих, хто ніде не працював й був «на побігеньках» у місцевої влади. Селяни боялися їх, оскільки ці «активісти» та представники місцевої влади часто ходили по дворах, забираючи за невиконання планів заготівлі хліба, майно (з майна активісти забирали подушки, кожухи, взуття та все, що попадало їм на очі. Дещо забирали собі додому, дещо здавали в кооперацію для продажі) та харчі, погрожуючи покаранням. А погрожувати вони мали чим. Вони були наділені владою, а окремі печаткою. Деякі активісти мали й наган.

«Червоні валки», Шпиківський р-н. 1930 р.

На непокірних влада накладала непосильні податки, виганяли з хат. Зерно забирали примусово, не залишаючи ні

крихти на прожиття чи посів. Ця наруга над селянами тривала протягом 1930, 1931, 1932, 1933 років. За невиконання доведеного плану хлібоздачі людей судили.

В міру посилення колективізації і хлібозаготівель опір селян на Шаргородщині не припинявся. Тільки за чотири місяці 1932 року органами ГПУ тут було знищено повстанські осередки, які діяли в селах Мурафі, Плебанівці, Джурині, Слободі-Шаргородській, Михайлівці. А в с. Ксьондзівка (Вербівка) в людей було відібрано чотири кулементих стволи «Максим» з набоями.

(ДАВО. Ф. П. –136, оп.1, спр. 177, с.9)

У таких умовах й проходила заготівля хліба державі. Під гаслом ліквідації куркульства як класу – у Зведенівці і Попелівці, як і повсюдно на Поділлі, до категорії куркулів потрапили не лише заможні селяни, а й середняки, які добре працювали на своєму господарстві і мали кусок хліба, коней, корову, землю, те, що є основою життя селянина. А заможними в українських селах завжди були і є ті господарі, хто сам рано встає і так само будить своїх дітей до праці, і власними руками, потом, мозолями наживає статки.

Свідчення тих земляків, хто пережив розкуркулення та виселення, вражають своєю нелюдською жорстокістю та повною безправністю людей перед «народною» владою.

Із розповідей старожилів села дізнаємось, що в Зведенівці, як і у всіх селах нашого краю, через свавілля влади при заготівлі зерна, почалося планове голодування людей.

Стара хата

Коли дуже хочеться їсти…

Події однієї з найбільш трагічних сторінок в історії Зведенівки і Попелівки – періоду штучно створеного більшовицькою владою ГОЛОДОМОРУ, який потім світ визнає ГЕНОЦИДОМ, описані місцевим краєзнавцем, учителем місцевої школи Сергієм Васильовичем Свиридою. Зокрема він пише:

...Голодомор 1932-1933 років є однією з найважливіших сторінок історії України.

В цей період за якихось 17 місяців зупинилось мільйони сердець, практично жодну сім'ю не обминуло страшне лихо – втрата рідних від голодної смерті. Це був період до примусової колективізації, що супроводжувався злочинною політикою. Змушені силою вступати до колгоспів, селяни вдавались до різних акцій протесту, аж до вирізання та продажу худоби.

Спочатку селяни не вірили, що політика винищення селянства здійснюється за вказівкою зверху. Селяни не усвідомлювали страхітливий план знищення українства, але це зрозуміли деякі політики.

Голодомор, який сколихнув Україну, викликав гнів, мабуть, у самого Бога - відмовилася змилостивитися навіть земля. Із цинічною жорстокістю комуністичний режим вивів за межі земного життя мільйони українських синів і дочок. До сьогодні на їх могилах немає хрестів, не запалюються свічки...

У деяких селах на сільських радах вивішували чорні прапорці, це означало, що людей в селі вже немає. А в цей час на елеваторах і залізничних станціях, в морських портах, під охороною міліції зберігалися сотні тон хліба.

Загальна характеристика сіл Зведенівки і Попелівки кінця 1920-х - початку 1930-х років ХХ сторіччя була такою: налічувалось 840 дворів, в яких проживало 3375 чоловік. В селі була церква, працювала початкова школа, лікарні не було, на територіях новостворених колгоспів діяли магазини

роздрібної торгівлі. В роки перших п'ятирічок промислових об'єктів не споруджувалось. Жителі села займалися переважно таким видом діяльності, як землеробство, тваринництво, ремісництво.

Класовий поділ населення - селяни, багаті й бідні, незначна кількість інтелігентів.

Однак розглядати голод 1932-1933 років лише як результат сталінської колективізації, було б не правильним. Адже врожай 1932 року тільки на 12% був меншим середнього показника 1926-1930 років.

Прийшла весна 1932-го. Комуністична влада цього разу спрацювала влучно. Владу на селі представляли місцеві активісти з числа комсомольців та безпартійної молоді. Вони ж виконували накази, робили обшуки у господарствах людей і забирали все, що можна було їсти. Виносили не тільки те, що знаходилось у мішках, а й висипали з горщиків, торбинок…

Так почався штучно створений голод 1932-1933 років.

Вимирали сім'ями. Вимирали під тином, на вулиці, під хатою, на городах...

Спогади солодкі, приємні ... сумні та болючі, теплі та гіркі назавжди закарбовуються в пам'яті.

Болючими є спогади жителів села Зведенівки про Голодомор 1932–1933 років, записані мною та моїм колегам Сулимою Анатолієм Петровичем.

Спогади **Гнатюка Кирила Івановича**,1927 року народження.

Сім'я наша складалася з 8 чоловік: тата, мами, мене, 4 братів і сестри Ганни.

Жили ми до 1933 року непогано. Тато мав коні, землю, корова була теж. Біля землі і худоби працювали всі, обробляти землю старалися добре, щоб зібрати добрий урожай. Ніхто і не думав, що може бути голод, бо як розказував наш тато, урожай у 1932 році був середній і можна було б жити не голодуючи. А головна причина голоду 1932-1933 років була така:

вирощений в полі урожай відбирала влада. Були створені бригади по 6-10 чоловік, які періодично ходили по селі і забирали вирощений урожай.

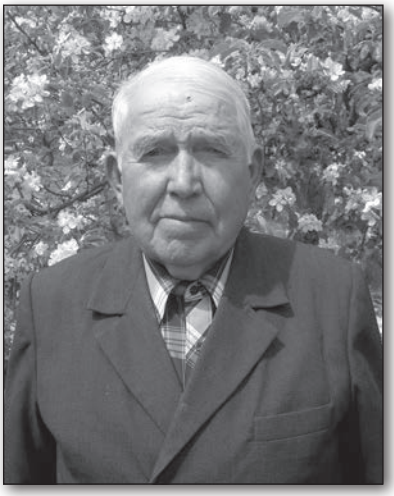

Гнатюк Кирило Іванович

Я ще був маленький, але пам'ятаю, як до нас прийшли одного разу багато дядьків із довгими залізними дрюками. З ними був якийсь, що говорив по-російськи і на поясі в нього була кобура з пістолетом. Він все кричав до тата і мами: «Есть зерно! Отдавай. А то найдем – хуже будет!» Ця бригада зігнала нас усіх у хату. Потім закрили двері і всі закурили. В хаті повно диму. Ми кашляємо, мама плаче і просить не курити, бо ж діти подушаться. Тато вийшов і скоро приніс півмішка зерна, яке він сховав. Потім усі вони почали шукати тими палицями в сіні, під стріхою, в землі. Але так і нічого не знайшли.

Тата агітували записатися в колгосп, бо грозили виселити з хати, забрати землю і вислати в Сибір. Приходили кілька разів агітатори з сільради і тато змушений був записатися в колгосп. Віддав коней, корову, реманент всякий, а потім забрали і землю, за це все ніхто нічого не давав. В сім»ї нашій настало важке життя.

Щоб спастися від голодної смерті їли все, що можна: кропиву, кульбабу, навіть собак і котів.

В старих ямах, де раніше зберігали картоплю, буряки, люди шукали, що залишилося. І які були «щасливі», як знаходили бурячок чи змерзлу, гнилу картоплю. Тоді мама пекла нам такі «блінчики». Зараз би їх ніхто і в руки не взяв, а ми мусіли їсти. Отак і виживали від голодної смерті, хто як міг. Літом було добре, бо можна було зірвати чи ягоду, яблуко, сливку, а зимою було дуже тяжко.

На жаль, сучасна молодь мало знає про тяжкі роки голоду (1932-1933), (1946-1947). Тому треба збирати дані у тих людей, хто ще пам'ятає важке минуле. Розказувати молодшим, щоб вони знали якою ціною збудовано щасливе сьогодення, берегли хліб, з повагою ставитися до нас, старших людей.

Винних у загибелі багатьох людей від голодомору вважаю радянську владу.

Я працював в колгоспі, секретарем і вчителем трудового навчання в школі. Довий час завідував поштовим відділенням села Зведенівки – більше 40 років трудового стажу. Але в ті роки нічого про голод говорити не можна було, бо можна потрапити в тюрму, на Соловки. І тому навіть не має правдивої історії про голод, репресії. А люди повинні знати правду.

Розповідає **Подолян Олена Савівна**,
яка народилася 15 січня 1928 року.

Коли мені було п'ять років, почався страшний голод. Ніхто з моїх рідних та батьків не думав, що я виживу, їсти не було що. Сестри ходили на роботу, їм давали пайок, а я була ще мала. Тому їла траву, листя і меляс. На мене ніхто не звертав уваги. Батько не витримав голоду – помер.

Коли розпочалася війна, у селі вночі почали забирати на війну чоловіків, синів. В нашій сім'ї чоловіків не було. Було дуже страшно, це словами не передати. Плакали сусіди, мами, діти. Під час війни з колгоспів забирали худобу - корови, коні по домах. Тому, що німці проходили через село і всі боялися, щоб не забрали, а потім знову, згонили в колгоспи. Коли я трохи підросла, то з коровою ходила в поле боронувати, орати та сіяти. Це було у 1944-му році.

Невдовзі я одружилася, і так як я наймолодша – залишилася жити в старій хатині. Згодом з чоловіком побудували нову. Моя мати жила біля мене. У мене з чоловіком було чотири дочки. Чоловік був зайнятий на роботі – працював трактористом, згодом комбайнером, щоб можна було хоч трохи

прогодувати сім'ю. Дома все було на моїх плечах, і я, як мати, мала думати про все: город, худобу та дітей. Жили ми небагато, виживали як могли. Не раз сусіди допомагали чим могли, я з ними жила та живу дружньо, не сваримося.

У мою молодість готували на свята такі страви – холодець, капусняк, кисилицю з паляницею із маком, кукурудзяну лемішку – не так, як зараз.

Скажу вам так, було всього. Багато горя я пережила. Поховала чоловіка. Згодом померла моя наймолодша донька Надя, що була біля мене. Ще одна донька Тоня живе в одному селі зі мною. Дві старші доньки живуть за межами області. Приїздять не часто, але я не жалуюсь та прошу Бога, щоб їм не прийшлось пережити те, що я пережила.

Спогади **Свириди Василя Кіндратовича**, 1919 року народження.

Сім'я в нас була багатодітна, велика, було нас 13: тато, мама, я – наймолодший, 6 братів і 5 сестер.

Правда брат Володя помер від хвороби ще в малому віці. П'ятеро братів були солдатами Другої світової війни. Троє не повернулося з війни: Олександр, Іван, Петро. Сам пройшов війну, приймав участь у боях під Москвою, Ленінградом, в Білорусії, Прибалтиці. В армії був з 1939 по 1946 рік.

Хоч сім'я наша була велика, жили ми не дуже бідно. З самого раннього дитинства батьки привчали нас до праці. Я майже не пам'ятаю, щоб куди бігав гратися. У нас, далеко за селом, до 1932 року було два куски поля: одне 2 га, а друге

1,5 га. Мене ще малого, може 4–5 років, брали вже в поле. В тата були коні, корова. До господарства мусіли вставати вдосвіта. На поля було їхати далеченько – аж під Сенів ліс (тепер ліс за 3 км від села).

Брат Іван добровольцем записався в Червону Армію, а Григорій – поїхав на Донбас, працював робочим на різних заводах, був стахановцем – передовиком – ударником, Олександр теж працював робітником.

До 1932-1933 років ми жили непогано, а коли почали організовувати колективні господарства, тато вступив у колгосп. Забрали все: землю, реманент різний - борони, воза, коні теж забрали. Пригадую, як тато прийшли одного разу звідкись, сіли на порозі, взялися руками за голову і плачуть: «Що ж я доброго зробив? Все здав у колгосп. Чим землю будемо обробляти?».

А мама теж плачуть: «Кіндрате, а де ж тая земля?! Її у тебе теж забрали…».

Правда, корівку – годувальницю нам залишили.

Тато ходив на роботу в колгосп, брати були робітниками, то може й тому нам залишили корову. Вона нас і спасла від голодної смерті, бо було молоко. Деколи давали трохи молока і мамалиги сусідам, які жили бідно і мали теж багато дітей. Але не завжди, бо й самим не вистачало. Дуже часто хотілося їсти. Все бігав за мамою і просив: «Дай їсти, дай. Я їсти хочу».

А мама казали: «Біжи нарви листочки павутиці, кропиви то й зварю тобі щось».

Влітку прохарчуватися було легше, бо збирали гриби, ягоди, було багато зелені. А зимою було дуже сутужно, дуже голодували.

В село приходило багато прохачів – жебраків. Деякі з них ледве ходили, такі були худі з опухлими ногами, животами, дехто з них помирав на дорозі чи десь під окопом. Їх тоді забирали на підводу і везли на цвинтар, там ховали в ямі по кілька чоловік.

Думаю, що цей голод був штучний, створений тодішнім вищим державним керівництвом. Урожай був непоганий, але були дуже великі плани заготівлі зерна, і в людей забирали останнє насіння, прирікаючи їх на голодну смерть.

Люди не мали права навіть колоски на полі позбирати після жнив, бо це вважалося великою крадіжкою колгоспного майна. Таких людей судили до кількох років тюрми. Це ж тільки подумати: за кілька колосків – кілька років тюрми. Але ми, хлопчаки, бувало, тікав із дому, бігли на поле і збирали колоски. Одного разу мене та мого сусіда Гаврила добре відшмагав нагайкою за ті колоски охоронник. Довго мама прикладала якусь мазь до ран від нагайки.

Пам'ятаю одного разу прийшла в хату так звана бригада, їх називали ще «активістами», «чорною мітлою». Були серед цієї бригади і сільські «активісти». Вони, свої сільські, ще краще шукали хліб, зерно, як ті, що приїжджали з району. Я їх добре пам'ятаю. Вони частину забраного в людей брали собі, або міняли на горілку і потім веселилися п'яні, а люди помирали з голоду. Про них знають старші люди. Частину зерна тоді в нас забрали, а трохи залишили, бо казали, що брати робітники, працюють на заводах, тато дуже просив, казав, що усе в колгосп віддав.

На запитання, хто помер від голоду, батько згадував: сусіди Косован Катерина, її чоловік Петро, маленький хлопчик – сусід (років 3-5), Задерей Степан Сидорович. По селі їздив конюх і збирали, хто помер з голоду. Ховали без домовин, у яких-небудь ряднах, страшно згадати про те.

Спогади жительки села **Безпалько Тетяни Василівни,** 1918 року народження.

Я добре пам'ятаю, що десь на початку 30-х років створювали колгоспи. Створили колгосп і в нашому селі. Туди звели усіх коней і корів від господарів. Мого тата, Безпалька Василя, призначили конюхом. Я щоденно чула, як тато ввечері, після

роботи, приходив і розповідав мамі, що коней немає чим годувати. До цих пір конюхи давали коням солому, яку знімали з хат, котрі пустували в селі, а тепер і соломи немає. Вони підв'язують коні віжками і посторонками до бантин, щоб коні не падали, бо як упаде коняка, то підняти її вже ніхто не зможе.

У нас теж був білий кінь і корова – наша годувальниця. Її теж забрали в колгосп. Подохли й вони.

Тато був у розпачі. А потім покинув село і пішов за 15 км у якесь село – там був радгосп. Його прийняли на роботу. В радгоспі давали раз у день їсти і давали продуктів додому. Наша мама і ми – діти: Марія і Параска, брат Іван та я - Тетяна залишилися вдома. В господарстві нашому нічого не було: ні хліба, ні картоплі, ніякої худоби.

Якось була комісія, чоловік чотири чи п'ять. Коли вони здорові дядьки, прийшли і відчинили сінешні двері, я сиділа у сінях на долівці і товкла качани кукурудзи, мама сказала, може якісь млинці зробить. Вони обшукали всю хату і навіть горище, щоб забрати залишки зерна. На горищі мама в маленькому вузлику підв'язала до бантини, щоб миші не з'їли, 2-3 жмені кукурудзи на насіння. Я пам'ятаю добре, як мама плаката і просила не забирали цю торбинку, це на посадку, вже скоро весна, треба було посадити. Не звертаючи уваги на благання матері, дядьки забрали до останньої зернинки насіння кукурудзи. Ці дядьки ходили з великими палицями, на кінці яких були довгі щупи, вони увесь город і садок у нас прощупували, чи не захований десь у землі хліб.

Після цього, це десь у березні 1933 року, мама пішла шукати тата. А ми із сестрою, щоб вижити ішли до річки, тягнули шпичаки (очерет) із води і їли його, потім, після танення льоду, знайшли мертву рибину і з'їли її.

Сестра спухла, а я ще трималася. Згодом приїхала мама з татом підводою і вже разом ми все це пережили.

З гіркими слізьми на очах згадувала вже доволі знесилена та змучена роками 94-літня Безпалько Тетяна Василівна.

Крива Ганна Іванівна

Спогади **Кривої Ганни Іванівни**.

Моя мама, Дмитришена Ольга Йосипівна, заховала 2 кг пшона у колиску під свою дочку Дмитришину Докію Андріївну. І там знайшли перевіряючі і забрали, залишивши дітей на призволяще, на страшну смерть. Свої харчі люди ховали куди бачили. Мама ще трохи зерна заховала у річку, поклавши його у бочечку, зерно забрали, а бочку викинули.

Деякі господарі брали зерно в мішки і йшли вночі закопувати їх в лісі. Викопавши яму, чоловіки притрушували на її дно трохи полови, поклавши мішки з зерном, вони знов притрушували їх половою, потім накидали землі, прикладали кущами трави, щоб ніхто не помітив, що там щось закопане. Так вони мали що на зиму їсти.

Люди виживали завдяки тому, що дехто мав корівчину годувальницю сім'ї. Багато жителів села змушені були виїжджати в міста, особливо на Донбас, в пошуках роботи та від боязні не померти з голоду.

Пам'ятаю, як маленька незнайома дитина, з горнятком ходила від хати до хати, просила щось їсти. Неподалік моєї хати на дорозі вона померла. Страшний голод забрав багато дітей, чоловіків і жінок. Діти благали, просили у батьків, у сусідів, незнайомих людей хоч що-небудь їсти.

Голодомор 1932-33 років залишився надовго у тих, хто його пережив.

Дмитришена Марія Андріївна

Спогади **Дмитришеної Марії Андріївни**.

Хоча я ще була дитиною, але все пам'ятаю до сьогоднішнього дня. Наша сім'я пережила велику втрату в 1933 році. Чотири особи з хати забрала голодна смерть. Померли: тато – Дмитришен Андрій Йосипович, діти – Дмитришен Павло Андрійович, Дмитришена Докія Андріївна, Дмитришена Ганна Андріївна.

Батько, Дмитришен Андрій Йосипович, помер страшною смертю. Він поїхав кіньми в ліс по дрова, але змучений та виснажений голодом, там біля воза і помер. Його довго не могли знайти, але один кінь випрагся і почав іржати, так його знайшли. Його не могли по-людськи поховати, не було з чого зробити домовину. На цвинтарі викопали могилку і поклали його туди, приклавши дошкою, поклали біля нього ще одну дитину – Дмитришену Докію Андріївну, його дочку.

Ми, хто ще залишився жити, пекли з липового цвіту чи кропиви паляниці, їли зелені, недостиглі, кислі яблука, груші.

Люди пухли і вмирали від голоду. В селі була створена група чоловіків, які відбирали в людей харчі і віддавали в колгосп. Люди на той час не жили, а існували, шукаючи їжу, як хижі звірі.

Вони, звичайно, не могли всі вижити.

Спогади **Куцої Ірини Степанівни,** 1915 року народження.

Голодомор 1932-1933 років – найбільший і найстрашніший, так вважає вона, згадує з великим жахом і болем. Виживав хто як міг – пекли буханці з тертого насіння буряка, кропиви, павутиці, гнилої картоплі, липового листя.

Куца Ірина Степанівна

Люди пухли, вмирали з голоду на дорозі, попід тином, хатою. На кладовищі копалася одна яма, в яку звозили підводою мертвих, ледве дихаючих людей. Підвода виділялася з сільської ради. Вмерли мої дід і баба: Здищук Тихон і Здищук Фотина.

По селі ходили «червоні» бригади, які збирали зерно, крупи, все їстівне. Ховала я пляшку з насінням в солом'яний дах, на городі в землі і все одно знаходили. Бувало так, що один ховав, а інший побачив і доказував в сільську раду, за заздрість до сусіда. Для того, щоб вижити, дід носив за 2 км від дому в ліс зерно, щоб сховати. Мій тато, Здищук Степан Тихонович, сховав на пагорбі в землі жменю зерна і за це його судили, дали 3 роки тюрми. Під час арешту він був вдома і його забрали до сільської ради. Він попросився у вартового на двір і втік. Переховувався цілу зиму у тітки. Навесні прийшов додому і йому присудили три місяці відробітку. Хто міг, ходили на роботу в радгосп, там давали кусок сухаря і якусь юшку. За один трудодень давали дорослим по 50 копійок, а дітям 25-30 копійок.

Спогади Адамчук Вероніки.

В нас була велика сім'я: дід, баба, мати, батько, два брати я – дочка. Коли наступив 1932 рік, голодний рік, почалось розкуркулення багатьох сільських господарств, тому на наступний рік не залишилось нічого, що можна було б посадити весною в землю. Це було просто нечувано – на українських чорноземах, забирали все до останньої зернини.

Дійшло до того, що дід, Адамчук Павло Іванович, опух з голоду, не маючи сил працювати, він уже просто лежав. Коли

черговий раз приходили збирачі продуктів харчування, шукаючи щораз ретельніше їх, мати сховала на печі, де лежав дідусь, відро жита і там знайшли. Одного із збирачів звали Левком і він холоднокровно збирав останнє, незважаючи на благання діда і плач матері. Збирає і співає, щоб не чути криків. На старості літ, як казали старі люди, покарав його Бог. Ходив по селу, співав, нікого не слухаючи…

Дід Павло згодом помер. Це був 1932 рік. Мати й бабуся Михайліна працювали, заробляючи на обід і 10 картоплин додому. Батько працював у бригаді мулярів. Був переслідуваний за віру. Доносили свої люди. Зробили показовий суд, покарали. Виїхав до Києва, там жив і помер в старості. З нами ще жила батькова сестра Франя з маленькою донькою Манею. Чоловік її поїхав на заробітки і там помер з голоду. Я була ще мала, тому не могла працювати. Мене залишали вдома доглядати за дитиною, вона вже починала ходити, говорити, але від знесилення не могла піднести голови. На обід нам залишали борщ з буряка, який ми жадібно їли. Але він не допоміг і Маня померла. Тітка залишилася сама, ні чоловіка, ні дочки. На похорони ніхто не приходив - це було буденне явище. Померлих скидали на воза, загортали в спільних ямах.

Мати всі речі проміняла на харчі, були ж ми з багачів. Гарні хустки міняла за кілька картоплин, за бурякове насіння, з якого мололи муку і пекли млинці.

Була люта зима, стіни всі були в інеї, мороз пробирав наскрізь. Прийшли «активісти», забрали кожух і рядна, якими ми вкривалися. Відкрили усі двері, перегнали нас до холодної кімнати, викопали у хаті 5 ямів, шукаючи зерно. А потім сіли на лавці і курили страшенно їдкий тютюн. Дим чавив і заважав дихати. Не мали вони ні жалю, ні совісті.

Ми ходили в ліс по дрова стежкою через пшеничне поле, де зустрічали мертвих односельчан, які шукали порятунку і були вбиті сторожами, або голодом.

Сотні тисяч селян в пошуках їжі блукали по своїй же рідній землі, благаючи допомогти хоча б їхнім дітям. Але голод

жалю не знав, вмирали від голоду й діти. Вмирали від опухання, хвороб, самогубств, ставали жертвами людоїдств. Все це було у моїй Зведенівці.

Спогади **Зарічняк Тетяни.**

Згадуючи наслідки голодомору 1932-1933 років розповіла про те, що в селі жила сім'я. В них було 8 дітей, а їсти не було що. Сусіди побачили, що кількість дітей в цій сім'ї зменшилась. Про це повідомили голові сільської ради. Він зібрав людей і пішли до цієї сім'ї. Люди побачили, що в хаті валялися дитячі кістки і зробили висновок, що коли не було що їсти, вони з'їли 3-х своїх дітей.

Була скликана сходка села. Прийшло багато людей і прийшли батько і мати цієї сім'ї. Люди на них кричали, а потім почали кидати камінням, вони тікали аж до стадіону. Це був один такий випадок, про який довго говорили люди в нашому селі. Називати їх прізвищ не буду. Бог їм суддя…

Жителів нашого села заставляли вступати в колгосп. Хто вступав у колгосп – тому в кінці робочого дня давали миску «похльобки», чим вони могли хоч трохи нагодувати своїх дітей. А хто не хотів вступати в колгосп, в того забирали все, що можна було їсти.

Легше було прожити влітку, коли достигла пшениця. Тим, хто працював на полі, ввечері давали по жмені пшениці. Люди приносили пшеницю додому, мололи на жорнах і з тієї муки пекли кілька паляниць. Так вони могли один раз на день прогодувати свою сім'ю.

Спогади **Фігури Марії Герасимівни,** 1926 року народження.

Тяжкі роки голодомору забрали в селі багато життів, особливо дитячих. Люди вмирали сім'ями. Їх навіть не хоронили з почестями, а вивозили і ложили в невеликі ями, бо не було сил викопати нормальні. Померлих замотували в рядна і

ховали. На теперішній вулиці Шевченка жила сім'я Галбів. Чоловік помер з голоду, але жінка не похоронила його, а різала по кусках, їла сама і годувала п'ятирічну дитину.

...В сім'ї Мельничука Тимофія було 9 дітей. Вже дорослими дочка Текля, син Гаврило пішли на ярмарок в село Красне, щоб купити якогось насіння для посадки. Але назад додому не дійшли, від знесилення і виснаження вони померли з голоду в дорозі.

Опальницька Ганна Іванівна

Спогади **Опальницької Ганни Іванівни**, 1926 року народження

Важке життя періоду 1930 років. Люди жили дуже бідне багато помирали голодною смертю. Особливо багато померло дітей, але в сільській раді було заборонено вказувати в актах, причину смерті. Писали різні хвороби, тільки не смерть від голоду. В селі були випадки людоїдства. Жінка Газекова Явдоха, яка жила на «Цегольні» (сьогодні вул.Шевченка) з'їла свою дитину. Жителі цієї вулиці розповідали, що ця жінка покупала дівчинку, замкнула двері, а потім здійснила свій тяжкий задум: взяла ніж і відрізала своїй дитині голівку. Згодом голову закопала на городі, а інші частини тіла відрізала і варила. Сусіди помітили, що дитини немає і заявили в сільську раду, приїхала міліція. Так було розкрито жахливий злочин.

А одна із сімей села запросила до себе жінку-жебрачку, (прізвища не знаю) теж вбили її і з'їли.

На жаль, пам'ять людська не досконала. Старожили часто називають померлих з голоду за прізвиськом, не пам'ятають їх імен.

На сільських кладовищах дуже добре видно місця поховань періоду голодомору. Ті могили без хрестів та пам'ятників.

В період голодомору загинуло багато односельчан.

Серед них:

Адамчук Павло Іванович,
Адамчук Юзик,
Антонюк Макар,
Волошин Іван,
Волошин Степан,
Газенова Ганна,
Гончар Петро,
Грубий Стах,
Дідун Ганна,
Дідун Дмитро,
Дмитришена Ганна Андріївна,
Дмитришена Докія Андріївна,
Дмитришен Андрій Йосипович,
Дмитришен Павло Андрійович,
Дубина Манька Омел'янівна,
Дубина Омел'ян,
Задерей Євгенія Сидорівна,
Задерей Сидір Романович,
Задерей Степан Сидорович,
Здищук Тихон,
Здищук Фотина,
Конищуха Марина,
Косован Катерина,
Косован Король,
Косован Петро,
Криворучко Іван,
Кукурудза Петро,
Ломоносов Арсен Іванович,
Ломоносов Іван,
Ломоносова Євгенія,

Мельничук Ганна,
Мельничук Мефодій,
Парандій Ганна,
Петрашенко Павло,
Саланчук Іван,
Саланчук Палажка,
Семенюк Лідія Олексіївна та багато інших.

На жаль, списки загиблих жителів наших сіл складені не повністю. Тодішня влада зробила все, щоб події ті залишалися таємницею. А пам'ять людська здатна забувати…

Каспришена Олена Олексіївна

Спогади **Каспришеної Олени Олексіївни,** 1925 року народження.

Хоч я ще була й мала на той час, всього 8 років, але той голод запам'ятався мені на все життя.

Пам'ятаю, як одного дня до нашої хати прийшла бригада чоловіків, їх було десь 5 чи 6, і кажуть моїй мамі: «Зерно є? Бо є наказ правительства про те, щоб селяни здавали зерно, бо є план хлібозаготівлі». Мама каже, що зерна в нас немає, бо все забрали раніше. Вони не повірили і стали скрізь шукати: в стодолі, в коморі. Я лежала на ліжку, а під мною в торбі була схована квасоля. Коли бригада нічого не знайшла, один із них підійшов до мене: «Ану злазь мала з кроваті»- це був наш, зведенівський, зараз його вже нема, помер. Я злізла, а він сам ліг на моє місце і сміється, крутиться по лежанці: «Ну, що нема тут нічого, нема?» Я кажу: «Там нема

зерна». А він витягує з-під матраца торбу із квасолею і сміється, а в мами і в мене сльози на очах, плачемо і просимо, щоб віддав, бо то ж були останні наші харчі. Якийсь чоловік із тієї бригади теж подивився на нього з докором, мовляв: «Лиши». Але не залишили і тої торбинки квасолі – забрали. А ми ще довго плакали за нею: я, брат Кирило, сестра Ганна і мама.

Наказали мамі принести в сільську раду рядно і подушку. Навіщо – не знаю, але в сусідів забирали теж рядна, навіть взуття котре краще забирали.

Як ми вижили, втекли від тієї голодної смерті й досі чудно. Вижили, дякуючи Богу і природі. Як тільки розвеснилося, йшли в ліс, рвали листя черемші, на горбах – листя щавлю, кропиви.

Мама варила такий супчик з листя. А літом, коли на травах з'являлося насіння – шустали його руками і їли.

Не дай, Боже, таке зазнати дітям нашим, внукам і правнукам.

* * *

Своїми гіркими спогадами про трагедію, яку пережили люди із Зведенівки і Попелівки, поділилися у свій час жителі сіл: Гончарук Олена Іванівна, 1924 року народження, Крикливий Дмитро Артемович, 1927 року народження, Мельничук Григорій Йосипович, 1927 року народження, Бакус Марія Тимофіївна, 1931 року народження, Берегулько Іван Семенович, 1928 року народження, Адамчук Михайло Іванович, 1929 року народження та інші.

Всі вони в один голос стверджували, що голод в селі створили штучно, забравши все їстівне з хати. Забирали навіть огірки, капусту кислу, гарбузові зернята, сушеню. Все підряд, щоб люди дохли…

Сьогодні, коли правда про Голодомор стає доступною, ми повинні розуміти, що об'єктивна оцінка тих страшних подій не може бути спрямована тільки в минуле, вона має бути спрямована в майбутнє.

Трупи людей складали на воза як дрова...

Трагедія народу, висповідана голосом людей-мучеників, свідчить: правда історії озивається в тисячах людських доль. Без повної правди про минуле, якою б страшною вона не була, неможливий процес оновлення та очищення. Наші матері і бабусі, ще довго озиратимуться при слові «голод» з відчуттям страху та чогось незабутньо жахливого, коли думка про їжу тьмарила не лише очі, а й розум..

З «гіркою» радістю люди згадують, як в колгоспах згодом почали давати зерно, почали засівати поля. З їхніх уст чуємо такі слова: «Не дай, Боже, такого нікому!».

Простіть нам, що й нині не можемо назвати всіх поіменно. На основі зібраних даних спогадів очевидців років голокосту можна припустити, що жертвами голодної смерті у Зведенівці стали більше сотні наших односельчан.

І справді стане соромно, і болітиме нестерпно той жахливий Голодомор у моєму селі страшною трагедією жінки, чиє ім'я та прізвище односельчани ніколи не вимовлятимуть. Хіба що називатимуть її по прізвиську – **Галбиха**.

Жила вона на Цегольні (сучасна вулиця Т. Шевченка). Доведена до відчаю голодом вона задумала щось страшне. Це потім напівбожевільна та виснажена голодом розказуватиме в сільській раді на допиті: «Вбила! Зарізала! Вбила! Єдину

свою донечку, сонечко моє ясне. Бо голод дуже мучив. Все ж забрали, до зернини. А донечці теж нічого їсти. Нащо їй жити, мучитися, помирати голодною смертю. Викупала її гарно, заплела косу, пригорнула до себе, і ...зарізала. Вбила...»

Про цю жахливу в селі трагедію розповідали жінки-старожили: Мельничук Ірина Йосипівна, Джига Олена, Гарбар Євгена Іванівна, Мудра Марія та інші.

Очевидці Голодомору у Зведенівці і Попелівці

Петрашенко Галина

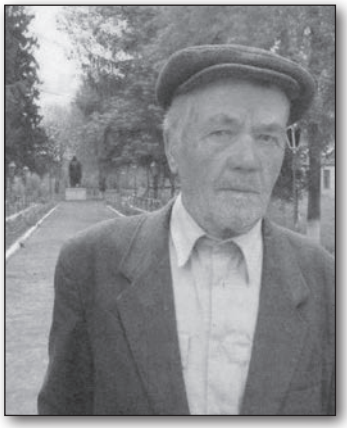

Крикливий Дмитро

Залозний Дмитро Григорович

Добровенко Євгенія Данилівна

Колективізоване село

Голодом заморена сотня зведенівських і попелівських людей не зупинили владу від проведення задуманої насильницької колективізації. Штучно створений більшовицькою владою Голодомор виконав своє планове завдання – примусив людей піти в колгоспи. Села стали повністю колективізованими. Створювалися нові, укрупнені колгоспи. Невдовзі, у 1936 році, у село вперше надійшли із Рахнів два трактори «Фордзон» і «Універсал». Урожай цукрових буряків тоді становив біля 60 ц з гектара, зернових – 9-10 ц. Вирощували і збирали врожаї виключно вручну.

Перший трактор у селі

У 1932 році погодні умови склалися сприятливі, і в Попелівці, і Зведенівці урожай був щедрим. Тому зовсім немає підстав списувати на погоду ті злочини, що їх творила канцелярія Лазаря Кагановича та його посіпак.

Перед нами інформаційний лист Шпиківського РПК у Вінницький обком від 1 серпня 1932 року.

Види на врожай у районі станом на 1 липня 1932 року:

	Колгоспи, ц/га	Одноосібники, ц/га
Жито	9,9	8,96
Пшениця	10	9,67
Ячмінь	8,04	6,8
Овес	7,6	7,1
Просо	6,18	7,6
Гречка	7,5	7,3
Кукурудза	6,45	7,0
Горох	8,5	7,1
Квасоля	7,6	5,2
Сочевиця	8,6	9,0
Вика зерно	7,0	6,9
Цукрові буряки	65	99
Картопля	43	62

(ДАВО, ф.-136, о. -4, озб.-351, арк.24, 27)

Звичайно, для Шпиківської землі – це низькі врожаї. У 30-х роках минулого століття це був середній урожай. Але для доброго хазяїна такі врожаї були низькими.

Слід пам'ятати, що добрих хазяїв, які вміли давати лад своєму господарству на своїй землі, влада просто знищила, відправивши їх з клеймом «куркуль» у віддалені незаселені райони країни рад «матушки Росії».

Залишились ті, які з голими руками масово записувалися в колгоспи. У Шаргородському районі станом на 1 травня 1932 року таких вже було усуспільнено 66,1% від загальної кількості господарств. Решта ще трималась самостійно.

Шляхом голодомору було вирішено покарати селян України, які опиралися колективізації. У село прийшло розпорядження

збільшити здачу хліба державі. З колгоспу вивезли все зерно, навіть посівне. Забирали не тільки колгоспне, а й те, що знаходили по хатах в селян–одноосібників.

Здача хліба державі. 1932-й рік.

Дорогою ціною свого життя платили люди за колективізацію. До болю образливо те, що вмираючи, знали, що десь там у Сибіру, а може, й ближче, в Одеському порту, насипано гори пшениці, яка проростає (розповідали про це односельчани, які поверталися з міст), що не було на полях неврожаю. Писали листи вищестоящим органам, розповідали про свою біду, а відповіді не одержували. Голод в Зведенівці, як і в інших селах, асоціювався із місцевими активістами, які насправді були тільки маленькими «гвинтиками» гігантської і страшної машини, яка молола народ, насипала могили, робила страшну ворожнечу по селах. Сусід боявся сусіда, за жменю борошна людина могла вбити іншу. А ті страшні приниження,

які терпіли односельчани, коли, ніби тварини, паслись на траві, варили кропиву і мерзлу та гнилу картоплю, збирали акацієве насіння…

...Голод 1933-го. Він не минув жодного села, торкнувся мало не кожної сім'ї. І прикро, що на наших кладовищах не лишилося навіть могил, тих великих братських могил, що стали останнім притулком для сотень і тисяч голодних людей, які так і не дізнаються, чому їм судилося вмерти голодною смертю. А в історіях наших сіл так і не знайшлося місця для опису цієї страшної людської трагедії, яку влада створила штучно.

Спам'ятаймося, звернімось до глибин пам'яті, щоб відновити правду про наше життя. Щоб осмислити все пережите. Щоб, нарешті, жити по праці.

У надскладних умовах, що склалися тоді після пережитого голодомору, Зведенівка продовжувала жити. Колективне господарство (колгосп) належним чином ставало прикладом у веденні господарювання. Особливо це стало помітним у 1936 році. Працюючим вперше видали на кожен зароблений трудодень по 2 кг зерна. В селі працювала школа, діяв клуб, люди стали цікавитись бібліотекою. По селянських господарствах діяли колгоспні майстерні, гончарні, деревообробні цехи, жорнові млини та ін. У сільбуді (клубі) сільськими аматорами ставилися п'єси, концерти.

Роки більшовицької інквізиції

Але поряд з добром існувало і зло. За лаштунками концертів і вистав відбувалося свавілля влади. «Війна» з селянами Зведенівки і Попелівки методом голодних смертей не закінчилася. Після колективізації та штучно створеного голодомору нашим селянам судилося пережити ще одну трагедію – р е п р е с і ї. Репресувати могли будь за що. Наприклад, лист від родичів з Польщі, чи якоїсь іншої країни. Часто людей заарештовували на підставі необґрунтованого доносу сусіда чи недруга. Заарештовували колишніх воїнів царської армії, священослужителів. Знищенню підлягали учасники колишніх повстанських загонів, учасників селянських виступів, арешту підлягали навіть ті, хто за походженням називав себе поляком, заарештовували навіть за спроби пожартувати на політичну тему.

Забрали... навічно...

Арешти, в основному, проводилися уночі, найпізніше вранці. Зазвичай співробітників було троє: озброєний міліціонер у формі, агент НКВД у цивільному і представник місцевої влади села. Арештованого із зв'язаними руками садовили на воза (рідко у автомашину) і везли спочатку до сільради, а потім у район. Там проводили «інструктаж» про правила поводження в'язня, а далі проводився допит…

Усіх арештантів відправляли зі Шпикова до Вінницької тюрми. Там допит продовжувався… Арештанта від сутінків до самого ранку «обробляли», хто відмовлявся підписувати неправдиві і фальшиві протоколи слідчих. «Обробляли» з піднятими догори руками, били у найчутливіші місця, роздягали

догола і сікли скрученою дротиною чи лупили дрючком по голові, по спині, по ногах, або різко садовили на ніжку перевернутого стільця… Знепритомнілих відтягали в куток і заводили слідуючого, щоб той побачив попередню жертву.

«Кажи, що так було...»

Умови перебування у Вінницькій в'язниці були жахливі. З вікна не було видно навіть неба, у камері бруд і сморід, ніхто не змінював білизни чи одягу. Спали в'язні по черзі, лежали усі на один бік через тісноту.

За версією чекістів на Вінниччині існував антирадянський блок українських, польських, румунських та троцькістських контрреволюційних сил. А тому усі арештовані звинувачувалися в більшості за статтею 54-10 Карного Кодексу УРСР (контрреволюційна пропаганда та агітація).

Автору у свій час при написанні книги «Моя Плебанівка» пощастило розмовляти із двома колишніми в'язнями, яким повезло, що у Вінницькій в'язниці їх не розстріляли, а засудили на 10 років виправно-трудових таборів (ВТТ). На щастя, чи на жаль, із п'ятдесяти репресованих плебанівчан лише цих двоє повернулися додому. Отже, їм слово (мовою оригіналу). Розповіді автор записував ще у 1979 році, коли колишні в'язні заговорили… бо і говорити не можна було – боялися.

Із розповіді репресованого Івана Антоновича Мокрого:

«У віці 36 років без суду і слідства був ув'язнений спочатку у Вінницьку тюрму, комендантом якої в 1937-1938 роках була жінка. Дужий її голос надовго врізався у мою пам'ять.

Потім нас відправили на лісорозробки в Архангельську область. Робота була дуже важкою. Кожному довели норму виробітку: за день вручну зрубати 10 дерев діаметром більше півметра. Були дні, коли зрубував 1-2 дерева і більше не

міг. Покарання за невиконання норми було дуже простим не давали їсти. Коли тіло моє стало важити менше 30 кілограмів, то мене випустили, і я пішов додому. Надії добратися не мав, але так сталося, що дійшов до села, вижив, за що в селі мене прозвали «котом».

Іван Антонович помер у 1979 році. Часто і болісно розповідав про свої митарства, жалкував, що селянам довелось витерпіти такі знущання.

Із розповіді репресованого Михайла Петровича Михайлишина:

«Забрали мене 27 грудня 1937 року вночі. Три місяці тримали у Вінницькій тюрмі, яка була дуже переповнена. Часто згадую про те, якими методами слідчі «вибивали» з мене потрібних їм зізнань. Били по щелепі, по голові, примушували час стояти на ногах, а якщо й садовили, то на ніжку перевернутого стільця...

Потім відправляли в камеру. Коли відчинили двері, я не зміг туди ввійти, бо не було куди. Тоді конвоїри сильно пхнули мене за межи плечі і закрили двері. Камера розрахована на 16 чоловік, а нас було там аж 200. Сиділи в тісноті, в темноті, надвір випускали лише один раз на добу, та й то на 5 хвилин. Я трохи володів гіпнозом, вмів скласти вірша. Це й врятувало мене від голодної смерті».

Про своє гірке життя Михайло Петрович розповів у вірші, написаному простими і влучними словами там, у селі Талага Архангельської області.

Часто, братцы, вспоминаю,
Как на воле проживал.
Сижу сейчас за проволкой,
Задаром ведь сюда попал.

Далі автор згадує про те, що, приїхавши додому, обов'язково подивиться прямо у вічі тій людині, яка внесла його до «списку 50-ти», написавши брехливе донесення.

Решта 48 чоловік до рідної Плебанівки не повернулись. Невідомі їхні могили.

План-ліміт, доведений згори, був виконаний до травневих свят 1938-го року. І пішли селяни навіки з рідного дому, залишивши сиротами дітей, залишивши землю, дім, село, щоб десь на лісорозробках чи за тюремними ґратами зникнути з життя навічно.

(Нагребецький А.Н., Моя Плебанівка, Вінниця, 2004 р., с.с. 71-92).

На жаль, в період необмеженої сталінської влади кати намагалися знищити документальні сліди своїх злочинів, а репресованих знищували прямо у Вінницькій тюрмі, закопували у масових могилах-кагатах у Вінниці в саду по вул. Підлісній, обдурюючи родичів, що нібито репресованого відправлено в далекі табори без права переписки.

Знали ж, що мертві не напишуть…

(А. Трамбовецький, «Вінниця. Злочин без кари». 1954 р.).

Офіційної статистики про таких не існує… Все було засекречено. А родичі носили ярлик «ворог народу» і боялися щось розповісти, або й згадати. Боялися вони не дарма. 8 червня 1934 року сталінським урядом була прийнята Постанова про відповідальність членів сім'ї та родичів за несвоєчасне повідомлення влади про скоєний чи намір скоєння злочину членами їх родин чи родичів. Тому й боялися.

Більшість репресованих звинуватили в належності до видуманих слідчими НКВС контрреволюційних організацій. Долю кожного вирішувала так звана «трійка» з числа: секретаря обкому партії; голови облвиконкому і начальника УНКВС області.

Заарештовані власноручно підтверджували всі, навіть найнеймовірніші звинувачення. Змушений зізнатися, коли не вистачає сили протистояти тортурам. Замордована, доведена диким болем до нестями людина підпише будь-що. А

Підписую сам на себе...

тортури застосовувалися широко, бо така практика слідчих НКВС не тільки переслідувалася, а навпаки… Обов'язковість тортур «освятив» вождь Йосип Сталін (мова оригіналу):

«*ЦК ВКП(б) считает, что метод физического воздействия должен обязательно применяться и впредь в отношениях явных врагов народа, как совершенно правильный и целесообразный метод*»…

Зрозуміло, після виходу таких документів, на практиці тортури ставали правилом… Люди безслідно пропадали…

Вивчаючи архівні документи, які недавно були розсекречені і дозволені до перегляду та вивчення, автору була змога ознайомитись із процедурою розстрілу в'язнів у Вінницькій тюрмі.

Нерідко смерть наступала внаслідок нелюдських катувань слідчими. Смерть наступала від крововиливів у внутрішніх органах. Хто ж вижив під час тортур і був засуджений «трійкою» до розстрілу – очікував його. Таке очікування для засуджених перетворювалося на душевні тортури.

Встановлено, що у Вінницькій в'язниці лише за 1937-1938 роки знаходилось під слідством понад *40 тисяч* арештованих подолян. *Кожен четвертий* був розстріляний.

Дійство розстрілу було не менш жахливим. Під гук моторів, щоб не було чути пострілів, в'язнів одного за одним розстрілювали. Якщо однієї кулі не вистачало, жертву добивали другою чи третьою. Коли жертва падала на землю і ще виявляла ознаки життя, кат розтрощував їй череп сильним ударом по голові. Вбиті жертви, що ще стікали кров'ю, одну за одною кидали на автомашину.

Вінницька комуністична розстрільна трійка, яка визначала смертні вироки нашим безневинним селянам, прозваними владою «Вороги народу».

Імена їхні не варті того, щоб їх зазначати у нашій книзі, але посади їхні нехай читач запам'ятає:

Зліва направо: перший секретар обкому КП (б) України, прокурор області, начальник НКВС області. Останній просив Москву збільшення ліміту на розстріл вінничан.

Фото 1937 р.

Для економії боєприпасів розстріл проводили з дрібнокаліберної зброї. Різновидів смертельного розстрілу було два. Стріляли або в потилицю, з таким розрахунком, щоб куля пробила малий мозок, або пускали кулю в шию, щоб та пробила продовгуватий мозок. У обох випадках наступала смерть.

Хто ж із людей Зведенівки і Попелівки попав під жорна сталінських репресій? До списку репресованих попали:

Гнатюк Созон Ісакович, 1889 р.н., українець, селянин, малописьменний. Арештований 04.03.1938 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. 15.07.1938 р. справа припинена.

Гончарук Іван (Янко) Степанович, 1915 р.н., українець, селянин, освіта початкова, сільгоспробітник. Арештований 30.06.1937 р. Звинувачений за ст. 54-8, 10 ч.2, 20 КК УРСР. Засуджений ВТ на 10 р. ВТТ.

Драпак Андрон Григорович, 1898 р.н. українець, селянин, освіта середня, вчитель. Арештований 15.04.1938 р. Звинувачений за ст. 54-2, 11 КК УРСР. **Розстріляний** 16.05.1938 р. у м. Вінниці.

Коновалов Сергій Назарович, 1912 р.н., українець, селянин, освіта середня, вчитель, директор школи. Арештований 15.04.1938 р. Звинувачений за ст. 54-2, 11 КК УРСР. **Розстріляний** 23.04.1938 р. у м.Вінниці.

Куций Андрій Тихонович, 1887 р.н., українець, селянин, освіта початкова, одноосібник. Арештований 05.09.1938 р. Звинувачений за ст. 54-8, 11, 19 КК УРСР. Засуджений на 8 років ВТТ.

Липівський Володимир Августович, 1896 р.н., українець, селянин, письменний, колгоспник. Арештований 04.12.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. **Розстріляний** 09.01.1938 р. у м.Вінниці.

Липівський Петро Йосипович, 1900 р.н., поляк, письменний, колгоспник. Арештований 04.12.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. Ув'язнений на 10 років ВТТ.

Липовецький Іван Михайлович, 1912 р.н., поляк, військовослужбовець. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. За вироком ВТ засуджений 03.11.1936 р. на 4 роки ВТТ.

Набурамна Софія Арсентіївна, 1891 р.н., українка, селянка, неписьменна, колгоспниця. Арештована 21.03.1929 р. Звинувачена за ст. 54-10 КК УРСР. Засуджена на 3 роки ВТТ.

Перебийніс Овксентій Лук'янович, 1897 р.н., українець, селянин, освіта початкова, колгоспник. Арештований 27.10.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. **Розстріляний** 10.12.1937 р. у м.Вінниці.

Столяр Станіслав Степанович, 1889 р.н., поляк, селянин, малописьменний, продавець. Арештований 12.07.1938 р. Звинувачений за ст. 54-6, 11 КК УРСР. **Розстріляний** 07.10.1938 р. у м. Вінниці.

Сулима Анастасія Самсонівна, 1878 р.н., українка, селянка, неписьменна, хлібороб. Арештована 21.03.1929 р. Звинувачена за ст. 54-10 КК УРСР. Заслана на 3 роки до Казахстану.

Сулима Овксентій Якимович, 1900 р.н., українець, селянин, малописьменний, колгоспник. Арештований 25.02.1933 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. Засланий на 3 роки на Північ.

Сулима Семен Кіндратович, 1865 р.н., українець, селянин, неписьменний, хлібороб. Арештований 21.03.1929 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. Засланий на 3 роки до Казахстану.

Футорняк Андрон Іванович, 1897 р.н., українець, військовослужбовець. Звинувачений за ст. 16, 54-1 «б» КК УРСР. За вироком ВТ 05.11.1941 р. **розстріляний** у м. Луганськ.

Ющишин Никифір Федорович, 1894 р.н., українець, селянин, освіта початкова, колгоспник. 3 дітей. Арештований 16.02.1938 р. Звинувачений за ст. 54-10 ч.1 КК УРСР. **розстріляний** 09.04.1938 р. у м. Вінниці.

До списку безневинно репресованих ввійшли також жителі Зведенівки і Попелівки: Бакус Семен, Берегулько Яків, Гончар Микола Степанович, Опальніцький Федір Карпович, Судома Йосип Олексійович, Яковенко Тихон Тодосійович, Здищук Степан, Адамчук (віруючий) та ін.

Пошук імен безневинно репресованих триває.

Усі, без виключення, репресовані: і засуджені, і розстріляні, через десятиліття були реабілітовані за… відсутністю будь-яких доказів обвинувачень. В жодній особовій справі репресованого немає головного – доказів вини. Були тільки зізнання арештованих, а в багатьох випадках немає як зізнання, так і навіть протоколів допиту.

А більше нічого і не вимагалося, потрібно було лише виконувати доведені партією завдання по кількості репресованих.

Ось виписка з протоколу засідання Політбюро ЦК ВКП(б) від 17 лютого 1938 року:

«Дополнительно разрешить НКВД Украины провести аресты кулацкого и прочего антисоветского элемента и рассмотреть дела их на тройке, увеличив лимит для НКВД УССР на тридцать тысяч…».

Термін он який використовували – «ліміт», ніби мова йшла про зерно, бензин чи корів, а не про живих людей. Такі рішення про збільшення лімітів на репресованих українців приймалися часто.

Пам'ять про наших односельчан змушує задуматися над причинами, механізмом та наслідками жахливого молоху репресій. Адже час невпинно летить вперед. Багатьох із тих, хто став жертвою або був свідком масового вбивства людей державою, вже давно немає серед живих, а їхні нащадки, вступаючи у доросле життя, як ніхто інший, гостро відчувають дефіцит правди і справедливості. Яка ж вона правда?

Кілька років тому у нашій пресі було оприлюднено результати міжнародної комісії, яку організували фашистські розбійники, викриваючи совєтських розбійників.

Весною 1943 року спеціальна комісія за участю німецької адміністрації, почала досліджувати розкопки могил невинних жертв більшовицького терору у м.Вінниці. 24 травня 1943 року було розкрито першу велику могилу. Потім таких могил було 69.

Квадратні могили форми траншей копали так, що землею з наступної ями закопували трупи попередньої могили. Траншеї розміщувалися одна біля одної в саду на вулиці Підлісній, наче доріжки. Могили рили дуже глибоко – до трьох – чотирьох метрів. В окремих могилах трупи та одяг пересипані вапном. У тих могилах, де вапна було мало, одяг зберігся краще, що його можна було розпізнати.

Вже в червні 1943 року на місце розкопок прибули близькі родичі репресованих із сіл нашого району. Розглядаючи численні речі, які висіли на дротах між деревами в саду, а то й так на купі, жінки знаходили знайомий одяг, речі, взуття своїх рідних.

В багатьох трупах при розтинах комісія виявила в трахеї (стравохід) глину, а це свідчить про те, що поранених людей скидали в ями ще живими і вони загинули від асфіксії (удушення).

На кожному черепі вбитого видно по 2-3 отвори від кулі. Боєприпасів енкаведисти не жаліли, хоча в багатьох черепах видно сліди проломів їх твердим предметом.

Страшним видовищем було розкриття таких могил. На жаль, частина наших сільчан ще й тепер до кінця просто не збагнула, яке жахливе лихо сталося у Вінниці у тридцятих роках минулого століття, коли комуно-більшовицький режим скоїв страшний злочин проти нашого народу.

На розкопках. Вінниця, 1943 р.

Біля десяти тисяч прізвищ вінничан потрапили у списки згаданої комісії, матеріали якої читали народи Словакії, Франції, Бельгії, Угорщини, Румунії, Польщі, Болгарії, Фінляндії, Італії, Хорватії, Швеції, Данії, Греції (прим. – А.Н. – члени комісії були представлені із перелічених країн) – не читали тих списків тільки ми – українці.

Всього ж у Вінниці за літо 1943 року відкопано 9439 «ворогів народу». Тіла розпізнати було неможливо. Їх імена відомі тільки одному Господу.

Нам же відомо лише те, що заарештованих людей звинувачували за наклепом. Силою домагалися потрібного їм зізнання і потім частину приречених без суду відправляли у далекі табори. Решту – розстрілювали. Перед розстрілом роздягали до білизни і кількома пострілами в притул до потилиці безжалісно вбивали.

Вбивства чинилися у дворі будівлі НКВД м.Вінниці (частина двору оточена зі всіх сторін автомобільними гаражами). Свіжі сліди річок крові змивали зразу ж за допомогою наявної мийки для машин. Під час розстрілів, щоб не було чути стрілянини, працювали двигуни кількох вантажних машин, готових до перевезення тіл у Грушевий сад на вулиці Підлісній. Із спостережень вищезгаданої комісії випливає, що стрільба в жертви (стрільба, а не розстріл – А.Н.) виконувалась досить досвідченим персоналом, майже кожен раз у потилицю або шию. Повторні постріли в ту саму жертву, рани на якій у багатьох випадках розміщувались близько одна від одної, свідчать про те, що приречених, імовірно, тримали за плече, і таким чином не давали їм упасти або сповзти набік, доки не було зроблено другого, третього чи навіть четвертого пострілу…

Слід відмітити, що майже всі чоловічі трупи знайдені зі зв'язаними руками, а в деяких випадках – і ногами. Як правило, руки або кисті були зв'язані за спиною.

Однаковий спосіб зв'язування на кількох тисячах обстежених ще раз вказує на те, що процедуру виконував досвідчений персонал. А щоб заглушити крики жертв, катом застосовувалися звичайні кляпи з тканини, які залишалися запханими глибоко в рот чи горло аж до розстрілу і знайдені в окремих трупах.

У багатьох випадках виявлені великі ушкодження голови внаслідок застосування грубої сили (удар прикладом чи рукояткою нагана), від чого з'явилися переломи щелеп та черепа.

Як уже згадувалось, майже у всіх жертв, крім жінок, руки професійно зав'язані ззаду мотузкою. Кількох чоловіків

залишали перед розстрілом одягненими і живими, нібито даруючи їм життя. Вони ж вантажили і розвантажували трупи і потім поверталися до камер. По дорозі в камеру, в довгому коридорі їх розстрілювали, як і всіх – в потилицю… Свідків не залишали.

Похорони після розкопок у Вінниці тривали з 12 червня по 17 вересня 1943 року. Всього поховань відбулось п'ятнадцять. Всі за участю єпископів з різних міст України.

Свідками перепоховань у Вінниці були і наші люди з Рахнів, Юліямполя, Шпикова. Повертаючись додому, вони розповідали подробиці. Розстріляних шарами складали в траншеї і прикидали їхніми ж речами, одягом. По цих речах – гребінцях, кисетах, по одягу, взуттю люди й впізнавали своїх…

Ось свинцеві рядки із документальної книги «Jum Massenmord von Winniza» (Берлін, 1944). – «Про масові вбивства у Вінниці», де йдеться про похорони замордованих.

«Свята церква повним собором прийшла на похорони, що тяглися ціле літо 1943 року. Нещасним порозв'язували руки, поклали у довгі братські могили по 150-160 тіл. Ще ніхто ніколи в світі не бачив таких похоронів. Вперше в історії людства ховали покійників у такій великій кількості на п'ятому році після страти.

Не можна описати горя і сліз, що пролилися на вінницькій землі. Українська оркестра грала жалібного марша, стелився дим над трунами і линув у блакить неба. Був Спас. Давнє свято української землі. Співав хор. Над могилою з проповіддю виступив вінницький єпископ Григорій.

- Хто любив правду, хто почитав Христа, то був замучений за релігійні переконання по наклепу і потрапив у ями цього страшного саду.

На могили кладуть вінки, квіти, привезені з (…) Плебанівки, Шостаківки, Розкоші, Соснівки, Андріївки, Носиківки, Мурафи, Козлівки, Лозової, Михайлівки, Травної, Клекотини, Пасинок, Деребчина, Мовчанів, Ялтушкова, Сніткова,

Верхівки, Поповець, Заячівки, Шпикова, Семенівки, Голинчинець, Юліямполя, Рахнів, Довжку, Попелівки, Грелівки, Юхимівки (…).

На всій земній кулі немає жодного уряду, який би посмів навіть подумати скоїти такий злочин (…)».

Ці страшні, документовані з німецькою точністю, матеріали автор цієї книги побачив і почув на Міжнародній науково-практичній конференції «Політичні репресії на Поділлі в ХХ столітті», яка відбулася 23-24 листопада 2001 року у м.Вінниці, в роботі якої довелося взяти участь і виступити з десятихвилинною промовою.

Тепер, коли у нашій державі відкрито усі архівні таємні документи і справи колишнього НКВС, дізнаємось про жахливе знищення людей, кого кулями, кого голодом… Але пам'ятаймо ж, започаткувалося все те не в тридцятих, як ми вважали, а ще тоді, на початку двадцятих років ХХ століття, або й раніше… На таке життя ми були приречені утопією, яку вигадали основоположники країни Рад.

Важка й велика робота міжнародної комісії, що дослідила моторошну картину розстрілів у Вінниці, не викликає сумніву. У нас немає підстав запідозрювати німецьких учасників цієї комісії в якійсь фальсифікації.

Чесна й розумна теперішня людина повинна шукати істину нашої людської трагедії. Якщо ми хочемо кращого життя, то мусимо самі ставати кращими й пізнавати себе у своїй історії. Вистраждана дорога правди вимагає нині ковтати гіркий лік. Та мусимо йти вгору. І порятунок наш, і порятунок усіх людей землі – в поверненні на дорогу, освітлену Заповідями Господніми.

Серед істориків давно існує думка, що якби не більшовицький переворот в 20-х роках минулого століття, то Росія з часом могла б перегнати США по всіх видах свого розвитку: і в промисловості, особливо у військовій, і по виробництву сільськогосподарських продуктів, культурі, освіті та

ін. Ленінський експеримент по Росії не вдався… Комунізм пройшов від Балтики до Тихого океану тільки привидом. Як влучно сказано:

«Привид ходить по Європі, привид комунізму»…

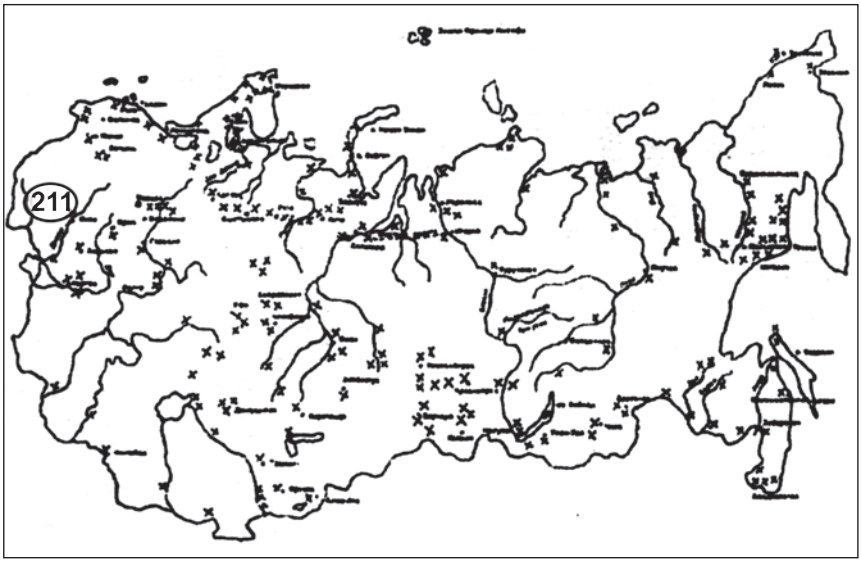

Карта ГУЛАГу СРСР
В'язні табору №211 (зліва) будували "Сталінську трасу"
Бердичів – Могилів-Подільський (1939–1941 рр.)

Фольклор протесту тих років

Вже добре відома нам політика тоталітарного комуністичного режиму за період сталінської доби наклала свій трагічний відбиток не тільки на соціально-економічне, але й на духовне життя, у тому числі на тодішню усну народну творчість колгоспного селянства. Поряд з творами видатних українських поетів і прозаїків, які зайняли визначне місце в історії національної культури, творився так званий антирежимний фольклор: гумор і сатира, частушки, пісні, вірші та анекдоти. Це був свого роду «фольклор протесту». В ньому знедолений народ відгукувався практично на всі сторони трагічних подій 30-х років минулого століття. Колективізація, розкуркулення, грабіжницькі методи «ударних темпів хлібозаготівель», голодомор, сталінський терор – усі ці страхітливі явища знаходили своє відображення в усній народній творчості.

І зовсім не дивно, чому в ті роки шаргородці не декламували сатиру і гумор, наприклад, свого улюбленця і вихованця Степана Руданського, твори якого були так поширені у нашій місцевості колись і тепер.

Під гнітом і діями нової комуністичної влади народжувались нові, сучасні в ті роки, рядки віршів та пісень. Простими й загальнодоступними словами та висловами наші селяни влучно характеризували події тих років, часом не завжди з точним збереженням початкового тексту та рими. Вони додавали до віршованих фраз нові та цілі строфи, часом видозмінюючи зміст згідно до вимог часу і моменту.

Прояв антирежимного фольклору був і у Зведенівці.

Дуже дотепно висловлювалися у віршах наші селяни не тільки на адресу місцевого керівництва, а й на найвищих керівників держави:

Вставай, Ленін, подивись,
До чого ми дожились,
На подвір'ї – одна хата,
А на хаті – одна лата,

А на латі - один куль,
Та й то кажуть, що куркуль...

Часто серед жителів Шаргородщини звучали твори усної словесної найстрашнішої тематики: про голод, про людські страждання, про антилюдську комуністичну владу та її провідників:

А як Ленін умирав,
Сталіну наказував.
Щоб людям хліба не давав,
Й сала не показував.
В тридцять першому году
Вже пізнали ми біду,
В тридцять другому году
Їли люди лободу,
В тридцять третьому году
Помирали находу.

А в селі Яровому про дітей співали такої:

Мамцю, їсти! Татку, їсти!
Надриваються малі. –
Все забрали активісти –
Голод на селі.

На жаль, нам невідомі автори цих сумних рядків, але добре відомо, що ці рядки народжувались від щирого серця і душі, висвітлювали дійсну ситуацію.

В Плебанівці народ виспівував відомі вже частушки по всій Україні, але тут добавляли свій особливо гострий і сумний сарказм про сільських «гепів». Таких назв активістів у інших селах не зустрічалося:

Нема хліба, нема сала,
Бо совєцка власть забрала.
«Гепи» хату розібрали,
А батьків в Сибір погнали.

Далі невідомий автор конкретно каже, як жив селянин:

Ні корови, ні свині,
Тільки Ленін на стіні.
І показує рукою,
Куди їхать за мукою.

Такі віршовані рими миттєво поширювались від села до села.

Але вже у Голинчинцях, Рожнятівці, Вербівці і Попелівці співали частівки з деякими змінами, витримуючи той же сумний колорит:

Нема хліба, нема кики –
Тільки кіно і музики.
Ми голодні і сумні,
З нами Сталін на стіні.
Батько в ТСОЗі, мати в ТСОЗі,
Діти лазять по дорозі.
Нема хліба, нема сала –
Все совецька власть забрала...
Хата раком, клуня боком,
Ще й кобила з одним оком.
Ні корови, ні свині,
Тільки Сталін на стіні.

Поширеними й відомими фольклорними рядками на Шаргородщині були слова, які автор почув і запам'ятав ще в 60 х роках від сестер сім'ї Собкових у селі Політанках. Крадькома у тісному крузі друзів-слухачів голосисті сестри Марія, Катерина, Ганна і Ольга співали:

Пийте воду, їжте січку –
Виконуйте п'ятирічку.
Пузо голе, лапті в клітку,
Виполняєм п'ятилітку.

або

Половняники, картопляники,
Лободяники, голодняники
Голодом наречені,
На сльозах запечені...
Хай би ті, що хліб забрали,
Весь би вік їх споживали!

Ось такі найменування страв з полови, лободи запам'яталися людям у наших селах.

Після сумнозвісного арешту голови та колгоспного активу в селі Стрільники за недозволену ним роздачу хліба

голодуючим колгоспникам, невідомий автор зразу ж висловив події в селі частушкою:

Голова під добру руку
Дав нам хліб на свою муку.
І був суд: «...Порушив міру...»,
Вмить забрали до Сибіру.

Про нелегке колгоспне життя, про важку працю від ночі до ночі, про горезвісні радянські трудодні селяни склали чимало пісень, приказок, частушок. В Рахнах про це співали так:

Сидить дівка на рядні
Та рахує трудодні:
«Трудодень, трудодень,
Трудоодиниці –
Батько ходить без штанів,
Мати – без спідниці».

А вже в селі Сапіжанці на цю тему співали так:

Сидить баба на рядні
І щитає трудодні:
«Трудодень, трудодень,
Дай нам хліба на щодень ...»

За горезвісним антилюдським законом Сталіна про «п'ять колосків», тисячі селян, навіть дітей, були покарані багаторічними засланнями до концтаборів, звідки вони часто – густо не поверталися живими. Наступна правдива частушка, і це зовсім не перебільшення, колись звучала у Зведенівці:

Він зерна набрав у жменю;
Хтось побачив і шепнув...
Знайшли кражу у... кишені –
В Соловецькі аж загув.

У Сапіжанці, уже згодом, після подій 1932-1933 рр., уродженець Сапіжанки Василь Рябий декларував комуністичної доби патріотичні слова, які, мабуть, межують з ідіотизмом:

Нам солнце не светит,
Нам партия светит!
Нам денег не надо –
Работу давай!

А ось приклад геніальної народної приказки, почутої у нашій Зведенівці, яка побутувала в селі за часів сталінського компартійного з'їзду «победителей»:

На хаті – серп і молот,
А у хаті – смерть і голод ...

У цих словах глибокий трагічний і сатиричний зміст, весь драматизм сільського життя.

У селі звучали багато уже відомих по всій місцевості частушок та співанок. Наприклад:

У колгоспі добре жить –
Десять робить – сто лежить.
А як сонце припекло,
То й тих десять утекло.

На цю тематику багато написано у книзі відомого українського письменника – вільнодумця Олеся Волі «Мор: Книга буття України». Великий літописець збирав матеріали про Голодомор зі всіх регіонів України, в тому числі про усну народну творчість цієї доби, де часто йшлося про найбільших грабіжників і душогубів на землі – Сталіна з Молотовим і Кагановичем та їхніх українських прислужників:

Сталін курить папіроси,
Молотов сигари,
Все забрали з України
Залишили мари.
Сталін дивиться на місяць,
Каганович – в лупи.
Все забрали з України –
Залишили трупи...

А трупів на Україні, за підрахунками істориків, краєзнавців, науковців, залишили мільйони!..

І тоді в репертуар українського народу ввійшли пісні - думи про Україну та її заклятих ворогів-іудів - Леніна, Сталіна, Кагановича, Молотова, Постишева, Косіора... Ці діячі - головні персонажі народного фольклору трагічної доби. Виконавці цих пісень відводили душу собі і людям такими трагічно-сатиричними творами:

Просить Сталін до столиці
Україну в гості...
– Ой, не можу» рідний тату –
Залишились кості.
Просить Сталін Україну:
Приїдь, хоч побачу!
Ой, не можу, рідний батьку –
На цвинтарі плачу.
Просить Сталін, умовляє
Вкраїну послухать.
Ой, не можу й говорити –
З голоду опухла.

Звучали з вуст самодіяльних співаків і такі слова:

Сидить Сталін у столиці,
Їсть вкраїнські паляниці,
Що у нас забрав
Й за кордон продав.
Продав Молотов пшеницю
З України за границю,
А ми їмо лободу
І мремо на ходу...
На ходу померла мати,
Діти пухлі коло хати.
Славимо Кобу,*
Хвалимо Кобу...

**(Коба – псевдонім Сталіна).*

(Воля Олесь. Мор: Книга буття України, стор. 453-458).

Але це була заборонена владою творчість, за яку не один українець провів довгі роки заслання або й навіки залишився там, у мерзлій сибірській чи північній землі великої Країни Рад – матушки Росії.

Що ж було дозволено писати, читати, співати у ті роки, у роки «світлого» майбутнього людства? Офіційна народна творчість, яка не заборонялася, а навпаки, пропагувалася, була іншою. Знаю її з власного досвіду післявоєнного періоду, коли в моїй школі співали:

Для бідних і трудящих
Сотворимо ми рай,
А всі попи, буржуї –
На небо вилітай!

Ось таке, далеко не повне, відображення усної народної творчості, яка в 30-х роках минулого століття проявилась, існувала та існує і понині у селах нашої Шаргородщини. У ній, і це цілком природно, не дотримано високих художніх критеріїв, але її сила і значення в тому, що вона знаходила могутній відгук в душах людей, пересічних селян, колгоспників.

Більшовицька влада боялася цієї творчості. Вона розглядала її як антирадянську, як таку, що загрожує самому тоталітарному сталінському режимові.

Але, попри все, така народна творчість має свій високий статус не тільки у нашому краї, а й у всьому світі. Це особливий вид пізнання минувшини, білих плям історії, який є незаперечним свідченням страхітливих подій трагічної доби Голодомору 1932-1933 років, який теперішній світ визнав геноцидом, а також масових репресій українського народу у тридцятих роках минулого століття.

Будівництво соціалізму у Зведенівці

Важко, дуже важко давалося життя зведенівським селянам у 30-х роках. Ті, що залишилися живими, мусіли жити далі і трудитися. Трудитися уже біля колгоспної землі.

Штучно створений голодомор у 1933 році таки виконав своє завдання – примусив більшість людей села записатись до колгоспу. Людей просто залякували репресіями. Село поступово ставало колективізованим.

Багато у житті селян з'являлося нового. В селі вперше у 1934 році з Рахнянської тракторної колони на колгоспних полях появився трактор. Це залізне диво марки «Фордзон» без коней та волів перевертало землю, обробляло її. Окремі колгоспники з числа молоді направлялись на курси трактористів у Мурафу і, одержавши «коня», ставали працівниками Рахнянської Машино-тракторної Станції (МТС), яка розподіляла тракторні екіпажі по усіх селах району. Серед таких молодих людей було й багато зведенівської молоді. Одними із таких були: Свирида Прокіп Гаврилович, 1914 р.н., Брацлавський Петро Михайлович, 1907 р.н. та ін..

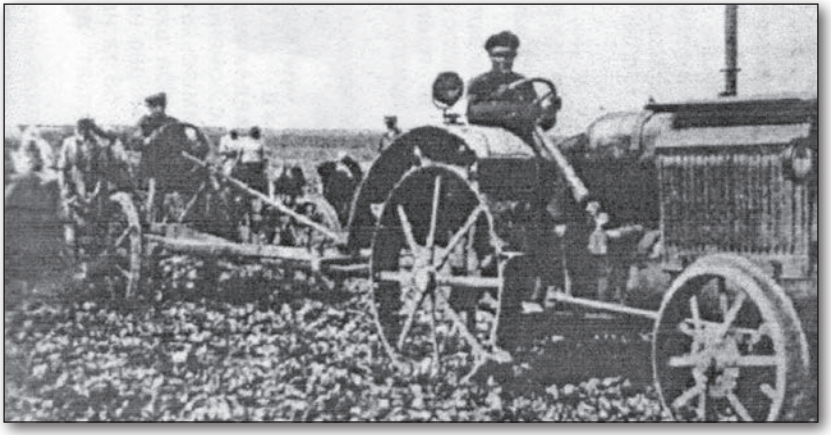

Збирання цукрових буряків у Зведенівці. 1940 р.

Завдяки появі нової техніки дещо збільшились врожаї зернових культур та цукрових буряків.

У 1934-1936 роках колгоспом ім. Кагановича керував Перебийніс Іван Юхимович. Це був свій місцевий голова колгоспу. Привид голоду ще витав над людьми і вони зі страхом старалися зі всіх сил щось заробити, аби було як прожити. Заробітки в колгоспі були дуже мізерні, бо врожаї були малі. Так, цукрових буряків у 1935 році «Комунарівці» зібрали по 60 цнт з гектара. Це вже був непоганий урожай, бо, наприклад, по Томашпільському району показник був 54 цнт.

В 1935 році при голові колгоспу Перебийносу колгоспникам вперше було видано по 500 грамів хліба на вироблений трудодень. Працюючим організовувалось харчування. Основною стравою для них був суп гороховий, який варили прямо в полі. Часто було так, що буряки люди сапали за суп…

Обидва колгоспи ім. Кагановича і колгосп «Вільна праця» уже мали свою молотарку, якою обмолочували снопи, вижаті колгоспницями вручну. Місцем обмолоту зерна було поле. На полі, там, де росла пшениця, робили площадку (тік) і там же працювали, часом і вдень, і вночі.

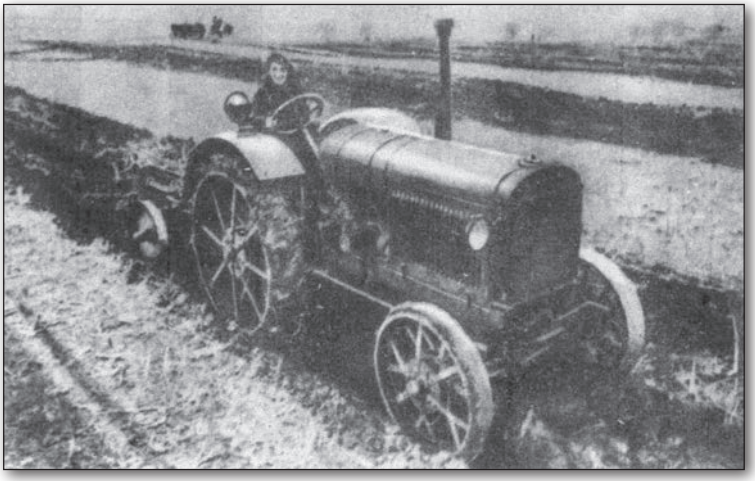

Такими тракторами управляли зведенівські жінки

У 1936 році в Попелівці, а потім і у Зведенівці появився трактор «Універсал». Порівняно з «Фордзоном» це була продуктивніша і сильніша техніка. Цей трактор виконував різні роботи, тому й носив назву «Універсал». Його пригнали до господарства із Рахнянської МТС.

В колгоспах, як і скрізь, не вистачало освічених кадрів. Молодь йшла навчатися на сільськогосподарські курси. В селі працювала школа по ліквідації неписемності (лікнеп). Керівників різного рангу часто присилали з Шпикова. В зв'язку з появою в селі тракторів, обдарована молодь навчалася на курсах тракторів при Мурафській МТС. Навчалися на таких курсах і юнаки, і дівчата із Зведенівки. Серед дівчат село пам'ятає трактористок Безпалько Їлину, Бегус Марію, Шпак Галину Федорівну, Дмитришену Їлину та ін.

Першими трактористами в селі називають Брацлавського Петра Михайловича, Подоляна Івана Юхтимовича, Свириду Прокопа Гавриловича, Осадчука Івана, Семенюка Павла, Дибчука Григорія, Бондарчука Хому, Бондарчука Миколу, Мельничука Івана, Мудрого Степана, Цимбалістого Івана та ін.

Тракторист Подолян Василь

Згодом професію механізатора набули нові чоловіки. Серед них старожили називають Мельничука Олексія, Малая Дмитра, Адамчука Андрія, Череватого Івана, Подоляна Дмитра, Бобика Андрія, Омельчука Василя та інших.

Тоді ж у 1940 році в історії села був пам'ятний момент для окремих колгоспників. Групу селян влада виселила разом із майном, живністю та сільськогосподарським реманентом на переселення у Бессарабію. Це вже була друга широкомасштабна операція з депортації зведенівських селян за роки радянської влади. До першої депортації разом з іншими попали згадані раніше сім'ї Сулими, Судими, Набуранних у 1929 році у Сибір. Тоді ж було депортовано кілька попелівських сімей. У 1940 році зведенівські селяни їхали в Тарутинський район (Бессарабія) цілими сім'ями кіньми. Поселилися у домівки щойно виселених німецьких сімей. Очевидці пізніше розповідали, що коли наші селяни зайшли до хати, де мали жити, то піч ще була теплою…

Там обживалися, працювали, виростили урожай пшениці у 1941 році, але зібрати його не вдалося. У перші ж дні війни зведенівчани майже всі повернулися додому.

Однак, незважаючи на значні труднощі, недовіру та опір селян, на голодомор та репресії 1930-х рр., перед початком Великої Вітчизняної війни місцеві колективні господарства зміцніли і досягли завдяки важкій та наполегливій праці людей певних позитивних результатів. Як показують архівні документи, вже у січні 1941 року у місцевому колгоспі ім. Кагановича, нараховувалось 1236 га орної землі, 190 голів ВРХ, 125 овець та 66 коней.

Попелівський колгосп «Комунар», якого у передвоєнних роках очолював Сулима Іван Сидорович, по розмірах був значно меншим. Землі тут нараховувалось біля шестисот гектарів, але успіхи в комунарівців теж були.

Відносно краще почали жити напередодні війни й самі зведенівські колгоспники: на трудодень отримували 2-3 кілограми зерна, утримували присадибні ділянки, худобу,

свиней, птицю. У сільських магазинах з'явилося більше товарів, зокрема й продуктів харчування. На базарі можна було купити зерно, худобу, птицю, м'ясо та молочні продукти, овочі, фрукти. Ціни були не дуже високими. Проте не вистачало тканини на одяг, зокрема костюмної, а також взуття.

Великим позитивом у передвоєнні роки у соціально-культурному розвитку села була робота в селі семирічної школи, медпункту, клубу, бібліотеки, торговельних точок, відділення зв'язку.

Не було й особливої міжнаціональної ворожнечі. Як згадувала старенька бабця Ганна Опальницька – очевидець подій: *«перед війною в Зведенівці люди проживали досить мирно».*

* * *

Як підсумок, можна сказати, що у 1928-1940 роках сталися значні зміни у житті села. Було створено два колгоспи, які у 1950 році об'єдналися в один під назвою ім. Мічуріна, а потім ім. Суворова. Їх оснащення було кращою на той час сільськогосподарською технікою та інвентарем. В Зведенівці було подолано за допомогою школи і «лікнепу» масову неписьменність населення, відкрито семирічну школу, діяли клуб, бібліотеки. Але ціна радянської модернізації виявилась надзвичайно високою. Сотні людей стали жертвами Голодомору та репресій. Остаточно було придушено методом залякування волевиявлення людей до самостійного національно-державного та культурного життя. Ось такий він соціалістичний реалізм – перетворення суспільства методами сили.

Таким було обличчя нової влади і методи, якими вона керувала країною. Саме з цього середовища формувалася майбутня політична еліта. В подальшому вона забезпечить крах комуністичної ідеї і тієї системи, яка була побудована на її основі. Згодом, з'єднавшись із криміналом, буде будувати укнаїнську незалежну державу. Воістину парадокси життя! Ні правди, ні справедливості!

Історія пам'ятає усе.

РОЗДІЛ VIII. Друга світова війна

На фронт!

Про події 22 червня 1941 року жителі Зведенівки дізналися від своїх же людей, які поверталися із базару, що відбувався кожної неділі у містечку Джурин. Там із гучномовця, що лунав на базарній площі, вони й дізналися про початок Великої Вітчизняної війни. Жителів сусідніх сіл ще на світанку розбудив гуркіт бомб і яскраві спалахи. Це були перші бомбові удари на Вапнярку.

Слідуючого дня зранку керівництво села в особі голови колгоспу Деревлюка Феодосія, зібравши збори селян, повідомили про мобілізацію військовозобов'язаних, а решті колгоспникам було порекомендовано розібрати все, що було в господарстві. Люди брали все, що хто міг: худобу, реманент, продукти, фураж та ін.

Зведенівських чоловіків віком від 17 до 50 років зразу ж з 23 червня десь приблизно по 10 липня викликали через сільську раду у Шпиківський військкомат, попелівських – у Джурин. (Село Попелівка на той час відносилось до Джуринського району). Окремі чоловіки не дочікувалися виклику чи повістки, а добровільно направлялися на збірний пункт у Джурин. Ті, що були мобілізовані у перший день війни, з часом потрапляли до військових частин, і далі на фронт. Але більша частина зведенівських і попелівських мобілізованих чоловіків до військових частин не дійшли. Джуринську колону, яка рухалася з Шаргорода на схід в бік Умані, уже за Джурином німецька авіація розбомбила. Усі вцілілі майбутні наші солдати розбіглися по домах і, можна сказати, вимушено перебували під окупацією аж до визволення нашого краю.

Із господарств, підприємств району терміново розпочалася евакуація. На схід відправляли різні товари, устаткування та худобу. Але, на жаль, у метушні, що творилася в країні, багато евакуйованого залишалося на півдорозі…

Із Зведенівки у перші дні війни на фронт попали громадяни: Адамчук Пантелеймон Арсенович, Антонюк Максим Авксетійович, Бегус Іван Лук'янович, Безпалько Дмитро Порфирович, Безпалько Ярема, Браславський Степан Іванович, Волошин Михайло Захарович, Гарбар Іван Максимович, Гнатюк Олександр Васильович, Гуленко Іван Павлович, Гура Микола Михайлович, Дмитришин Пилип і Степан, Задерей Дмитро Омелянович, Липівський Володимир та Іван, Невський Віктор Вікторович, Олійник Мойсей, Парандій Григорій Максимович, Свирида Василь Никифорович, Столяр Іван Іванович, Шевчук Дмитро Захарович та інші.

З червня 1941 року одні до загибелі, а інші до Дня Перемоги воювали: Горбатюк Михайло Павлович, Довгань Трохим Леонтійович, Кукурудза Григорій Микитович, Мельничук Іван Аксентійович, Малай Олексій Петрович, Мудрий Степан Іванович, Свирида Василь Кіндратович, Свирида Григорій Кіндратович, Свирида Іван Яремович, Столяр Йосип Станіславович, Футорняк Григорій Арсентійович та інші.

Окремі зведенівські чоловіки на день початку війни уже були у військах та на флоті. Ішла Друга світова війна. Серед таких кадрові офіцери: Адамчук Степан Федорович, Адамчук Петро Іванович, Бобик Павло, Малай Олексій Петрович, брати Фурмани Григорій та Іван та інші. Одні пішли назавжди, інші скалічені – повернулися.

Цілий місяць від початку війни село жило ще по законах радянської влади. 22 липня 1941 року, у вівторок, в село в'їхала група мотоциклістів зі сторони Деребчина. Це з'явилися перші німецькі солдати. Вони нашвидкоруч зібрали на площі сход села і офіційно об'явили про свою німецьку владу.

Невдовзі німці залишили село. Зовсім не надовго владу в селі взяли мадяри, потім – чехи, які були союзниками Німеччини. Але через місяць територія села перейшла під юрисдикцію Румунії з управлінням у Тирасполі. Щоб зрозуміти особливості окупаційного періоду на території села, потрібно сказати, що Одещина, південні райони Вінниччини (в тому числі Шаргородщина), західні – Миколаївщина, лівобережні райони Молдавії завойовники об'єднали в губернаторство «Трансністрія» і проголосили частиною румунського королівства.

Німецький солдат-мотоцикліст з українськими дівчатами. Між 1941-м і 1943 роками. «Мотоциклист по тем временам – почти летчик. Успех у девушек обеспечен. Минимум покатает, максимум – запретит дисциплина. А может, и не запретит», – коментує цей знімок учасник спільноти «Історія у фотографіях» у «Живому Журналі» за 2012 р.

У селі для встановлення порядку було залишено два румуни. Одного з них так і звали селяни - «румун». Всі жителі села були об'єднані в общини. Румуни не захотіли міняти структуру вже більш-менш сформованого радянського колективного господарства (колгосп), а тому залишили об'єднане господарство, перейменувавши його на громадське господарство (громгосп «Ізбинда»). Головою громгоспу було обрано літню людину, жителя села Барщука Івана Михайловича. Він був звичайнісіньким собі сільським чоловіком, на якого просто випав жереб. Був простим начальником, не старався

вислужитися перед румунами і не був погано налаштованим проти своїх людей. Було створено правління общини також із сільських жителів. Інші общини в селі очолювали Опальніцький Йосип, Брацлавський Франко Тимофійович.

Німецький генерал-майор з українськими дівчатами в національних костюмах. «Фото не раніш як 1942 року: знімок в інтернет-проект у «Военный альбом» – цифровому архіві фотографії Другої світової війни

Румуни заставили жителів села зносити назад все, що було забрано ними з господарства в перші дні війни. Люди підкорилися окупантам, але повернули набагато менше, ніж забрали.

Цікавим і тепер є той факт, що селяни розуміли, що хліб у жнива (липень-серпень) треба збирати під час будь-якої влади. Що вони й робили, забезпечуючи насамперед себе і свої сім'ї хлібом.

Обробіток полів проходив з великими труднощами: землю орали коровами, копали лопатами і сіяли вручну основні культури. Тим, хто ходив на роботу, давали продукти: м'ясо,

крупи, а також платили гроші (марки). Тих, хто ухилявся від роботи, били. Карали також тих, хто хотів щось узяти із господарства без дозволу.

Роки окупації були надто важкими для сіл Зведенівки і Попелівки, виснажлива праця на полях, відсутність відомостей про рідних з фронтів. Дошкуляли й місцеві поліцаї, забираючи їжу, курей, свиней тощо. Імена зведенівських людей, які служили в поліції, село пам'ятає, але називати не хочуть. Адже були й такі, що вірили німецькій пропаганді і йшли на службу до окупантів. Серед таких старожили називають Миколу та Мар'яна. Не знаю, яку платню вони отримували, але за дарма вони не служили. Це факт. Не румуни, а самі місцеві поліцаї достовірно знали статки своїх сусідів чи родичів, і на кого мали «око», часто наводили румунів для обшуку. А знайти щось підозріле було запросто в таких людей. І хоч все закінчувалось мирно з допомогою традиційного могорича і значного хабара, потерпілий був радий і цьому. Адже могло бути і гірше.

Фаїна Іван Тимофійович

Але, порівняно з німецькою, румунська окупація була дещо ліберальнішою. Румуни самі не знищували євреїв (передавали їх нацистам), утримувалися від застосування широкого політичного терору, дозволяли людям вільно торгувати. Лояльним і прихильним до своїх земляків був призначений румунами староста села Фаїна Іван Тимофійович. Керівник села не старався вислужитися перед румунами, але порядок в селі підтримував. У селі Зведенівці в період окупації працювала школа,

учнів заставляли вивчати «Закон Божий». Але учнів значно поменшало, бо діти не бажали вчити румунської мови. На свята люди не працювали. Румуни заставляли всіх ходити до церкви у сусідню Попелівку.

Але вже навесні 1943 року, коли радянські війська після Сталінграда почали масово вести наступ, румунська влада у нашій місцевості почала плановий грабіж населення та громгоспів (колгоспів).

Щоб максимально поживитися награбованим збіжжям, восени 1943 року румунські окупанти заборонили общинам сівбу озимих культур. Це був організований грабіж. Але існував ще й «неорганізований». Із архівів: «…2 червня 1943 р. о 10 год. вечора на вівцеферму с. Кічмань (Ярове) приїхала підвода з двома румунськими солдатами. За заявкою зав. фермою Ципінського А.Р. солдати зброєю розігнали сторожів і зав. фермою, забрали з собою 4 шт. баранів і поїхали дорогою Юліямпіль-Шпиків».

(ДАВО, ф.р. – 1417. оп. – 3, спр. 27, арк. 186).

В Зведенівці та Попелівці румунами були встановлені здирницькі натуральні податки:

«… а). Яйця.

Кожне господарство здає по 100 яєць.

б). Птиця.

Господарства, які мають 10 курей, здають 1 курку, від 11 до 20, (здають) 3 курки, від 21 до 25 – 6 курок, більше 25-и – 10 курок.

Господарства, які мають гуси і качки, здають по 2 гуски чи качки за кожні 10.

в). Молоко.

Сім'ї, які складаються з чоловіка і жінки, здають 300 літрів від корови у рік, сім'ї з дітьми – 150 літрів.

г). Овеча бринза.

Ті, хто мають вівці, здають по 8 кг бринзи за кожну вівцю.

д). Мед.

(вулик рамковий – 3 кг, примітивний – 1 кг).

е). М'ясо свиняче.

(за кожну зарізану свиню – суму вартості 5 кілограмів свинячого м'яса).

…Господарства, котрі не мають курей, зобов'язані купити і здати примарії 100 яєць.

…Невиконання …вважається економічним саботажем і карається відправленням у табір на роботу від 1 до 6 місяців».

Кількість та види податків постійно зростали. Вони непосильним тягарем лягали на плечі поневоленого населення.

За несплату податків передбачалося невідворотне покарання.

Повсюдно застосовувалися штрафи. Ними карали за найменшу «провину».

На 50 марок оштрафовувались громадяни, які, не виконавши плану молокоздачі, продали корову, на 20 марок – які не здали встановленої кількості яєць.

Внаслідок такої політики окупаційної адміністрації місцеве населення було доведене до голодного існування, про що свідчать документи:

«Пану претору Шпиківського району

від Зведенівської общини (*не пізніше лютого 1943 р.*)

Рапорт.

Доводимо до Вашого відома про те, що наша община перебуває в неблагополучному стані:

1. Саме тягло сильно вихудле через відсутність достатньої кількості зернокормів для коней.

(…)

3. Вихід на роботу членів общини дуже поганий, основною причиною тут є нестача хліба. По нашому селу 40% населення не має що їсти…

Староста села (підпис)

Сільагроном (підпис)

Шеф общини (підпис)»

(ДАВО, ф.р. – 1417, о. -3, спр. -9, арк. 196).

«16.4.1943 р.

Пану претору Шпиківської управи.

Прохання.

Через те, що в общині «Ізбинда» села Зведенівки нараховується 60% членів общини, які на сьогодні не мають що їсти і це позначається на виконанні сільськогосподарських робіт, просимо пана претора дати дозвіл на видачу їм кукурудзи в качанах у кількості 1730 кілограмів, яка є в общині із власного врожаю.

Шеф общини (підпис)

Рахівник (підпис)».

(ДАВО, ф.р. – 1417, о -3, спр. 27, арк. 116).

«8 вересня 1943 р.

Пане префект.

Я, нижче підписана Байдак Олена, жителька с.Рахни Шпиківського району, прошу задовольнити моє прохання – надайте матеріальну допомогу, так як я живу у дуже важкому становищі. Чоловік мій репресований і висланий у Сибір на каторжні роботи в 1937 р. Я залишилась з 5-а малими дітьми та старою матір'ю у найманій квартирі без всяких матеріальних засобів на існування…»

Та годі було сподіватися на допомогу.

У цей важкий час люди допомагали одні одним. Так і жило село. Пережили одну зиму, другу. А вже у 1943 році в селі появилися підпільники, які проводили агітаційну роботу проти окупантів, тримали зв'язок з партизанами.

Партизанськими шляхами

Уроки війни боротьба проти ворога велася і в його тилу. Зокрема, таку боротьбу вели народні месники, що звалися партизанами. Це було в 1943-1944 роках. В Зведенівці і в навколишніх селах діяли підпільники. Спочатку їх дії були стихійними, але з часом дії активізувалися. Вони слухали передачі по радіо і розповсюджували інформацію серед жителів, писали вручну листівки й розклеювали їх, збирали й переховували зброю.

Гречаний Іван Тарасович

Але не дрімали й окупанти. В Жмеринці влітку 1943 року німецька влада розкрила підпільну організацію «Радянські патріоти», розгромила підпільну друкарню, що випускала газету «Червоний партизан», редактором якої був Костянтин Гришин. Було арештовано 18 підпільників, що організовували підпільну роботу в Жмеринці й навколишніх районах, в тому числі й керівника Шаргородського підпілля Івана Гречаного. Усіх їх кинули до Тираспільської в'язниці. Усіх їх розстріляли. Почалися арешти підпільників й по селах.

У зоні, де знаходилися села Зведенівка і Попелівка, штаб румунської управи знаходився в селі Юрківка, а в Зведенівці хазяйнували два румуни, які відповідали за вивезення хліба та інших продуктів у Німеччину та Румунію, а також відповідали за порядок у селі, шукали серед місцевих людей зв'язкових та підпільників, що тримали зв'язок із місцевими партизанами. Румуни жорстоко карали тих, які всяко допомагали

партизанам. Старожили села й до сьогодні пам'ятають кого румуни катували. Серед них називають розстріляних окупантами жителів села: Іванькова Івана Григоровича, Свириду Дмитра Петровича. Неодноразово катували також Дідчика Івана, Гнатюка Степана, Барщука Дмитра, Каспришеного Філіпа, Опальницьку Ганну, Чорноморця Тодосія, Чиньбу та інших. А Барщука Йосипа змусили цілий день шукати граблями зброю в річці, били його весь час резиновими та дерев'яними палицями, щоб той сказав, де захована зброя для партизанів.

Нелегка доля випала і Дмитришеному Василю Тодосієвичу. Із спогадів старожительки села Наталії Тимофіївни Смагло дізнаємося, що місцевий юнак, комсомолець Дмитришен В.Т. був заарештований і запроваджений до Шпиківського концтабору за те, що Василь співчував, як здалося окупантам, діючим у навколишніх селах партизанам та за зв'язки із Шпиківським підпіллям.

Заарештували його у серпні 1943 року тоді, коли у нашому краї (Жмеринка, Шаргород, Копайгород, Джурин, Тульчин, Томашпіль, Шпиків та ін.) окупанти проводили масові аре-шти підпільників.

(Нагребецький А.Н., Конатківці – єдине село на планеті, Вінниця, 2016, сс.205-206).

Дивом Василя не запровадили до Тираспільської в'язниці, де розстріляли 18 жмеринських підпільників, де відбували покарання більше сотні підпільників з нашого краю, яких було засуджено на 25 років кожного. Не встигли. Уродженка села Сомик Ольга, яка тоді проживала у Левківцях, зібрала у своєму домі сякі-такі дорогоцінності, пішла до Шпикова і викупила Василя Дмитришеного із румунських лабет.

До приходу у наше село партизанів Василь переховувався у своєї тітки Ольги у Левківцях. А коли Левківці захопили партизани, комсомолець Дмитришен В.Т. влився у їхні ряди і боровся з окупантами. Після закінчення війни Василь повернувся в село і згодом очолював зведенівський колгосп.

Під час війни боїв на території Зведенівки і Попелівки не було, але партизани сюди навідувались, коли рухались маршем через сусідні села. Тримали тісний зв'язок із партизанами залишені владою жителі села Крикливий Мільон та Барщук Анастасія.

Керівники Вінницького партизанського з'єднання Михайло Владимиров та Яків Мельник. Лютий-березень 1944 р.

Вже взимку і навесні 1944 року в наших Шаргородських і Шпиківських краях перебувало рейдами два великих Вінницьких партизанських з'єднань під керівництвом Якова Мельника і Михайла Владимирова. Загальна чисельність яких становила біля трьох тисяч партизанів.

В середині січня місяця ці з'єднання взяли напрямок по районах Вінницької та Хмельницької областей. Вже в післявоєнні роки командир Вінницького партизанського з'єднання полковник Мельник Я.І. описав усі події тих років, усі шляхи, якими пройшло його з'єднання аж до останнього дня – 17 березня 1944 року. А його внук А.Добровольський недавно упорядкував і видав книгу «554 дня партизанской войны», яка вийшла у 2006 році у м. Москві. (До уваги читача окремі

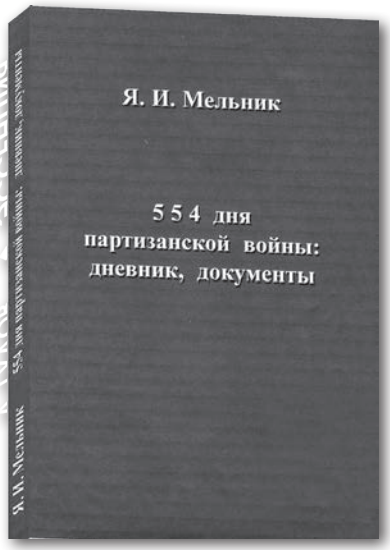

сторінки книги – щоденника Я. Мельника, які стосуються конкретно нашого шаргородського краю – А.Н.). Мовою оригіналу:

14 января

На рассвете перешли шоссе Винница – Могилев-Подольский. В 7.00, преодолев более 70 км, достигли села Левковцы, что в 4 км южнее г. Шпиков.

Днем к заставе Червоного отряда приблизилась автомашина противника. Наши бойцы ее подбили и взяли в плен 5 румын. На допросе пленные заявили, что прибыли в Украину за землей. Что ж, пришлось выделить им небольшой участок… Больше происшествий не было. Все отдыхали.

Напрямки рухів партизанських з'єднань Я.І. Мельника та М.І. Владимирова по території Шпиківського та Тульчинського районів у січні 1944 р.

15 января

Стоим в селе Левковцы. Ночью на шоссе Винница – Могилев-Подольский, в 2 км западнее г.Шпиков, сожжен мост длиной 7 м, а в 4 км западнее села Рахны-Лесовые сожжен и разрушен мост длинной 12 м. Ночью на железной дороге Вапнярка-Жмеринка, в 4 км от станции Рахны, пущен под откос воинский эшелон с живой силой противника. Разбит паровоз и 6 вагонов. Много убитых и раненых. Точное число установим через агентурную разведку. Ночью местное население разобрало все складированные в селе Левковцы зерновые культуры – более 10 000 пудов (овес оставили для наших лошадей) и теперь у всех хорошее настроение. Готовят бойцам еду на весь день. Сельські ребятишки ухаживают за нашими лошадьми – кормят овсом.

В 11.30 противник, численностью до батальона, повел наступление со стороны леса на село Левковцы. Червоный отряд принял бой. Когда отряд имени Хрущева зашел с тыла, противник побежал. Через какое-то время противник предпринял новое наступление, но, неся большие потери, вновь отступил. За этот день противник потерял 110 солдат и офицеров. Взято в плен 12 румын. Сожжено 7 автомашин. Трофеи: пулеметов – 6, автоматов – 2, винтовок – 19, пистолетов – 2, патронов – 6000, мин – 14, гранат – 5 и радиоприемник. Наши потери: убито 7 (в том числе командир группы политрук Григорьян, Мисняев и Кисель), ранено – 10.

Выполняя приказ Хрущева, создал сводный отряд под командированием Рудницкого и направил его на железную дорогу Жмеринка – Проскуров. В сводный отряд вошли подрывные группы – по одной из каждого отряда. Весь тол, который еще оставался, отдал им.

В 19.00 вышли на марш. Маршрут: село Левковцы, западнее села Сильница, северо-восточнее села Шура-Копиевская, восточнее села Журавлевка, западнее села Суворовское (прежнее название – Войтовка), лесом восточнее поселка

Вапнярки, западнее села Шарапановка, село Соколовка. Задача – достичь Бершадских лесов. Дорога была тяжелой из-за крутых холмов.

Далі шляхи партизанів пролягли через станцію Вапнярка, Крижопіль, Жабокрич, Рудниця, Бритавка. Потім загін повернув на Куренівку і назад на Тульчинщину і Шпиківщину.

30 января

В 4.00 достигли села Шура-Копиевская, что в 15 км западнее г. Тульчин. Местное население уже ждет Красную Армию, поэтому встретило нас хорошо. Все тут же бросились делить складированный немцами хлеб. Не успели мы и глазом моргнуть, как 20 000 пудов хлеба и более 500 голов скота были поделены жителями села.

В 18.00 до 50 немцев и румын повели наступление на заставу отряда имени Сталина. Партизаны ответили сильным огнем. Противник повернул влево, попал под не менее сильный огонь заставы отряда имени Хрущева и стал отходить. Обе заставы преследовали противника до станции Юрковка. Уничтожено 45 румын.

В 20.00 вышли на марш. Маршрут: село Шура-Копиевская, село Лука Жабокрическая (прежде село Лука Жабокрическая почти вплотную примыкало с севера к селу Сильница, теперь название одно – село Сильница), лес, что в 4 км севернее села Копиевка и в 10 км северо-западнее г. Тульчин. Дорога тяжелая – лошади еле тянут сани по грязи, а тут еще крутые подъемы и спуски. На окраине села Лука Жабокрическая гуляли свадьбу. Наши разведчики приехали к ним в дом и приказали музыкантам играть свадебный марш до тех пор, пока мы не переправимся через узкую плотину. Музыканты и гости, наверно, думали, что речь идет о десятке человек. Они и знать не знали, что в 200 метрах от них очень медленно переправляется 2000 человек. Движение задержалось на 4 часа, но музыка играла…

31 января

В 6.00 сосредоточились в лесу, что в 4 км севернее села Копиевка и в 10 км северо-западнее г.Тульчин. День прошел спокойно. Подготовили в лесу площадку для получения груза. Сообщил в УШПД координаты площадки и условные сигналы. Развели костры. В 23.00 появился самолет. Пролетел мимо и не вернулся. Ждали напрасно. Останемся здесь и на завтра. Может быть самолет прилетит? Разведка донесла, что крупных сил противника поблизости нет. Только отдельные посты жандармерии. По данным агентурной разведки, некий Савва Богатский прославился тем, что систематически отслеживает партизан и подпольщиков, и наводит на них оккупантов. Сам он родом из г. Шаргорода. Ездит верхом. Седло в кожухе. Надо бы поймать гада.

1 февраля 1944 г.

Стоим на том же месте. Противник усиленно ведет разведку нашего расположения. В 18.00 со стороны села Копиевка, у дома лесника, противник обстрелял заставу соединения имени Ленина из пулеметов и минометов. Наша застава не ответила. Противник прекратил стрельбу и отошел. Приказал жечь костры. Штабные бюрократы в УШПД, наверно, думают, что здесь такой же курорт, как в белорусских лесах – партизаны месяцами сидят на одном месте и ждут самолет. А у нас не лес, а лесостепь. И леса такие, что их можно палкой перебросить из конца в конец. В этих лесах и зайца, и козу видно, не то что 2000 человек с обозом! Сидеть можно только один день, не больше, и то, если очень повезет.

2 февраля

Костры жгли до 3.00. Самолет так и не прилетел. Одно мучение и больше ничего! В 3.00 разведка донесла, что крупные силы противника сосредоточились в селе Копиевка. Передислоцировались в лес, что в 3 км севернее села Лука Жабокрическая и в 7 км юго-восточнее г. Шпиков. В 12.00 противник повел наступление на заставу соединения имени Ленина.

Партизаны не дрогнули и выгнали противника из леса. Все отряды заняли оборону и стали ждать. 5 бронемашин и 5 танков курсировали по опушке леса, обстреливая наше расположение из пушек и пулеметов. Несколько раз небольшие группы немцев и румын пытались атаковать наши позиции. Но, попадая под сильный огонь, быстро отходили. Так продолжалось до 18.00. Разведка донесла, что противник окопался на возвышенности. К вечеру прибыл отряд Слюсаренко. До этого они выслали к нам на связь группу бойцов в количестве 15 человек. Вместо того, чтобы при приближении к заставе отряда «За Родину» выслать вперед одного человека, они двинулись к заставе цепью. Их приняли за полицаев и, подпустив поближе, открыли огонь. Два человека убиты, трое серьезно ранены. Подробно разобрался в том, что произошло и кто виноват.

В 20.00 вышли на марш. Задача: занять село Левковцы. Надо покормить бойцов и лошадей, и обогреться.

3 февраля

В 4.00 достигли села Левковцы, что в 4 км южнее г. Шпиков. Днем противник подтянул к лесу крупные силы и стал окапываться на возвышенности. Решил попытаться обмануть противника – уйти в обратном направлении. В 19.00, когда колонна уже была готова к маршу, начался артиллерийский и минометный обстрел села. Сильная распутица не позволила нам двигаться быстро. Кроме этого, соединение имени Ленина, которое располагалось в голове колонны и которое вел Владимиров, сбилось с заданного направления, и вся колонна свернула за ним в сторону противника… Может быть, благодаря тому, что ночь была темной, а может быть, противник решил пропустить нас в лес и там окружить, - все время, пока мы с большим трудом вытаскивали обоз из балки на бугор, а оттуда в лес, нас не обстреливали. Когда перетащили весь обоз в лес, прошло более 5 часов. Отряды перепутались. Подходя к шоссе Шпиков – Лука Жабокрическая,

попали под сильный пулеметный и минометный обстрел. Хорошо, что засада противника поторопилась открыть огонь раньше времени, и мы не понесли больших потерь, а то была бы из нас кровавая каша. Стали искать другую дорогу, но ее не было. Вокруг настолько глубокие канавы, что обоз не перетащить. Решил бросить весь обоз. Оставил только раненых.

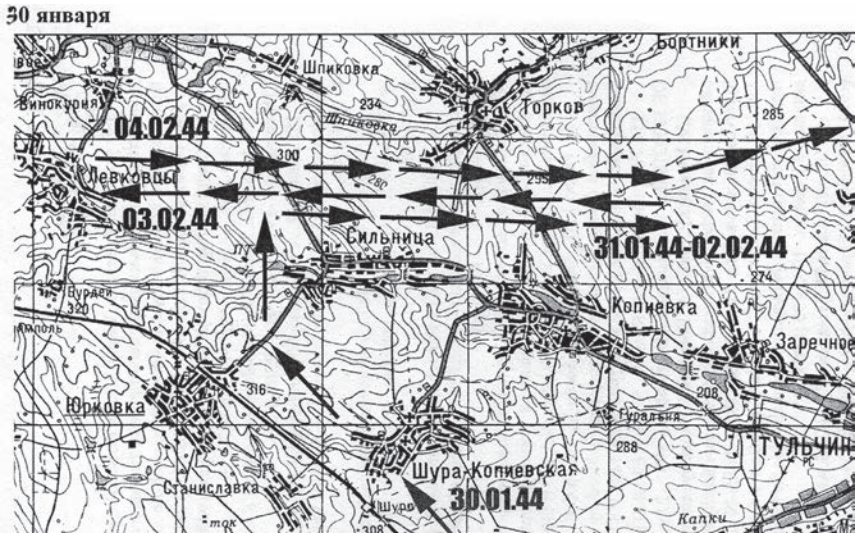

4 февраля

В 8.00 сосредоточились в лесу, что в 1 км севернее села Левковцы и в 3 км южнее г.Шпиков. В 10.00 появился самолет противника. Тут же противник начал артподготовку из пушек и полковых минометов. Приказал занять круговую оборону вдоль опушки леса со стороны г.Шпиков. После артподготовки противник повел наступление на оборону соединения имени Ленина. Атака была отбита с большими потерями для противника. Опять появился самолет-корректировщик. Он полетал-полетал и вдруг стал бомбить и обстреливать село Левковцы, в котором в это время находились немцы. Это означало, что противник пока не знал нашего расположения!

Снега не было, и мы были не так заметны на голой земле. Вскоре разведка донесла, что лес окружен четырьмя полками немцев, румын и казачков (власовцев). До вечера было еще далеко. Сначала противник все время атаковал только с одного направления, но уже к середине дня, когда подошедшие бронемашины и танки стали курсировать вдоль леса, преграждая нам выход, противник повел наступление сразу с трех сторон. План его был прост: погнать нас в северном направлении и взять в клещи возле села Юлиямполя. Боеприпасы у нас были на исходе. Приказал стрелять только с близкого расстояния. Каждая пуля должна убить врага. Артиллерия противника стала доставать обоз. Пришлось отвезти его подальше. До двух рот казачков повели наступление на оборону отряда имени Сталина с севера, со стороны г.Шпиков. Партизаны встретили их сильным огнем, и казачки откатились. Это доказывало, что отходить в северном направлении нельзя, так как именно там сосредоточенны крупные силы противника. Решил прорываться в восточном направлении. В том месте, где накануне нам была устроена засада. За день мы отразили 7 атак.

К вечеру бой утих. Мы наблюдали, как противник вывозит на машинах убитых и раненных. По нашим подсчетам их было до 100 человек. В 19.00 выступили на марш. Задача: вырваться из окружения и достичь села Шура, что в 6 км юго-восточнее г.Брацлав. Прорыв должны были обеспечить отряд имени Хрущева и отряд №5.

В 21.00 достигли шоссе Шпиков – Лука Жабокрическая. Стремительной атакой отряды прорыва сломили сопротивление крупного заслона противника и почти полностью его уничтожили. Видимо, противник предполагал, что мы можем прорвать кольцо окружения, в этом случае он рассчитывал остановить нас у шоссе Копиевка – Жабокрич (прежде село Жабокрич почти вплотную примыкало с юго-востока к селу Торков, теперь название одно – село Торков), вдоль которо-

го построил цепь окопов и пулеметных гнезд. Но сегодня нас здесь не ждали – заслон был снят, и мы благополучно достигли леса, что юго-восточнее села Жабокрич.

5 февраля

К рассвету достигли урочища Бортиновка, что в 3 км севернее села Тарасовка. Разведка донесла, что три дня назад через село Тарасовка прошли четыре полка немцев, румын и казачков (власовцев) на подавление партизан. Местные жители были очень удивлены, увидев нас живыми. Так подтвердилось, какими силами противник окружил нас в Левковском лесу в урочище Лысая Гора, что возле села Юлиямполя.

На наше счастье рассвет сопровождался сильным туманом. Решил воспользоваться этим и перейти шоссе Тульчин – Брацлав. К шоссе подошли в 2 км севернее села Тарасовка. Вся колонна устремилась под мост. Подводы с раненными не смогли преодолеть глубокий обрыв. Когда стали переправлять их через шоссе, туман неожиданно рассеялся, и мы увидели, что к нам приближаются три автомашины – одна легковая и две грузовых. Легковая проскочила, а две грузовых с девятью немцами мы уничтожили. Выставили заслоны и благополучно перенаправил обоз через шоссе. На пути в село Крищинцы встретили крестьян, шедших из леса. Они сообщили, что в село только что приехали 7 румынских жандармов. Наша разведка их догнала и уничтожила шестерых солдат и одного офицера. Трофеи: ручной пулемет и 6 винтовок.

В 12.00 достигли села Крищинцы, что в 6 км северо-восточнее г.Тульчин. Местное население встретило нас в целом гостеприимно. Особенно благодарили за убитого румынского офицера, который уже не в первый раз люто избивал мужиков. К сожалению, имели место недостойные выходки со стороны отдельных наших бойцов, но их удалось быстро нейтрализовать.

В 19.00 вышли на марш. Маршрут: село Крищинцы, лес, что севернее села Холодовка, с юга обойти село Михайловка,

село Васильевка. Путь был трудным. Распутица измотала людей и лошадей. Все устали.

Далі два партизанських з'єднань Я.Мельника і М.Владимирова направились у бік Ладижина, Тростянця, далі Китайгород, Заболотне, Антополь, Гнатков, Вила, Безводне, Моївка Чернівецького району, Сокіл, Скалопіль, Сліди, Тропова. Далі селами Шаргородського району: Конатківці, Івашківці, Руданське, Перепільчинці, Лука Мовчанська. Це було 18 лютого 1944р.

Наступні три неділі обидва партизанські з'єднання проводили рейди з боями по Барському краю. Партизанським рухом були охоплені Муровано-Куриловецький, Копайгородський райони. Далі знову Шаргородські села. Із сторінок щоденника Я.Мельника:

9 марта

В 20.00 вышли на марш. Маршрут: село Степанки, село Ивашковцы, село Конатковцы. В 24.00 достигли села Конатковцы, что в 8 км западнее райцентра Шаргород.

10 марта

Стоим в селе Конатковцы. Село большое и удобное для обороны. Разместились хорошо. В 7.00 противник, силой до батальёна, приблизился со стороны Лозовой к восточной окраине села и ударил по заставе отряда «За Родину». На помощь быстро пришли соседние заставы и остановили наступление противника, а удар с правого фланга отряда имени Сталина обратил противника в бегство.

Во время боя разведка донесла, что к селу Конатковцы подошло соединение имени Ленина. В село они не вошли, а остановились довольно далеко. И стали ждать окончания боя. После того, как бой закончился, я сообщил об этом Владимирову через связного, но он, видимо, опасаясь, что противник снова будет наступать, отвел соединение имеиа Ленина в лес,

что в одном километре юго-восточнее села Конатковцы. Такой маневр давал Владимирову еще и возможность соврать, что в случаи повторного наступления противника его соединение собиралось помочь нам, атакуя неприятеля с тыла.

Разведка донесла, что противник отошел в село Лозовая и ждет подкрепления. На поле боя осталось 115 трупов румынских солдат и офицеров. Трофеи: 6 пулеметных стволов, автомат,1 ПТР, много винтовок, 8 гранат, 85 пулеметных магазинов, 1000 патронов, а также обмундирование, шинели, одеяла. Наши потери: 5 убитых и 10 раненых.

В этом бою героически погиб начальник штаба отряда имени Сталина Иван Андреевич Шматок. Пленные показали, что нас атаковал 1-й батальон 22-го пехотного полка 8-й Королевской дивизии. Командование дивизии дислоцируется в поселке Черневцы, а полк – в селе Березовка, что в 4 км севернее поселка Черневцы.

До вечера противник так ничего и не предпринял.

В 19.00 вышли на марш. Маршрут: село Конатковцы, село Ивашковцы, село Руданское, село Перепильчинцы, село Гута-Молчанская, село Насиковка. Когда выходили из села, противник открыл минометный и артиллерийский огонь. Мины и снаряды рвались на окраине села и урона не принесли. А вот когда противник займет село, тогда населению не поздоровится…

Під час бою у Конатківцях загинуло 5 партизанів, 10 поранених. У цьому ж щоденнику Якова Мельника вказані конкретні імена і анкетні дані загиблих (мовою оригіналу):

«**Шматок Иван Андреевич**, лейтенант, начальник штаба отряда, родился в 1922 г. в селе Усок, Ямпольского района, Сумской обл., призван Ямпольским РВК, Сумской обл., убит 10.03.44 г. в селе Конатковцы, Шаргородского района, Винницкой обл., похоронен в селе Конатковцы, Шаргородского района. Винницкой обл., есть мать – Шматок Мелания Федоровна.

Коломиец Василий Иванович, младший лейтенант, командир отделения, родился в 1919 г, в селе Французское, Кодымского района. Одесской обл., призван Кодымским РВК, Одесской обл., убит 10.03.44 г. в селе Конатковцы, Шаргородского района, Винницкой обл., похоронен в селе Конатковцы, Шаргородского района, Винницкой обл., сведений о родственниках нет.

Подпорин Николай Иванович, старшина, родился в 1922 г. на хуторе Отрадин, Микояновского района, Курской обл., призван Микояновским РВК, Курской обл., убит 10.03.44 г. в селе Конатковцы, Шаргородского района, Винницкой обл.. похоронен в селе Конатковцы, Шаргородского района, Винницкой обл., сведений о родственниках нет.

Трухан Василий Арсентьевич, воинского звания не имел, боец, родился в 1925 г. в селе Никитовка, Ямпольского района. Сумской обл., призван Ямпольским РВК, Сумской обл., убит 10.03.44 г. в селе Конатковцы, Шаргородского района, Винницкой обл., похоронен в селе Конатковцы, Шаргородского района, Винницкой обл.. сведений о родственниках нет.

Шнайдер Петр, воинского звания не имел, командир отделения, родился в селе Владимировка, Емильчинского района, Житомирской обл., призван Емильчинским РВК, Житомирской обл., убит 10.03.44 г. в селе Конатковцы, Шаргородского района, Винницкой обл., похоронен в селе Конатковцы, Шаргородского района, Винницкой обл., сведений о родственниках нет.».

Ось така вона наша історія, хроніка визволення наших сіл. Часом чуєш від байдужих до подій війни людей, що начебто наше визволення проходило без боїв та жертв. А насправді ж усе виглядало по-іншому.

Вбитих партизанів місцеві селяни поховали з почестями на сільському кладовищі. Згодом, у 1958 році їх перепоховали у загальну братську могилу у Соснівці.

Щодо вбитих у бою під Конатківцями 115 румунських вояків, то у автора, а також у старожилів села і старожилів сусідніх сіл є сумніви щодо їх такої кількості. Вбитих румунів виявилося 12 чоловік. Мабуть, відбулася помилка при друкуванні книги – щоденника Якова Мельника.

Краєзнавець із Слободи-Шаргородської, нині покійний, Володимир Філімонович Мельник в свій час описував про поховрони 12 румунських солдатів, яких привезли румуни після бою у Конатківцях у Слободу-Шаргородську.

Ось як цю подію описував Володимир Філімонович Мельник, якому тоді було 17 років.

«…В кінці лютого і в березні 1944 року в Слободі-Шаргородській розквартирувався батальйон румунського полку для боротьби з партизанами, штаб якого був у Березівці. На околиці села вони поставили свої гармати і почали методичний обстріл навколишніх лісів Конатковець, Івашковець і Плебанівки. Але, мабуть, щоб тільки їх налякати, а не призвести до якихось втрат.

Дійсно, в Конатківцях на той час перебував великий партизанський загін чи бригада, і після обстрілу румунський підрозділ попрямував до Конатковець на їх знищення. Проте партизани їх випередили, і в долині за селом Будним зав'язався бій. Очевидців того бою не виявилось. Невідомо і про жертви партизанів. Відомо, і це я можу підтвердити особисто, що в тому бою було вбито 12 румунських солдат.

Партизанський загін того ж дня перебазувався в Сабаринський ліс, а вбитих своїх солдат, румуни привезли до Слобідської семирічної школи, де стояв штаб їхнього полку. Свої проблеми румуни вирішували самі, не залучаючи місцевих жителів.

Була, мабуть, середина березня 1944 року, снігу вже не було. Було дуже холодно і сиро без морозу, а значить з грязюкою по дорогах.

На другий чи третій день, румуни хоронили вбитих своїх солдатів. Це могли бачити тільки жителі Слободи обабіч

шосейної дороги, які стояли біля своїх воріт, бо всі інші жителі про це не знали.

Від старої «земської» школи витягнулась колона з дванадцяти «різнокаліберних» підвід – звичайні вози, полудрабки, гарби, навіть від гною, на яких лежало по домовині. Попереду, серединою дороги йшов румунський піп, а за ним колона з 12-ти возів. Замикав колону військовий загін з гвинтівками «на плече».

На околиці села, з правої сторони від Плебанівки, зразу за людськими огородами, вже були викопані ями, в яких і поховали непрошених чужинців. А попереду них, ще з 1941 року височіла могила з чотирма хрестами, під якими лежали чотири німецьких солдати.

Це був, по суті, єдиний в Шаргородському районі могильник, який завоювали непрошені вояки».

(В. Ф. Мельник, Мій любий край, моє Поділля, Вінниця, 2012, с.121.).

Із розповідей старожилів ми знаємо, як поводили себе окупанти, коли зустрічали непокору чи вороже ставлення до них. Це розстріли населення, спалені села, пограбування населення. Конатківці якраз і попали під таку немилість до окупантів. І хоч серед партизанів конатківських жителів ще не було, але село всяко допомагало партизанам. Румуни називали село партизанським. І, як і передбачав партизанський ватажок Я.Мельник «…Когда противник займет село, тогда населению не поздоровится…»

Так і трапилось. Коли партизани залишили село, сюди на слідуючий день прибули румуни. Жандарми почали зганяти жителів села до великого дерев'яного складу-магазину, біля церкви. Сюди попали чоловіки, жінки і навіть діти, як заручники. Всіх понад 150 чоловік. За непокору і допомогу партизанам того ж дня були **розстріляні** місцеві жителі села Митрофан Швидюк, Денис Богацький та Василь Погорецький. Що румуни задумали вчинити із зачиненими заручниками,

то можна тільки здогадуватись. До величезного приміщення з підвалом біля церкви, де вже цілу добу містилися зачинені конатківські люди, підвезли бензин в бідонах…

Але, дякувати Богу, все обійшлося мирно, якщо не враховувати трьох розстріляних селян. Через день якийсь румунський чиновник з Шаргородської претури дав вказівку випустити з полону конатківських жінок, а ще через день і чоловіків. Біди не сталося. Хто ж допоміг бідним селянам і спас їх від розправи?

Як розповідають старожили села, що цьому сприяв односельчанин Аркадій Очеретнюк – зять івашківського священика. Священика румуни поважали і він користувався авторитетом. Аркадій своїм проханням умовив тестя замовити добре слово за невинних людей, адже через кілька днів у наших селах були вже радянські солдати.

Партизанські з'єднання після бою в Конатківцях вирушили по маршруту Конатківці – Івашківці, Руданське, Перепільчинці, Гута Мовчанська, Насіківка. Далі мовою оригіналу Я.І. Мельника:

11 марта 1944г.

К утру благополучно достигли села Насиковка, что в 6 км севернее райцентра Шаргород. Хотел идти дальше, но разведка донесла, что впереди противник. Расположились в селе Насиковка двумя соединениями. Я со своим соединением занял восточную сторону села, а Владимиров – западную, по берегу речки Мурашка.

В 16.00. разведка донесла, что большая колонна немцев движется на заставы отрядов имени Сталина и Червоного. Отдал приказ занять оборону. Отряд имени Хрущева приказал пройти по лощине и ударить по противнику с правого фланга. Патроны беречь и стрелять только с близкого расстояния. Когда колонна стала приближаться, разведка донесла, что она состоит из угоняемых в Германию. Приказал окружить колонну. Отряды окружили ее с севера, запада

и юга, а разведка зашла с тыла – с востока. Во время начавшейся перестрелки пленные стали выхватывать винтовки у конвойных и расстреливать их. 34 немца были убиты сразу. 19 попавших в плен расстреляли после допроса. Всего уничтожили 53 немца. Трофеи: 60 винтовок, 650 патронов и много обмундирования.

Освободили 1100 человек, из которых 93 военнопленные, остальные – мирные жители из Хмельницкого и Литинского районов Винницкой области. Как они все радовались своему освобождению, кричали «ура!» в честь партизан, обнимались и целовались! Я призвал их взяться за оружие и гнать оккупантов с нашей священной советской земли. Все они, как один, ответили, что готовы драться до последней капли крови. Вперед вышел пожилой человек, лет шестидесяти, и, обратившись ко всем, сказал: «Вот стоит герой-старик, партизанский командир, который спас меня, тоже старика, от немецкой каторги. Я не пойду домой до тех пор, пока на нашей земле будут немцы. Я стар, но иду в партизаны, чтобы отомстить врагу!»

Из толпы вышел еще один старик, которого я сразу узнал. Он был из села Николаевка Литинского района Винницкой области. 6 января 1944г. мы с Бурченко остановились у него в хате, и по случаю сочельника он угощал нас кутьей и варениками. Он тоже меня узнал. Вышел вперед, но не мог от радости сказать ни слова. Подошел ко мне, обнял и заплакал… Общая радость не помешала нам выявить очередного шпиона. Им оказался переодетый немец, который шел вместе с колонной под видом пленного. Его тут же расстреляли. Для того, чтобы зачислить всех освобожденных в партизаны, разделить их между двумя соединениями, одеть, накормить и обогреть, пришлось задержаться в селе Насиковка еще на один день. Местному населению раздали более 20 000 пудов складированного оккупантами хлеба.

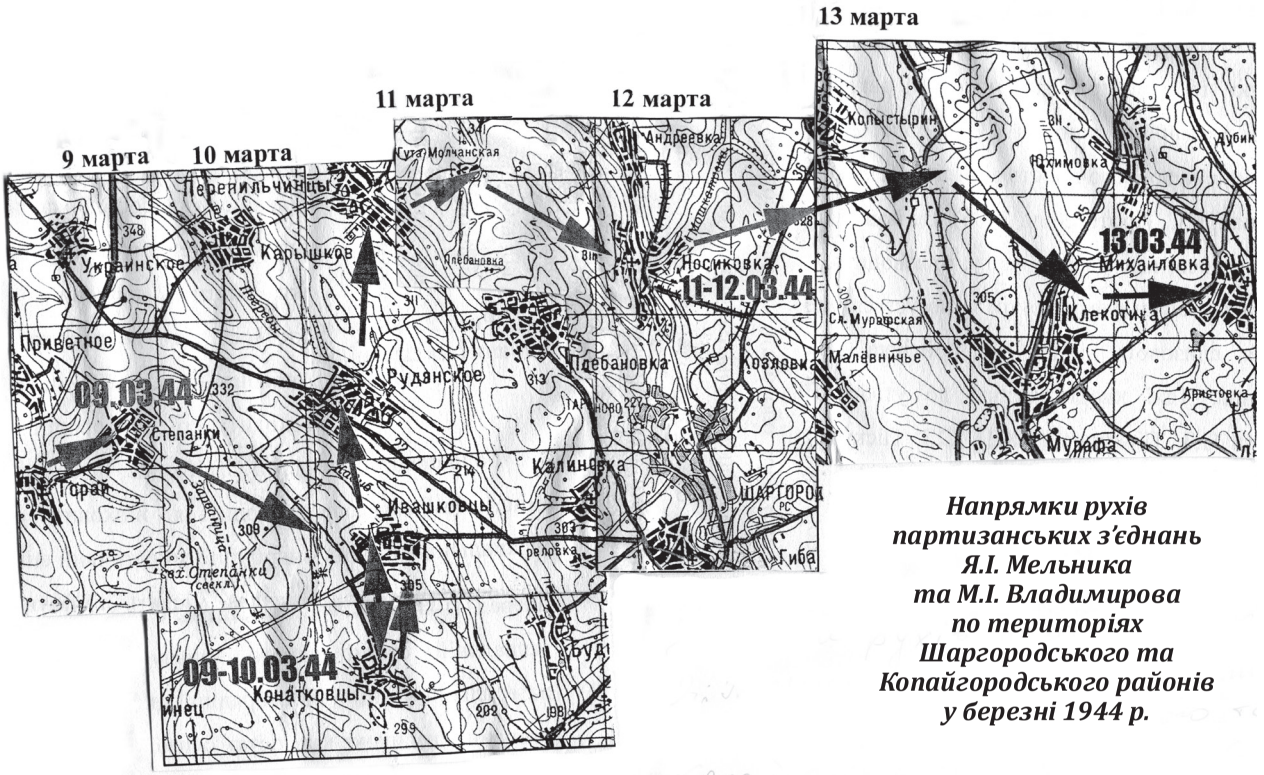

Напрямки рухів партизанських з'єднань Я.І. Мельника та М.І. Владимирова по територіях Шаргородського та Копайгородського районів у березні 1944 р.

12 марта 1944г.

Утром все началось с того, что отряд имени Молотова обстрелял колонну немцев, двигавшуюся на райцентр Шаргород. Немцы развернулись и приняли бой. Геройски погиб хороший командир отделения Федос Степанович Мячик (его не смогли вынести с поля боя). В это время румынская артиллерия, находившаяся в Шаргороде, открыла огонь по немцам. Немцы развернули свои пушки и ударили по румынам. Началась артиллерийская дуэль, продолжавшаяся до самого вечера. Мы с большим удовольствием наблюдали эту катавасию. Бить немцев с фланга я не рискнул, поскольку противник был до зубов вооружен и успел окопаться.

В 16.00 к селу Насиковка приблизилась немецкая разведка. Отряд «За Родину» подпустил ее поближе и полностью уничтожил. После этого немцы перенесли огонь своей артиллерии на село Насиковка, но особого урона не причинили.

В 19.00 вышли на марш. Маршрут: село Насиковка, минуя село Копыстырин, форсировать реку Мурафа в 2 км восточнее села Копыстырин, пройти северной окраиной села Клекотына (прежнее название - Заячевка), село Михайловка».

Два партизанські з'єднання під командуванням Я. Мельника і М.Владимирова у селі Насіківці поповнило свої ряди з числа звільнених полонених, а також із числа добровольців сіл Конатковець, Руданського, Перепільчинець, Насіківки, Плебанівки, Луки Мовчанської та інших сіл і вирушили далі. Мовою оригіналу:

13 марта

На рассвете достигли села Михайловка, что в 12 км западнее железнодорожной станции Рахны. Заняли восточную окраину. Приказал отряду имени Сталина разгромить железнодорожную станцию. Совместно с подошедшей разведкой соединения имени Ленина отряд имени Сталина уничтожил

небольшой гарнизон железнодорожной охраны (8 румын захватили в плен), взорвал один паровоз, а другой пустил на всех парах в направлении железнодорожной станции Ярошенка, разобрал полтора километра рельсов, сжег 3 цистерны керосина (80 тонн) и 2 цистерны патоки (56 тонн), сжег автодрезину, электромоторы в депо, уничтожил 1 км телефонно-телеграфной связи, взорвал водокачку и водонапорную башню.

13 марта 1944 г.

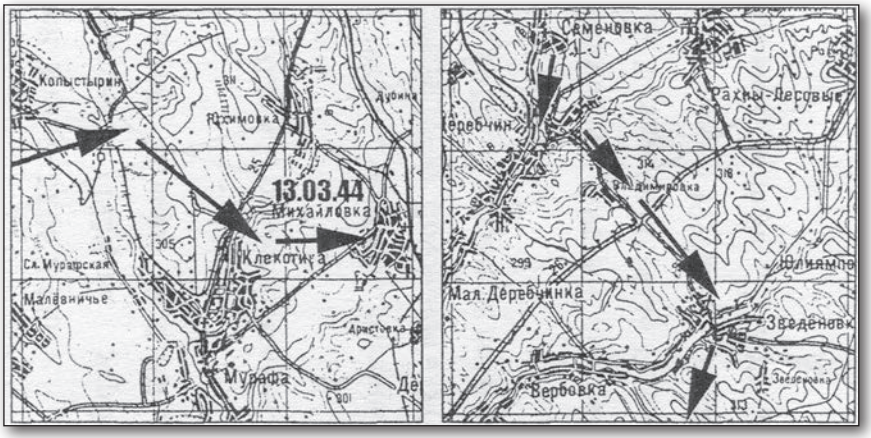

Местному населению раздали более 20 000 пудов складированного хлеба и более 290 тонн сахара. Идет мне навстречу старуха. Несет килограмм десять сахара. Спрашиваю: «Чего так мало взяла?» Отвечает: «Не хватает силенки». Мальчик лет двенадцати нес пуда два сахара, устал и остановился отдохнуть. Хочет идти дальше, а поднять мешок не может. Иду мимо. Он просит помочь ему закинуть мешок на плечи. Я поддал мешок и сказал: «Много набрал, не донесешь». Он отвечает: «Думал – мало, а оно – много!» Хлеб и сахар разбирали жители близлежащих сел.

В 16.00 поехали с Бурченко в баню на станцию. Хорошо побанились. После бани старик-банщик пригласил к себе в гости. Угостил обедом. Выпили по чарке самогона.

В 19.00 вышли на марш. Маршрут: село Михайловка, село Семеновка, село Деребчин, перейти шоссе Шпиков – Могилев-Подольский, село **Попелёвка, Зведеновка**, село Голынчинцы. По шоссе Шпиков – Могилев-Подольский курсировали два танка. Мы выждали момент и благополучно перешли шоссе.

14 марта

Утром достигли села Голынчинцы, что в 6 км восточнее поселка Джурин. Разведка донесла, что по всем дорогам автомашины и танки противника движутся на запад. Ни с чем вернулся Червоный отряд. Прошлой ночью я послал их в засаду на шоссе Шпиков – Могилев-Подольский. К шоссе они даже не смогли подойти. Проходящие колонны охранялись танками, и лес постоянно обстреливали из пулеметов.

Село Голынчинцы на карантине. Много больных тифом. Хотел перебраться в другое село, но оказалось, что там противник. Решил задержаться на один день.

Подрывная группа отряда имени Молотова в ночь на 9.03. на железной дороге Одесса – Жмеринка (на перегоне Жмеринка – Ярошенка) пустила под откос два эшелона противника. У первого, шедшего на Жмеринку, разбит паровоз и 7 вагонов с военной техникой, а у второго, шедшего на Одессу, разбит паровоз и 9 вагонов с военной техникой. Командир группы – Ковальский А.И., политрук – Жук А.В. Минировали – Ковальский А.И., Чернышевич, Агапов Н.И., Аполков. Охрана минеров – Жук А.В., Ерофеев, Охман Л.И., Луценко А.К.

В ночь на 13.03. группа отряда имени Сталина уничтожила телефонно-телеграфную связь противника на трех столбах вдоль шоссе Шпиков – Могилев-Подольский.

В тот же день разведка отряда имени Сталина напала на колонну немцев и румын. Убито 7 немецких солдат. Трофеи: пулемет, автомат, 4 винтовки, пистолет, 13 магазинов к пулемету, 6 магазинов к автомату, 180 автоматных патронов, 360 винтовочных патронов».

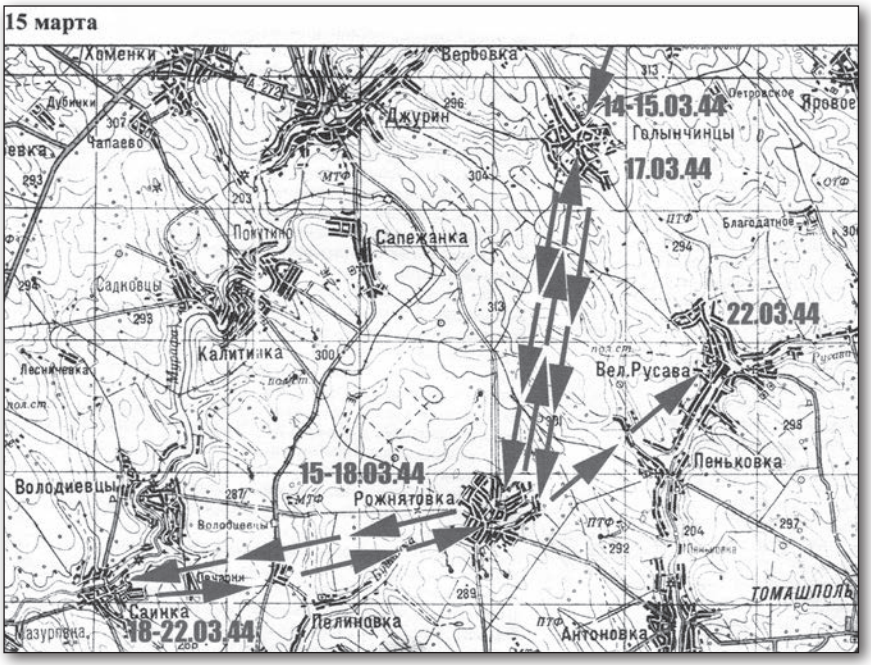

14-15-16 березня партизани двох з'єднань в загальній кількості понад 3000 чоловік вели запеклі бої за села Голинчинці, Рожнятівку, Саїнку, Велику Русаву.

Настало довгоочікуване 17 березня 1944 року.

Про останній день партизанської війни, яка закінчилась для них у Голинчинських лісах, Яків Іванович Мельник – командир Вінницького з'єднання у своєму щоденнику писав:

17 марта

Ночью подошли к селу Голынчинцы. Оказалось, что село занято немцами. Приказал трем отрядам выбить их. В ходе перестрелки убито 27 солдат и офицеров противника. Пленных – 8, из которых 2 – грузины. Однако, противник село не оставил. Приказал прекратить операцию и отойти на южную окраину леса, к высоте 313,0. Там находилась глубокая балка, в которой можно было скрыться.

На рассвете пришли в балку, что в 5 км севернее села Рожнятовка и в 1 км восточнее шоссе Джурин - Рожнятовка. Расположились и заняли круговую оборону.

В 11.00 разведка донесла, что с востока в нашем направлении движутся три колонны немцев. Приказал готовиться к бою. Но разведка ошиблась. Это были регулярные части Красной Армии! Долгожданная встреча! Начался митинг. Речи были короткие. То, о чем столько мечтали - произошло. Славили рабоче-крестьянскую Красную Армию и нашего вождя товарища Сталина.

После митинга приказал выйти на марш. Маршрут: высота 313,0, село Рожнятовка. Прибыли в село Рожнятовка и разместились в прежних хатах. К нам в гости на обед прибыли офицеры Красной Армии. Один из них - командир 3-й гвардейской дивизии полковник Конев. Серьезный мужик. Выпили за Победу.

В 19.00 пригласил к себе командир корпуса генерал-лейтенант Горячев. Поехал вместе с Бурченко. Владимировым и Нижником. Горячев попросил оказать ему помощь в захвате переправы через реку Днестр в г. Могилев-Подольский. Договорились, что мы выделим для проведения этой операции 210 человек. Вооружение: 10 пулеметов, 70 автоматов и 130 винтовок. Выступить они должны на рассвете.

Поужинали и собрались уезжать. Вышли к лошадям, и тут оказалось, что наших с Бурченко лошадей взяли себе Конев и его командир разведки и ускакали, а своих лошадей оставили нам. Что ж, не жалко. Пусть они теперь геройски воюют на наших лошадях!

Як ми бачимо із щоденника командира Вінницького партизанського з'єднання Якова Мельника, 17 березня 1944 року його велике партизанське з'єднання, перебуваючи з боями в районі села Голинчинці, зустрілось із передовими частинами Радянської армії, що наступали і влились в їх ряди.

Далі була дорога на Могилів.

Того довгоочікуваного 17 березня Зведенівка не спала. Ще з ночі з Голинчинець линули звуки розривів мін і снарядів, чути було автоматні черги. В той день побувала група партизанів і на хуторі, і в Зведенівці. А вже 18 березня через Зведенівку з Ярового проходили маршем радянські війська.

(Гальчак С.Д. Визволення Вінниччини… Вінниця, 2005. сс. 251, 286).

Карта визволення Вінниччини

В ці березневі болотні дні нашими селами йшли на захід одиноко чи групами німецькі солдати. Румуни уже всі повтікали з села разом із поліцаями. Зморені, обмоклі, кульгаві

німецькі вояки, часто опираючись на гвинтівку, як на палицю, вони заходили по селах до хат, щоб обігрітись, обсушитись та щось з'їсти.

Карта визволення Шаргородського р-ну

Прийшло довгождане і вистраждане визволення наших сіл від окупантів, здобуте дорогою ціною. У перші тижні після звільнення села від окупантів Джуринський і Шпиківський військові комісаріати разом з виконавчим органом села провів мобілізацію всіх чоловіків віком від 17 до 50 років. У селі залишилися лише пенсіонери, інваліди та хворі. Жінки і діти взяли на свої плечі і домашні турботи, і роботу в колгоспі.

Майже 500 чоловік сіл Зведенівки і Попелівки брали участь в боях Великої Вітчизняної війни. За всю війну на фронтах загинули 115 жителів с. Зведенівки і 110 жителів с. Попелівки.

Вдячні односельчани побудували на честь загиблих у роки Другої світової війни 1939-1945 рр. пам'ятник з викарбуваними на граніті іменами загиблих.

Списки
загиблих у роки Великої Вітчизняної війни
1941-1945 рр. по Зведенівській сільській раді
с. Зведенівка

Адамчук Іван Гаврилович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 04.11.1944 р. Похований м. Турда, Румунія.

Адамчук Іван Лук'янович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 12.11.1944 р. Похований в Угорщині.

Адамчук Михайло Іванович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Адамчук Пантелеймон Арсенович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 17.02.1942 р. Похований в с. Городецьке, Тверська обл.

Адамчук Степан Федорович, 1922 р., українець. Кадровий. Лейтенант. Загинув 09.09.1943 р.

Адамчук Франко Іванович, 1904 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 15.11.1944 р.

Бакус Андрій Вікентійович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 31.08.1944 р. Похований в Угорщині.

Бакус Дмитро Макарович, 1907 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 28.04.1945 р. Похований м. Трайзен, Австрія.

Бакус Іван Маркович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований а 1944 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Бакус Савелій Платонович, 1895 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 18.04.1945 р. Похований в м. Містепьбах, Австрія.

Барщук Григорій Антонович. 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в1944 р. Рядовий. Загинув 05.09.1944 р. Похований в с. Паланка, Румунія.

Барщук Григорій Іванович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 22.01.45. Похований в Чехо-Словаччині.

Бегус Іван Лук'янович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 20.09.1941 р.

Берегулько Денис Михайлович, 1904 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 25.04.1945. Похований в с. Грабине, Чехо-Словаччина.

Бунза Дмитро Юхимович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 26.09.1944 р. Похований в Румунія.

Волошин Михайло Захарович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Помер від ран 08.05.1945 р. Похований в х. Павасари, Латвія.

Волошин Михайло Петрович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 30.08.1944 р. Похований в с.Ойтоз, Угорщина.

Гарбар Іван Максимович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 30.11.1941 р.

Гармідер Іван Тимофійович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Гармідер Микола Тимофійович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 27.09.1944 р. Похований в с. Іроровиса, Югославія.

Гнатюк Григорій Іванович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 12.04.1945 р. Похований в м. Відень, Австрія.

Гнатюк Данило Дмитрович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Гнатюк Дмитро Юхимович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований 1944 р. Рядовий. Загинув 03.05.1945 р. Похований в с. Речковице, Чехо-Словаччина.

Гнатюк Максим Юхимович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 15.04.1945 р.

Гнатюк Олександр Васильович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Гнатюк Петро Іванович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Гнатюк Сергій Іванович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 30.12.1944 р.

Гнатюк Тихон Васильович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в грудні 1944 р.

Гончар Адам Миколайович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 26.11.1944 р. Похований в Угорщині.

Гончар Микола Станіславович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Сержант. Загинув 1944 р. Похований в Угорщині.

Гончар Микола Франкович, 1904 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 21.10.1944 р.

Гончарук Микола Юхимович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 07.10.1944 р. Похований в с. Жадань, Угорщина.

Дибчук Дмитро Сергійович, 1901 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 24.11.1944 р. Похований в Угорщині.

Дибчук Іван Йосипович, 1898 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у квітні 1945 р.

Дибчук Микола Юхимович, 1920 р. українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 05.10.1944 р. Похований в м. Аюд, Румунія.

Дибчук Юхим Сергійович, 1898 р., українець, селянии. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 13.11.1944 р. Похований в Угорщині.

Дідун Василь Михайлович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 02.11.1944 р. Похований в с. Успари, Угорщина.

Дмитришин Іван Севастянович, 1913 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у травні 1944 р.

Довгань Петро Григорович, 1904 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у 1945 р.

Довгань Петро Семенович, 1901 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у травні 1945 р.

Задерей Андрій Данилович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Молдові.

Задерей Андрій Іванович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 15.07.1944 р. Похований в м. Хирлеу, Румунія.

Задерей Дмитро Омелянович, 1918 р., українець, вчитель. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у 1943 р.

Задерей Іван Максимович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у вересні 1944 р. Похований в Угорщині.

Задерей Іван Омелянович, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 20.09.1944 р. Похований в с. Пояна, Румунія.

Задерей Павло Олексійович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Пропав безвісти.

Їжаківський Антон Михайлович, українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран 25.03.1945 р. Похований в Румунія.

Калина Петро Володимирович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 10.01.1943 р.

Каспришин Іван Володимирович, 1911 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у 1944 р. Похований в Молдові.

Коваль Арсен Сидорович, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у вересні 1944 р.

Криворучко Іван Павлович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Молодший сержант. Загинув 21.01.1945 р. Похований в Польщі.

Крикливий Володимир Омелянович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Старший сержант. Загинув 28.08.1943 р. Похований в ст. Ренки, Харківська обл.

Куций Іван Павлович, 1904 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у вересні 1944 р.

Кучинський Адольф Миколайович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у травні 1944 р.

Кучинський Леонід Миколайович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у грудні 1944 р.

Кучинський Микола Михайлович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 23.01.1945 р. Похований в Східна Пруссія.

Липівський Адольф Франкович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Липівський Григорій Федорович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 07.04.1945 р. Похований в Чехо-Словаччині.

Липівський Іван Михайлович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 15.01.1945 р. Похований в с. Лиценце, Чехо-Словаччина.

Липівський Іван Федорович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 10.08.1941 р.

Липівський Микола Іванович, 1913 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 24.04.1944 р. Похований в с. Мунтені, Румунія.

Липівський Павло Йосипович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 26.08.1944 р. Похований в м.Хущі, Румунія.

Липівський Франко Михайлович, 1910 р., українець, службовець. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 27.08.1944 р. Похований в м. Нямц, Румунія.

Малай Степан Павлович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 24.11.1944 р.

Мельничук Гаврило Євсевійович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Мельничук Іван Омелянович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 03.09.1944 р. Похований в с.Філіаші, Румунія.

Мельничук Олександр Сергійович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Сержант. Загинув 1944 р. Похований в Угорщині.

Мельничук Тодос Авксентійович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 18.02.1945 р. Похований в с.Диниєне, Угорщина.

Мельничук Федір Іванович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у травні 1944 р.

Мельничук Федір Якович, 1897 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у травні 1944 р.

Молодушний Андрій Миколайович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 29.09.1944 р.

Молодушний Олександр Миколайович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 29.09.1944 р.

Мудрий Антон Миколайович, 1907 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 05.09.1944 р. Похований в Румунії.

Мудрий Іван Ілліч, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у грудні 1944 р.

Мудрий Михайло Филимонович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований 1941 р. Рядовий. Загинув у травні 1944 р.

Мудрий Сергій Іванович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 19.10.1944 р. Похований в Східній Пруссії.

Навертюк Євстахій Петрович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 27.01.1945 р. Похований в с. Верб, Угорщина.

Навертюк Іван Гелійович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 25.09.1944 р.

Навертюк Іван Ілліч, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Навертюк Іван Ісакович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1945 р. Похований в Східній Пруссії.

Навертюк Ілля Порфирович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у 1945 р.

Навертюк Яким Порфирович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Невський Віктор Вікторович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в м. Санкт-Петербург.

Оленюк Василь Степанович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 16.01.1945 р.

Оленюк Іван Васильович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у травні 1944 р.

Оленюк Іван Якимович, 1911 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Оленюк Петро Якимович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув ц червні 1944 р.

Олійник Василь Степанович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 16.01.1945 р. Похований в Східній Пруссії.

Опальницький Григорій Іванович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у вересні 1941 р.

Парандій Гаврило Михайлович, 1905 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 23.10.1944 р. Похований в Угорщині.

Парандій Іван Назарович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 24.09.1941 р.

Патула Іван Сергійович, 1916 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 26.08.1944 р. Похований в м. Нямц, Румунія.

Петрашенко Феодосій Іванович, 1897 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в липні 1944 р.

Садовий Максим Павлович, 1909 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 11.02.1945 р. Похований в Угорщині.

Сауляк Іван Володимирович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 23.09.1944 р.

Свирида Андрій Никифорович, 1904 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 13.01.1945 р. Похований в Угорщині.

Свирида Іван Кіндратович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1940 р. Рядовий. Помер від ран 17.12.1944 р. Похований в Румунії.

Свирида Олександр Кіндратович, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Сержант. Загинув 14.10.1944 р. Похований в Угорщині.

Свирида Олександр Миколайович, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 13.01.1945 р. Похований в с. Пенір, Угорщина.

Свирида Петро Кіндратович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у вересні 1944 р.

Семенюк Микола Федорович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 14.11.1944 р. Похований в с.Верешетьхаза, Угорщина.

Столяр Іван Іванович, 1909 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у вересні 1941 р.

Стріхар Сигізмунд Якович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Стройний Іван Лаврентійович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у травні 1944 р.

Стьопін Артем Филимонович, 1915 р., українець. Мобілізований в 1941 р. Дніпропетровським МВК. Рядовий. Загинув у травні 1944 р.

Сулима Іван Григорович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 17.09.1944 р. Похований в м. Совата, Румунія.

Тейзіс Григорій Афанасійович, 1899 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 26.07.1944 р. Похований в с. Вороняки, Золочівський р-н, Львівська обл.

Терещук Дмитро Филимонович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 18.10.1944 р. Похований в Східній Пруссії.

Чиньба Архип Васильович, 1898 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 08.04.1945 р. Похований в Угорщині.

Швець Адольф Маркович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 04.12.1944 р. Похований в м. Сіксо, Угорщина.

Шевчук Дмитро Захарович, 1917 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 10.08.1941 р.

Шепіцький Григорій Панкратійович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 25.10.1944 р. Похований в Східній Пруссії.

Шепіцький Іван Панкратійович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Яковлев Григорій Лук'янович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 06.10.1944 р. Похований в м. Аюд, Румунія.

Яськов Микола Володимирович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 19.09.1944 р. Похований в м. Тиргу, Румунія.

с. Попелівка

Адамчук Адольф Тимофійович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований 1944 р. Рядовий. Загинув у 1945 р.

Адамчук Іван Карлович, 1907 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 06.10.1944 р. Похований в м. Турда, Румунія.

Адамчук Іван Павлович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 29.07.1944 р.

Адамчук Михайло Тимофійович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у 1945 р.

Адамчук Петро Іванович, 1922 р., українець. Кадровий. Лейтенант. Загинув 09.09.1943 р.

Андріяшин Антон Григорович, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в с. Корей, Румунія.

Антонюк Василь Авксентійович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 16.11.1944 р. Похований в м.Тиса, Угорщина.

Антонюк Василь Григорович, 1898 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 07.09.1944 р. Похований в Угорщині.

Антонюк Костянтин Макарович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Пропав безвісти.

Антонюк Максим Авксентійович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Бакус Євстахій Семенович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 р.

Безпалько Дмитро Порфирович, 1907 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у вересні 1941 р.

Безпалько Іван Порфирович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 01.10.1944 р.

Безпалько Ярема Юхимович, 1917 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 22.02.1943 р.

Березовський Петро Прокопович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 09.08.1944 р. Похований в Румунії.

Бобик Іван Арсенович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 02.10.1944 р. Похований в с-ще Кебент, Угорщина.

Бобик Іван Гаврилович, 1923 р., українець. Мобілізований в 1941 р. Бакинським МВК, Азербайджан. Рядовий. Пропав безвісти.

Бобик Павло Арсенович, 1921 р., українець. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 06.07.1943 р.

Браславський Іван Тимофійович, 1904 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Браславський Іван Францович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Браславський Степан Іванович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Молодший сержант. Загинув у червні 1944 р.

Браславський Феодосій Якович, 1911 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 14.07.1941 р.

Браславський Ярема Якимович, 1911 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 12.11.1944 р.

Вітюк Іван Павлович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 24.04.1944 р.

Волошин Василь Іванович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Старший сержант. Загинув у листопаді 1944 р.

Волошин Пилип Іванович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 01.09.1944 р.

Гнатюк Сергій Іванович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Сержант. Загинув у грудні 1944 р.

Грубий Каспро Станіславович, 1895 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у травні 1944 р.

Гуленко Іван Павлович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 14.07.1941 р.

Гура Микола Михайлович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 12.10.1941 р.

Деревлюк Афанасій Максимович, 1899 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Дмитришин Василь Григорович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 16.11.1944 р.

Дмитришин Іван Дмитрович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Дмитришин Кирило Трифонович, 1898 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 19.12.1944 р. Похований в с.Педаяра, Чехо-Словаччина.

Дмитришин Пилип Мойсейович, 1897 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у вересні 1941 р.

Дмитришин Степан Васильович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 14.07.1941 р.

Дмитришин Тодос Захарович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 р.

Довгань Григорій Тимофійович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран 06.10.1944 р. Похований в с. Кашва, Румунія.

Довгань Петро Григорович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у травні 1944 р. Похований в Румунії.

Довгань Степан Лаврентійович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 04.07.1944 р. Похований в с. Строешті, Румунія.

Довгань Степан Семенович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 р.

Задерей Іван Федорович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у вересні 1944 р.

Задорожний Станіслав Йосипович, 1909 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран 09.01.1945 р. Похований в с.Шалвапольфалва, Угорщина.

Залозний Олексій Семенович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Помер від ран 28.05.1945 р. Похований в м.Інстербург, Східна Пруссія.

Замірок Василь Андрійович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 02.10.1944 р. Похований в с. Петеля, Румунія.

Замірок Іван Іларіонович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 10.05.1945 р. Похований в с.Братинова, Чехо-Словаччина.

Зарічняк Дмитро Іванович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 20.09.1944 р. Похований в Румунії.

Зарічняк Іван Антонович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Зарічняк Іван Дмитрович, 1916 р., українець. Мобілізований в 1941 р. Московським МВК. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Зарічняк Іван Онуфрійович, 1927 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у квітні 1945 р.

Зарічняк Іван Федорович, 1927 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Зарічняк Іван Якимович, 1896 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у липні 1944 р.

Зарічняк Михайло Федорович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 16.11.1944 р. Похований в Югославії.

Зарічняк Степан Дмитрович, 1912 р.. українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 21.11.1944 р. Похований в Румунії.

Здищук Дмитро Михайлович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у грудні 1944 р.

Каспришин Іван Іванович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Каспрук Іван Іванович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у липні 1944 р.

Клепацький Іван Іванович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у липні 1944 р.

Коваль Антон Микитович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран 19.02.1945 р. Похований в с.Митна, Чехо-Словаччина.

Кривий Михайло Онуфрійович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 14.09.1944 р.

Крикливий Михайло Артемович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 02.10.1944 р.

Крикливий Петро Омелянович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 03.09.1944 р.

Кукурудза Іван Дмитрович, 1909 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у вересні 1941 р.

Кукурудза Мойсей Арсенович, 1911 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у вересні 1944 р.

Липівський Володимир Миколайович, 1901 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у 1943 р.

Липівський Євстахій Франкович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р. Похований в Румунії.

Липівський Іван Тихонович, 1909 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 14.07.1941 р.

Мельничук Іван Павлович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 17.04.1945 р. Похований в с. Байпоповар, Австрія.

Мотузок Іван Йосипович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Набуранний Андрій Омелянович, 1894 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Набуранний Антін Юхимович, 1896 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 28.08.1944 р. Похований в Румунії.

Набуранний Іван Григорович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Нагірняк Петро Іванович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Олійник Мойсей Григорович. 1909 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 14.07.1941 р.

Опальницький Іван Пилипович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 17.01.1944 р.

Опальницький Михайло Йосипович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 10.11.1944 р.

Опальницький Олександр Федорович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 21.10.1944 р. Похований в м.Пільнелен, Східна Пруссія.

Парандій Григорій Максимович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 27.03.1942 р. Похований в с.Рубіжне, Вовчанський р-н, Харківська обл.

Петрашенко Павло Денисович, 1904 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в грудні 1941 р. Похований в с.Слобода, Воронезька обл.

Побережний Тихін Павлович, 1905 р., с.Бродецьке, Козятинський р-н, українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у 1941 р.

Подолян Павло Миронович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 08.07.1942 р. Похований в м. Ростов-на-Дону.

Почвірний Іван Омелянович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Єфрейтор. Загинув 20.02.1945 р. Похований в с. Дармотки, Чехо-Словаччина.

Регуш Сава Платонович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран у грудні 1944 р. Похований в м. Пояна, Румунія.

Сауляк Іван Володимирович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 24.07.1944 р. Похований в м.Пояна, Румунія.

Свирида Василь Никифорович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у вересні 1941 р.

Свирида Іван Володимирович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 23.09.1944 р. Похований в с.Пояна, Румунія.

Свирида Карпо Гаврилович, 1911 р., українець. Мобілізований з 1941 р. Рядовий. Пропав безвісти.

Свирида Семен Володимирович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Свирида Степан Семенович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран 18.01.1945 р. Похований в с.Святий Крал, Чехо-Словаччина.

Собчук Іван Володимирович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 20.08.1944 р. Похований в м.Ясси, Румунія.

Собчук Степан Филимонович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у вересні 1941 р.

Столяр Іван Йосипович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 14.11.1944 р.

Сулима Іван Купріянович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Молодший сержант. Загинув 11.04.1945 р. Похований в с. Проттес, Австрія.

Сулима Іван Сидорович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 04.09.1944 р. Похований в м. Ясси, Румунія.

Фігура Василь Сидорович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 20.09.1944 р. Похований у Варшавському воєводстві, Польща.

Фігура Микола Сидорович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 14.09.1944 р. Похований в Румунії.

Фурман Григорій Данилович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Фурман Іван Данилович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Футорняк Захар Іванович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 11.02.1945 р. Похований в М.Будапешт, Угорщина.

Футорняк Степан Андронович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 р.

Шевчук Лаврентій Григорович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Шепіцький Григорій Маркович, 1898 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у травні 1944 р.

Шепіцький Олексій Леонтійович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 17.08.1944 р. Похований в с.Воля Нелецька, Краківське в-во, Польща.

Шпак Григорій Максимович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 р.

Шпак Павло Миколайович, 1915 р., українець. Мобілізований в 1941 р. Карагандинським МВК, Казахстан. Рядовий. Пропав безвісти.

Шпак Яким Семенович, 1902 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у 1944 р.

Ющишин Архип Фадейович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Ющишин Григорій Никифорович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у червні 1944 р.

Ющишин Іван Никифорович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Пропав безвісти.

Ющишин Микола Фадейович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 20.09.1944 р. Похований в Румунії.

Вічна пам'ять героям!

Дорого, дуже дорого дістався День Перемоги жителям сіл Зведенівки і Попелівки. Двісті двадцять п'ять чоловіків віддали своє життя за свободу і незалежність країни рад та країн Європи.

Нам відомі місця поховань лише частини загиблих наших односельців. Але ознайомлення з географією поховань навіть невеликої частини загиблих – вражає. Священний прах наших хоробрих земляків покоїться, окрім України, на території теперішніх країн Європи: Румунії, Угорщини, Чехословаччини, Австрії, Югославії, Польщі, Німеччини, Росії, країн Прибалтики.

Немає сумніву, якби були дані про місця поховань всіх фронтовиків із Зведенівки, перелік країн, народи яких наші земляки визволяли від німецько-фашистського рабства, значно збільшився б. На жаль, могили багатьох наших солдатів й досі невідомі.

Але відомо, що основна маса загиблих наших односельчан покоїться у Румунії та Угорщині. Це ті солдати, які були покликані до армії, не з своєї вини, пізніше – у березні-травні 1944 року. Часто не озброєні, не обізнані у військовій справі, ці люди ставали явним гарматним м'ясом, а Україна – великим плацдармом з живим матеріалом. Це є ще одним доказом того, як радянська влада цінувала життя своїх людей.

Проста статистика про загиблих односельчан показує, що гинули чоловіки за віком:

від 40 до 50 років – 15 чол.;
від 30 до 40 років – 59 чол.;
від 23 до 30 років – 84 чол.;
від 20 до 22 років – 41 чол.;
дев'ятнадцятирічних – 9 чол.;
вісімнадцятирічних – 6 чол. і навіть двоє сімнадцятирічних попелівських юнаків. Це Зарічняк Іван Онуфрійович і Зарічняк Іван Федорович.

Слава Героям і вічна їм пам'ять!

Гнатюк Данило Дмитрович

Гармідер Микола

Адамчук Михайло Іванович

Бакус Дмитро Макарович

Свирида Іван Кіндратович

Гнатюк Володимир Гнатович

Оленюк Іван Васильович

Мельничук Федір

Оленюк Іван Якимович

Антонюк Василь

Мельничук Павло Петрович

Фігура Миколо Сидорович

Невський Віктор Франкович

Липівський Іван Михайлович

Липівський Іван Федорович

Волошин Михайло

Липівський Франко Михайлович

Шепіцький Олекса Леонтійович

Задерей Дмитро Омельянович

Задерей Іван

Столяр Іван Іванович

Гнатюк Сильвестр

Замірок Іван Іларіонович

Барищук Григорій Іванович

Мудрий Іван Ілліч

Адамчук Іван

Крикливий Володимир Омельянович

Дибчук Дмитро Сергійович

Олійник Василь Степанович

Оленюк Іван Васильович

Мудрий Михайло Филимонович

Гнатюк Петро Іванович

Гнатюк Максим

Мельничук Тодосій Аксентійович

Свирида Олександр Кіндратович

Адамчук Степан Федорович

Свирида Петро Кіндратович

Адамчук Пантелеймон Арсенович

Зарічняк Михайло Федорович

Гнатюк Дмитро Дмитрович

Гнатюк Максим Аксентійович

Їжаковський Алтін Михайлович

Ющишен Микола Фадейович

Безпалько Дмитро

* * *

Пам'ять! Ніщо в житті так довго не живе, як пам'ять. Тим більше про тих, хто боронив рідну землю в грізні роки, хто віддав своє життя, сили і здоров'я за наше мирне сьогоденна. 225 солдатів-односельчан не повернулися до рідних домівок, бо назавжди знайшли вічний спокій на полях запеклих боїв, визволяючи від фашистської чуми і свої, і чужі землі.

В приміщенні Зведенівської СЗШ І-ІІ ст. в пам'ять і шану про загиблих воїнів-односельчан оформлено куточок «Ніхто не забутий, ніщо не забуто».

Ми, теперішнє покоління, повинні пам'ятати про їх подвиг. Про подвиг тих, хто не повернувся з полів битв, залишивши там свої найкращі роки, своє життя, здоров'я і сили. Повинні пам'ятати, що вони поряд з нами – учасники бойових дій Другої світової війни, солдатські матері і вдови, які не дочекалися своїх чоловіків, синів, отримавши короткі листи співчуття або похоронки.

Скільки б не минуло років, не забудемо ніколи якою ціною заплатив наш народ за Перемогу. І хай ніколи не втихають дзвони пам'яті. Бо для всіх нас є святим усе, що пов'язане з героїчним подвигом народу.

Після весни 1944 року настали важкі післявоєнні дні і тижні. Війна ще тривала, до повної перемоги ще було далеко. Ще звучали розриви авіабомб та снарядів з боку Дністра, де ще йшли запеклі бої, а в Зведенівці уже приступили до сівби та до відновлення занедбаного колективного господарства.

На полях доводилось працювати кіньми, коровами та примітивним уцілілим інвентарем, який залишився від окупації. Основна трудова ноша 1944 -1946 років лягла на плечі жінок, дітей і стареньких людей.

Тяжкість війни відчувалася ще багато років. Запущеність полів, відсутність тракторів, машин, коней відбивалася на урожайності – 6–9 ц з 1 гектара, – такі були врожаї зернових культур.

А саме основне: не вистачало чоловічої сили, адже з війни не повернулися молоді, роботящі наші односельці. Але згодом скалічені, на протезах, з осколками в тілі, з незаживаючими ранами в село повернулись живі, щоб жити.

Список учасників Другої світової війни 1939-1945 рр., жителів Зведенівки і Попелівки, які воювали та повернулися з фронту

№ з/п	Прізвище, ім'я по батькові	Рік народження	Рік смерті
1.	Адамчук Василь Сафронович	1912	1996
2.	Адамчук Гаврило Аксентійович	1908	1975
3.	Адамчук Іван Сафронович	1915	1980
4.	Адамчук Пилип Йосипович	1925	1986
5.	Адамчук Степан Іванович	1925	1984
6.	Адамчук Янко Лук'янович	1918	1965
7.	Андріяшен Петро Васильович	1905	1965
8.	Антонюк Андрій Васильович	1926	1997
9.	Антонюк Іван Максимович	1922	1963
10.	Багранюк Артем Дем'янович	1910	1989
11.	Бакус Іван Трифонович	1929	1988
12.	Бакус Михайло Семенович	1925	2007
13.	Барщук Іван Іванович	1920	1980
14.	Барщук Петро Данилович	1919	1994
15.	Барщук Іван Олексійович	1920	1972
16.	Барщук Яким Данилович	1915	1991
17.	Баць Іван Денисович	1918	1985
18.	Безпалько Василь Тимофійович	1912	1993
19.	Безпалько Гнат	1918	1969
20.	Безпалько Дмитро Олександрович	1923	1990
21.	Берегулько Афанасій Володимирович	1900	1978
22.	Берегулько Іван Семенович	1928	2014
23.	Берегулько Григорій Володимирович	1908	1997
24.	Берегулько Степан Франкович	1924	1955
25.	Безпалько Павло Юхимович	1909	1992
26.	Берегулько Яків Іванович	1923	1980

27.	Бобик Корній	1902	1979
28.	Брацлавський Іван Павлович	1921	1994
29.	Брацлавський Петро Михайлович	1907	1992
30.	Брацлавський Тодосій Якимович	1911	1969
31.	Брацлавський Дмитро Трофимович	1906	1985
32.	Боднарчук Фома Петрович	1906	1984
33.	Винокур Василь Олександрович	1915	1993
34.	Волошен Іван Захарович	1917	1964
35.	Волошин Іван Тимофійович	1892	1969
36.	Волошин Петро Гаврилович	1900	1982
37.	Вітюк Микола Петрович	1924	1996
38.	Гнатюк Антон Іванович	1924	1988
39.	Горбатюк Григорій Тимофійович	1887	1981
40.	Горбатюк Михайло Павлович	1916	1994
41.	Горбатюк Сергій Павлович	1917	1947
42.	Григорук Степан Андрійович	1905	1989
43.	Гончар Франц Павлович	1920	2006
44.	Гуленко Іван	1918	1965
45.	Движинюк Микола Матвійович	1907	1980
46.	Дзень Андрій Григорович	1900	1952
47.	Дибчук Іван Сергійович	1928	1990
48.	Дибчук Григорій Романович	1924	1983
49.	Дибчук Василь Омелянович	1909	1987
50.	Диривлюк Іван Афанасійович	1927	1976
51	Дідчик Іван Корнійович	1903	1979
52.	Дмитришен Іван Васильович	1927	1992
53.	Дмитришен Іван Йосипович	1924	2000
54.	Дмитришен Микола Федорович	1907	1985
55.	Дмитришен Прокіп Дмитрович	1914	1984
56.	Дмитришен Василь Феодосійович	1925	2006
57.	Довгань Трохим Леонтійович	1914	1994
58.	Дубина Олексій Максимович	1925	1997
59.	Дубина Сергій Кіндратович	1908	1964
60.	Дуднік Іван Васильович	1927	1995
61.	Задерей Василь Васильович	1919	1989
62.	Задерей Іван Омелянович	1903	1944

63.	Залозний Василь Григорович	1911	1977
64.	Залозний Дмитро Григорович	1919	2001
65.	Зарічняк Дмитро Арсенович	1909	19S8
66.	Зарічняк Михайло Григорович	1920	1996
67.	Зарічняк Степан Дмитрович	1911	1974
68.	Здищук Іван Степанович	1924	1959
69.	Здищук Степан Тихонович	1894	1982
70.	Жмурко Андрій Созонович	1908	1975
71.	Каспришин Сергій Володимирович	1915	1985
72.	Каспришин Філіп Володимирович	1922	2005
73.	Коваль Іван Філімонович	1920	1967
74.	Коваль Михайло Петрович	1918	1969
75.	Коршов Іван Григорович	1923	1988
76.	Косован Анатолій Станіславович	1911	1948
77.	Кривий Володимир Тодосійович	1927	1987
78.	Кривий Онуфрій Тимофійович	1898	1973
79.	Криворучко Іван Кіндратович	1900	1982
80.	Крикливий Дмитро Артемович	1927	2012
81.	Кукурудза Григорій Микитович	1914	1988
82.	Кукуруза Іван Кирилович	1923	2009
83.	Куций Іван Карпович	1907	1974
84.	Куций Іван Андрійович	1911	1990
85.	Куций Трохим Карпович	1904	1976
86.	Куций Юхим Карпович	1910	1980
87.	Кучинський Петро Миколайович	1905	1983
88.	Кушнір Василь Степанович	1920	1990
89.	Кушнір Володимир Яковлевич	1903	1985
90.	Липівський Іван Тимофійович	1909	1949
91.	Липівський Михайло Порфирович	1922	1996
92.	Малай Василь Федорович	1927	2006
93.	Малай Гаврило Афанасійович	1918	2002
94	Малай Олексій Петрович	1912	2014
95.	Марценюк Стах Йосипович	1911	1990
96.	Марценюк Тимофій Йосипович	1895	1966
97.	Маслоїд Онисій Дмитрович	1902	1991
98.	Мельник Юхим Сидорович	1912	1977

99.	Мельничук Гаврило Афанасійович	1918	1969
100.	Мельничук Григорій Йосипович	1927	2013
101.	Мельничук Григорій Павлович	1927	1996
102.	Мельничук Іван Аксентійович	1918	1993
103.	Мельничук Іван Семенович	1918	1965
104.	Мельничук Михайло Федорович	1921	1984
105.	Мельничук Михайло Кіндратович	1919	1986
106.	Мудрий Іван Петрович	1896	1974
107.	Мудрий Ілля Васильович	1900	1973
108.	Мудрий Павло Ілліч	1925	1995
109.	Мудрий Сергій Іванович	1926	1944
110.	Мудрий Степан Іванович	1921	20С0
111.	Навертюк Василь Іванович	1913	1989
112.	Навертюк Іван Іванович	1904	1963
113.	Оленюк Василь Якимович	1910	1998
114.	Оленюк Петро Яковлевич	1903	1986
115.	Оленюк Яким Сергійович	1901	1967
116.	Олійник Іван Афанасійович	1918	1987
117.	Олійник Іван Панасович	1918	1986
118.	Осадчук Іван Романович	1908	1988
118.	Павлишен Михайло Макарович	1904	1992
120.	Патула Григорій Сергійович	1920	2000
121.	Патула Філіп Сергійович	1916	1946
122.	Петрашенко Іван Тодосійович	1925	2002
123.	Подолян Іван Юхимович	1925	1990
124.	Подолян Михайло Миронович	1898	1979
125.	Подолян Юхтим Тимофійович	1898	1980
126.	Поляруш Микола Михайлович	1918	2011
127.	Почвірний Іван Антонович	1926	1994
128.	Почвірний Степан Омелянович	1909	1997
129.	Регуш Олександр Володимирович	1911	1959
130.	Рудик Михайло Григорович	1920	1963
131.	Свирида Василь Кіндратович	1919	2012
132.	Свирида Григорій Кіндратович	1924	1983
133.	Свирида Данило Савович	1912	1988
134.	Свирида Іван Яремович	1914	2000

135.	Свирида Павло Дмитрович	1910	1986
136.	Свирида Прокіп Гаврилович	1914	1998
137.	Свирида Тимофій Дмитрович	1911	1987
138.	Свирида Ярема Яремович	1911	1982
139.	Семенюк Андрій Федорович	1924	2002
140.	Семенюк Іван Семенович	1921	2003
141.	Семенюк Ілля Семенович	1925	2011
142.	Семенюк Павло Федорович	1917	1977
143.	Снігур Василь Володимирович	1930	1990
144.	Столяр Адолько Казьмірович	1911	1990
145.	Столяр Віктор Петрович	1913	1989
146.	Столяр Гнат Казьмірович	1910	1984
147.	Столяр Йосип Станіславович	1921	1994
148.	Столяр Людвиг Казьмірович	1918	1951
149.	Терещук Філімон Петрович	1898	1976
150.	Тригуба Володимир Максимович	1927	2000
151.	Тригуба Степан Максимович	1923	2003
152.	Фаїна Сергій Іванович	1927	1996
153.	Футорняк Григорій Арсенович	1915	1998
154.	Череватий Адолько Йосипович	1924	1995
155.	Шевчук Володимир Данилович	1925	2001
156.	Шевчук Степан Григорович	1917	1990
157.	Шевчук Павло Романович	1916	2000
158.	Шпак Іван Федорович	1929	2011
159.	Шпак Максим Дем'янович	1904	2001
160.	Шпак Пилип Семенович	1903	1984
161.	Шпак Філіп Ілліч	1903	1985
162.	Цимбалюк Іван Антонович	1923	1990
163.	Юник Василь Мефодійович	1921	1997
164.	Ющишен Павло Фадейович	1918	1997

Слово про ветеранів

Бакус Михайло Семенович

Народився Михайло Семенович у 1925 році у селі Попелівка Джуринського району Вінницької області. Сім'я батьків була дуже бідною. Батько – Семен Петрович, важко працював біля землі-матінки, хоча і не отримував за це належної плати. Мати – Ядвіга Яцьківна була жінкою працьовитою, але не надто відповідальною за долю своїх дітей, яких у сім'ї виховувалось аж семеро. Як на тодішні їхні достатки – дітей було багато, але вони, менші один за другого, у всьому старались допомагати батькові та матері по господарству, якого, можна сказати, і не було.

Уже більше як півстоліття минуло відтоді, як весь світ облетіла радісна звістка про тс, що закінчилась найкровопролитніша війна. Фашистська Німеччина капітулювала і мільйони солдатів, які залишилися живими, повертаються додому переможцями. Довгождана перемога далася нашому народові дорогою ціною і ті, хто повернувся із того пекла до останнього свого подиху не забудуть тієї ціни, яку заплатили їхні бойові друзі, брати та сестри.

І ось зараз, сидячи тихим вечором у колишнього фронтовика, інваліда І групи Великої Вітчизняної війни Бакуса Михайла Семеновича, можна зрозуміти, шо життя його склалося теж нелегко. Із болем у серці згадував ті лихоліття найбільш страхітливої в минулому столітті війни, що випала на

стражденну солдатську долю. Однак того, що він відчув у своїй незгасаючій пам'яті, не вистачило б і півроку для переказу усієї історії ветерана за ті роки, усіх тих очікувань битви у ранішню пору, благань про допомогу важкопоранених. А скільки перебачено убитих, замерзлих, закоценілих солдатів, серед яких були близькі і друзі, з якими вже встиг повоювати пліч-о-пліч, розділити кусень хліба, який часто бував чи не найостаннішим. Усі ці епізоди із колишнього страшного життя до цих пір не дають спокійно жити, являючись до ветерана у снах... А у дитячі роки про це навіть не думалося.

У свідомості людей ті часи (1932–1933 р.р.) залишилися страшними спогадами. У житті дітей (п'яти хлопчиків та двох дівчаток) кожен день був голодним та холодним. Але це не саме страшне, що могло статися. На долю ще зовсім малих дітей з'явилося нове випробування – мати, не витримавши страждань та злиднів, які випали на її долю, покинувши малечу, іде по світу просити милостиню. Батька у цей час було заарештовано енкаведистами і репресовано. Провина батька полягала в тому, що він був католицького віросповідання і дуже добре знав поляків, які проживали на нашій території, і яких заарештували трохи раніше за буцім-то контрреволюційну діяльність проти радянської влади. Подальша доля його батька невідома до цих пір, як і ще десятків людей, заарештованих у селі.

Взявши молодших за себе Миколу та Ніну, Михайло у вісім років пішов жебракувати. Люди допомагали чим могли, але і в самих було голодно. І невдовзі двоє братів померли голодною смертю. Михайлик намагався пасти худобу у сусідніх Корчмах і тим самим заробляв собі кусень хліба, щоб не вмерти з голоду. Але найбільшу допомогу надавала у ті нелегкі часи Марія Заячиха із Зведенівського радгоспу, яка підгодовувала чим могла. Ось так і вижив Михайло.

У свої п'ятнадцять років почути про початок війни було нелегко. Про неї говорили, але такого інформаційного

забезпечення, як тепер, не було. У селі не те, що телевізорів, але й газет не було у кожній хаті. Єдиним інформаційним вісником було радіо, встановлене у центрі колгоспу. Із нього дізнавались про всі новини. Не завжди і воно працювало.

«Пам'ятаю: літній погожий день, неділя, а тут виконавець із сільської Ради повідомляє про те, що Німеччина на нас напала, – згадує Михайло Семенович, – було видно і чути, як пролітали і бомбили ворожі літаки Вапнярку. Дуже багато літаків з чорними хрестами летіли вбік Рахнів-Лісових, Шпикова...» Хлопців та чоловіків, ніби мітлою, замела мобілізація до лав Червоної Армії. Село ніби затихло. Приблизно через 3-4 неділі по шляху (біля Берізки) пройшли та проїхали передові колони німецьких загарбників. У селі був невеличкий загін німців, хоча він у селі ніяких змін не приніс. Згодом територію Шпиківського району окупували німецькі сателіти-румуни. Встановили свої порядки-примарії, поставили наглядачів – Миколу та Мар'яна. Три роки люди працювали, тяжко виконуючи селянську роботу.

Із наближенням фронту до наших країв в кінці лютого 1944 року румунська влада почала спішно збирати свої речі і тікати на захід. У цей момент селяни відчули, що невдовзі Червона Армія буде у їхніх краях.

Михайло знав, що із приходом радянських військ буде призваний на фронт, а тому готувався, бо уже йшов йому дев'ятнадцятий рік, а таких у селі було багато.

Після приходу Червоної Армії усіх, кому дозволяли роки, було призвано до армії. На початку вересня 1944 року зібрали усіх призовників у Джурині, а потім наспіх обмундирували та як-небудь озброїли і в пішому порядку вирушили наздоганяти лінію фронту. Допризовників не підготовлювали як слід: одягу не видали, ішли у своєму, поки не знаходили якусь трофейну одежину. Не вистачало в багатьох хлопців зброї, говорили, що здобудуть у бою.

Після того, як було досягнуто лінії фронту, роту зразу ж кинули у бій. Для зовсім молодих ще людей бій виявився

страшним. Живучи досі мирно, їм важко було звикнути до смерті, яка сіялась навкруги. Скалічені, скривавлені тіла лежали на землі, покинувши цей світ, світ моїх батьків та побратимів. їм уже нічого не було страшно. Страх проймав живих, які все-таки ішли вперед та не здавались до останнього подиху.

Ні, не надіявся юний Михайло, що подолає усі щаблі вогнегасного пекла війни і, що колись таки, повернеться до рідної домівки. Але про це можна було лише мріяти, хоч і на мрії часу не залишалось. Потрібно було думати лише за те, як вижити у битві. Ті, що залишились ще живими, оборонялись, як могли. Після першого ж їхнього бою із однієї роти та трьох взводів, у живих залишилося… дванадцятеро, утому числі і Михайло Бакус.

Рятівна плащ-накидка

Скільки полягло молодих армійців від куль і розривів мін, намагаючись прорватися із ворожого оточення... Виконувались Михайлом усі доручення посильного, які давав командир взводу Колесников. Часто траплялося виконувати доручення під шквальним вогнем ворога. Бували навіть випадки, коли свої стріляли по своїх. У таких ситуаціях здавалося, що потрібно захищатися від усіх, що небезпека іде звідусіль, і навіть знаходячись між своїми, у час, коли бої стихають, можна не вижити, зробивши хоч один необережний рух.

Подальші стежки-дороги ані на крихту не легші, а навпаки – за ступенем своєї жорсткості не зрівняти ні з якими страхіттями, бо ж не чув жодної команди-відступати. Тільки наступали, рвались вперед навіть тоді, коли радянські бійці гинули сотнями й тисячами. Без кінця-краю тривожили солдатські душі задимлені міста і села, а в них – заплакані юні матері, що припадали часом до напівмертвих своїх малолітніх дітей. Повсюди трупи молодих і старих, пошматована, покалічена худоба.

У боях гартувалась майстерність та міць молодих бійців. Разом зі своїми друзями Михайло Бакус брав участь у форсуванні багатьох річок, і однієї із найбільших – Дунаю. Бої підходили до столиці Угорщини – Будапешта. Німці з великою впертістю не хотіли залишати це красиве та історичне місце. І ось в одному з боїв при артобстрілі Михайла Бакуса було важко поранено. До цього часу він завдячує своїм спасінням плащу-накидці, по якій уламок ковзнув трохи лівіше і зачепив руку, але залишив живим серце. У момент поранення відчув ковзаючий по плащу-накидці уламок, тупий удар, ніби палицею по плечі і, втрата пам'яті. Свідомість і нестерпний біль прийшов уже в медсанбаті. Хірург, який лікував Михайла, говорив, що він народився у сорочці. Окрім уламка, який відібрав руку, лікар витягнув ще чотири, які покалічили тіло.

Крім цього поранення були й інші, теж важкі.

Коли закінчилась війна, Михайла та інших важкопоранених погрузили у потяг та відправили на схід. Проїжджаючи рідні серцю місця, просився, щоб залишили лікуватись у Рахнах, але, зважаючи на важке поранення, опинився в Тульчині. Там отримав першу серйозну медичну допомогу. Так, як стан здоров'я потребував більш кваліфікованої медичної допомоги, його переводять у голодний Саратов. Трохи підлікувавшись, правдами і не правдами проситься додому. Врешті-решт керівництво шпиталю повірило у казку, що вдома чекає корова і сите харчування, і відпустило його додому. А насправді, рідний край зустрів бідністю та убогістю, відкритими ранами, болем, як фізичним, так і моральним.

Подальша доля ветерана Михайла Степановича Бакуса склалася не найкращим чином, бували теж труднощі. Зустрів, таку ж як і сам, без статків, сусідку Шевчук Олену Григорівну. Побралися, долали разом життєві труднощі, будувалися, ростили дітей. Жили, як і всі у цей нелегкий час.

Важкувато було і працювати, так як війна забрала із собою одну руку. Але і з цього становища теж вийшов. Навчився

виконувати все, або майже все: і каміння бив, як будувався, і город копав, і коням раду давав. Жив, як і всі чоловіки на селі. Бойовий шлях ветерана – короткий, але і цього вистачить на все життя. Не встиг і отримати багато високих бойових нагород. Хоча мав орден Великої Вітчизняної війни, медалі різного ґатунку. Щиро вірив, що головна його нагорода – повернення додому живим, а в цьому не остання заслуга його плащ-накидки. Помер Бакус Михайло Семенович у 2007 році.

Ярослав Сулима

Горбатюк Михайло Павлович

Нелегка доля судилася тій дитині, яка з'явилася у Зведенівці на світ Божий 22 грудня 1916 року. Цією дитиною був Горбатюк Михайло Павлович. В мальовничому селі, що розмістилося на Зведенівському горбогір'ю в родині Павла Горбатюка народився Михайлик. В цій родині були: брат Артем та сестра Ганна. Михайлик був бажаною дитиною. Батьки, які на той час були селянами – землеробами, хоч і за роботою не мали достатньо часу, але синочка доглядали гарно, любили щиро, як і Артема й Ганю.

У дружній сім'ї маленький Михайлик підростав на диво швидко, як і інші діти. З часом став вимовляти перші слова, потупцяли ноженята самостійно по долівці – перші кроки. Незабаром Михайлик пішов до школи.

Навчався у Зведенівці спочатку у 4-х річній трудшколі, потім закінчив сім класів. Раділи батьки успіхам сина в школі. Навчався він охоче, завжди приносив додому гарні оцінки.

Виріс Михайло Павлович дужим і сильним. Часто молоді хлопці та дівчата збиралися на вигоні. Юнаки, хизуючись перед дівчатами, показували свою силу і міць. Михайло рівних собі по силі не мав. За це поважали його друзі, любили дівчата. Особливо полюбила дівчина із Стрільників Марія Михайлівна, яка згодом й стала його дружиною. Життя їхнє в Зведенівці котилось, як і у всіх інших. Горбатюки зазнали голоду у 20-х, а потім у 30-х роках, колективізацію, репресії, а потім і війну.

Двадцятилітнього дужого Горбатюка Михайла призивають на дійсну службу. Було це в 1937 році. Служба проходила спочатку під Києвом, потім у Дрогобичі. Довелося брати участь у війні з Фінляндією. Перед початком Великої Вітчизняної війни Михайло Павлович проживав у Зведенівці.

Війна застала Михайла Горбатюка у селі.

У перші ж дні війни, разом із іншими, був мобілізований до лав Червоної армії. Кваліфікований воїн, механік – водій танка М.П. Горбатюк приймав участь у боях на Кавказі, потім був Крим, звільняв Україну. Був важко поранений. Після одужання продовжив війну бійцем танкового десанту. Бойовий шлях Горбатюка проліг від Кавказу до Карпат. Він кавалер бойових орденів Вітчизняної війни І ступеня та Червоної Зірки. Нагороджений також двома медалями «За відвагу». Під демобілізацію Горбатюк М.П. попав аж у 1946 році.

Подальша доля Зведенівського хлопця Михайла Павловича Горбатюка, як вмілого механізатора, закинула у Казахстан. Там у молодої сім'ї Михайла Павловича і Марії Михайлівни народилася єдина донечка, як квіточка, – Лілія.

Горбатюк Михайло Павлович. Фото 1979 р.

У 1951 році сім'я Горбатюків переїхала на рідну Україну. Спочатку жили у

Жмеринці, потім Михайлу Павловичу запропонували роботу у Вінницькому УВП слюсаремремонтником. Довгі роки сім'я проживала у Вінниці. Тут, у Вінниці, Горбатюки дочекалися дорогих внуків, яких назвали, як і діда – Михайло і Олександр.

У вільні від роботи години ветеран війни і праці Горбатюк Михайло Павлович присвячував улюбленому заняттю – роботі на своїй садовій ділянці.

Помер М.П. Горбатюк 20 січня 1994 року.

Малай Олексій Петрович

– Вперше я зустрівся з ворогом уже о 13 годині першого дня війни, – згадує ветеран. – Тоді дивізія вимушена була відступати і залишили в штабі важливі документи. Начальник штабу наказав лейтенанту: «Ось тобі машина, бери двох солдатів – і в штаб. І щоб одна нога – там, а друга – тут. Зрозумів?».

Запилена лісова дорога, підстрибуюча на виямках машина, дим від обгорілих дерев... Але ось ліс залишився позаду, а попереду – відкрита місцевість. І раптом – ворожий літак в небі. Фашист побачив автомашину, яка мчала по дорозі, розвернувся і пішов прямо на неї. Шофер встиг вимкнути двигун,

а Олексій з двома солдатами кинулися в придорожню канаву. Після того, як літак полетів, побачили вони в кабіні три кулі та прострілене лобове скло. Значить – смерть була зовсім близько... Добре, що двигун залишився неушкоджений – поїздку в пекло можна продовжувати... Наказ командира був виконаний.

10 вересня 1941 року дивізія, в якій служив подолянин Малай О.П., отримала нове бойове завдання: передати ділянку оборони іншій дивізії, а самій поступити в резерв 26-ї армії і одразу ж перекрити шлях ворогу, який рвався до Києва. 11–13 вересня в районі м.Прилуки частини дивізії вступили в бій з переважаючими в декілька разів силами ворога. В цьому бою загинув командир дивізії Герасимов.

Ниточка спогадів в'ється далі. Глибокої осені 1944 року їхню 344-у стрілецьку дивізію перекидають в Прибалтику для розгрому Кенінсбергського угрупування ворога. Фашисти, хоч і відступають, але сили в них ще міцні. Наш ветеран бере участь в боях під м.Шауляй. Ці жорстокі і важкі бої з ворогом під невеликим прибалтійським містечком назавжди закарбуються в пам'яті 32-річного офіцера. Саме в боях під містом Шауляй загинув бойовий товариш Олексія, 26-річний командир полку Коростильов. Його ж фашистська куля обминула, тільки отримав контузію. А 24 січня дивізія разом із іншими радянськими військами ввійшла в місто-порт Клайпеду. Частину фашистського кенінсбергського угрупування було відрізано від основної ворожої армії. Радянські війська зайняли оборону на березі Балтійського моря і вели бої з німцями. 23 лютого дивізію вже перекидають у район Риги – добивати курляндське угрупування ворога, яке було відрізане від Кенінсберга. Фашисти трималися за кожен метр землі, бої були жорстокі і виснажливі. І навіть коли 8 травня 1945 року фашистська Німеччина підписала капітуляцію, наші ще вели бої, ще гинули радянські солдати, ще втрачав своїх бойових друзів Олексій.

Та військова служба на цьому не закінчується. Після переможних залпів у травні частина ще до жовтня 1945 року

знаходиться в лісах Прибалтики, що в кількох десятках кілометрів від міста Риги. Потрібно було заліковувати рани війни. В Прибалтиці німці залишили багато воєнної техніки: танки, гармати, машини. Бачачи, що радянські війська їх переможуть, вони заганяли військові машини в болота, підривали їх, заміновували окремі території, нищили все, що могли. І це все наші воїни розміновували, витягували з боліт, вивозили, як металобрухт на невелику залізничну станцію Камдава, відправляли на металопереробні заводи.

Доля не балувала офіцера і після війни. В жовтні 1945-го 1-й стрілецький корпус (командир Герой Радянського Союзу Васильєв), до якого входила і дивізія, де служив наш земляк, ешелонами перевозять в Середню Азію. їхали майже місяць: залізниця завантажена різними ешелонами, багато з них знищені, пропускна спроможність дуже мала.

Малай Олексій Петрович з дружиною Ганною Іванівною. Фото 1939 р.

А з іншого боку, доля була і прихильною до Олексія Петровича: і з війни повернувся живим, і рідні пережили окупацію, і двох янголяток-донечок подарувала кохана дружина Ганна Іванівна.

Сергій Свирида

Свирида Василь Кіндратович

П'ять синів Кіндрата Свириди пішли на фронт.
Три сини загинули.

Все далі і далі відходять в історію події Великої Вітчизняної війни. Все менше і менше залишається ветеранів-очевидців тих страшних воєнних років...

Щоразу, коли я навідуюсь до свого дідуся – учасника бойових дій, ветерана Великої Вітчизняної війни Свириди Василя Кіндратовича, мені хочеться все більше і більше дізнатися про ті страшні та жахливі 1418 днів і ночей.

Народився мій дідусь у селі Зведенівка 21 березня 1919 року в сім'ї бідного селянина Свириди Кіндрата. Сім'я була багатодітна: 11 дітей. Через важку працю та хвороби, недоїдання та нестатки старші діти померли у віці 2-10 років. Вижило тільки шестеро: Олександр, Петро, Григорій, Іван, Володимир і дідусь Василь. Виконуючи важку непосильну для дитини-підлітка роботу в перших колективних господарствах, брат дідуся - Володимир трагічно загинув у 16-річному віці.

Дитинство дідуся проходило в бідності, нестатках сім'ї. В початкову школу, яка була в Зведенівці, пішов дев'ятирічним у 1928 році. Не було взуття, книжок. До школи ходив у плетених солом'янках на ногах, старенькій одежині. Уроки готував при каганці, а пізніше батьки розжилися на керосинову лампу. Писали чорнилом, зробленим із соку бузини. Хоч умови навчання були нелегкі, але вчився із задоволенням. В 1932 році в село прибув учитель Яковенко. Він організував семирічку, яку дідусь Василь закінчив у 1936 році з добрими знаннями. Ще навчаючись у школі, дідусь мріяв стати вчителем, а тому й зразу після закінчення школи почав наполегливо готуватися до вступу в Тульчинську педагогічну школу.

Влітку 1936 року при несприятливих погодних умовах (затяжні проливні дощі) вчитель Драченко повів трьох

випускників на вступні екзамени до Тульчина – пішки майже 30 кілометрів. Вступні іспити Свирида склав успішно і три роки навчався в Тульчинській педшколі. Отримав посвідчення учителя початкових класів. З облнаросвіти у м. Вінниці отримав призначення у Віночську школу Копайгородського району. Провчителював всього три місяці, і в листопаді 1939 року був призваний Копайгородським райвійськкоматом до Радянської Армії. На підготовку до призову в армію дали всього три дні. Розрахувався в школі, приїхав додому, щоб взяти необхідні для призовника речі, попрощався зі своїми батьками (ніхто ніяких проводів в армію не робив) і пішов у Рахни на поїзд, щоб добратись у військкомат.

З Копайгородського військкомату був направлений у Вінницю, а з Вінниці - поїздом аж в Архангельск. В частину прибув у кінці листопада. В грудні проходив військову підготовку. З кінця грудня 1939 року до середини березня 1940 року був на Фінляндському фронті. Пізніше дізнався, що брат Іван загинув тут, у Фінляндії, у 1940 році.

Із березня 1940 року по травень 1941 року був зарахований у 510 окремий батальйон зв'язку, де було присвоєно звання командира відділення зв'язку.

228 окрема телеграфна будівельна рота зв'язку, в якій служив дідусь, перебувала під Архангельськом, організовувала зв'язок між штабами. І от вранці 22 червня 1941 року командир роти повідомив страшну звістку про несподіваний напад фашистської Німеччини на нашу країну. Рота зв'язку, де служив Свирида, перейшла під командування першої Ударної Армії Західного фронту. Німецькі війська підходили до Москви і роту перекинули в Підмосков'я. Приходилося давати кабельний зв'язок в окопах при бомбардуванні ворожих літаків.

Хоч і пам'ять вже не та, але добре пам'ятає дідусь своє перше бойове хрещення.

«Було це під Москвою. Точилися запеклі бої з ворогом, який рвався до Москви. Під бомбардуванням, артилерійським

обстрілом фашистів ми налагоджували зв'язок. Під час одного з таких бойових завдань, коли я з товаришами протягував лінію зв'язку, нас обстріляли німці. Одного мого товариша було вбито, кількох поранено, контужено, в тому числі й мене, але зв'язок ми все ж дали. Повзком доповз до санітарки на перев'язку, потім під обстрілом – в медсанбат, там пробув 5-6 днів, підлікували трохи і знову в частину, знову на фронт...».

Свирида В. К. Фото 1941 р.

Запитую дідуся про нагороди, які він має. У нього багато бойових нагород: орден Вітчизняної війни 2-го ступеня, дві медалі «За відвагу», Медаль «За бойові заслуги», медаль «За оборону Москви» медаль Г.В. Жукова, медаль «За перемогу над Німеччиною», ордени «За мужність», «За доблесть», Подяка від Міністра оборони, маршала СРСР А.Гречка і багато ювілейних медалей.

«Перша моя нагорода – медаль «За відвагу», сама найдорожча для мене медаль. Був нагороджений в 1942 році за те, що під моїм керівництвом (я був тоді командиром відділення – старшиною) було своєчасно під час бою з німцями налагоджено зв'язок між штабом і передовими частинами. Ми тоді з бойовими друзями не тільки зв'язок налагодили, але й вели бій з фашистами, які напали на нас. Троє німців вбили, а ще троє чи четверо втекли...

Після боїв під Москвою, коли фашистів було відкинуто від столиці нашої Батьківщини, нас «перекинули» під Ленінград. Цей період моєї служби був чи не найважчим. Почалась облога міста. Бої точилися майже щоденно. Досить часто завдання виконували під пересічним вогнем. Особливо важко було взимку. Стояли люті морози, не вистачало теплого одягу, продуктів харчування, частину своїх пайків віддавали жителям обложеного Ленінграда. Бувало не харчувалися по кілька днів, бійці худли, сліпли від голоду та холоду. По болотистих місцях приходилося давати безперебійний зв'язок.

Пригадую зиму 43-го. Морози стояли тріскучі, а ми – в окопах. Налагодили між артпідрозділами зв'язок і здавалося все – можна перепочити. Та раптом знову атака фашистів: спочатку з повітря бомбардування літаків, потім – артпідготовка, бомби, міни рвуться поруч. Чудом вдалося вижити, бо за кільканадцять метрів від мене розірвався снаряд. Добре присипало землею, але - живий. Разом зі своїми солдатами налагоджуємо пошкоджену лінію зв'язку і займаємо оборону, адже незабаром атака ворога. Німці не забарилися, ми змушені були відбивати атаку за атакою. Але всі бійці трималися твердо, назад не відступили. В цьому бою я був поранений в голову осколком німецької гранати та, слава Богу, рана була невеликою. Згадую, як бойові друзі перев'язали рану, а коли німці відступили – відвели мене в медчастину. Хлопці казали, що, мабуть, «народився в сорочці», адже смерть була поруч... Та хіба тільки під час цього бою? Щасливий, певно, родився, бо залишився живий. А скільки своїх побратимів поховав, часто згадую про них, інколи приходять до мене у снах. Не забуду їх ніколи.

Після зняття облоги з Ленінграда брав участь у боях на території Латвії, Литви. Кінець війни зустрів далеко від рідної домівки: під Кенігсбергом в Прибалтиці. З великою радістю дізналися, що на кінець ця людиновбивча війна закінчилась. Але й були сльози, смуток за бойовими своїми друзями,

які загинули в боях з ворогом: командир Варгасов, Чилікін, Байов і багато інших моїх бойових товаришів не дожили до щасливого Дня Перемоги...»

Сини-соколи не всі повертаються додому

– Хоч війна з Німеччиною була закінчена, але додому нас не пускали, адже тривали воєнні дії на Сході нашої держави, потрібно було відбудовувати зруйновані міста, заводи, поновляти лінії зв'язку. І ми, солдати війни, перейшли до мирної праці: будували мости через річки, відновлювали телеграфний зв'язок. Дуже-дуже хотілося додому. Я ж нічого не знав про своїх: Чи вони живі? Де вони? Адже були на окупованій території. Та й вони нічого не знали про мене, тому що як провели у листопаді 1939 року, то повернувся аж у липні 1946.

Дуже зрадів, коли зачитали наказ про мою демобілізацію.. Було це весною 1946 року. В голові тільки одне: скоріше додому, до батьків, до свого рідного краю. А до нього - сотні кілометрів. Добирався поїздом до Києва. За вікнами - зруйновані міста та села, страшні картини. В Києві пересадка, було кілька годин вільного часу. Місто майже все зруйновано, скрізь працюють люди...

І ось радісний день 25 липня 1946 року. Він запам'ятався на все життя, як і ця жорстока війна. Доїхав до Юрківки, що за 18 км від мого села. Не йшов, а біг, щоб скоріше додому. Ось і рідна Зведенівка , вулиця, де пройшли дитячі та юнацькі роки. Ввійшов до хати, мати поралась біля печі, батько сидів на лавці. Не чекали, бо не знали, чи живий, чи ні, адже дві похоронки вже отримали, а про двох синів: мене та Івана - нічого, ніякої вісточки.

Сльози радості, сльози надії та печалі. Тепер вже знав, що п'теро синів з однієї хати воювали на різних фронтах 2-ї світової, що двох братів Петра та Івана немає. Пізніше із Румунії прийшло повідомлення про загибель в 1944 році брата Олександра, Петро загинув в Угорщині. Отже, з п'яти синів-соколів,

Свирида Іван Кіндратович

яких ростили, доглядали, вивели мої батьки в люди, додому повернулися живими тільки двоє: я і мій брат Григорій...

Восени 1946 року пішов працювати в Зведенівську школу учителем початкових класів. Діти в класах були різного віку, не було підручників, друкували букви на старих клаптиках паперу. Так і вчилися діти читати, писати. Дітям-сиротам організовували харчування: варили ріденький супчик і давали кусочок хліба, спеченого з будь-якого борошна.

В цьому ж році в школу прийшла працювати молода вчителька з сусіднього села Левківці – Наталя Тимофіївна Смагло, яка також зазнала великого горя, проживаючи на окупованій німцями території. Познайомились, покохали одне одного, через рік – одружилися.

Свирида Олександр Кіндратович

Батьки мої, вистраждані втратою трьох синів, захворіли і невдовзі померли.

Ми з дружиною довгий час працювали в Зведенівській школі вчителями молодших класів. Виховали двох дітей: сина Сергія та дочку Таїсу.

В 70-90 роках очолював раду ветеранів Великої Вітчизняної війни села Зведенівки.

Свирида
Петро Кіндратович

Незважаючи на свої роки, дідусь не сидів, склавши руки, чи просто пасивно відпочивав. Часто зустрічався з учнями нашої школи, розповідав про свій бойовий шлях, про своїх бойових друзів, про те, якою ціною завойоване мирне сьогодення. Свої зустрічі з молодим поколінням він часто закінчував такими словами: *«Ми, ветерани, ціною мільйонів життів, ціною свого здоров'я відстояли свободу і незалежність Батьківщини, і мир тепер в руках молодого покоління. Закликаю вас: бережіть мир. Шануйте фронтовиків, вони цього заслужили! Не забудьте в скорботі схилити голову перед пам'яттю полеглих».*

Помер Василь Кіндратович Свирида у 2012 році.

Ми, молоде покоління, повинні пам'ятати про їх подвиг. Про подвиг тих, хто повернувся з поля битв, залишивши там найкращі роки, своє здоров'я. Вони потребують від нас турботи, уваги, теплого і чуйного слова.

Кажуть, що велике видно на відстані. Чим далі в історію відходять роки Другої світової війни, тим краще повинен осягатися подвиг нашого народу, його мужність, героїзм, любов до своєї Вітчизни.

Скільки б не пройшло років, не можна забувати, якою ціною заплатив наш народ за Перемогу. І хай ніколи не втихають дзвони пам'яті. Над нею невладний час.

Внучка Василя Свириди – Наталя Сергіївна Свирида

Останній ветеран

Помер в селі останній ветеран...
Не стало у родини дідуся і тата...
Помер останній... А після війни
В село їх повернулось багато.
В сімнадцять літ забрали на війну,
В двадцять чотири закінчив він служити.
Пізнав і злидні, холод і розруху,
Але по правді намагався жити.
Життя прожив, як пісню проспівав,
В любові, радощах, роботі.
Не віриться, що в вічність відійшов.
Хай прийме душу Бог. Вже відійшли турботи...
Залишив гарний спадок по собі:
Три доньки, внуків, правнуків багато.
Не прийде більше у свій рідний дім,
Навіки залишив родину й хату.
Був життєрадісним, жив без злоби,
Хоч бачив і несправді забагато.
Прожив, як міг, не судді ми тобі,
Своїм гріхам уміти б раду дати.
Як танцював, а як співав!..
Хотів дожить до ювілею Перемоги...
Та не судилось... Не прийшлось...
Пішов до Бога, у вічності дорогу.
Але живе людина до тих пір,
Поки не згублять пам'яті в імлі.
Для нас ти не помер, а відлетів
У вирій, як під осінь журавлі.

Ветерани Другої світової війни у День Перемоги. Фото 2005 р.

РОЗДІЛ IX. Післявоєнна відбудова і перебудова

Згуртованість — запорука успіху

Як згадувалось раніше, у Зведенівці і Попелівці у довоєнні роки існували по два колгоспи. У роки війни румунська влада називала ті ж колгоспи – громгоспи (громадське господарство). Діяли колгоспи у наших селах і у перші післявоєнні роки. Ослаблені війною господарства потребували допомоги. Держава надала колгоспам насіння, техніку, паливо та ін. Поступово зростали врожаї зернових культур, збільшувалось щорічно поголів'я тварин. Але прибутки до колгоспних кас були незначні. Створилися умови для об'єднання дрібних колгоспів у один.

Обробіток землі в перші післявоєнні роки. Фото 1944 р.

В грудні 1950 року у Зведенівці і Попелівці було проведено об'єднання малих колгоспів. Зведенівські колгоспи

об'єднуються в один укрупнений з назвою колгосп ім. Суворова. Попелівські колгоспи об'єднуються у єдиний – колгосп ім. Мічуріна і село Попелівка переходить з Шпиківського до Джуринського району (1950-1959 рр.)

Так обробляли поле у Зведенівці у 1944–1946 рр.

У країні продовжувалося укрупнення колективних господарств, а також районів. У 1959 році Джуринський район було ліквідовано і Попелівка уже в котрий раз відійшла до Шпиківського району. У цьому ж 1959 році відбулося об'єднання колгоспів ім. Суворова с. Зведенівки та колгоспу ім. Мічуріна с. Попелівки. Створено один укрупнений колгосп, який став носити ім'я Суворова. Очолив укрупнений колгосп голова попелівського колгоспу ім. Мічуріна Цинцеус Микола Гаврилович, який головував у Попелівці з 1955 року. На долю цього голови припало

Голова колгоспу Цинцеус Микола Гаврилович

укрупнення колгоспів. До Попелівки і Зведенівки додалася ще й Вербівка. Але так тривало недовго. За роки головування Цинцеуса Миколи в селах було проведено електрифікацію та радіофікацію будинків колгоспників, висипано головні дороги щебенем. Керував Цинцеус М.Г. у Зведенівці аж до 1966 року.

В державі знову відбувалося укрупнення районів, яке нічого доброго для населення не приносило. Але Зведенівка і Попелівка з 1963 року по 1964-й територіально належали до Тульчинського району.

У січні 1965 року безглузде укрупнення було скасоване і наші села Зведенівка і Попелівка територіально відійшли до відновленого Шаргородського району.

Колгосп ім. Суворова після об'єднання із попелівським колгоспом став багатогалузевим господарством, який мав на той час 10 тракторів, 15 автомашин, 5 комбайнів та іншу сільськогосподарську техніку. Розвивалося тваринництво, великих успіхів досягла овочева галузь.

Особливо вагомих результатів було досягнуто, коли колгосп очолював Дмитришин Василь Тодосійович (один з перших комсомольців села, партизан), а мільйонного прибутку колективне господарство ім. Суворова отримало за роки керівництва Репецького Миколи Захаровича (1976-1987). Звичайно, яким би не був умілим керівник, без самовідданої праці наших односельчан високих досягнень не було б.

Голова колгоспу ім. Суворова (1965–1976 рр.) Дмитришин Василь Тодосійович

Основною формою організації праці в колгоспі була бригада. Кількість бригад в різні роки була різною. Проте, як правило,

було 3-4 бригади в рослинництві, тракторна бригада, будівельна, овочева, навіть шляхова бригада була. Внутрібригадною формою організації праці (в рослинництві) була ланка. Ланка являла собою групу жінок в складі 10-15 осіб, переважно з однієї вулиці для зручності їх організації. Спеціалізація ланки: ручний обробіток однієї чи кількох просапних культур, цукрового буряка, кукурудзи, картоплі, овочів та інших сезонних робіт. Ланка була не тільки формою організації праці, це був доволі згуртований колектив не тільки для виробничих цілей, а й для побутових потреб, ланка – це було також мірилом часу. Свою участь в колгоспному виробництві жінка часто визначала не кількістю відпрацьованих років, а кількістю «висапаних ланок».

Чимало з наших односельців за високі здобутки в сільськогосподарському виробництві були удостоєні високих державних нагород: відомий в районі, області комбайнер Цимбалюк Іван Антонович нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, таким же орденом була нагороджена фельдшер-акушер Зведенівської медичної амбулаторії Гнатюк Марія Іванівна, механізатор, комбайнер Зарічняк Степан Дмитрович – орденом «Знак Пошани»; бригадир огородньої бригади Оленюк Василь Іванович – орденом «Знак Пошани»; бригадир рільничої бригади Гарбар Григорій Іванович – орденом «Знак Пошани», механізатор – чорнобилець Патула Іван Григорович – орденами Трудового Червоного Прапора та «Знак Пошани», тракторист Свирида Степан Данилович – орденами Трудового Червоного Прапора та «Знак Пошани», комбайнер Адамчук Андрій – орденом Трудового Червоного Прапора.

Медаллю «За доблесний труд» нагороджені ланкові: Оленюк Марія, Бойко Тамара, Залозна Ганна, Залозна Галина, Зарічняк Ганна, Почвірна Ганна; доярки: Гончарук Ганна, Малай Євгена, Бойко Галина, Пащенко Ганна; фуражири: Гончарук Іван, Футорняк Григорій, Безпалько Іван, Стародуб Микола; механізатори: Липівський Микола, Малай Дмитро, Андріяшен

Іван, Дончак Василь; шофери: Криворучко Василь, Довгань Володимир, Навертюк Іван та багато інших працьовитих зведенівчан.

Розвивалася й тваринницька галузь. В тваринництві збільшувалося поголів'я тварин. Якщо в повоєнні роки корів було 20-30, то на початку 70-х років поголів'я корів зросло до 400. Крім молочнотоварної ферми були ферми молодняка ВРХ, свиноферма, вівцеферма, птахоферма.

Голова колгоспу ім. Суворова (1976–1987 рр.) Репецький Микола Захарович

Найбільшого розвитку тваринництво досягло в період головування Репецького М.З. Велику кількість тварин необхідно було забезпечити приміщеннями. І в цьому будівельна бригада проявила себе з найкращої сторони. Бригадирами будівельної бригади в різні роки були Дебчук Михайло, Фігура Василь Дмитрович, Гарбар Григорій Іванович.

За період існування колгоспу ім. Суворова в селах побудовано: господарчий магазин, магазин промислових товарів, клуб з бібліотекою у селі Попелівка, дитячий садок, побутовий комбінат, контора колгоспу, будинок сільської ради з медичним пунктом, будинок тваринника з медичним пунктом в селі Попелівка, магазин на хуторі Лесі Українки, добудовано 5 кімнат Зведенівської школи (1963 р.), поштове відділення та ін.

Вже станом на 1970-й рік колгосп ім. Суворова володів 27 тракторами, 24 автомобілями. На фермах колгоспу було: ВРХ – 921 шт., свиней – 820, птиці – 1300, овець – 1000 шт. на двох колгоспних пасіках налічувалось 115 бджолосімей. Гарних здобутків досягали тваринники, коли керівники підрозділів

Колгоспники колгоспу «Комунар» с. Попелівка. В центрі бригадир рільничої бригади Мельник Юхим Сидорович. Фото поч. 50-х років

Дружній колектив працівників МТФ колгоспу ім. Суворова с. Зведенівка із завідуючим Столяром Й.С. 60-ті роки

очолювали віддані своїй справі люди. Серед них: завідуючі птахофермами Іван Зарічняк, Іван Брацлавський, завідуючі свинофермами Василь Оленюк, Петро Мотузок, Василь Малай та ін.

Доярка Гончарук Ганна Іванівна

Велику організаторську і направляючу роботу проводила комуністична партійна організація, яка зросла до 34 членів КПРС. Виконуючи постанови партії та уряду, партійна організація зуміла мобілізувати колгоспників на виконання взятих соціалістичних зобов'язань. Із 34 комуністів – шість працювали в державних установах, а решта 28 безпосередньо в колгоспному виробництві. Вони очолювали роботу в бригадах, на фермах, являлися агітаторами серед колгоспників, показуючи на собі кращі зразки праці. Комуністична організація в своїй роботі спиралася на агітколектив, який складався з 24 чоловік, депутатів сільської ради – 28 чоловік, лекторську групу з 11 чоловік. Значну допомогу у виконанні взятих соціалістичних зобов'язань колгоспу комуністична партійна організація отримувала від комсомольської організації, в якій нараховувалося 69 членів ВЛКСМ.

Доярки Ніна Футорняк і Євдокія Дігуля. Фото 1990 р.

Велику допомогу надавали сільські громадські організації: жіноча рада, група партійно-державного контролю, добровільна народна дружина, товариський суд та ін. Внаслідок

Свинарки колгоспу ім. Суворова Гарбар Олена Іванівна і Собчук Галина Трифонівна. Фото 1962 р.

спільних зусиль зросли доходи колгоспу, зріс і добробут колгоспників. Села стали повністю електрифіковані, радіофіковані та телефонізовані. Щороку в Зведенівці і Попелівці колгоспники та службовці ставали новоселами – 10-15 будинків за допомогою колгоспу будувалося щорічно. У домоволодіннях селян з'явилися телевізори, холодильники, мотоцикли, автомашини та інша техніка. «Золотими» роками селяни називають і тепер 70-ті – 80-ті роки минулого століття.

Колишні ферми колгоспу ім. Суворова

Від розквіту до занепаду

В кінці 80-х років минулого століття, а точніше, у 1988 році у Зведенівку прибула молода сім'я Бондарів – Віктор Дем'янович і Марія Григорівна. Молодого і ділового, уже випробуваного на керівних роботах Віктора Дем'яновича загальні збори колгоспників зразу ж обрали головою правління колгоспу ім. Суворова. Дружина Марія Григорівна стала працювати учителькою місцевої школи.

Віктор Дем'янович Бондар – голова колгоспу ім. Суворова с. Зведенівки. Фото 1988 р.

Нелегкі то були роки горбачовської перебудови. В країні пахло її розпадом. «Золоті» роки для мешканців Зведенівки і Попелівки практично закінчилися після головування місцевим колгоспом Бондаря В.Д. Для наступних керівників колгоспу Гончарука Василя Івановича (1995-1998 рр.), Адамчук Ганни Петрівни (1998-1999 рр.) настала пора перебудови країни та пора так званої «земельної реформи».

24 серпня 1991 року – День Незалежності України. Україна звільнилась від опіки свого старшого російського брата. Із здобутками незалежності були частково розірвані економічні зв'язки із союзними державами. Не маючи ринків збуту, матеріалів для виробництва, великі податкові санкції зупинили заводи і фабрики, люди залишились без роботи. В зв'язку із такою скрутою, люди потягнулись до землі, яка із-за частих змін землемірів не мала в селі достатнього обліку. Було проведено в 1994-1995 роках подвірний обмір земельних ділянок громадян села. Так було встановлено фактичну кількість гектарів

землі, якою користувались громадяни. Таку ж роботу, тільки по землях КСП «Зведенівське», в 1995–1996 роках провів Вінницький проектний інститут земельних ресурсів.

Буряківнича ланка кологоспу ім. Суворова. Ланкова Залозна Галина (в центрі). Фото 1978 р.

Цимбалюк Іван Антонович, комбайнер

Тамара Бойко, ланкова колгоспу ім. Суворова

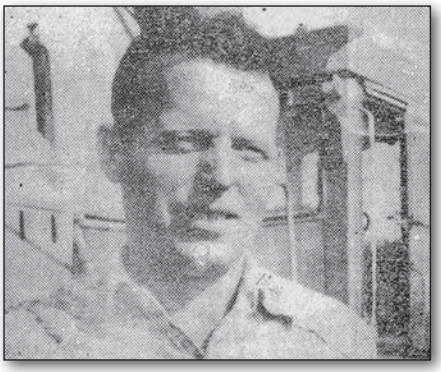

Комбайнер колгоспу ім. Суворова М. Липівський. Фото 1987 р.

Залозна Галина Іванівна – депутат сільської ради кількох скликань, ланкова кологоспу із тридцятирічним стажем роботи. За сумлінну працю в рідному кологоспі неодноразово одержувала державні нагороди. Фото 1987 р.

Механізатор колгоспу Зарічняк Степан Дмитрович. Нагороджений орденом «Знак Пошани». фото 1987 р.

Патула Григорій Сергійович

На буряковому полі Залозна Галина і Адамчук Франка. 1980-ті роки

Члени буряківничої ланки кологоспу ім. Суворова с. Зведенівки. 8-ма зліва – ланкова Залозна Галина Іванівна; 9-й зліва – секретар парторганізації кологоспу Серветник Арсен Арсенович; 11-й зліва – бригадир кологоспу Оленюк Василь Іванович. Фото 80 років

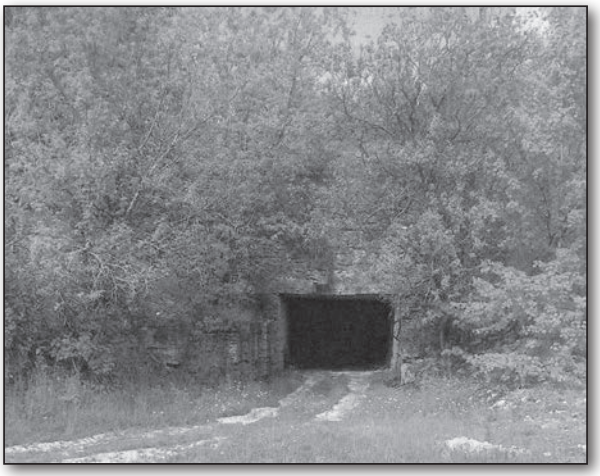

Вхід до штольні, де колгоспники видобували каміння

Згідно Указу Президента України працівникам соціальної сфери (вчителі, лікарі, зв'язківці, працівники торгівлі, культури і сільської ради, працівники міліції та пенсіонери) одержали в 2000 році земельні наділи в постійне користування від 1,20 до 1,85 га – 86 громадян Зведенівки і Попелівки.

В 1994 році розпочався етап приватизації земель громадян села і колгоспних земель. Для колгоспу в кінці 1995 року виготовлено і одержано державний акт на право колективної власності на землю. Із 1995 року по 2003 рік громадяни села приватизували свої присадибні ділянки, а 950 громадян одержали державні акти на землю.

Із розпадом Радянського Союзу колишні республіки пішли на самостійний шлях розвитку. Розпочалось роздержавлення державного майна України, частка якого на кожного громадянина країни в 1996 році становила 1 млн. 50 тисяч купонів. На дану суму в 1996 році людям розпочали видавати знамениті «ваучери», які вони почали вкладати в різні трасти, заводи і фабрики. Продавали дехто на базарі і не пошкодували. Адже майже 90% вкладених ваучерів до сьогоднішнього дня не одержують обіцяних «ділками» дивідендів.

Деякі «ділки», скупивши ваучері, нажили собі чималенький капітал. Люди залишились обдуреними.

Із початком 1990-х рр. і колективні, і приватні господарства українців накрила потужна хвиля економічної кризи перехідного періоду. Переорієнтація народного господарства молодої незалежної Української держави з планової на ринкову економіку, недолугі та непрофесійні реформи в сільському господарстві боляче вдарили по економічному розвитку колективного радянського господарства, по настроях та матеріальному становищу населення Зведенівки. Спочатку всіх накрила хвиля відсутності найнеобхідніших товарів широкого вжитку, введення талонів та купонів, кілька грошових реформ, внаслідок яких багато селян втратили значні суми своїх заощаджень, які вони збирали десятиліттями. Далі розпочалися енергетичні кризи, коли по кілька годин на добу село тонуло в повній темряві; загострилася потужна бензинова криза, балон газу коштував чи не більш, як півмісячна зарплата. Найтривалішою була криза неплатежів, коли по кілька місяців члени колгоспу, працівники соціальної сфери села та інших працюючих установ, що діяли на той час у Зведенівці, не отримували заробітної плати, яку за цей час ще й з'їдала потужна інфляція.

Значного скорочення фінансування зазнала соціальна сфера села. Припинив свою роботу дитячий садочок, який діяв на території села, перестали фінансуватися і зазнали скорочення інші установи села. Кардинальних змін зазнало і колективне господарство (колгосп). Всі фінансові розрахунки велися на бартерній основі. Колгосп неодноразово перейменовано у різні найменування, але від зміни назви господарства становище на краще не настало. Відбувається розпаювання земель, внаслідок чого значна частина угідь виводиться із сівозміни та передається у власність під городи, а частина розпайовується між членами спілки та пенсіонерами. У середньому в Зведенівці на кожного спілчанина припало по 2 га землі.

І якщо на перших порах земельна реформа пробудила одвічний селянський інстинкт мати землю в приватній власності, то подальша невідповідність у ціноутворенні на паливномастильні матеріали, сільськогосподарську техніку та закупівельні ціни на аграрну продукцію поглибили кризу. В Зведенівці появилися орендатори. Утворилося кілька господарств. Основна маса зведенівського населення по-справжньому захвилювалася.

Добре усвідомивши за добу незалежності те, що зміна політичної влади нічого доброго не приносить в їхнє життя, перебуваючи в стані постійного зниження життєвого рівня, гіперінфляції, нестабільності у суспільстві при фактичній відсутності збалансованої, продуманої економічної політики, нарощення напруженості, пов'язаної з періодом нагромадження первісного капіталу, з розгулом «дикого капіталізму», селяни досить швидко зорієнтувалися і почали виживати, розраховуючи лише на свої сили. Одні змушені значно збільшити розмір домашнього господарства на продаж, інші – розвитком торгівлі, якась частина – пошуком заробітків у ближньому чи й дальньому зарубіжжі. Працюючи із постійним напруженням фізичних сил, окремі сільські родини домагаються зросту свого матеріального добробуту, із віковічною селянською мудрістю та терпеливістю переборюють усі труднощі.

На фоні численних, переважно негативних змін доби незалежності, селяни усвідомили, що саме від міцності місцевого агропідприємства, орієнтованого як на розвиток власної потужності й економічної міцності, так і на добробут кожного члена колективу та села в цілому, за великим рахунком, і залежить майбутнє свого села. Віра ця ще більше посилювалася спостереженням за тими втратами, що їх понесли сусідні, колись також міцні колективні господарства, які не витримали реформ, зазнали розпаювання та розбазарили і знищили колективне майно... Серед таких господарств опинилися колись

могутні Сапіжанський, Плебанівський, Мурафський колгоспи, а також колгоспи Голинчинець, Джурина, Політанок, Писарівки та ін.

Щоб краще зрозуміти яких успіхів досягав колгосп ім. Суворова с. Зведенівки після років, які народ прозвав «золотими», пропонуємо таблицю урожайності сільськогосподарських культур у 1987, 1990, 1995 рр.

Культура	1987 р., ц/га		1990 р., ц/га		1995 р., ц/га	
	по селу	по району	по селу	по району	по селу	по району
Зернові	35,0	36,9	36,1	42,0	26,0	30,6
Пшениця	45,9	45,1	43,6	49,7	25,3	23,9
Ячмінь	34,2	35,4	36,4	41,7	27,6	28,6
Горох	23,3	28,0	30,1	35,4	25,5	26,9
Кукурудза	30,0	37,2	33,9	38,2	38,6	33,2
Гречка	13,1	11,8	11,2	10,8	13,2	9,4
Соняшник	16,8	18,7	17,9	21,6	19,3	17,1
Цукровий буряк	293,8	330,9	305,0	275,3	291,4	272,3
Картопля	153,5	127,3	96,9	108,2	84,1	73,0
Овочі	151,0	194,0	137,5	124,1	102,4	92,1

Як бачимо, результати господарювання в порівнянні із загальнорайонними показниками у Зведенівці були непогані. Навіть подекуди й вищі від районних показників. Але це було, як уже сказано, у пору «золотих» років, тобто до 1991 року. Далі, на жаль, настала поступова руйнація всього того, що так важко в Зведенівці приживалось. Та не тільки в Зведенівці. Нова влада оголосила у сільському господарстві так звану «земельну реформу». Альтернативними колективній та державній формі організації виробництва стають приватні та фермерські господарства. Колишній колгосп ім. Суворова після зникнення того самого примарного комунізму, якого так бажали створити комуністи, реорганізувався з часом у КСП, потім у КСГП, ВАТ, СТОВ, ПП, ФГ та ін…, але від змін назв нічого путнього у Зведенівці не виходило.

Сама ж приватизація землі проведена владою так безвідповідально і безграмотно, що просто дивуєшся. Що мало на увазі керівництво держави, приймаючи відповідні законодавчі акти – посварити нас, посіяти ворожнечу на селі чи збільшити виробництво сільськогосподарської продукції, підвищити добробут людей, укріпити незалежність держави? Якщо перше – то це вдалося, якщо друге…

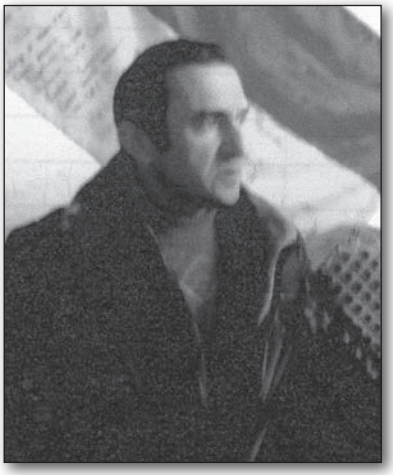

Гончарук Василь Іванович

У 1992 році перейменовано колгосп ім. Суворова у КСГП «Зведенівське». В селі почались розмови про розпаювання земельних ділянок підприємства, але господарство ще утримувалось вцілілим. З 1995 року КСП «Зведенівське», очолив Гончарук Василь Іванович.

Вмілий, розсудливий керівник Василь Іванович, який до цього працював головним агрономом у цьому ж колгоспі, добре розумів ситуацію, що складалася у країні не на користь селян, а тому якраз за його ініціативи робилось все для того, щоб колгоспники не розчаровувались в ситуації, що виникла на місцях, як і у державі.

Після чергових звітно-виборних зборів колгоспників, що відбулися в березні 1995 року, селянам Зведенівки стало набагато спокійніше за свою долю, за долю господарства.

На зборах не тільки підвели підсумки зробленому і визначили шляхи розв'язання проблем на майбутнє, а й віддали належне, як ніде, людині – трудівнику, старим і молодим колгоспникам, нареченим, новонародженим та іншим працелюбам вручалися грамоти і подарунки. Через безгрошів'я та порожні полиці магазинів керівництво господарства часто

нагороджувало передовиків живою худобою. Таким виписували безкоштовно поросятко чи теля. Цим самим приємність людям робили вагому.

Така увага до людей нічого, крім поваги до керівників, викликати не могла. Мабуть, саме це стало причиною того, що поповнилось господарство шістьма новими працівниками, що юнаки, які відслужили в армії, з радістю поверталися до своїх домівок. Знайшлись в правлінців гарні слова і подарунки для тих, хто пішов на заслужений відпочинок, і для кого роком народження став 1995-й. Все це разом взяте стало першопричиною того, що присутні на зборах одноголосно висловили довіру голові господарства Василю Івановичу Гончаруку.

Адамчук Ганна Іванівна

Після Гончарука, який довгий час старався всіма силами утримати колгосп хоча би на плаву, у вересні 1998 року КСП «Зведенівське» очолила Адамчук Ганна Петрівна. Покерувавши поки що вцілілим господарством один рік, Адамчук передала справи Надії Іванівні Мотузок.

Зведенівське господарство спіткала така ж доля, як більшість господарств України. В зв'язку з важким економічним становищем (різким подорожчанням електроенергії, паливно-мастильних та інших матеріалів), у наступних роках через безгрошів'я вся худоба ВРХ, вівці та свині було вивезено на м'ясокомбінати. Становище господарства погіршувалося.

У 2000 році господарство збанкрутувало. КСП «Зведенівське» припинило своє існування. Зведенівські землі

Мотузок Надія Іванівна

колишнього колгоспу ім. Суворова відійшли до різних уже існуючих приватних господарств, що виникли в селі. Частину земельних паїв колишні колгоспники віддали Гончарукові В.І., частину паїв люди залишили Мотузок Н.І. – ПОП «Авангард», а частину земельних паїв селяни віддали в оренду новоствореному приватному підприємству «Довіра», яке очолила Марія Григорівна Бондар, а також у сільськогосподарське підприємство «Тімур», очолюване Фаїною Іваном Тимофійовичем. В селі є також люди, які забрали свої земельні паї і обробляють землю самостійно.

Не з добра так вийшло. Поділили понад 1900 гектарів, забили державні кілочки згідно земельних актів, виданих державою, і на цьому влада зупинилася у проведенні так званої «земельної реформи».

Але людство здавна добре пам'ятає біблійські заповіді, що коли Бог творив землю, то не нарізав на ній меж, кордонів. А тому можна з впевненістю сказати, що будь-яка межа – це протидія Божому замислу. Адже межа завжди тінню лягає на серця людей, носить розбрат та ворожнечу.

З того часу, коли землеміри забили оті перші кілочки на полях, села Зведенівка і Попелівка наповнились недобрим духом, люди заговорили пошепки, поділились на клани і поселилась зловтіха та підозра… Як згадують зведенівські старожили, серед земляків, людей здавна трудолюбивих і щирих, появилися «сині» і «помаранчеві», демократи і не демократи…

Кому це на руку? Тільки ворогам нашим. Землю ділять і нас ділять, аби все відібрати. Адже обробити належним

чином своє поле від колика до колика власник паю не може. Отут би вчасно державі втрутитись, та де там. Тож «покрутившись» рік-два власник або продав нелегально або віддав свою землю в оренду на таких умовах, що назад, мабуть, вже забрати не зможе її ніколи… З часом він навіть знати не буде у кого в руках вона знаходиться і в кого її питати.

Що ж стосовно державної допомоги, то отих чотири кілочки посеред поля, то і є уся допомога. А хотілося б інакше. Селянин хоче, щоб держава підклала своє плече у проведенні цієї злощасної «земельної реформи». Але цього не сталося.

Згадаймо тільки, як село загомоніло при розподілі колгоспного майна, коли на найбільший майновий сертифікат можна було одержати одне колесо від трактора, раму від культиватора та кілька погонних метрів гнилих дощок із ферми…

Автор особисто наслухався у селі про так зване «розпаювання» майна у Зведенівці. Та й преса в свій час описувала про це та інші події.

Згадаймо, як же зведенівські колгоспники старалися, дбали, особливо у 80-х роках минулого століття, розширити, зібрати по крихті оту техніку, побудувати фермерські приміщення, обзавестись племінною худобою, побудувати добротні дороги до ферм, по селу, закупити найкраще обладнання. І все це марно.

Ну що ж, як сказав один розумний політик: «Маємо те, що маємо…».

Із великою недовірою та острахом очікують селяни Закону про переведення землі у вільний продаж. Зокрема непокоять їх чутки про прихід чужих приватних інвесторів, орієнтованих насамперед на задоволення своїх майнових інтересів, отримання надприбутків за будь-яку ціну й у будь-який спосіб, не задумуючись ні над сівозмінами, ні за гній на поля.

Колись колгоспники покладали всю надію на механізаторів. Взагалі-то, механізатори це саме ті люди, які повністю змінили вигляд нашого села. Тільки їхня самовіддана праця привела до тих революційних змін, що сталися на селі за

останні п'ятдесят-шістдесят років. Вони, механізатори, зрушили віковічний уклад і порядок (від серпа до комбайна), за яким село жило до наших часів. Глиняні підсліпуваті хатки під соломою, бездоріжжя, убогість та безграмотність, безправність і гіркота постійних образ з боку влади – так село виглядало споконвіку. Тепер все по-іншому. І це все завдяки підвищенню продуктивності праці, завдяки механізації трудомістких процесів і високій культурі землеробства. З тих пір, відколи за справу взялися механізатори, зникло з нашої землі таке страхіття, як голод. Це старше покоління знає, що таке голод, а вже діти та онуки їхні можуть перебирати харчами і *не знають* вони того, як важко заснути після виснажливого дня, коли хочеться їсти, а немає що…

Мабуть, через це *незнання* люди сьогодні стали невдоволеними і вередливими. Все їм не так! Мала зарплата, старий автомобіль, вибоїни на дорозі, не така влада, не той хліб, не така ковбаса, не звідти вітер дує, не туди йдемо… А хто ж працювати за вас має, люди добрі?

Отут то і повинна втрутитись держава, щоб забезпечити робочими місцями село із тисячним населенням, і не 120 чоловік, як це маємо на сьогодні (див. паспорт сільської ради), а хоча б 50 відсотків жителів Зведенівки хотіли б мати роботу.

З частих розмов у селі з автором зрозуміло, що жителі села надіються на краще. Вірять, що прийде той час, коли і хліба буде вдосталь, і працювати буде легше. І переговорюються між собою юліямпільські орендодавці: - Ти не працюєш, а тобі задарма на пай тонну зерна щороку із Зведенівки привозять. Маєш дві корови, п'ятеро свиней, птиці без ліку, а тобі ще біржа платить за те, що на роботу не ходиш… Про їжу і говорити нічого – тепер вже люди не на роботі пріють, а над тим, як схуднути, де подіти продукти із повнісінького холодильника. І все їм мало, все вони волають: «Дайте нам!»

Так добре, як тепер, вже не буде! Мабуть, від того, що люди це розуміють, і приходить той страх за майбутнє… Чомусь у

1933-му, 1947-му люди не говорили і не думали про кінець світу. Тож пам'ятаймо, що кінець світу настане лише тоді, коли **зло** переможе **добро**. А тому, шановний читачу, **будь добрим** у всьому: і вдома, і серед людей, і на роботі – у всьому житті. Нехай добро твоє завжди перемагає зло. А наша зведенівська земля прекрасна і вічно молода. Скільки б не пив у літню спеку прохолоду з джерельних глибин із Самійлової криниці, а вода не перестає бути жаданою і солодкою.

Дороге і миле все навколо нашого села. Мальовничі краєвиди, що розкинулись від Попелівки до села Вербівки, велетенські Деребчинські дуби, які є свідками подій, що відбувалися ще у XV-XX століттях, джерело у Габровій криниці, яке люди пам'ятають ще за часів, коли наші селяни чумакували до Одеси за сіллю, чудові теперішні новозбудовані храми, Господня Йосафатова долина з цілющою водою у криничці, майбутня нова прекрасна місцева школа та ін. Так і хочеться побувати тут, помилуватися цією прекрасною землею на Зведенівських пагорбах, її чудовими людьми. А люди ці варті того, щоб історія їх пам'ятала.

Список
голів колгоспів сіл Зведенівки і Попелівки

Роки	*Прізвище, ім'я, по батькові*
Колгосп «Шлях соціалізму» (1930-1959)	
1930-1932	Бобик Гаврило Степанович
1933-1936	Довгань Тимофій Йосипович
1937	Фалько
1937-1939	Регуш Іван Арсенійович
1939-1940	Берегулько Семен
1940-1941	Опальницький Йосип
1942-1943	Брацлавський Франко
1944	Ціхановська Ганна Антонівна
1945-1948	Довгань Трохим Леонтійович
1949	Вікторов Сергій

1950-1956	Шимков Юхтим Харитонович
1956-1959	Семенюк Леонід Максимович
Колгосп «Комунар» (1934-1950)	
1934-1936	Перебийніс Іван Юхимович
1937-1939	Гуленко І.Т.
1939-1940	Сулима Іван Сидорович
1940-1941	Деревлюк Феодосій Я.
1945-1946	Волошин І.Т.
1947	Дідчик І.К.
1948	Шакович Яків
1949-1950	Семенюк Леонід Максимович
Колгосп імені Суворова (1959-1999)	
1959-1966	Цинцеус Микола Гаврилович
1966-1976	Дмитришин Василь Тодосійович
1976-1987	Репецький Микола Захарович
1988-1995	Бондар Віктор Дем'янович
1995-1998	Гончарук Василь Іванович
1998-1999	Адамчук Ганна Петрівна

РОЗДІЛ X. Влада Рад у Зведенівці

Ради у Зведенівці за 100 років (1917-2017)

Приміщення, в якому в 30-40-х роках XX ст. знаходилась Зведенівська сільська рада

Як уже згадувалось раніше, сільська рада у Зведенівці створена у 1926 році. До цього року село належало до Попелівської сільської ради. У Зведенівці в ту пору (1918-1921 рр.) влада належала революційному комітетові, який очолював місцевий житель Мельничук Петро і село належало до Тульчинського округу. І лише 26 березня 1926 року рішенням Тульчинського окружкому у селі Зведенівці було створено окрему від Попелівської сільську раду в складі Шпиківського району. Першим головою сільської ради селяни обрали Лукаша Бегуса – представника сільської бідноти, який до обрання входив до складу КНС (комітету незаможних селян). Секретарем призначено Гнатюка Дмитра Вікуловича, який повернувся в село з міста.

Приміщенням для сільської ради слугувала колишня дякова хата, сім'ю якого більшовики репресували.

До новоствореної сільської ради входили населені пункти Зведенівки і Попів хутір із 358 дворами, у яких проживало 3058 душ (за переписом у 1926 р.)

(Населені пункти Тульчинщини, 1927 р.).

Життя показало, що практика однопартійної комуністичної системи, яка склалась у країні, зумовила неухильне зрощування партійних структур із державними, що зрештою паралізувало ради й перетворило їх на придаток компартії. Однак у період здійснення НЕПу, коли ради на місцях ще не повністю втратили свого значення, як органи влади й могли виконувати функції організаторів трудящих, вони зуміли акумулювати певний позитивний досвід господарського й культурного будівництва. Після ліквідації сільревкомів у 1921 році в Подільській губернії налічувалося близько 2 тис. сільських рад. З відновленням радянської влади у селі розпочала формуватись організаційна структура місцевих органів влади, розгорнулась їх політична, господарська й культурна діяльність. У своїй роботі щодо керівництва сільрадами подільські комуністи послуговувалися «Інструкцією про сільські Ради, їх уповноважених, секції Рад та про їхню роботу», в якій

було чітко зазначено перелік обов'язків органів місцевої влади – сільських рад. **Вони повинні були виконувати всі постанови вищих органів партійної та радянської влади,** вживати заходів щодо поліпшення сільського господарства та промисловості, дбати про добробут місцевого населення, втягувати його в соціалістичне будівництво, звітувати перед своїми виборцями на сільських зборах.

Зведенівська сільська рада вважалась вищим органом влади у селі. Вона збиралась на засідання не менше двох разів на місяць, обирала зі свого складу секретаря і голову ради, який відповідав за роботу сільради як перед селянами, так і перед вищими органами радянської влади. Щомісяця голова сільської ради подавав відомості в повіти і округи про роботу організації, що включали інформацію про діяльність комітетів незаможних селян, про боротьбу з куркульством і партизанщиною, проведення посівної кампанії (у відповідну пору року), культурно-освітню діяльність, діяльність «Просвіти», хати-читальні, кількість засідань за місяць тощо. Крім голови сільради та його заступників, для поточного розв'язання різних важливих питань, вироблення планів впровадження їх у життя та технічної роботи, при сільраді створювались секції: адміністративна, економічна й культурно-освітня. Секції складались із 5–7 членів сільради та представників відповідних інституцій. Адміністративною секцією керував голова сільради, економічною – один із членів ради (часто це були члени правління колгоспу, працівники бухгалтерії), культурно-освітньою – секретар або інший член ради з числа учителів. Усі секції один раз на три тижні звітували перед сільрадою про свою діяльність.

Зведенівська сільська рада вживала рішучих заходів щодо охорони радянського ладу, роз'яснювала розпорядження вищих органів радянської влади, залучала мешканців села до кооперативного будівництва, контролювала своєчасність сплати ними продподатку, що становив основу нової економічної політики.

У період відбудови народного господарства (1921–1925 рр.) місцеві комуністи проводять велику роботу щодо зміцнення сільської ради, посилюють контроль за її роботою. Діяльність сільради пожвавлюється. Велику допомогу в життєвій діяльності сільради надавав Шпиківський волосний, а потім Шпиківський райвиконком, куди належала Зведенівка.

Незважаючи на функціонування організації комітету незаможних селян (КНС), значну активність під час виборів до ради на початковому етапі її створення проявляли заможні селяни, що забезпечувало їм перевагу у складі новообраних органів місцевої влади. Такий склад ради не міг гарантувати успіху більшовикам у здійсненні комуністичних перетворень у селі. Тому постановою Політбюро ЦК КП(б) України в жовтні 1920 року перед комнезамами було поставлене завдання **заволодіти виконкомами сільських рад** шляхом забезпечення їхньої участі у виборчих комісіях з метою перевірки списків виборців. Така система виборів давала змогу організаціям КНС забезпечити собі переважну кількість місць у Радах. Така діяльність впливу партійних органів існувала до недавна.

Члени КНС чітко усвідомлювали: лише захопивши ради, можна зберегти свій політичний вплив у селі. Повноваження, надані комнезамам у формуванні складу рад, дозволяли їм і надалі забезпечувати собі переважну кількість депутатських місць.

У кінці 20-х – на початку 30-х років у Зведенівській сільській раді переважали комсомольці. Працівники сільської ради відіграли важливу роль у проведенні колективізації, у створенні колгоспів та в організації репресій у селі в 30-х роках. **Сільська рада з кінця 20-х років стала придатком тоталітарної держави** і не завжди працювала в інтересах громади. Робота сільських рад була під пильним контролем райвиконкомів та райкомів комуністичної партії, найменше відхилення від лінії компартії було підставою для зняття з посади сільського голови. У 30-х-50-х роках сільський голова

вважався головним представником влади у селі. Сільській раді були підзвітні всі установи та організації села, але вже у 60-х-80-х роках реальна влада переходить до голів колгоспів, хоча в документах зазначено, що влада належить органам місцевого самоврядування. Громадою управляв той, у кого були гроші – голова колгоспу. Після проголошення незалежності України роль сільських голів значно зросла.

Більшість сільських голів Зведенівки добросовісно ставились до виконання своїх обов'язків, сумлінно захищали інтереси громади. Слід відмітити, що посада голови була нелегкою на той час, і людей обирали на цю посаду в основному активних до нового ладу, часто не зовсім підготовлених до цієї роботи, часто зовсім без освіти, а тому вони періодично мінялися.

Після укрупнення сільських рад, яке відбувалося з 1959 року, Зведенівська сільська рада була об'єднана з Попелівською сільською радою Джуринського району із центром у с. Зведенівка. Після чергового укрупнення районів, до Зведенівської сільської ради Шпиківського району належало і село Вербівка.

На сесії депутатів місцевої ради обирали і затверджували секретарів сільської ради. Цю посаду в свій час обіймали: Шпак Ніна Іванівна, Юник Надія Василівна, Коршев Іван Дмитрович та інші. Сьогодні посаду секретаря сільської ради займає Зарічняк Алла Іванівна.

Раніше при сільській раді була посада начальника військового облікового столу та паспортного столу. Але завдяки «зусиллям» керівництва держави за часів правління Януковича, такі посади були скорочені. А на практиці, це довело до того, що всякий облік військовозобов'язаних в селі був занедбаний, і не тільки в селі, а й в державі. Лише у зв'язку із теперішніми подіями на Донбасі такий облік налагодився.

Щодо існування паспортної системи у нашій колишній країні СРСР, в тому числі й на Україні, то слід зазначити слідуюче:

27 грудня 1932 року у Москві ЦВК та Раднароком СРСР за підписами М. Калініна, В. Молотова та А. Єнукідзе прийняли трагічну для десятків мільйонів тодішніх громадян, та й для багатьох наступних поколінь, постанову 57/1917 «Про встановлення єдиної паспортної системи по СРСР та обов'язкової прописки паспортів», а також «Положення про паспорти». 31 грудня того ж року відповідну постанову прийняли ВУ ЦВК і РНК Української Радянської Соціалістичної Республіки.

«Положення про паспорти» встановлювало, що всі громадяни СРСР у віці 16 років, які постійно проживають у містах, робітничих селищах, працюють на транспорті, у радгоспах і на новобудовах, зобов'язані мати паспорти. В сільській місцевості, крім радгоспів, громадяни паспортів не отримували, і облік населення вівся за господарськими книгами. Вся країна перетворювалася в єдиний табір, оскільки в сільській місцевості проживало тоді ще 2/3 населення країни. З того часу кожен селянин позбавлявся права мешкати поза межами свого села, вільно пересуватись, а навідуючи своїх рідних або ще когось у містах, райцентрах і селищах міського типу своєї області, міг проживати там без прописки терміном не більше 5 діб.

Стало також правилом, що дітей колгоспників, які досягли 16-річного віку, правління колгоспу механічно заносило до списків колгоспників без їхньої згоди та заяви. Виходило так, що сільські хлопці та дівчата не були господарями своєї долі, вони не могли за власним бажанням після 16 років отримати в райвідділі паспорт і вільно виїхати до міста на роботу або навчання, бо з досягненням повноліття автоматично ставали колгоспниками. Формально така практика не була закріплена у статуті сільськогосподарської артілі, але фактично існувала в країні.

В результаті молоді зведенівчани, як і мільйони сільських мешканців СРСР, ставали безправними «гвинтиками» системи державного кріпосництва… Разом з тим юні зведенівчани, як і вся юнь країни рад, вливалися під впливом пропаганди

до лав жовтенят, піонерії, комсомолу, комуністичної партії, профспілок та інших організацій. Усі ці організації працювали на радянську систему.

Приміщення Зведенівської сільської ради. 2017 р.

В даний час при великих сільських радах роботу по веденню паспортного обліку та обліку військовозобов'язаних відновлено посаду начальника обліку військовозобов'язаних. Цю посаду в Зведенівці займає Шпак Олена Василівна.

Землевпорядником при Зведенівській сільській раді працювали: Супрун Галина Миколаївна, Нагнатова Любов Володимирівна, Ругляк Марія Іванівна, ІринаГеннадієвна Стаєцька. Сьогодні землеупорядником працює Гончар Юлія Миколаївна. На контролі сільської ради робота й сестер милосердя. В Зведенівці цю роботу виконують Гоноровська Тамара Володимирівна і Тимчук Світлана Миколаївна. Сестрою милосердя працювала також Бакус Наталя Петрівна.

Станом на 1 січня 2018 року в Зведенівці проживало 1232 особи. З них працездатного віку понад 500 чоловік, пенсіонерів у селі налічується 460. Площа земель сільської ради налічує майже 35,4 квадратних кілометрів, з них 2535 га сільськогосподарських угідь, 288 га лісів та лісосмуг, 7 га ставки. Усе населення Зведенівки за національністю українці.

Віросповідання: православні та католики. Кількість житлових будинків у селі – 420. В тому числі незаселених будинків – 42. Працюючих станом на 1 січня 2018 року – 120 чол. Середньорічна смертність по селу – 14 чол., середньорічна народжуваність – 11 чол. Село, на жаль, поступово вимирає. Ще недавно кількість жителів у Зведенівці сягала майже півтора тисячі чоловік. Кількість зведенівчан, що виїхали на тимчасову працю за межі України сягає 16 чоловік. Також багато молодих людей виїжджають періодично на роботи до Києва, Вінниці, Одеси та до інших міст країни.

За 2017 рік понад 270 сімей отримали субсидії від держави. Нині в селі мешкають 15 учасників війни, 1 інвалід армії, було учасників ліквідації Чорнобильської аварії – 6 чоловік, 21 чоловік учасників АТО, 14 багатодітних сімей, які виховують 43 дітей, 4 дітей інвалідів, 3 дітей напівсиріт.

За переписом худоби в особистих господарствах Зведенівки утримується 380 голів великої рогатої худоби, в т.ч. корів – 347, коней в селі є в наявності – 11, кіз – 13, птиці – 3250 шт., бджолосімей – 106, свиней – 443, а також інша живність.

За кошти бюджету сільської ради та за сприяння місцевих агропідприємств «Довіра» та «Зведенівське», а також двох окремих господарств «Авангард» та СТОВ «Попелівське» сільська рада частково вирішує соціально-культурні проблеми села. Проте цих коштів завжди мало, а проблем багато. І все-таки працівники сільської ради знаходять шляхи для їх вирішення.

Ще з початку заснування в Зведенівці сільської ради велику відповідальність за її роботу ніс і несе секретар сільської ради. Сьогодні цю посаду займає Зарічняк Алла Іванівна. Усе діловодство, протоколи засідань сесій та виконкомів, реєстрація шлюбів, усіх народжених, померлих, вибувших та прибулих, шлюбів та ін. веде ця жіночка з великою відповідальністю за доручену їй справу. Допомагають секретарю бухгалтер сільської ради Фігура Людмила Василівна та касир Гнатюк Марія Степанівна. Очолює сьогодні колектив працівників сільської ради її голова Бондар Віктор Дем'янович.

Читачам варто нагади, що після зміни адміністративного поділу, коли Попелівська і Зведенівська сільські ради у 1959 році були об'єднані в єдину сільську раду із центром у Зведенівці, її територія належала до Джуринського, Шпиківського, а потім до Тульчинського району, а з 1965 року – до Шаргородського. Такі зміни негативно впливали на роботу виконавчої влади на селі, а тому керівники сільської ради часто змінювалися. За ці роки головами сільради були:

Сайчук Михайло,
Берегулько Іван Семенович,
Юник Василь Мефодійович,
Шепіцька Олена Данилівна,
Малинський Микола Миколайович,
Криворучко Микола Іванович,
Юник Надія Василівна,
Дибчук Іван Іванович.

Берегулько Іван Семенович – голова сільської ради

Криворучко Микола Іванович – голова сільської ради

Дибчук Іван Іванович – голова сільської ради

Вбачаючи таку плинність кадрів керівників села, районна влада у 2006 році рекомендувала селянам Зведенівки і Попелівки на голову сільської ради жителя села Бондаря Віктора Дем'яновича.

Віктор Бондар – сільський голова

У 2006 році на виборах сільського голови найбільше голосів виборців набрав Віктор Дем'янович Бондар, якого у 2010 році виборці села знову обрали сільським головою, і у 2015 році втретє Віктор Дем'янович обраний керівником села.

І хоч Віктор Дем'янович виявися уже бувалим керівником і організатором різних установ, спочатку все-таки було дуже нелегко сільському голові в роботі. Адже відповідати доводилось і за роботу сільськогосподарських установ, яких налічувалось чотири, і за навчальні заклади (школа, дитсадок), і за культосвітні установи, і за роботу медичного закладу, торгових об'єктів, відділення зв'язку, за спортивну роботу в селі, за стан сільських доріг, за водопостачання, за роботу по боротьбі зі злочинністю, за організацію відпочинку жителів села, за благоустрій села, тощо.

Отож, через спільну, тісну взаємодію сільського голови з керівниками різних установ, що діють на території села та у взаємодії з членами виконкому сільської ради, Віктор Дем'янович Бондар зумів вивести очолювану ним територіальну громаду у передові й неодноразово займати першість у змаганні серед громад Шаргородського району.

У розмові з автором сільський голова вкотре згадує, як завдяки сумлінній праці зведенівчан прийшов добробут у село. Поіменно згадує колгоспників, механізаторів, тваринників, водіїв... Самовіддано трудились вчителі, медики, поштарі, працівники культури та інші службовці.

Свято в селі відкриває секретар сільської ради А. І. Зарічняк

Народний депутат України Микола Джига на зустрічі із зведенівчанами. Фото 2012 р.

Зона відпочинку в Зведенівці

Сучасний сільський магазин. Фото 2017 р.

У сільському магазині

Дмитро Подолян розчищає русло річки Сухої. 2006 р.

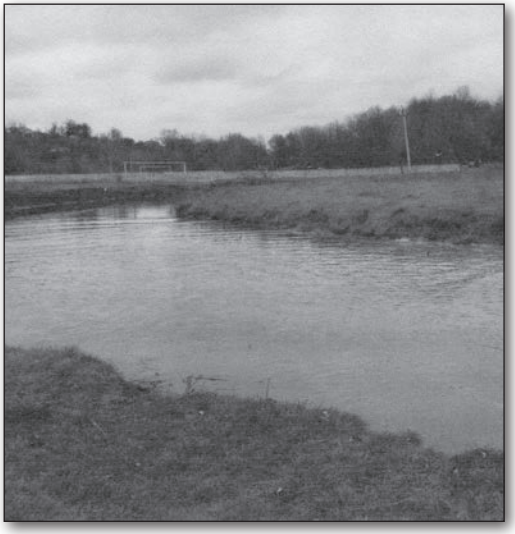

Колишня річечка Суха стала повноводною рікою. 2017 р.

Меліоративні роботи на р. Сухій. Фото 11.11.2017

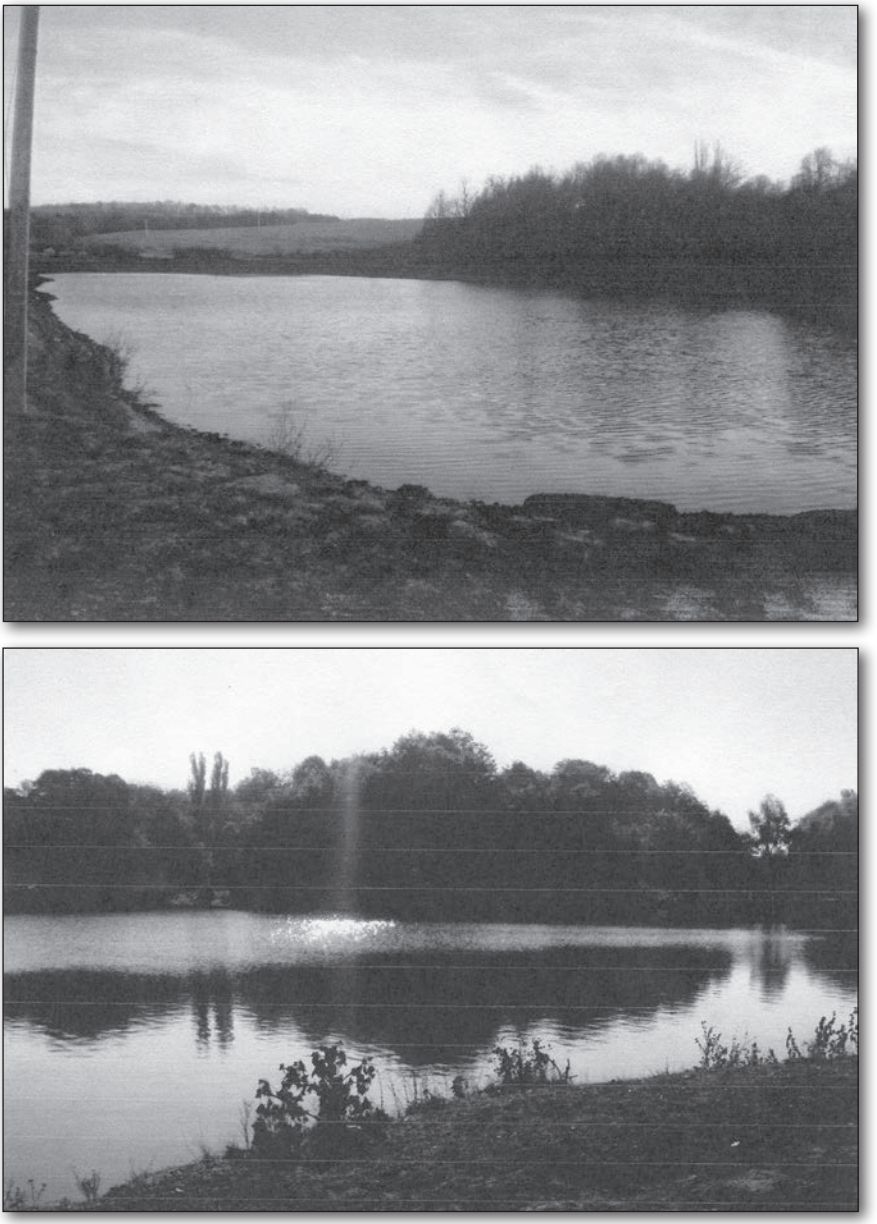

Водоймища на р. Сухій

Попелівські долини

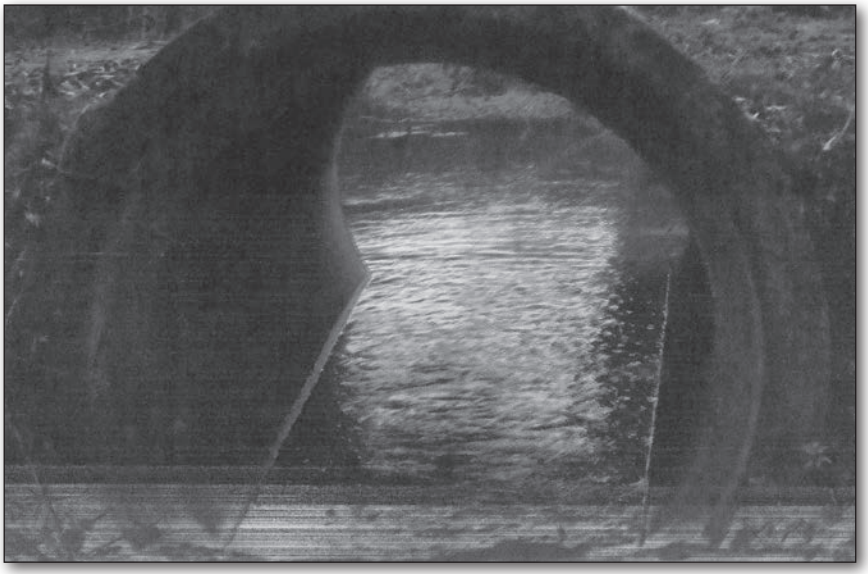

Тепличчина

Джерела, які живлять річку Суху

Зимові етюди Зведенівки

Вивчаємо мікротопоніми села разом із сільським головою

Переможці завжди перемагають. Травень 2017 р.

Герой України Смірнов Віктор Сергійович – переможець параолімпійських змагань. Його бабуся Малай Ганна Петрівна родом із Зведенівки

Зведенівські та Попелівські ветерани у парку відпочинку в селі

«...Пройшли важкі часи, і сьогодні маємо зовсім іншу картину процвітаючого сучасного українського села Зведенівка, – коментує Віктор Дем'янович, – *у планах сільської влади: якісні усі дороги в селі та їх освітлення, закінчення будівництва середньої школи, відкриття музею історії села, розширення та щорічне покращення місця зони відпочинку в селі, належна увага до ветеранів воєн і праці, пенсіонерів та підростаючого покоління, розвиток спорту. але найбільшої уваги село потребує духовного покращення – людського відношення до релігії. Тому що, якщо людина живе з Богом у серці – вона завжди долає зло і завжди живе з добром».*

Підтвердженням сказаному сільським головою є збудовані останніми роками нові храми в селі, а також всебічна допомога в будівництві й облаштуванні на Йосафатовій долині басейну, душового павільону та ін.

У своїй повсякденній роботі В.Д. Бондар користується не тільки досвідом роботи інших сільських рад нашого краю, а й досвідом роботи територіальних громад за кордоном нашої країни. Так, ще у грудні 2007 року ним була підписана угода про партнерську співпрацю між Зведенівською сільською радою і польською територіальною громадою (гміною) в с. Пшигодзіце Великопольського воєводства (Польща).

В угоді узгодили форми співпраці між обома громадами: досвід діяльності самоврядування, інтеграція між польськими і українськими (зведенівськими) сім'ями. Так, під час перебування у Зведенівці делегації з Пшигодзіци, гості проживали в сім'ях зведенівських мешканців, а гості з України (із Зведенівки) – в польських сім'ях з гміни Пшигодзіци. Практикуються також організації товариських відвідувань і подорожей по Польщі та Україні.

В серпні 2007 року делегація з Пшигодзіци на запрошення сільського голови Віктора Бондаря перебувала у Зведенівці. Під час зустрічі було прийнято програму співпраці між обома сільськими радами.

За українським звичаєм гостям із Пшигодзіци сільський голова Віктор Бондар вручає коровай. 2007 р.

Делегація з Польщі у Зведенівці

Юні зведенівчани на фоні замку пана Радзівіла під час відпочинку в селі Антонін гміни Пшигодзіце Великопольського воєводства Республіки Польща. 2014 р.

Свято Івана Купала. 2012 р.

В 2009 році на території гміни Пшигодзіци відбулася чергова зустріч між усіма партнерами цієї гміни. У цій зустрічі приймали участь громади із Ківерця Волинської області, громади з Німеччини, Франції та делегація із Зведенівки. Таким чином у Пшигодзіце відбувся фестиваль під назвою «П'ять регіонів Європи» за участю від України зведенівської делегації.

У тому ж 2009 році у вересні Зведенівка гостинно зустрічала делегацію із Пшигодзіц. А вже у вересні 2011 року відбулася спільна поїздка делегацій із Зведенівки, Ківерця, Пшигодзіц, а також делегації із Німеччини до французької громади Люїтре.

Рік 2014-й був роком початку співпраці молоді між спілкуючимися країнами (Франції – Люїтре, України – Зведенівки і Ківерці та Польщі – Пшигодзіци).

Такі зустрічі і поїздки з обміном досвіду роботи, у яких постійно приймає участь В.Д.Бондар, надають Зведенівському сільському голові дужі поштовхи і бажання працювати краще з тим, щоб Зведенівка, хутір Лесі Українки і Попелівка розвивалися і матеріально, і духовно, щоб життя мешканців сіл у новій незалежній Україні поліпшувалося. Кредо сільського голови Бондаря В.Д. було і залишається: **«Встигнути зробити якомога більше для громади»**.

Делегація з Шаргородщини на Польській землі. Крайній зліва сільський голова Зведенівки Віктор Дем'янович Бондар

Хмари Чорнобиля

Вони здійнялися у небо навесні 1986 року.

Теплого квітневого вечора ніщо не віщувало біду. Адже вдень приязно світило сонце, сяяло чистотою високе і блакитне небо. Люди жили передсвятковими першотравневими турботами.

Та у ніч з 25 на 26 квітня 1986 року, о 1 годині 23 хвилин над четвертим реактором Чорнобильської АЕС нічну пітьму розірвало велетенське полум'я. Страшна стихія розверзла пащу атомної електростанції і вивергнула величезні невидимі хмари радіації, що попливли над Землею.

Тривожною новиною увірвалася в спокійне життя зведенівчан звістка про аварію на Чорнобильській атомній станції, а те, що правда про події просочувалась невеликими порціями, породжувало значні домисли та недобрі передчуття. За кілька днів після аварії всі сільські криниці були облаштовані накриттям у вигляді будиночків, яке мало врятувати воду від впливу радіації. В загальному, життя мешканців села Зведенівки, як і у всіх українців, із часу Чорнобильської аварії поділилося на два періоди: на «до» і «після». І вже після аварії, тільки через кілька днів влада держави СРСР дала «добро» на приборкання страшної катастрофи. Весною і влітку 1986 року шестеро зведенівських чоловіків були мобілізовані на ліквідацію наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції, що під Києвом. Ними були наші односельчани:

Берегулько Василь Якович, Гнатюк Олександр Миколайович, Шпак Володимир, Уськов Анатолій, Патула Іван Григорович, Поляруш Михайло Миколайович.

Ці люди не думали про себе, про своє здоров'я. Вони ціною власного життя боролися із наслідками аварії. Ми повинні бути вдячними їм за те, що вони рятували нас і світ від страшного лиха. Але роковими були для них наслідки аварії. З часом окремі з них передчасно відійшли у вічність, як і держава СРСР.

Берегулько Василь Якович

Гнатюк Олександр Миколайович

Шпак Володимир Іванович

Уськов Анатолій Іванович

Патула Іван Григорович

Поляруш Михайло Миколайович

Як показує сьогоднішній аналіз суспільного життя кінця 1980-х років, саме чорнобильське лихо стало відправною точкою новітньої історії України та початком кінця Радянського Союзу. Під впливом певних політичних сил наростає національний рух, формуються нові політичні сили, владі вже не вдається утримувати повну монополію в усіх сферах життя. Країна впала…

Безглузді війни

Часто афганцю не спиться від ран,
Ой, як багатий він думами тими.
В котре пригадує злючий Афган
Й гори, в котрих полягли побратими.
Юрій Кірілов

Для наших сучасників, для дітей та онуків, щоб знали своє історичне минуле про невиправдані вчинки та дії московського керівництва, про гірку, але правду про ту безглузду війну.

1979 рік, грудень місяць. За наказом «маразматика» Брежнєва 100-тисячне військо радянських солдатів здійснили вторгнення до Афганістану. Основу його складали військовослужбовці Прикарпатського військового округу, тобто з України. Майже весь сержантський склад були українцями, багато було українців із офіцерського складу. З нашої Шаргородщини брали участь у війні з Афганістаном понад 120 чоловік.

Не обминула ця війна і Зведенівку. Йшли наші хлопці служити до збройних сил СРСР, а попадали в «гарячу» точку Афгану.

Таких точок на земній кулі для радянських солдатів було багато: Угорщина, Чехословаччина, Сірія, Лівія, Югославія, Куба, Чилі, В'єтнам, Корея, Монголія, Ефіопія, Єгипет, Ліван,

Ліберія, Ангола, Ірак та інші. Всього понад 30 держав! «Гарячими» їх називали тому, що там по-справжньому лунали постріли, вибухали бомби і снаряди, підривались міни. Це був для наших хлопців такий собі «інтернаціональний обов'язок», де лилась кров і гинули зовсім молоді наші люди. За що? За кого?

Йшли наші хлопці з села в армію і кожен з проводжаючих говорив: «Аби не в Афганістан!». Потім вони повертались. Хто як: одні живими, інші – в цинкових домовинах...

Через страхітливі жорна цієї чужої нам війни у Афганістані, пропущено понад 3-х тисяч вінничан. Багато з них прийшли додому інвалідами, а 167 взагалі не повернулись до своїх домівок живими.

Печальна статистика до Зведенівки доходила з навколишніх сіл:

Хоменки – Костюк,

Джурин – Яковишин,

Рахни-Лісові – Ніколайчук

Шаргород – Захандревич,

Руданське – Дяков,

Перепільчинці – Стаднійчук.

11 років тривало протистояння. Афганістан втратив 1 млн. убитими на цій війні. Додому в «чорних тюльпанах» привезли 48 тисяч солдат СРСР у цинкових гробах. За неофіційними даними, до 100 000 наших хлопців, кинутих в пастку із пропагандистською личкою «інтернаціональний обов'язок», загинуло на чужій землі. А скільки покалічених, фізично і морально, повернулось звідти – не злічити.

Коли чисельність моджахедів досягла 80 000 і їх озброїли новою американською зброєю, «Стінгерами», переносними ракетами, що збивають літаки та вертольоти, поразка радянських військ була очевидною. Крім людських жертв, СРСР поплатився там 130 літаками та 330 вертольотами.

Довелось побувати у жорнах афганської війни і нашому юнакові із Зведенівки. Ним був Фаїна Дмитро Тимофійович.

Фаїна Дмитро Тимофійович (зліва) із товаришем

Народився Дмитро Тимофійович Фаїна 3 лютого 1967 року. У 1985 році призвався на службу в ДРА (Демократичну Республіку Афганістан). Служба була важкою. Доводилося під час служби витримувати різні випробовування. Не раз супроводжував колону машин в гарячі точки. Приймав участь по охороні комендатури, також була закріплена за ним бронемашина БРДМ, на якій і закінчив службу. *«Побачене не переказати, не передати словами, все це важко перенести у своєму серці,* – згадує Дмитро Фаїна. – *Я з радістю сприйняв новину, яку мені повідомили, що я звільняюся. І потрібно бути готовим – на Батьківщину. Це була пізня осінь 1987 року.*

Зараз, в мирний час, залишилися не найкращі спогади, біль душі, смуток за товаришами, а головне – відображення війни на здоров'ї».

Було і є про що повідати учасникам афганської та інших воєн учням і дорослим у селі. На зустрічах з ними, які організовують учителі та актив села, вони розповідають про нелегкі солдатські будні, які їм довелось перетерпіти, виконуючи невідомо чию забаганку – захопити силою чужу землю.

Переховуючись в горах й, створивши ефективне підпілля, моджахеди нарощували сили та взаємну жорстокість із радянськими солдатами – відрізати органи, спотворювати трупи, стало правилом… І знову запитання: За що? За кого?

З давніх-давен відомо, що ніхто і ніколи своєї землі так просто не віддавав. Не віддали її і афганці. За що ж віддали своє молоде життя наші шаргородські юнаки?

Чужа то була війна, не наша, безглузда. І прокляті народом лишились ті, хто її розпочав.

Емблеми з афганською символікою

Згадаймо про життєві шляхи – поневіряння старшого покоління у тому трагічному XX столітті. Задумаймось над тим фактом, що драми і трагедії цілих народів спричиняли війни, розпалені ненаситними диктаторами, продажними політиками і такими ж багатіями-мільярдерами. Здавалося б у XXI столітті їм би вже порозумнішати, зробити висновки з уроків історії. Але де там!

І ось вже з'являються в Криму невинні «зелені чоловічки», загарбуючи чужу землю, зневажаючи всякі міжнародні домовленості й угоди, ламаючи через коліно долі сотень тисяч людей.

Агресорові цього здається замало. І ось уже горять міста і села Донбасу. І ллється людська кров. Множаться нові трагедії. З'являються цинкові гроби, стають каліками миролюбні українці.

Не приведи Господи, щоб ця локальна авантюра, що зветься АТО, переросла у велике планетарне побоїще.

Події в Афганістані та теперішні події в Україні – дві серії одного московського фільму. Але тоді, за радянських часів, почесним інтернаціональним обов'язком, який кожен громадянин СРСР мав за честь виконати, була «оболванена» вся країна. І закінченням тієї серії було ганьбою для Москви на весь світ. Це тоді, коли СРСР разів у 15 був сильнішим за теперішню Росію без 15-ти республік – «сестер». Закінчення і цієї серії – із Україною та вторгнення до нас 20-ти тисячного контингенту «православного міра на танках» – також буде! Тому, що українці, як і афганці, стали на захист **своєї** держави.

Приймали участь у боротьбі з авантюрою, підбурювачем якої є наша «старша сестра» Росія зі своїми стратегічними, далекоглядними планами, наші хлопці із Зведенівки:

Кутник Олексій Володимирович, 27.09.201984 р.н.,
Сулима Сергій Леонідович, 31.05.1987 р.н.,
Шерін Олексій Дмитрович, 10.05.1978 р.н.,
Тригуба Володимир Петрович, 21.09.1982 р.н.,
Дончак Дмитро Васильович, 26.05.1985 р.н.,
Липівський Петро Іванович, 11.06.1992 р.н.,
Черній Віталій Іванович, 19.05.1982 р.н.,
Задерей Сергій Іванович, 19.12.1982 р.н.,
Паламарчук Петро Олександрович, 13.03.1985 р.н.,
Геревич Сергій Васильович, 13.07.1989 р.н.,
Семенюк Петро Костянтинович, 10.07.1985 р.н.,
Навертюк Олег Михайлович, 18.09.1970 р.н.,
Безпалько В'ячеслав Петрович, 06.07.1972 р.н.,
Рузін Руслан Миколайович, 06.09.1983 р.н.,
Мельничук Олександр Володимирович, 18.08.1980 р.н.,
Семенюк Олег Васильович, 23.03.1988 р.н.,
Калина Олексій Сергійович, 15.10.1991 р.н.,
Калина Іван Сергійович, 06.07.1994 р.н.,
Свирида Василь Сергійович, 16.01.1995 р.н.,
Друзь Іван Олександрович, 30.06.1988 р.н.,
Цимбал Ігор Анатолійович, 24.12.1992 р.н.,
Зарічняк Олександр Іванович, 10.08.1975 р.н.,
Івлєв Іван Віталійович
Зівун Сергій Віталійович та ін.

Як бачимо, це хлопці-гвардійці з різновіковим терміном. Одним, уже немолодим, понад сорок, іншим – по 25-30 років. У розмові з окремими учасниками бойових дій в зоні АТО автор почув патріотичний настрій їх: *«…Кожен з нас відчуває на собі високу відповідальність. Адже такі поняття, як Вітчизна, Військова присяга, вірність Батьківщині, військовий обов'язок кожного мужика, для нас – не просто слова. Тому кожен з нас не ховався, коли отримав повістку й не шукав можливостей не їхати в зону АТО. Тим більше, побувавши там – переконані, що наша мета – не лише перемога над промосковськими ворожими авантюристами, а квітуча й мирна Україна та наші Зведенівка і Попелівка».*

Безпалько Вячеслав Петрович

Учасник АТО на Сході України Олексій Володимирович Кутник із своїм дідусем, учасником Другої світової війни Олексієм Гнатовичем Кутником. Фото 2015 р.

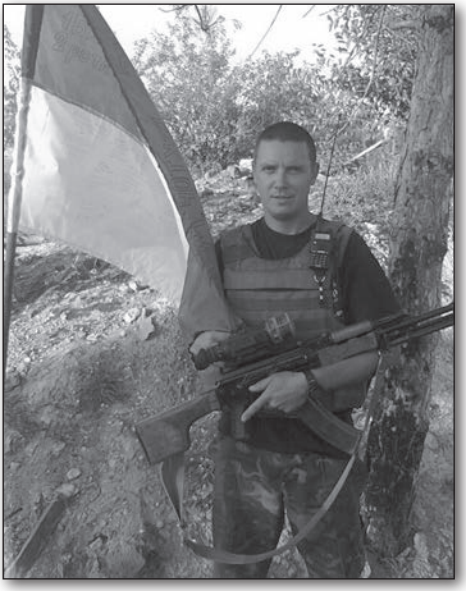

Дончак Дмитро Васильович

Задерей Сергій Іванович

Зарічняк Олександр Іванович

Івлєв Іван Віталійович

Липівський Петро Іванович

Калина Олексій Сергійович

Калина Іван Сергійович

Кутник
Олексій Володимирович

Мельничук
Олександр Володимирович

Навертюк
Олег Михайлович

Паламарчук Петро Олександрович

Рузін Руслан Миколайович

Семенюк Олег Васильович

Свирида Василь Сергійович

Семенюк Петро Костянтинович

Сулима Сергій Леонідович

Тригуба Володимир Петрович

Цимбал Ігор Анатолійович

Шерін Олексій Дмитрович

Черній Віталій Іванович

Зівун Сергій Віталійович

Фото на пам'ять. Зустріч учнів Зведенівської школи із учасником АТО Кутником Олексієм Володимировичем

Про теперішні події на Донбасі віршованим текстом наш земляк із Хоменок, мій давній друг і колега по перу Василь Миколайович Струк пише:

Війна на теренах Донбасу

Бурхливі пристрасті вляглися,
Як втік на «горб» злочинний клан.
В роботу люди упряглися,
Утихомирився Майдан.
При владі нові люди стали,
Ожила втомлена земля.
Жаль, Крим без опору віддали
Загарбникам з Кремля.
Селяни вийшли в поле, треба
Не згаять часу, бо весна.
І тут, як грім з ясного неба –
На Сході почалась війна.
Там сепаратисти, яничари,
Як божевільні, чи дурні,
На весь Луганськ, Донецьк горлали:
«Рассея, Путин, памаги!»
Чому живуть вони в країні,
Як їм не люба так вона?
Жили б собі на Сахаліні,
Ще Воркута є, Колима.
І Путін, як той добрий дядько,
Їх не послухати не міг,
Як рідним дітям, гарний татко
Від серця щирого поміг.
Прислав чеченців із Кавказу,
З Краснодара козаків,
Головорізів із спецназу
І тисячі бойовиків.

В дорогу танки, міномети,
Зенітні установки «Град»,
З лиця землі все можна стерти
І умертвити всіх підряд.
Горять міста, горять посьолки,
Кругом жорстокі йдуть бої,
Там гинуть люди від осколків
Серед незлічених руїн.
І за «Рассеей» вже не плачуть,
Дійшло до них без зайвих слів,
Тікають куди очі бачать,
Аж до «бандерівців» у Львів.
Обманутий народ на Сході
Живе, як кажуть, брехуни.
На шлях праведний господній,
О, Боже, ти їх приверни.
Відважні воїни країни
Ціною власного життя
Захищають Україну,
Їх щасливе майбуття.
Ідуть у бій, Вітчизна кличе
На штурм ватаг бойовиків.
Вони герої! Як і личить
Нащадкам славних козаків.
Спровокувать війну не трудно.
Та важко зупинить її.
Хай той навік проклятим буде,
Хто дав початок цій війні.
Настане мир, нам Бог поможе
Прогнати зайдів-ворогів,
Але забути ми не зможем
Полеглих у боях Героїв –
Вітчизни нашої синів.

РОЗДІЛ XI. Мелодії храмів Зведенівки

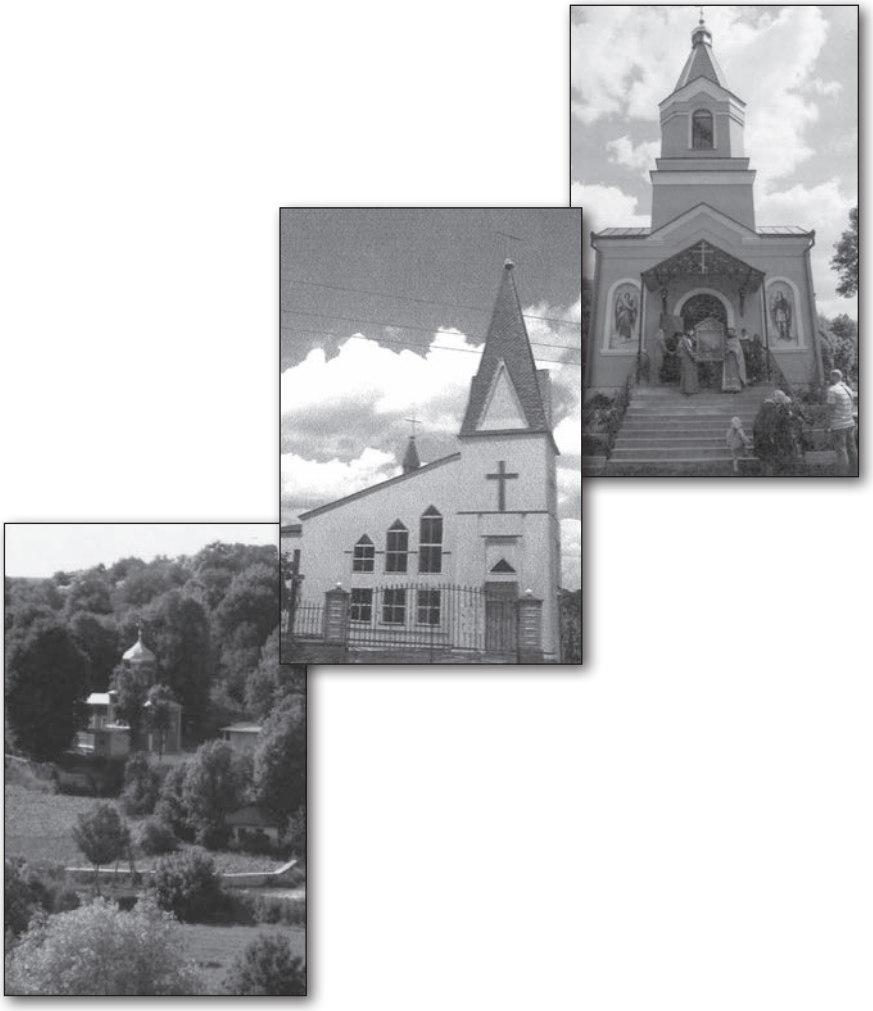

Зведенівська церква — Божа окраса села

Були в нас колись часи –
З Богом ми не спілкувались.
Це було якраз тоді,
Як антихристи в нас взялись...
Тетяна Резнік, с. Пеньківка

На всю округу славиться сьогодні Зведенівка своїми святими храмами: Успіння Божої Матері, Святого Миколая і Святого Йосифа Робітника. Храм Успіння Божої Матері і костел Святого Йосифа Робітника на Зведенівських пагорбах виросли зовсім недавно. Попелівський храм Святого Миколая чарує прихожан своєю історичною давниною.

Не кожен наш населений пункт Шаргородщини має аж три святих храми. Коли ідеш вулицями Зведенівки, то виникає якесь дивне відчуття – воно посилюється від надзвичайного церковного співу або мелодійних дзвонів, що лунають тут по неділях і Святах над пагорбами Зведенівки. Автор відчув особисто це на собі, коли відвідував село. Старожили і молодь з піднесеним відчуттям гордості і любові розповідали автору про новозбудовані храми: «...Наші храми ніби частинка Почаївської Лаври...» – казали вони.

Всі прихожани церкви Успіння Божої Матері здавна молились до Богородиці і просили її заступництва. Але, на превеликий жаль, із приходом до влади комуністів, церкву у Зведенівці спочатку було закрито (1932 р.), а потім зовсім зруйновано (1937 р.) Як характеризувала більшовицька влада релігійний стан у селах Тульчинщини, добре видно із архівного документу «Населені пункти Тульчинщини», Тульчин, 1927 р., де зокрема члени окружкому потішали себе: *«Релігійний рух зменшився через те, що більшість бідняцького населення уявляло собі, що релігія є дурман. Уже 2 роки у Зведенівці нема попа і нема кому одурювати бабів».*

У перші ж роки радянської влади ленінським Декретом церкву було відокремлено від держави. Але ж вдумайтесь

тільки. Яка може бути мова про відокремлення церкви від держави, коли ми всі усвідомлюємо, що держава – це народ, а народ – це віруючі. То як можна відділити людей від держави? Але більшовики цього не признавали.

180-річний храм було зруйновано, але прихожани добре знали і пам'ятали хто їхня покровителька і заступниця – Матір Божа. Вона кожен раз чула їх, їхні молитви. І наступало заступництво від Богородиці.

Почула Свята Богородиця прихожан із Зведенівки у роки незалежності, коли у нашому краї почали відновлювати і будувати нові храми. У 1994 році в селі на найвищому пагорбі, який видніється навкруги, було закладено перший камінь у фундамент майбутнього католицького храму. У 2012 році у селі на місці, де колись стояли перша і друга церкви, було закладено фундамент під нову, третю по рахунку в Зведенівці, православну церкву. Фундатором і організатором будівництва нової церкви стала сім'я Бондарів – Віктора Дем'яновича і Марії Григорівни. Освятив перший камінь для майбутнього фундаменту нової церкви Митрополит Вінницький і Барський Симеон, при освяченні було багато присутніх священиків зі всієї округи на чолі з благочинним протоієреєм Комарем.

Стараннями усіх прихожан Зведенівки та інших майстрів-будівельників, на високому пагорбі села, над річкою Сухою, яка наперекір своїй назві ніколи не висихала і не вимерзала, за неповних два роки виріс чудовий за своєю архітектурою Храм у стилі пишного західно-українського рококо.

Архітектором його був відомий спеціаліст у справі будівництва церков Валерій Хрустальов. Храм мурований, розміром 22 х 14 м, критий металом. Має хрестоподібну форму, яку добре видно, побувавши всередині приміщення.

В новітнім Храмі збудованім
Вечірню співають,
Голосами чарівними
Втому забирають.
Ти немовби у повітрі,
Мов ваги не маєш.
Вся душа відкрита вірі,
Мирське забуваєш.
Бо тут таки Святе місце
І люди святі
Знайшли його й збудували
Храм на висоті.

Переступивши поріг церкви, головний вхід до якої стоїть до заходу сонця, ніби зразу ж потрапляєш в уявне Царство Небесне…

Звичайно, перше, що кидається у вічі усім присутнім і відвідувачам – великомистецький витвір із дерева, дуже витонченої роботи і к о н о с т а с. Він триярусний, на ньому містяться багато ікон.

У першому ярусі посередині царські врата, уставлені іконами Апостолів і Євангелістів Матвія, Марка, Луки і Іоанна Богослова, а також іконою Гавриїла та іконою Божої Матері Благовіщення. Ікони намальовані олійними фарбами.

Ліворуч від центральної композиції іконостаса у першому ярусі ікона Божої Матері «Спорительниці Хлібів». Поруч ікона Святителя Миколая Архістратига Мирлікійського Чудотворця. На північних дияконських вратах красується ікона Архістратига Гавриїла. Далі майстерно виконана ікона Божої Матері.

Праворуч від царських воріт міститься чудовий образ Христа Спасителя, що чекає нас тут усіх.

Зведенівські прихожани і отець Василій на місці, де буде побудована нова церква. Травень 2012 р.

Фундатори і організатори будівництва нової церкви у Зведенівці Марія Григорівна і Віктор Дем'янович Бондар (в центрі). 5.06.2012 р.

На місці майбутнього православного Храму хлібом-сіллю зустрічають митрополита Симеона фундатори будівництва сім'я Бондарів – Марія Григорівна і Віктор Дем'янович. Травень Фото 2012 р.

Освячення місця фундаменту під майбутній Храм Успіння Божої Матері у Зведенівці

Закладення пам'ятної капсули у фундамент церкви для потомків

Підсобні працівники Тремба В.О., Дзень І.П., Кушнір М.Д., Малай Є.Я., Берегулько Л., Семенюк О.І., Зарічняк М.Т., Липівська Л.В., Казміршина Г., Парандій А., Винокурова Б.Т., Патула М.Є. та ін. на відпочинку. Фото 14.06.2012 р.

Малай О.С., Криворучко О.М., Свирида Л., Величко М.І., Навертюк М., Гармідер Н.Є., Кушнір М.Д., Дзень І.П., Зарічняк М.Ф., Парадій А.І., Литвиненко М. та ішні на будівництві фундаменту церкви

Адамчук Микола Сав., Кутник Олексій Володимирович, Кривий Василь Федорович, Свирида Віктор Сергійович та ін.

Проведення покрівельних робіт на куполах церкви. 31.05.2013 р.

Вигляд майбутньої церкви із заходу. 01.01.2012 р.

Незакінчене будівництво церкви в очікуванні теплих днів. 14.12.2012 р.

22.04.2013 р.

Зведенівські прихожани на будівництві церкви: Бондар Марія Григорівна, Величко Марія Іванівна, Бойко Тамара Василівна, Адамчук Микола. Гармідер Ніна, Величко Марія, Берегулько Лариса, Шевчук Валя, Казміршена Галина. 26.05.2013 р.

Виконання оздоблювальних робіт ззовні церкви. 17.08.2013 р.

Оздоблювальні роботи у залах церкви. 18.11.2013 р.

Липівський Володимир, Литвиненко Олександр встановлюють обігрів підлоги церкви. 25.05.2013 р.

На знімку Тремба Віталій встановлює підлогу з обігрівом у залах церкви. 20.10.2013

Встановлення іконостасу, виготовленого умільцями з дерева. 20.11.2013 р.

Завершення будівництва церкви у Зведенівці. Фото 19.07.2013 р.

Отець Михаїл із прихожанами: Безпалько Ганна, Бондар Марія Григорівна, Гнатюк Кирило І., Бойко Тамара Василівна, Собчук Василь, Дубина Марія Іванівна, Лавриненко Марія Миколаївна, Зарічняк Марія Тодосівна, Андріяшена Люба, Навертюк Катерина та ін. 12.07.2013 р.

Зведенівські юні колядники із настоятелем храму Успіння Божої Матері – отцем Михаїлом та матушкою Ніною. 2018 р.

Південні дияконські врата прикрашає ікона Архістратига Михаїла. Поруч ікона Святителя Спиридона Тримифунтського Чудотворця.

Поруч прямо на нас звертає свій погляд з *храмової* ікони Успіння Пресвятої Богородиці, яка вже стала маленьким світлим острівцем, до якого масово стікаються зведенівські прочани і прихожани з інших сіл.

У другому ярусі знаходяться ікони дванадесятих свят.

Третій ярус іконостаса прикрашають ікони Святих Апостолів.

Завершується верхня частина іконостаса образом Господа Вседержителя, Божої Матері та Іоанна Хрестителя. А на його верху видніється яскраво освітлений надзвичайно красивим панікадилом восьмикінцевий позолочений хрест.

Над царськими вратами, що знаходяться в центрі іконостасу, міститься ікона Божої Матері Почаївської. Художні майстри із Почаївської Лаври написали зокрема для Зведенівської церкви, за кошти місцевих прихожан, дві ікони: ікона Святого Великомученика Пантелеймона і Святого мученика Трифона. Обидві ікони прикрашають стіни храму.

В день освячення Зведенівської церкви народний депутат України, уродженець сусіднього села Ярове Микола Васильович Джига подарував новозбудованій Зведенівській церкві ікону Ангела Охоронця, яка міститься на одній із стін храму.

Великий і просторий зал Зведенівської церкви прикрашає ікона Божої Матері Боянської, яка була придбана прихожанами під час паломницької ходи на Буковину (Чернівці).

Церква була освячена 25 листопада 2013 року. Освячення звершував архієпископ Могилів-Подільський і Шаргородський Агапіт при участі духовенства Шаргородського благочиння на чолі з благочинним протоієреєм Комарем та братії Свято-Успенської Почаївської Лаври. Братія Лаври на посвяту церкви подарувала новому храму ікону Божої Матері Милостивої. Свою милостивість вона проявляє всім, хто до неї звертається у храмі.

Кожен відвідувач храму нагадує слова, які промовив колись преподобний Іоанн: «**Побувавши в Храмі, де вариться миро, вийдеш звідти благоухаючим**». А паломники з інших місцевостей, побувавши у Зведенівському Храмі, промовляють: «У вашому Храмі велика благодать...».

Так воно дійсно і є. Автор особисто переконався у цьому, побувавши у храмі, коли одержував благословення на написання книги про Зведенівку від отця Михаїла.

Із перших і до останніх хвилин перебування у Храмі, дух захоплює багатством живопису. Колорит з перевагою салату і блакиті викликає в душі містичні відчуття перенесення з храму на небеса… Це відчуття підсилює надзвичайний гармонійний спів півчих церковного хору, в якому беруть участь чоловіки і жінки. Серед них: Малай Євгена Яремівна, Пустовіт Галина Яремівна, Берегулько Любов Григорівна, Семенюк Олена Іванівна, Зарічняк Марія Феодосіївна, Боднарук Ніна Степанівна, Гнатюк Кирило Іванович, Собчук Василь Степанович, Залозний Григорій Порфирович, Мельничук Марія Дмитрівна, Осіпенко Галина Валентинівна та інші.

Задивляючись на новозбудований на зведенівському пагорбі храм, складається враження, що він із нього виростає і піднімається вгору своїми трьома куполами. І вся маса вибагливого витонченого витвору архітектора підноситься ввись, освячуючи околиці Зведенівки!

Велична будова!.. Сміливa!

Своїми розмірами і красою Храм Успіння Божої Матері, один з найкращих будов у нашій православній окрузі.

Це далеко не повний опис Зведенівського православного Храму, який, до речі, будувався силами місцевих і найманих майстрів-будівельників неповних два роки. Було б несправедливо не відмітити посильну допомогу під час будівництва храму учнів старших класів зведенівської школи під керівництвом своїх наставників. Під час будівельних робіт на обличчі кожного, хто приймав хоч найменшу участь у будівництві –

іскрилися радістю очі і виднілася весела усмішка на обличчі, а часом і сльози на очах. Це були сльози радості за те сотворіння, що виростало прямо на очах у прихожан, сльози радості за те, що селу Бог дав таких людей – керівників, як Віктор Дем'янович і Марія Григорівна Бондарі. Адже це цілком і повністю їхня ідея – побудувати в селі Храм, залишивши добру пам'ять про себе. І не тільки ідея, але й великі благодійницькі кошти.

Спільними зусиллями жінки-керівника і організатора Марії Григорівни та усіх прихожан, які не залишалися осторонь від усіх робіт і клопотів навколо надзвичайного у селі будівництва, Зведенівський Храм Успіння Божої Матері 25 листопада 2013 року освячено.

На жаль, автор книги не в змозі усе описати, як відбувалося будівництво храму. Думаю, читач очима прочитає більше, переглянувши серію фотографій пори будівництва церкви.

Перша Божа служба у ще не добудованій церкві, яку очолив настоятель Храму о. Михаїл. 23.07.2013 р.

Освячення нового Храму у Зведенівці проводить архієпископ Агапіт. 25 листопада 2013 р.

На освяченні новозбудованого Храму в Зведенівці побував народний депутат України Джига М.В. (другий зліва)

Архієпископ Могилів-Подільський і Шаргородський Агапіт

Католицька Святиня на Зведенівських пагорбах

«Вас Бог благословить
на добрі справи!»

Своєю архітектурною окрасою, своїми прямолінійними обрисами поруч із церквою Успіння Божої Матері, на тому ж пагорбі Зведенівки, красується чудовий Рим-

сько-католицький Храм (костел), який названий на честь Святого Йосифа Робітника.

Раніше у Зведенівці ніколи не було католицького храму, хоча ще у 1912-1914 роках сім'я пана Собанського, яка володіла селом, прагнула побудувати його. Свідченням цього довгий час були залишки каміння під Римсько-католицький

храм на кладовищі села, з якого парафіяни згодом побудували кам'яну огорожу.

Пам'ятаючи добрий намір Собанських, вдячні зведенівські католики ще у 1973 році вирішили побудувати на тому місці, де мав би стояти Римсько-католицький Храм, невелику капличку для зібрання у ній віруючих у святкові та недільні дні, а також для проведення там похоронних процесій та ін. Але не забуваймо при якій ми владі жили… На перешкоді такого будівництва і стала місцева влада. Фундамент був насильно зруйнований бульдозером. А тому, щоб помолитися, взяти участь у Святій Службі жителі с. Зведенівка, с. Попелівка ходили за 20 км до храму «Непорочного зачаття Діви Марії» в с. Мурафа.

Свідченням цього є запис, який датований 10 травня 1945 року про ділові збори, що відбулися в приміщенні Мурафського Римсько-католицького храму Непорочного Зачаття Діви Марії. На збори прийшли 3150 віруючих. Серед них були і громадяни Зведенівки, Попелівки, Деребчина, Малої Деребчинки та інших сіл. На той час в Зведенівці налічувалося 265 людей католицької віри, а в Попелівці – 166.

Отець Войцех Дажицький, котрий служив при Мурафській парафії, неодноразово говорив, що ми доживемо ще до того часу, коли в Зведенівці та інших селах будуть свої храми. Життя цього священика було сповнене страдницькою долею. До свого призначення в Мурафську парафію він відбув шість років каторги на золотодобувних копалинах Колими. Причина покарання – релігійні переконання.

З року в рік ріс авторитет настоятеля серед віруючих. Це почало непокоїти владу комуністів. На священика Мурафського костьолу партійними органами була підготовлена характеристика, у якій зазначалося, що *«Дажицький В.Я. за релігійними переконаннями є фанатиком, намагається використати будь-який привід для активізації релігійної діяльності. Серед віруючих користується авторитетом,*

здатний вплинути на віруючих в напрямку виховання в них релігійного фанатизму».

Священику було пред'явлено ряд надуманих претензій, звинувачено в порушенні законодавства про культи і позбавлено 21 травня 1957 року парафії. Віруючі виступили на захист свого душпастора. Десятки листів за підписами парафіян було надіслано в різні вищі інстанції до Москви і Києва. Зокрема під листом підписалися 149 громадян з Аристівки, Деребчина – 155, Семенівки – 316, з Михайлівки – 169, з Зведенівки – 112, з Попелівки – 68 і т.д.

На жаль, ні листи парафіян, ні поїздки віруючих до Москви і Києва не допомогли. Парафіяни знову залишилися без настоятеля. Службу в костьолі проводили священики із сусідніх парафій. Найчастіше доїжджав до віруючих отець Антоній Хоміцький – настоятель храму Святого Флоріана із Шаргорода. З 16 січня 1961 року його було призначено настоятелем Мурафського храму. Отець Антоній Хоміцький правив Служби Божі в цьому костьолі 32 роки.

Отець-прелат Антоній Хоміцький мав помічника о. Станіслава Шуляка, якого за декретом єпископа було призначено в цю парафію в 1981 році. Із настанням незалежності України у 90-х роках минулого століття в селах, які належали територіально до Мурафського приходу, було розпочато будівництво шести костьолів. Цими будівництвами опікувався отець Станіслав Шуляк.

Серед храмів-новобудов був і Зведенівський костел. Одержавши дозвіл від влади на відкриття в

Зліва направо: отець Дажицький, отець Шуляк, отець Хоміцький. Фото 1991 р.

Зведенівці католицької парафії, влітку 1994 року миряни заклали фундамент Римсько-католицького храму в селі. Розпочалося будівництво парафіяльного будинку.

Слід нагадати, що зведенівські парафіяни зуміли самотужки таки побудувати на кладовищі капличку, якої так не бажала влада. І з Божої волі капличка була побудована. Згодом до невеликого її приміщення парафіяни своїми силами і коштами добудували світлу веранду, що дозволило прихожанам перебувати на службах в різні пори року, за всякої погоди.

1973 р. Веселі обличчя зведенівських прихожан після служби в новозбудованій капличці

Жителі села й до сьогодні пам'ятають своїх односельчан, які приймали найбільшу участь у будівництві каплички – першого у Зведенівці місця, де збиралися католики на молитву. Найбільшу участь в будівництві брали: Гончар Антон та Бондар Микола, які надали різні потрібні будівельні матеріали. Будівельні роботи біля каплички виконували Бекус Михайло, Липівський М.М., Липівський Микола Ст., Невський Віктор, Столяр Франко, Дибчук Володимир та багато інших добрих

і зацікавлених парафіян. Велику радість мали католицькі жителі Зведенівки. Тепер без перешкод, в різну погоду могли відвідати Божий дім, взяти участь в Святій літургії. Саме в цій каплиці відправлялися Служби Божі до 1996 року.

Премеційна служба в капличці костелу. 2005 р.

Ще однією проблемою для католиків стала нестача земельної ділянки на цвинтарі (кладовищі). А тому 5 листопада 1990 року Римсько-католицька громада звернулася до загальних зборів колгоспу ім. Суворова з цього питання, яке було вирішене на користь громади. Для потреб парафіян було виділено один гектар землі під кладовище.

Настали роки Незалежності. З розпадом великої тоталітарної держави СРСР, в Україні нарешті позбулися розправ над храмами різних конфесій та усунення і знищення священиків. Селяни добре пам'ятають про закони радянської влади, які забороняли вживати ім.'я Бога.

Знищення церков було плановим. План був поділений на декілька фаз: 1932-1933 роки – зачинити силою всі храми,

1933-1934 – знищити всіх духовних осіб, 1935-1937-1938 – репресії віруючих. Наказ Сталіна почали втілювати в життя. Руйнували Церкви, знімали з них дзвони і хрести, і перебудовували приміщення храмів для перебування в них солдатів, для складів та клубів та ін. Намагалися вирвати Бога з душі людської. Церковні цінності більшовики конфісковували для світової революції, а в більшості привласнювали для особистих потреб. З особливою жорстокістю більшовики відносилися до осіб духовного стану. Їх переслідували і репресовували, позбавляли всяких прав.

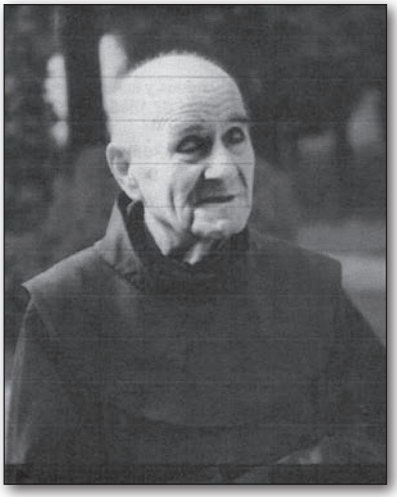

о. Мартиніан Дажицький (1918–2009)

Підтвердженням цьому є *Автобіографія, написана Мартиніаном Дажицьким. Стиль і орфографія оригіналу.*

Я, отець Мартиніан Дажицький, народився у 1918 році в Ягелі Львівського воєводства. Після початкової школи я продовжив своє навчання в Колегіумі Серафіцькому Отців Бернардинів, що у місті Радечніца. Згодом моє навчання продовжилось у Львівській духовній семінарії при бернардинському монастирі. Почалася війна.

У 1943 році я приїхав на працю до Житомирської області. І обслуговував у той час 5 районів, у тому числі Київську область та Одесу. Мав їхати працювати до Харкова, але тут мене заарештував КДБ. Я просидів під слідством 5 місяців у тюрмі, яка знаходилась у Житомирі. Потім відбувся суд, на якому мені був винесений вирок – 8 років позбавлення волі.

26 жовтня 1946 року, під конвоєм я вирушив на переселення в бухту Находку. Важко передати словами ту атмосферу,

в яку я потрапив, розповісти про нелюдські умови життя. Ми жили в бараках, які були розраховані на 120 чоловік, а нас там знаходилось – 840.

16 травня 1947 року я відплив до Магадану. Прибув на Колиму, де працював на золотому приіску. Запам'яталися на все життя сильні морози, які перевищували мінус 60°С. В таких умовах я возив тачки з грузом. Через важку працю та незбагненний для нас, слов'ян, мороз, я важко захворів І вже не думав, що колись побачу сонце. Але допомогли добрі люди: лікарі – чоловік та дружина, які знали, що я ксьондз. Вони мене виходили та забрали до свого дому працювати. В день своїх монаших іменин 2 липня 1952 року був звільнений з табору, де пробув 6 років. **Повернувся до України**, тому що було моєю мрією нести слово Боже такому загубленому та знедоленому народу, від якого намагалися забрати найсвятіше – віру в Господа. **Важко тут прийшлося**, тому що не дозволяли мені душпастирську діяльність. Але згодом прибув до Мурафи, де обслуговував 5 костьолів, які знаходились на далеких відстанях. Також служив святу Месу по домівках, сповідував хворих, навчав дітей релігії. Бували в моєму житті такі часи, коли я був прикутий тяжким недугом до ліжка і сповідував прихожан лежачи. Комуністична влада дала мені право уділяти таїнство покаяння тільки двом особам, але їх було у десятки разів більше.

Останній переїзд відбувся у 1957 році, коли я приїхав до Городківки Вінницької області. Завдяки великій любові до Господа нашого Ісуса Христа я не відчував самотності, хоч залишився одиноким як брат-францисканець. Навкруги на всій українській землі, не було жодного, хто наслідував би Отця нашого Франциска. Але згодом, через десятиліття, молодь, яка з раннього дитинства перебувала під моєю духовною опікою, потягнулася до невимовного духовного життя.

І в даний час в Україні створена Провінція святого Архангела Михаїла, яка налічує, дякуючи Богу, 75 братів францисканців.

А я і до сьогодні працюю в Городківці. І моє сумління спокійне, адже я виконав волю Господа нашого, посіявши маленьке францисканське зерно. **І плекаю надію**, що в майбутньому Україна матиме гарний врожай квітів Святого Франциска.

Підпис

Примітка:

Бр. Мартиніана Войцєха Дажицького було засуджено за ст.54-10 ц.2 КК УРСР на 8 років позбавлення волі з висланням на 5 років з території Житомирської області після відбуття покарання за проведення антирадянської агітації. Постановою Пленуму Верховного Суду УРСР від 11 березня 1990 року судові рішення відносно Дажицького В.Я. скасовано, а кримінальну справу переведенням закрито на підставі п.2 ст.6, КІМ УРСР за відсутністю складу злочину. Дажицького В.Я по даній справі реабілітовано.

2 липня 2009 року релігійний діяч, священик, єдиний у колишній радянській Україні член ордену францисканців відійшов до Господа Бога.

7 липня 2010 року при парафіяльному храмі в Городківці Крижопільського району Вінницької області відкрито музей, який названо «Місце пам'яті о.Мартиніана Дажицького». Знаходиться він в приміщеннях, в яких до кінця своїх днів проживав о. Мартиніан. В музеї знаходяться особисті речі, документи, книги, ікони та фотографії о.Мартиніана. Великою допомогою в створенні такого музею стали фотографії, які приносили вірні з різних парафій, в тому числі й із Зведенівського приходу.

Така ж хвилююча, сувора і страждальницька, разом з тим тріумфальна біографія відомого по всій Україні та Польщі отця Антонія Хоміцького, названого в народі Патріархом Поділля.

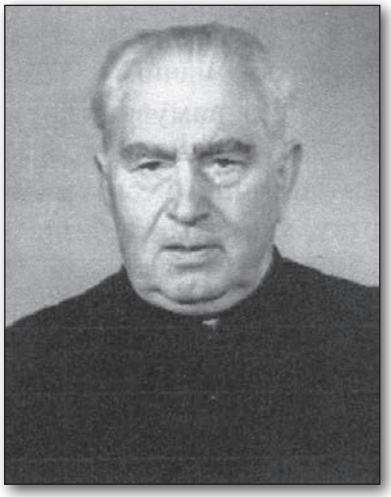

Отець Антоній – «Патріарх Поділля»

Без перебільшення можна сказати, що отець Антоній Хоміцький – постать легендарна. Наприкінці 40-х – на початку 50-х рр. минулого століття територія його парафії сягала 144 км^2, і він був у ній єдиним римсько-католицьким священиком. Він ніс Христа десяткам тисяч віруючих і його називали «Патріархом Поділля».

Варто сьогодні пригадати плоди невтомної душпастирської праці отця Антонія Хоміцького з існуючих документальних записів. З них дізнаємося, що в парафії в Полонному, де працював отець Антоній Хоміцький, у 1947-1954 роках було 13219 хрещень, 1579 шлюбів. 1563 миропомазань. Через нестачу священиків він їздив також до інших парафій, часто досить віддалених одна від одної. Зазвичай уряд толерував такі душпастирські „візити», даючи дозвіл на виконання релігійних функцій протягом трьох або чотирьох днів, але перехід за межі дозволеного загрожував арештом або засудженням. Сам отець розповідає, що з ним трапилось в парафії в м. Бар, Вінницької області. Він отримав дозвіл на душпастирську послугу на три дні. Коли люди дізналися про його приїзд, їх прийшло дуже багато. Священик сповідав, відправляв Святу Месу, проповідував, охрестив більше ста осіб, поблагословив десятки шлюбів, не відпочиваючи ні вдень, ні вночі. Третього дня, повертаючись з храму на обід, впав на землю і заснув. Його знайшли і сказали: «Отче, Вам забороняється спати, у вашому розпорядженні всього декілька годин, а ще багато людей очікує на вас». «На мою просьбу, – розповідав отець Хоміцький, – мені

полили голову холодною водою, я швидко поїв супу і повернувся до храму, до людей, до праці».

В Деражнянській парафії, Хмельницька область, 21-22 липня 1953 року отець Антоній Хоміцький охрестив більше 400 осіб, а на Гречанах в Хмельницькому 28.07.1953 – 505 осіб. Люди, які багато років не бачили священика, дізнавшись, що він приїжджає до якоїсь парафії, прибували туди цілими родинами, щоб могти приступити до таїнств. Приїжджали не тільки з України, але і з Казахстану, з Сибіру, з Росії і Білорусі. На той час отець Антоній був єдиним діючим священиком на всі області. Не зважаючи на втому, він почувався щасливим, бо Церква жила і тріумфувала в людських душах. З деяких документів випливає, що в Полонному протягом до 1954 року він охрестив 5915 осіб. З цієї парафії о. Антоній їздив у райони Хмельниччини та Кам'янця-Подільського де охрестив більше 3315 осіб і поблагословив 568 шлюбів. Переведений до Мурафи, в 1957 році охрестив там 3989 катехуменів, поблагословив 1011 шлюбів і уділив миропомазання 1563 особам. В загальному він охрестив 13219 осіб і здійснив 1579 шлюбів, що підтверджують архівні документи. Хто може сказати, скільки в загальному уділив отець Антоній таїнств в парафіях Шаргород, Бар, Вінниця, Лучинець, Снітків, Вербовець, Копайгород, Чечельник, Мовчани, смт. Чернівці та в багатьох інших? Також були таїнства, які незареєстровані, тому що люди просили не реєструвати їх, боячись погіршити свій соціальний стан і втратити роботу. Хто порахує, скільки отець висповідав вірних?

«Отець Антоній часто був біля вівтаря з гарячкою, щоб не залишити людей в неділю або свята без Святої Меси. Я сама бачила, як не один раз, сидячи, з величезним зусиллям отець відправляв Євхаристію, а органіст роздавав Святе Причастя, тому що священик не міг рухатися. Отець Антоній не працював на свою славу, але на славу Божу і з любові до людей, тому що знав – немає іншого священика, який міг би його замінити», – пам'ятає С. Анна Шведа.

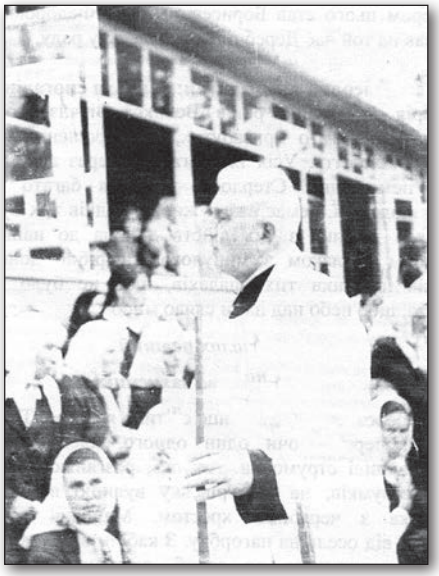

В районах біля Мурафи, де отець Хоміцький мав постійне місце, в 1957 році на літургії побувало близько 78500 вірних: 18850 приступили до сповіді, 366 отримали хрещення і 90 пар взяли християнський шлюб. В 1958 році налічується близько 74500 осіб, що прийняли таїнства, серед яких 8960 сповідей, 166 хрещень і 21 шлюб. В 1958 році тих, кому уділено таїнств, було близько 84000. В цьому році відбулося 12040 сповідей, 242 хрещень і 68 шлюбів. У ці підрахунки не входять вірні з тих римсько-католицьких храмів, до яких о. Хоміцький приїжджав лише кілька разів на рік. Незважаючи на переслідування, в районах Вінниччини в 1963 році 15946 осіб (48,8% всіх становили новонароджені) отримали хрещення. (За матеріалами О. П. Вишковського, ОМІ)

Народився Хоміцький Антоній Юзефович 12 квітня 1909 р. в с. Великі Самулки Бєльско-Підляського повіту, був наймолодшою – дев'ятою дитиною в сім'ї Юзефа Хоміцького і Аполонії Сталевської. В 1935 р. після закінчення Луцької духовної семінарії був рукоположений у священики єпископом-помічником Луцьким Стефаном Вальчикевичем. Того ж 1935 р. о. Антоній був призначений вікарієм парафії в м. Рівне, з 1937 р. – у Клесові. Тут, у Клесові, його застала совітська і потім німецька окупації. Під час радянської окупації отець Антоній не тільки був пастирем своєї парафії: він організував шпиталь для поранених воїнів Армії Крайової (у польському партизанському рухові мав псевдонім «Рох»), був капеланом

і командиром відділку АК, за що був нагороджений Хрестом Доблесних. Під час війни отець Антоній також укривав євреїв, обороняв своїх парафіян від антипольських акцій У ПА. 6 лютого 1945 р., після того як Волинь знову зайняли радянські війська, о. Антонія арештували і відправили в Рівненську в'язницю. Інкримінували йому «активну участь в контрреволюційній організації Армії Крайової». Слідство встановило, що «в 1943 р. А. Хоміцький закупляв для Сарненської антирадянської польської підпільної організації боєприпаси, продукти, отримуючи кошти від її керівника Ридзевського («Кобуса»)». Хоча отець Антоній боронився, аргументуючи, що неодноразово допомагав радянським партизанам, це не допомогло. Слідство тривало майже рік, і 6 лютого 1946 р. на закритому судовому засіданні отцю зачитали вирок: 10 років виправно-трудових таборів. Етапом о. Антонія відправили у воркутинські табори. Там він з іншими каторжанами був направлений на роботу на залізничній станції: розвантажував на більше ніж 40-градусному морозі вагони з мерзлим піском. В'язні помирали від недоїдання, відсутності теплого одягу та знущань катів, але отець Антоній і там продовжував бути священиком: сповідав, молився, утішав. Там він відморозив ноги і вже до кінця життя ходіння спричиняло великий біль.

Проте 27 грудня 1946 р. вирок був переглянутий і Військова колегія Верховного суду СРСР скасувала вирок «за недоведеністю обвинувачення» і закрила справу, підставою для цього послужила співпраця А. Хоміцького під час німецької окупації зі спец загоном НКВС «Переможці» (Архів Управління СБУ в Рівненській області, спр. П-54 (Архівно-слідча справа Хоміцького Антона Йосиповича).

Отець Антоній повернувся у Клесів, проте був змушений виїхати на Поділля, де віряни «відвоювали» у держави костели. З 1947 р. по 1955 р. був настоятелем в Полонному, у 1955-58 рр. був настоятелем парафії св. Флоріана в Шаргороді, обслуговував теж парафію св. Анни в Бару. Потім став настоятелем

парафії Успіння Пресвятої Діви Марії в Мурафі. До Мурафи приїжджали на Месу, сповідь, на хрещення і на шлюб тисячі парафіян – не тільки з Вінничини та Хмельниччини, а й з Росії та Казахстану. Також отець старався і легально, і нелегально служити вірним і в інших місцевостях, зокрема в Полонному, Шаргороді, Чернівцях, Чечельнику, Деражні, Бару, Вінниці, Лучинці, Сніткові, Вербівцю, Мовчанах та в багатьох інших. Ці землі вже кілька десятиліть не бачили священика, тож о. Антоній працював надзвичайно багато, до знесилення. Записи, які збереглися, свідчать, що, наприклад, в Деражні (Хмельницька область) 21-22 липня 1953 р. отець Антоній Хоміцький охрестив більше 400 осіб, а в Гречанах 28.07.1953 р. – 505 осіб, в Полонному у 1947-54 рр. було 1319 хрещень, 1579 шлюбів, 1563 миропомазань. Якщо врахувати, що вносилися далеко не всі записи (часто люди просили про це, побоюючись репресій з боку влади), то важко навіть приблизно оцінити цю титанічну працю. Також отець Антоній нелегально готував до священства юнаків – єдина на весь СРСР семінарія була в Ризі. Коли після смерті Сталіна з таборів почали прибувати інші священики, отець Антоній допомагав їм отримати посвідки і влаштуватися в якусь парафію. Також мурафляни посилками підтримували священиків, які ще знаходилися в ув'язненні. Авторитет о. Антонія серед священиків Поділля був величезним – його напівжартома-напівсерйозно називали «Патріархом Поділля». О. Мартиніан Дажицький згодом сказав: «Фактично він був єпископом, хоча й не мав свячень». Влада і КГБ не могли відкрито усунути о. Антонія, побоюючись масових протестів, тож Мурафа стала своєрідною столицею католицизму в цій частині України. Папа відзначив о. Антонія званням апостольського протонотарія, тобто інфулата. Помер отець Антоній Хоміцький 13 травня 1993 р. у Мурафі, де й похований на місцевому католицькому кладовищі. На похорон прибуло кількадесят священиків і понад 16 000 вірних. Плоди невтомної і ревної праці отця Хоміцького тривають по

сьогоднішній день. Зараз Мурафа – абсолютний рекордсмен серед сільських парафій України, в ній нараховується понад 6 тис. вірних, з неї походять десятки священиків та монахинь. О. Антоній часто досить нестандартно вирішував різноманітні проблеми та труднощі, які створювала влада. Наприклад, одного разу, коли вийшла постанова, яка забороняла колгоспникам у свята, які випали на робочий день, приходити до костелу, отець став «режисером» наступної акції. Він оголосив під час недільної Меси, що не буде відправляти у свято, бо потрібно цього дня працювати в колгоспі. Колгоспники самочинно (а насправді це отець Антоній їх намовив) не пішли на поле, а пішли під сільраду, де зробили мітинг. Вони вимагали у влади, щоб ті забрали «нерадивого» священика і дали іншого, бо «цей не хоче для нас відправляти». Тож уповноважений у справах релігійних культів того ж дня зателефонував отцю Антонію, щоби той «не порушував церковної дисципліни і виконував свої обов'язки сумлінно»: «Гражданин Хомицкий! Что у вас там происходит? Немедленно наладьте нормальне богослужения!» Коли треба було добитися чогось для своєї парафії чи для іншої спільноти, вірні (теж за вказівкою отця Антонія) влаштовували молебні з Розарієм і співами навколо пам'ятника Леніну, тож влада, щоби спекатися від віруючих і не мати проблем, приймала потрібні для католиків рішення. «Молебень до Леніна», винахід о. Антонія, потім перейняли й інші подільські парафії. Частенько під диктовку отця Антонія парафіяни писали на нього «доноси»: і влада на зло залишала «поганого» священика далі провадити своє служіння. Щоби позбутися донощиків, о. Антоній, коли розпізнавав їх, телефонував до уповноваженого і казав: «Слухайте, заберіть їх, бо вони не вміють дотримуватися правил конспірації. Вони розповідають, що їх підіслало КГБ, аби розвалити парафію...» А одного дуже настирного сексота він сам напоїв горілкою до напівпритомного стану і «здав» КГБ зі словами: «Прийшов до мене якийсь п'яний і вибовкує державні таємниці. Добре, що я буду мовчати, а що, коли він розкаже їх комусь Іншому?»

Отець Антоній Хоміцький (1909–1993 рр.)

Легендарною є також історія про мур навколо мурафського костелу. Було вирішено відібрати у костела шматок території, але оскільки у владі теж були католики, люди про це довідалися. І за ніч навколо костелу був викопаний рів, залитий фундамент і споруджений мур. Валити його влада побоялася, але були скликані партійні збори, на яких рішуче цей акт «засудили». Але в багатьох з тих, що гримали кулаком на трибуні, руки ще добре не відмилися від цементного розчину...

Таким запам'ятали отця Хоміцького у нас на Поділлі. Пам'ятають його і у Зведенівці.

В 1958 році о. Хоміцький прибув до Мурафи, де залишився до самої смерті, одночасно душпастирюючи в Барі, Вінниці, Кам'янці-Подільському. Нелегально приготував до священства 15 священиків. Помер 13 травня 1993 року й похований в Мурафі.

Слід наголосити також, що більшовицька влада з особливою підозрою ставилася до віруючих поляків та духовенства Римсько-католицького вірування. А тому окремі зведенівські жителі, побоюючись репресій з боку влади, змінювали свою національність на українців.

При таких обставинах жили жителі с. Зведенівки і с. Попелівки аж до 1991 року. Ще в грудні 1990 року зведенівські Римсько-католики розпочали нелегке випробування по реєстрації та організації своєї общини.

Слід відмітити, що нова місцева влада (всупереч минулій радянській) доброзичливо віднеслася і відноситься постійно до

вирішення проблем прихожан села. Рішенням сільської, районної та обласної Рад (протокол №297 від 11.12.1990 р.) було зареєстровано Зведенівську громаду віруючих Римсько-католиків.

На зборах католиків села, які відбулися 16 січня 1991 року, було обрано костьольну раду. До ради ввійшли:

Столяр Франко Янкович – голова; Липівська Ніна Іванівна; Липівський Іван Миколайович; Гончар Ніна Антонівна; Снігур Марія Трохимівна; Кучинський Іван Адольфович; Череватий Іван Адольфович; Здирський Петро Йосипович; Невська Ганна Франківна; Вітюк Іван Миколайович; Адамчук Ганна Людвігівна; Шевчук Болеслав Володимирович; Кулик Віра Адольфівна; Липівський Віктор Франкович; Їжаківська Ганна Михайлівна; Кучинський Андрій Петрович; Довгань Марія Адольфівна; Адамчук Микола Петрович; Гончар Іван Миколайович; Липівська Ганна Франківна; Снігур Леонід Петрович; Олійник Микола Іванович; Липівський Микола Стахович.

На цих зборах було обрано також виконавчий орган і ревізійну комісію. В обов'язки комісії входило вести облік грошовим надходженням для потреб будівництва та контролю за правильним використанням зібраних коштів. До складу виконавчого органу було обрано Столяра Франка Янковича – голову, Липівського Миколу Стаховича – заступника, Невську Ганну Франківну – скарбника. Ревізійний виконавчий комітет складався з трьох чоловік, до його складу входили: Адамчук Ганна Людвігівна – голова комісії, Череватий Іван Адольфович – член комісії, Здирський Петро Йосипович – член комісії.

Костьольною радою був створений статут Римсько-католицької громади, який одноголосно прийнято на загальних зборах віруючих 8 вересня 1991 року.

Керівний склад костьольної ради сумлінно виконував доручені їм справи. Люди їздили до Києва, Вінниці, Шаргорода домагатися реєстрації католицької громади села, відкриття парафії та дозволу на побудову костьолу.

Засновник Зведенівської парафії ксьондз Станіслав Шуляк

Слід згадати найбільш активного організатора, який своїми діями сприяв здійсненню благородної місії – відкриття парафії та дозволу на побудову костьолу – це **отець Станіслав Шуляк**. Він став і настоятелем Зведенівської парафії. За його активної участі проходили і вирішувалися усі організаторські питання. Без його присутності не відбувалося ні однієї процедури по організації початку і ходу будівництва Римсько-католицького храму в Зведенівці.

Так, при зверненні костьольної ради до загальних зборів колгоспників колгоспу імені Суворова с. Зведенівки на дозвіл використання присадибної земельної ділянки розміром 0,20 га, що належала жительці села Кучинській Марії, а згодом її зятю Соловйову Альберту Васильовичу, отець Станіслав Шуляк особисто звернувся до селян із клопотанням про виділення цієї ділянки землі під майбутнє будівництво храму. Власник землі Альберт Соловйов добровільно передав свою землю під забудову костьолу. На зборах колгоспу були присутні також: Бондар В.Д. – голова колгоспу, Дибчук І.І. – голова сільської ради, Авраменко Сергій – виконроб, Столяр Ф.Я. – голова общини, Соловйов Альберт – власник земельної ділянки.

Для зведення величної будівлі – католицького храму, потрібно було одержати проект на будівництво. Він був виготовлений за клопотанням отця Станіслава 18 липня 1994

року. Цього року і розпочалися будівельні роботи. Треба було завозити різні будівельні матеріали із різних районів області. Із Гнівані – щебінь, камінь, відсів, з Мурафи – камінь, відсів, з Ладижина і Северинівки – цеглу, з місцевих кар'єрів – пісок, із Рахнів-Лісових – цемент і ін.

За рішенням правління місцевого КСГП для будівництва костьолу було передано складське приміщення з колишнього колгоспу «Комунар». Селяни були вдячні за такий подарунок і активно розбирали, вантажили і перевозили будівельні матеріали на місце будівлі храму.

Прихожани пам'ятають добрі справи колишніх голів господарств В.Д. Бондаря, В.І. Гончарука та голову із с. Ярове Ф.Г. Рошака, які неодноразово виділяли транспорт для будівництва. Вирішував і організовував ці питання знову і знову шановний отець Станіслав Шуляк.

Ще було далеко до звершення будівництва костьолу, а у напівготовому підвальному приміщенні його уже відбувалися відправи. І треба було бачити радісні обличчя дітей і дорослих прихожан-католиків, щоб описати це сьогодні. Уважний читач побачить це далі на фотографіях у книзі.

Багато днів і років проминуло з тих пір, коли отець Станіслав Шуляк освятив перший камінь на будівництво фундаменту під майбутній храм для зведенівських прихожан Римсько-католицької громади. Але в пам'яті людей села назавжди залишаються спогади про добрі справи усіх мешканців села, керівників господарств та організацій.

До будівництва в селі костьолу були причетні і діти, і дорослі, і працюючі, і пенсіонери. Сприяла будівництву храму місцева влада в особі Віктора Дем'яновича Бондаря. Не були осторонь ні школа, ні дитячий садок, особливо приватні підприємства «Довіра», «Зведенівське», «Авангард», де керівниками на той час були Марія Григорівна Бондар, Василь Іванович Гончарук, Надія Іванівна Мотузок. Це вони конкретними справами і значними матеріальними ресурсами допомагали будівництву костьолу.

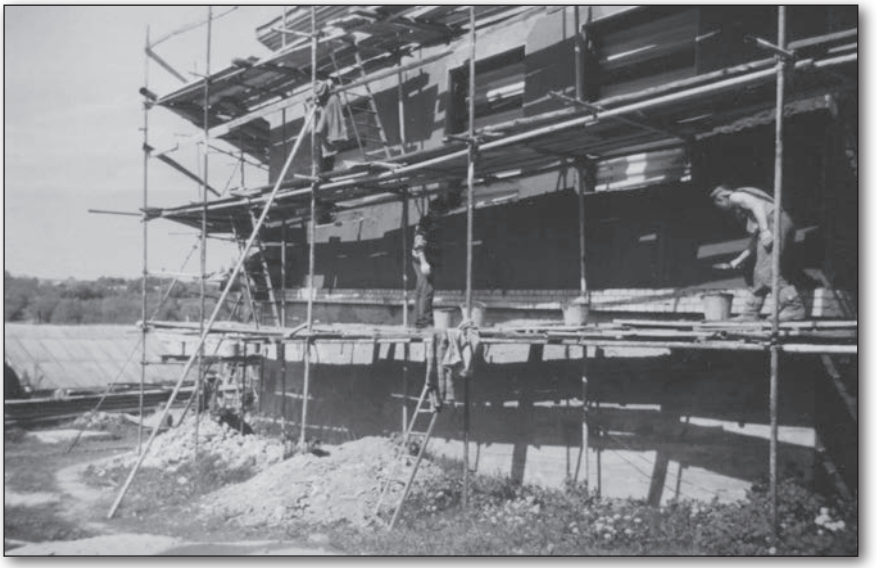

Будівництво костелу. 2000 р.

Місцевий організатор будівництва костелу в Зведенівці староста Столяр Франц Янкович

Обідня пора для працюючих

2005 р. Будівництво храму

Зведення верхньої частини костелу

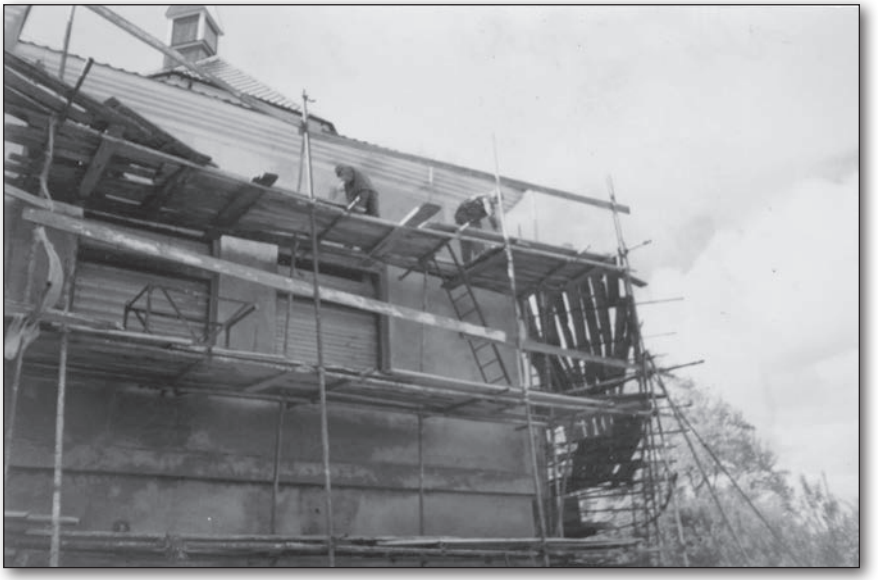

Штукатурні роботи в розпалі. 2007 р.

Монтаж і встановлення даху костелу проводять брати Залозні Микола і Віктор

Монтаж костельної вежі

Костельна вежа змонтована

Вежа в повітрі!

Хвилююча мить!.. Вежа на місці! Її встановлено на кошти Адамчука Миколи Адольфовича

На будівельній площадці біля костелу могутній автокран

Отець Крістьян із маленькими прихожанами біля стін майбутнього костелу. Фото 2002 р.

Служба на вулиці під стінами костелу. Фото 2003 р.

У католиків Зведенівки – свято – відпуст. Фото 1 травня 2004 р.

Недільна служба у ще недобудованому костелі Святого Йосифа Робітника. 2004 р.

Назавжди запам'ятали мешканці Зведенівки клопітку роботу по організації будівництва костелу отця Станіслава Шуляка, а також сестри Савалко Мусі із села Семенівки. Надзвичайно велику допомогу в будівництві католицького Храму надали: Бондар Станіслав Миколайович, Столяр Микола Франкович, Гончар Андрій Антонович, електрики Федір Чорний, Янко Кучинський, Микола Сомик, зварювальник Григорій Іванович Олійник, трактористи Гончар Йосип, Шевчук Славік, Шайнога з Мурафи, Адамчук Андрій, екскаваторник Віктор Гончар з Мурафи, шофер Довгань Володимир Юхимович, тракторист Липівський Анатолій.

Всі штукатурні роботи на цьому будівництві виконували Марценюк Петро, Залозний Микола, Залозний Віктор.

При встановленні автокраном дуже важливої частини будівлі Храму – вежі, відзначилися громадяни Столяр Микола Адамович, Тремба Олександр.

Значну допомогу в будівництві приміщення Храму надавала колишня голова місцевого КСП Адамчук Ганна Петрівна, колишній голова сільської ради Дибчук Іван Іванович і колишня секретар сільської ради Шпак Ніна Іванівна, які всяко допомагали в оформленні дозвільних документів на це будівництво.

Свою частку в будівництво вніс Соловйов Альберт Васильович. Вносили свою частку для будівництва і рядові прихожани. Вони приходили на будівельний майданчик постійно і регулярно, приносили свої інструменти, матеріали, а також продукти для потреб постійно працюючої кухні тут, на будівництві. Керував і організовував людей на роботи тодішній голова костьольної ради Столяр Франко Янкович.

Найбільшої уваги серед прихожан приділялося збору коштів на ведення будівництва. Люди несли зі свого двору все – і гроші, і матеріали, і продукти.

Використовувалася навіть можливість одержувати щорічний прибуток із вільної частини землі на кладовищі. Там люди

вирощували різні овочі, відвозили їх на ринки міст Одеси, Києва, Вінниці і зароблені гроші вкладали у будівництво храму.

Свою посильну допомогу грішми вносили у свій час отець Антоній Хоміцький, отець Станіслав Шуляк, отець Богуслав та ін.

Велику подяку за надання великої матеріальної допомоги на будівництво храму заслуговують Віктор Дем'янович і Марія Григорівна Бондарі, Василь Іванович Гончарук, Надія Іванівна Мотузок. За їхні кошти та за їх сприяння було побудовано красиву і міцну огорожу навколо храму, облаштовано в залі теплу підлогу, красивий гранітний вівтар. Для потреб уже діючого костьолу було придбано музичний інструмент органної музики із підсилювачем і колонками. А при завершенні будівництва місцеві підприємці й надалі залишалися небайдужими. Марія Григорівна Бондар закупила і подарувала для костьолу найкраще панікадило, яке так прикрасило його зал! Василь Іванович Гончарук зробив подарунок для католиків, закупивши для них обрядові інструменти (дзвоники, гонг та ін.). Нарешті здійснилася мрія не одного покоління католиків – в селі Зведенівка побудований храм!

З 2005 року виконавчий орган костьольної ради очолив новообраний Іван Миколайович Вітюк. Він тісно співпрацює із своїми меценатами М.Г. Бондар, В.І. Гончаруком, а також із сільським головою В.Д. Бондарем.

Будівництво і облаштування приміщення новозбудованого Римсько-католицького храму продовжується. Костел споруджений у стилізованій готичній формі з високою стрілчастою вежею. Вирізняється стрункими пропорціями, легкістю, ясністю композиційної структури.

Дубравський Леонід.

Леонід Дубравський народився 1 липня 1949 року в с. Дубовиці Житомирської області в сім'ї селянина. Закінчив місцеву школу, працював у колгоспі. У 1978 році Леонтій Дубравський поступив до Вищої Духовної Семінарії у м. Рига. Успішно закінчивши навчання, у травні 1982 року був висвячений на диякона єпископом Юліансом Ваіводсом у Ризі. Згодом, з серпня 1982 року, Леон Дубравський таємно від влади вступив до Ордену Братів Менших бернардинів.

У травні наступного року Л. Дубравський висвячений на священика єпископом кардиналом Юліансом Ваіводсом у Ризі. З цього часу він служить настоятелем парафії у м. Хмільник Вінницької області.

21 серпня 1986 року Дубравський склав вічні обітниці в Ордені бернардинів. З 1 червня 1993 року по березень 1998 року є настоятелем кустодії святого Архангела Михаїла оо.-бернардинів в Україні. А 7 квітня 1998 року Леон Дубравський призначений єпископом – помічником Кам'янець-Подільської дієцезії.

Згодом, 28 червня 1998 року, він консекрований єпископом Мар'яном Яворським у Кам'янець-Подільському кафедральному соборі.

У травні 2002 року Леон Дубравський одержав призначення на єпископа-ординарія Кам'янець-Подільської дієцезії. З листопада 2008 року по даний час він є голова Катихізисної комісії Конференції римсько-католицьких єпископів України.

За ініціативи Леона Дубравського в Шаргороді на кошти місцевих меценатів будується єдина на всю Україну Хресна Дорога з чотирнадцятьма стояннями, які відображені на стінах

всередині Шаргородського костьолу. В даний час (2017 р.) вони знаходяться на стадії закінчення будівництва. Усі стояння є копіями відомих пам'яток Єрусалиму – Хресна дорога з чотирнадцятьма стояннями, на яких в кожній збудовано будинок – як символ їх і присвячений усім чотирнадцятьом місцям-стоянням, де проходив і зупинявся Ісус Христос, ідучи на Голгофу.

Ініціатором і духовим наставником та керівником кочиного хресного ходу Хресної дороги в Шаргороді постійно являється шанована в нашому краї Людина Леонід Дубравський.

Ще в грудні 2009 року єпископ-ординарій Кам'янець-Подільської дієцезії Леон Дубравський посвятив Зведенівський Римсько-католицький храм Святого Йосифа Робітника і з тих пір до храму двері відчинені у кожну неділю і свята. А кожного 1 травня у костьолі святкують своє свято – відпуст. Сюди, до Зведенівки, в цей день прибувають паломники звідусіль: із Ярового, Рахнів, Вербівки, Голинчинець, Деребчина, Малої Деребчинки та ін.

І біжать у село стежки і дороги,
Там Божії Храми всіх ждуть.
До нашого Бога, єдиного Бога
Народи, як води, пливуть…

І звучить навкруги у ці дні органна мелодія по всій Зведенівці, надихаючи своїх прихожан до здійснення найважливішого, наймудрішого дійства – звернення до Всевишнього, який завжди чує і допомагає їм.

Пожертвування, які внесли і вносять Марія Григорівна і Віктор Дем'янович Бондарі, Василь Іванович Гончарук, Надія Іванівна Мотузок та ін. на будівництво і облаштування Зведенівських храмів Успіння Божої Матері та Святого Йосифа Робітника заслуговують подяки та Божої благодаті. Від тепер кожну Божу службу в цих Храмах возносяться і будуть возноситись молитви до престолу Всевишнього з проханням за спасіння їхніх душ та благополуччя родів їхніх.

Перше причастя проводить отець Павло Снігур. Фото 1997 р.

Фото на пам'ять. Перше причастя провели отець Ян Дзяткевич, отець Павло Снігур і сестра Юзефата. Фото 2001 р.

Паломників із Деребчина та Рахнів благословляє отець Станіслав Вінярський. Фото 1 травня 2003 р.

Сестра Юзефа з дітьми зведенівської парафії. Фото 2005 р.

Супровід хору виконує органіст Череватий Віталій Іванович. Фото 2006 р.

З хлібом-сіллю зустрічає багатодітна сім'я Липівського Анатолія і Ніни єпископа Леона Дубравського, який прибув до їхнього дому на охрещення немовляти

Голова католицької общини Вітюк І. М.

Єпископ Ян Нємец благословляє зведенівських прихожан

Образ Матері Божої Летичівської прибув до Зведенівки. 2006 р.

Службу очолює його екселенція єпископ-помічник Кам'янець-Подільської дієцезії о. д-р Ян Нємец. 2006 р.

Перегринація образа Матері Божої Летичівської у Зведенівці. 2006 р.

Службу на подвір'ї новозбудованого костелу проводять єпископ-помічник Нємец і отець Станіслав Вінярський. 2006 р.

Процесія образа Матері Божої рухається по вулицях Зведенівки

Процесія з образом Матері Божої Летичівської наближається до костьолу Святого Йосифа Робітника. 2006 р.

По вулицях Зведенівки і Попелівки рухається процесія з іконою Матері Божої Летичівської. 2006 р.

Причастя прихожан проводить отець Петро Кучер

Недільна служба в центральному залі храму Святого Йосифа Робітника. 2016 р.

З незрівнянною радістю повняться серця зведенівських християн православної і католицької громад, дивлячись на новозбудовані Храми Божі – Успіння Божої Матері та Святого Йосифа Робітника – витвори невтомних зусиль людської праці. Кожен, хто прийшов помолитися Богу тут, на Зведенівських пагорбах, дивиться на святині зі сльозами на очах.

Дочекалися таки!

Дочекалися, коли у своєму селі постали такі сміливі, величаві будови.

Нехай Господь Бог наш дає всім, хто допомагав будувати церкву і костел, мир і спокій, береже їх на цій землі і на тому світі. Честь і хвала вам від Бога, миряни православної і католицької парафій, за те, що власними силами зуміли збудувати святині, які радуватимуть своєю красою і величчю людей ще багато віків. Нехай же Божа Мати і Святий Йосиф Робітник випросять в Ісуса Христа благодаті і опіки для ваших сімей. Любов Бога отця, благодать нашого Ісуса Христа і дар єдності Святому Духові нехай будуть з усіма вами.

Слава Ісусу Христу!

Навіки Богу слава!

На зустріч до Святішого

На все життя запам'ятали зведенівські католики червневі дні 2001-го року.

23 червня розпочався державний візит глави держави Ватикан та Вселенського Первосвященика Івана Павла II до України.

«Христос – дорога, правда і життя», – саме під таким гаслом проходив візит до України Святого Отця.

«Вітаю тебе, Україно, відважний та стійкий свідку приєднань до цінностей віри. Скільки ти вистраждала, щоб у важкі хвилини відстояти свободу віросповідання!» – говорив Іван Павло II у вітальній промові в аеропорту Бориспіль.

Упродовж п'яти днів тривав візит Святішого Отця в Україні у Києві та Львові.

І здавалось, що Папа саме цю землю любить найбільше, саме Україні хоче віддати усе своє серце, усю свою любов. Проповідуючи, Святіший Отець щоразу підкреслював, що Україна є цивілізована християнська держава, гідна мати разом з іншими країнами світу право на місце під сонцем, і заслуговує на рівноправність і підтримку.

Папа благословив Люд Божий і кожен сприйняв це благословення, як найбільший дар Господа, як допомогу у повсякденних справах і вияв особливої благодаті.

Паломники ішли за сотні кілометрів, щоб мати можливість почути проповідь Святого Отця і бути свідками усього ритуалу Благословення.

Із Зведенівського приходу на зустріч їздили 40 осіб. Разом із парафіянами на зустріч з Папою Іоаном Павлом II їздив священик Зведенівського Римсько-католицького Храму Святого Йосифа Робітника Ян Дзяткевич та інші служителі.

Кожен з присутніх на зустрічі з папою відчував дивне тепло благодаті, довіри, любові і невидимий струмінь ласки Божої.

Святіший Отець побував в Україні, як паломник миру і наполегливо про це нагадував у своїх проповідях. Атмосфера глибокої молитви супроводжувала кожну зустріч Івана Павла ІІ на нашій землі.

Прощаючись з українським народом Вселенський Первосвященик сказав: **«До побачення, Україно! Словами твого великого поета також і я благаю: «О, Боже, сильний і правдивий, благослови дітей Твоєї країни»**.

Слова Святішого Отця повинні долинути до Бога, і потрібно обов'язково вірити, що настане на кінець в Україні мир, спокій, благодать і благополуччя.

Таке ж подібне дійство відбулося 26 травня 2017 року в Шаргороді.

Парафіяльний храм Святого Флоріана та Хресну Дорогу довжиною три кілометри, збудовану на околицях міста, було урочисто проголошено Санктуарієм Страстей Господніх.

Урочистість очолював Апостольський Нунцій в Україні архієпископ Клаудіо Ґуджеротті, в ній також взяли участь єпископ-ординарій Кам'янець-Подільської дієцезії Леон Дубравський, єпископ-ординарій Одесько-Сімферопольської дієцезії Броніслав Бернацький, єпископ-помічник Кам'янець-Подільської дієцезії Радослав Змітрович, єпископ-помічник Одесько-Сімферопольської дієцезії Яцек Пиль, єпископ-емерит Мар'ян Бучек, перший секретар Нунція монсеньйор Йосеф Ґрек, міністр Провінції Братів Менших Святого Архангела Михаїла бр. Даниїл Ботвин OFM, Митрополит Могилів-Подільський і Шаргородський Агапіт (УПЦ), архиєпископ Вінницький і Брацлавський Михаїл (УПЦ (КП)), численні священики різних дієцезій України.

Владу області, району і міста представляли голова Вінницької облдержадміністрації Валерій Коровій, начальник Департаменту національностей та релігій облдержадміністрації Ігор Салецький, голова Шаргородської райдержадміністрації Катерина Кедик, голова районної ради Михайло Попов, міський голова Ігор Винокур.

Щоб взяти участь в урочистості, в Шаргород з'їхались паломники з понад 70 парафій.

На урочистій події проголошення акту Храму Святого Флоріана і Хресної Дороги Санктуарієм Страстей Господніх були присутні також багато прихожан Зведенівського приходу.

У Молитві Вірних учасники святої Меси звернулись до Бога з проханнями про Церкву, про Святішого Отця Франциска, про всіх єпископів і священиків, про мир в Україні і в Сирії, про померлого архієпископа Петра Мальчука, про тих, хто віддав життя, не зрікшись своєї віри, про загиблих на війні на Сході України.

Другою частиною урочистості стала Хресна Дорога по закінченні Служби Божої.

Усі зведенівські й попелівські паломники – учасники Хресної Дороги поверталися з Шаргорода додому щасливими і веселими від отриманої благодаті Господньої.

Хресна дорога в Шаргороді. Фото 2017 р.

Католицькі служителі церкви — вихідці із Зведенівки

Невський Микола Вікторович народився 5 грудня 1973 року в с. Зведенівка Шаргородського району Вінницької області в селянській сім'ї. Батько Невський Віктор Вікторович і мати Ганна Франківна довгий час працювали у місцевому колгоспі і не тільки. Мати також працювала прибиральницею у місцевій школі.

Микола Вікторович навчався у місцевій 8-річній школі й після її закінчення у 1989 році поступав у Івано-Франківський технікум фізичної культури і спорту. Не здавши вступних екзаменів, пішов навчатися в 9 клас Голинчинецької середньої школи і після закінчення 9 класу у 1990 році поступив на навчання у Дніпродзержинський технікум фізичної культури і спорту. Під час навчання захворів і був вимушений взяти річну академічну відпустку. Після річної перерви повернувся на навчання у другому семестрі 1992-1993 навчального року.

Ще в 1992 році, повертаючись після проходження медичного огляду в одній з лікарень міста, Микола звернув увагу, що на одній з вулиць міста стоїть запустіла, напівзруйнова будівля Римсько-католицького Храму. Костьол місцева влада використовувала для ремонтних майстерень...

Повернувшись з академічної відпустки, студент Микола оселився в гуртожитку технікуму і, так склалося, що жив у кімнаті сам. Одного недільного ранку прокинувшись зі сну, згадав про той Храм, повз який проходив вже більше року тому. Ним оволоділо настільки настирливе прагнення знову повернутись до Храму, що він швиденько встав, вмився, одягнувся і майже бігом дійшов до трамвайної зупинки, бо ж їхати потрібно було через усе місто, біля 45 хвилин. Прийшовши до Храму, був дуже здивований, бо його двері були відкриті, а коли зайшов у середину костьолу, то його захопленню й

радості не було меж, бо там відбувалася Свята служба. Побувавши на ній, Микола познайомився зі священиком. Ним був отець Марцін Янкевич, який був родом із Любліна (Польща), але працював священиком в Україні з 1991 року, спочатку у Кривачинцях Хмельницької області, де побудував костел, а від 1992 у Дніпродзержинську, тепер Кам'янське, і інших містах Дніпропетровщини і Запоріжжя.

Після глибшого знайомства із священиком Микола часто став бувати у цьому костелі, допомагав отцю Марціну в духовних і господарських справах, у проведенні недільних відправ, прислужуючи біля вівтаря. їздив з ним на Служби до інших міст, де вони відправлялися у домівках вірних, актових залах, а наприклад у Дніпропетровську - на сходах костелу, який влада не хотіла повертати.

Згодом, навесні 1993 року, залишивши гуртожиток, Микола перебрався проживати до Храму, який потрохи відновлювався. До Храму, який мав за свого покровителя Святого Миколая єпископа і Чудотворця, і на його честь був збудований.

Своїм прикладом служіння Богу і людям отець Марцін вплинув на майбутній вибір життєвого покликання молодого хлопця з католицької сім'ї із Зведенівки. І, як результат, Микола Вікторович Невський восени 1993 року поступив на навчання у Городоцьку Вищу Духовну семінарію Святого Духа, яку успішно закінчив у 1999 році.

Важливу роль у виборі покликання для М.В.Невського відіграв також відомий на Україні священик Войцех Мартиніан Дажицький, який добре знав наше Поділля, наші села і містечка. Стаж роботи цього духовного настоятеля становить понад 65 років (1943-2009 рр.) Познайомився з ним майбутній семінарист і священик М.В. Невський ще з малих літ завдяки близькій родичці Розалії Косован, яка ще з часів праці о. Дажицького в Мураховській парафії служила йому й костелу, як домогосподарка і господиня. Микола не раз разом з батьками й братами Валерієм і Станіславом бував у Городківці з різних нагод і свят.

Повернувшись з Дніпродзержинська додому, Микола відразу подався до отця Дажицького в Городківку, Крижопільського району, прагнучи віднайти дорогу покликання в ордені Бернардинів, який відродився на Україні завдяки отцю Мартиніану. Та отець Дажицький рекомендував йому податися на навчання до духовної семінарії в Городку на Поділлі, яка була відновлена разом зі структурами Католицької Церкви на Україні у 1991 році, відіславши до єпископа Яна Ольшанського, єпископська кафедра якого знаходилась у м. Кам'янець Подільський. Також перед вступом до семінарії Микола мав розмову з о. Павлом Снігуром, який на той час працював у Жмеринці, він також підтвердив вибір Городоцької семінарії, як місце зростання й дозрівання в дорозі до служіння Богу і людям у священстві.

Як згадувалось вище, навчання у семінарії Микола розпочав у жовтні 1993 року. Дорога до здійснення покликання була нелегкою. Так, на другому курсі у зв'язку з хворобою і часом проведеним у лікарні й певними проблемами в навчанні, які виникли з цього приводу, а також сумнівами у покликанні до єпархіального духовенства, він хотів взяти річну академічну відпустку. Та після розмови з духовним отцем Ришардом Федерчиком і тодішнім ректором семінарії о. Яном Слєповронським, до якого йшов з проханням про річну відпустку, залишився в семінарії для подальшого навчання. Через п'ять років після вступу до навчального закладу, 8 грудня 1998 року в костелі Святого Станіслава єпископа і св. Антонія Падуанського в Городку семінарист Микола Невський разом зі своїми однокурсниками був висвячений у диякони, а після закінчення навчання у семінарії й захисту магістерської праці, отримавши титул магістра богослов'я Латеранського університету у Римі, філіалом якого є семінарія в Городку, диякон Микола Невський 30 жовтня 1999 року у Кам'янець Подільському католицькому кафедральному храмі святих Апостолів Петра і Павла отримав священицькі свячення з рук

ординарія Кам'янець Подільської дієцезії єпископа Яна Ольшанського - засновника Городоцької семінарії.

Після свячень молодий неопресвітер був направлений до служіння вікарним священиком до парафії св. Франциска Ассізького у Вінниці, через рік до парафії св. Анни в Бару, а вже у грудні 2000 року адміністратором парафій у Немирові, Брацлаві та Печорі. З 01.01.2001 р. призначений настоятелем парафії св. Йосипа в Немирові й адміністратором парафії Святого Андрія Боболі в Печорі. А вже літом цього ж року єпископ Ян Ольшанський шукав священиків, які б хотіли поїхати працювати на Схід України, де радянська влада знищила майже всі католицькі Храми і вирвала Бога з людських сердець. Отець Микола, відкликаючись на прохання єпископа, отримує направлення до служіння вікарним священиком у Запоріжжя до парафії Святого Апостола Павла. Одночасно зі служінням у Запоріжжі отець Микола служить також парафіяльній спільноті Святого Антонія з Падуї в Нікополі Дніпропетровської області, відправляючи Святу Літургію кожної неділі й у свята в актовому залі одного з комунальних підприємств міста, переобладнаному на каплицю. Весною 2003 року Микола Невський призначений настоятелем парафії Святої Фаустини Ковальської в Богатирівці, що неподалік Запоріжжя.

У зв'язку з душпастирськими потребами у вересні 2003 року єпископ Леон Дубравський відкликає отця Миколу з Південно-Східної України і призначає адміністратором парафії Непорочного серця Пресвятої Діви Марії в Голозубинцях Дунаєвецького району Хмельницької області.

У 2004-му році перспективний священик Микола Невський був звільнений від обов'язків адміністратора парафії у Голозубинцях і скерований правлячим єпископом Кам'янець Подільської дієцезії Леоном Дубравським на навчання до Люблінського Католицького Університету ім. Івана Павла II, де навчається три роки.

У зв'язку з прикрими обставинами, які склалися на початку 2007 року в житті семінарійної спільноти й дієцезії, через загибель в автокатастрофі одного викладача семінарії і каліцтві ще двох інших, отець Микола Невський і ще кілька священиків були відкликані з навчання на різних Європейських університетах і скеровані до праці й служіння в семінарію. І таким способом 29 червня 2007 року, не докінчивши докторської дисертації, працю, над якою розпочав у 2006 році, після успішного одержання наукових титулів – магістр і ліценціат з богослов'я духовності, отець Микола розпочинає своє нелегке служіння в семінарійній спільноті у Городку, працюючи викладачем, вихователем і духовним отцем у Вищій Духовній семінарії Святого Духа.

Маючи палке бажання поглиблювати свої знання і віддаваніше працювати у семінарії, з 2007 по 2009 роки отець Микола Невський продовжив своє навчання у «Школі семінарійних вихователів» заочно, навчаючись у Кракові.

З 2014 року по даний час отець Микола Невський добросовісно й віддано служить у парафії Матері Божої Ченстоховської в смт. Чемерівці Хмельницької області й надалі продовжує навчати студентів богословських наук у Городоцькій духовній семінарії, служачи їм своїми знаннями, досвідом й духовними настановами.

Через велику зайнятість і навантаження по службі отець Микола Невський не часто бував у своєму рідному селі. Але мешканці Зведенівки й Попелівки знають його й гордяться

своїм земляком, який знайшов у своєму житті значне місце для Бога, для духовного пізнання світу і завжди раді бачити свого земляка – священика Христа й слугу Всевишнього і єдиного істинного Бога, Церкви і людей у новозбудованому християнському Римсько-Католицькому Храмі Святого Йосифа Робітника, що красується на Зведенівських пагорбах.

На радість зведенівських прафіян Всевишній почув їх бажання бачити свого священика-земляка Миколу Невського у своєму храмі. Рішенням єпископа-ординарія Кам'янець-Подільської дієцезії Леона Дубравського його було призначено настоятелем Зведенівського Римсько-католицького Храму Святого Йосифа Робітника.

Тож Божої благодаті Вам, отець Миколо!

Довгих Вам років зустрічей із своїми людьми та їх опікування.

Вони працювали і працюють у костелі Святого Йосифа Робітника

Отець Станіслав Шуляк – 1990-1991 (Мурафа)

Отець Генріх Осора – 1991-1996 (Польща)

Отець Павло Снігур – 1996-2000 (Мала Деребчинка)

Отець Ян Дзяткевич – 2000-2001 (Польща)

Отець Богуслав Бембенік – 2002-2004 (Польща)

Отець Станіслав Вінарський – 2004-2009 (Хмільник)

Отець Петро Кучер – 2009-2013 (Жмеринка)

Отець Роберт-Патрак – 2013-2015 (Польща)

Отець Олександр Шавшин – 2015 – 2017 (Городок)

Отець Миколай Невський – 2017 по д. ч. (с. Зведенівка)

Катехеткою при Зведенівському костьолі служить сестра Романа. Вона ж – Марія Мотузок.

Марія Петрівна Мотузок. Фото 1984 р.

Мотузок Марія Петрівна народилася 12 березня 1966 року в селі Зведенівка Шаргородського району Вінницької області в сім'ї колгоспників. Батько Мотузок Петро Іванович, 7 серпня 1930 року народження та мати Ніна, 5 червня 1930 року народження. Батько все своє життя працював у селі на різних роботах і мати в рільничих бригадах колгоспу, очолювала ланку буряководів. Разом батьки виховали 5 дітей – чотири доньки і одного сина. Одна з дітей, а саме – Марія, обрала свій життєвий шлях служінню Богу.

Після закінчення Зведенівської 8-річної школи в 1981 році та Голинчинецької середньої школи в 1983 році, Марія пішла працювати в Жмеринку на завод «Сектор». В місті Жмеринка в ті нелегкі і переслідувані роки для католицької громади був діючий костел святого Олексія. Сім'я Марії Мотузок виховувалася у релігійному дусі. Щонеділі і свята всі члени сім'ї їздили до костелів м. Шаргорода, с. Мурафи і м. Жмеринки.

В місті Жмеринка Марія відвідувала костел і ходила на службу Божу щонеділі. Там зустріла сестер Бенедиктинок, з якими подружилася.

В 1986 році вона вступила у Барський в монастир ордену Святого Бенедикта послушницею. Через 2 роки прийняла обітницю – служити Богу і людям на 25 років. Під час свого служіння Богу і людям сестра Романа служила в різних парафіях на Україні, а саме: м. Шаргород, м. Волочиськ, м. Кам'янець-Подільський, м. Бар, м. Жмеринка, с. Деребчин, с. Зведенівка та інші.

Родина Петра Мотузок в день проводів до армії сина Сергія

Петро Мотузок і дружина Ніна з родиною в день 40-річчя подружнього життя. с. Попелівка. 10 жовтня 1997 р.

Марія – сестра Романа

Через 25 років служіння сестра Романа (Марія Мотузок) прийняла вічні обіти і далі служить Богу й людям. Відвідала святу Землю в Римі. Приймала і служила людям під час паломництва в різних місіях. На даний час служить в м.Волочиськ Хмельницької області.

На сьогоднішній день кандидатом у катехетки при Зведенівському костелі Святого Йосифа Робітника служить сестра Яна Липівська.

Органістром у Зведенівському костьолі довгий час працював Череватий В., з 2005 року цю роботу вміло виконує Людмила Іванівна Вітюк.

Музичні вправи на органі виконує Людмила Вітюк. Фото 2017 р.

Освячення Храму Святого Йосифа Робітника

Чудотворна сила Святого Миколая

Як вже згадувалося раніше не кожен населений пункт нашого району, а можливо й Вінниччини багатий аж трьома святими храмами. Щонеділі або у релігійні свята лине над зведенівськими пагорбами мелодійний звук церковних дзвонів та піснеспівів. Якщо Зведенівський православний храм зачаровує, насамперед своєю величністю та новизною, то Попелівський – віянням своєї історичної давнини.

Жителі села стараються берегти, підтримувати та реконструйовувати релігійну архітектурну історичну пам'ятку 18 століття. Храм побудований у чудовій місцині, на пагорбі, його видно звідусіль. А побудова і освячення храму на честь Святого Миколая сягає аж 1765 року. На жаль, авторам книги не далося дізнатися про перших священослужителів храму Святого Миколая. Але відомо,що і Зведенівська, і Попелівська

церкви до 1795 року відносилися до греко-католицької дієцензії , з цього року наші церкви, як і більшість церков Поділля , за указом російської цариці Катерини II було переведено під російське керування.

У 20-30-х роках XIX століття у Попелівському храмі богослужіння проводив священик І.Томашевич, який ще мав парафію у Рахнах Лісових. У 1818 році він виділив власні кошти і місцеві селяни підняли храм на кам'яний фундамент. Саме завдяки міцній кам'яній основі і Божій благодаті височіє храм Святого Миколая і радує своїх прихожан та жителів навколишніх сіл і по сьогодні.

На початку XIX століття за 30-40 м від храму селяни Попелівки при фінансовій підтримці панів Собанських будують будинок для священика. Як згадує Григорій Залозний: *«У батюшки певний час прислугою працювали його батько Залозний Порфирій Мільйонович та дядько Залозний Іван Мільйонович. По господарству матушці допомагали дві жінки. Батько хвалилися, що батюшка інколи давав їм калача або пирогів, яких пекла матушка із прислугою»*.

Добротний будинок священика в свій час радянська влада використала під приміщення школи, яка розташовувалася в ньому і в довоєнний та післявоєнний періоди. Після приєднання Попелівської початкової школи до Зведенівської восьмирічки (1973рік) добротна будівля була віддана вчителям під квартири, а в 90-роках минулого століття в будинку розмістилася пасіка колгоспу ім. Суворова. Після реорганізації колгоспу даний будинок, на жаль, доживає свого віку самотній, хоч має міцний фундамент, добротні стіни. А непідвладні негоді та людській черствості плачуть його вікна-очі сльозою ранньої роси, як і очі-вікна багатьох осиротілих будинків Зведенівки…

В 1866 році у зв'язку зі смертю зведенівського священика Хоржевського церковний приход Зведенівки було приєднано до Попелівки і він був приписним приходом до 1884 року.

При священику Петринському в 1870 році силами прихожан у храмі відновлено купол, а 1884 році біля церкви

побудовано невелику дзвіницю, яка збереглася до нашого часу і милує прихожан звуком своїх давніх церковних дзвонів.

Реконструйована двохсотлітня дзвіниця біля храму Святого Миколая

Храм Святого Миколая за свою більш ніж 250-літню історію пережив багато чого. Бачив храм і гайдамаків і кармалюківців. Толочили землю навколо нього польські та російські вояки, кайзерівські й петлюрівські війська. Але найбільшої наруги зазнав храм від більшовицької навали, особливо у роки безбожої сталінської п'ятирічки. Тоді влада храм закрила і влаштувала в ньому колгоспний склад. Це і врятувало храм від руйнації. Він вистояв і зберігся! Зберігся завдяки міцним дубовим стінам і надвеликому і міцному людському бажанню зберегти його. Навіть у роки німецької окупації храм Святого Миколая приймав своїх вірян. Але, шановний читачу, про це все в певній послідовності зі спогадів.

За розповіддю старожила Попелівки Залозного Григорія Порфировича до війни у храмовій дзвіниці був дуже милозвучний дзвін, його звуки було чути у всіх куточках Попелівки і Зведенівки, але, на жаль, його або вкрали, або просто зняли невірники. Зі слів Григорія Порфировича: *«Перед війною в Попелівській церкві була комора колгоспу «Комунар». Відновили богослужіння в церкві в період Другої світової війни. Правив в ній священик Мельниківський Григорій, який до речі був ще й учителем української мови Зведенівської семирічки. В 50-х роках минулого століття він залишив учителювання і продовжував службу у храмі Святого Миколая аж до 1961 року»*.

Залозний Григорій Порфирійович

Як свідчать очевидці Залозний Григорій, Опальніцька Ганна,Сауляк Афія в післявоєнний період в церкві місцева влада відкрила клуб. У вівтарі грали музики, а в наві (середній частині храму) безбожна молодь витанцьовувала. Місцеві аматори в церкві навіть поставили п'єсу "Наталка Полтавка". Це, звичайно, було безбожно і жорстоко, але храм від зруйнування збережено.

Після зруйнування храму Успіння Божої Матері в 60-х роках XX століття в селі залишився тільки храм Святого Миколая, в який приходили віруючі не тільки Зведенівки та Попелівки, але й сусідніх сіл – Вербівки, Деребчина, Рахнів-Лісових, Ярового (адже в цих селах на той час діючих храмів не було). Як пригадують старожили: у святкові релігійні дні у храмі було стільки людей, що голці ніде впасти. Частина людей слухали службу Божу біля храму.

Протоієрей Ігор Шиперкевич

30 років, з 1961 по 1991 рр. службу в храмі проводив протоієрей Ігор Шиперкевич, який приїздив у Попелівку аж з села Ковалівки Немирівського району.

Старостами храму при отцю Ігорю були: Куций Олекса, Павлишен Михайло, Мотузок Петро.

Псаломщиці: Галина з Вербівки, її сестра-Ганна.

Отець Ігор з півчими. Стоять зліва направо: Свирида Марія, Петрашенко Галина, отець Ігор, дячиха Галина, Чорна Марія. Сидять зліва направо: Коваль Марія, Кушнір Марія, дячиха Ганна. 1972 р.

Настоятель храму Святого Миколая – отець Михаїл

Таїнство вінчання. 2017 р.

Таїнство хрещення

Поминальна служба

Діловоди-касири: Кушнір Марія, Опальніцька Ганна.

Півчі: Футорняк Ганна, Шевчук Ганна, Кушнір Марія, Сидоренко Марія, Петрашенко Галина, Подолян Ганна, Судома Ганна, Судома Клавдія, Цурковська Марія, Сулима Марина, Свирида Марія, Кручініна Ганна, Каспришена Олена, Липівська Євдокія.

З 1991 року по даний час у Попелівському храмі служить протоієрей Михаїл Івченко.

Старости: Мотузок Петро, Брацлавський Іван, Безп'ятчук Іван, Павлишен Степан, Свирида Григорій, Свирида Степан, Мельничук Іван.

Псаломщиці: Гулівата Марія, Ляшко Галина, Свирида Любов.

Діловоди-касири: Опальніцька Ганна, Меджибовська Ганна, Кардаш Ольга.

Півчі: Петрашенко Галина, Судома Ганна, Судома Клавдія, Цурковська Марія, Сулима Марина, Свирида Марія, Кручініна Ганна, Каспришена Олена, Липівська Євдокія, Петрашенко Анісія, Кушнір Марія, Мила Ніна, Павлишена Марія, Залозний Григорій, Гнатюк Кирило, Собчук Василь,Мельничук Іван, Малай Євгена, Бойко Тамара, Берегулько Любов, Бондар Марія, Мельничук Марія, Ляшко Галина,Свирида Люба, Кулачок Наталя, Гончарук Ганна, Івлєва Наталя.

Півчі: Гулівата Марія (псаломщиця), Сулима Марина, Петрашенко Анісія. Фото 2001 р.

Півчі зліва направо: Свирида Марія, Кулачок Наталя, Мила Ніна, Свирида Любов (псаломщиця), Кушнір Марія, Гончарук Ганна. Фото 2018 р.

У 2013 році прихожани храму Святого Миколая разом зі своїм духовним отцем Михаїлом, старостою Свиридою Степаном, Павлишеним Степаном, при фінансовій допомозі директора ПОП «Авангард» Мотузок Н.І., директора ПП «Зведенівське» Гончарука В.І, директора ПП «Довіра» Бондар М.Г., благодійним внескам прихожан не тільки свого храму, але й всіх небайдужих до історико-релігійної святині Зведенівки, здійснили капітальний ремонт храму, оновили купол, прибудували паламарку, облагородили територію біля храму.

Під час реконструювання храму та прибудові паламарки будівельні та підсобні роботи виконували: Ющишен Микола, Свирида Степан, Патула Микола, Павлишен Степан, Осіпенко Василь, Гармідер Василь, Демчук Іван, Дзень Іван, Дебчук Володимир. Мельничук Іван, Мельничук Дмитро, Волошин Микола, Осіпенко Сергій, Анатолій Бабій та інші.

Словами вдячності згадують отець Михаїл і прихожани храму Дзеня Петра Андрійовича, який протягом багатьох років підтримував порядок на попелівскому кладовищі. А продовжив його справу великий трудівник і щира, доброзичлива Людина Свирида Степан Данилович.

Відкривши вікові дубові двері древнього храму, прихожанин потрапляє у невеликий притвор (бабинець).

Другі дубові двері відкривають вхід до головної, хоч і не дуже середньої частини храму – нави. Тут віруюча людина ніби потрапляє у райський світ ікон і вишитих рушників. Багато ікон теж вишитих . Милує людське око їх різнобарв'я та витонченість роботи сільських умілець-вишивальниць: Кривої Христини, Ющишеної Надії, Бобик Марії, Регуш Олександри, Петрашенко Олени, Цурковської Зінаїди, прихожан зі Львова, Вербівки, Голинченець та інших парафій.

За спогадами старших людей багато вишитих рушників у храмі – це рушники, вишиті матерями юнаків, які призивалися до війська. Така була колись традиція, що рушник, яким мама перев'язувала призовника, віддавали до храму…

Споглядаючи на вишиті обличчя Ісуса Христа, Матері Божої, Святого Миколая, апостолів – можна лише уявити, з якою любов'ю та вірою в Господа виконувалася робота зведенівських вишивальниць багатьох поколінь.

На передньому плані царських воріт – простий, але древній, як і сам храм Святого Миколая, – іконостас. Він трьохярусний, з багатьма іконами, які, як і інші ікони храму, прикрашені вишитими рушниками.

З центрального купола стрімко опущене пані-кадило. Раніше воно освітлювало храм восковими свічками, а сьогодні – електричними лампочками.

Прихожанин, перебуваючи в такому відносно невеликому духовному храмі,який під час богослужіння наповнюється неперевершеним запахом ладану і горінням воскових свічок, звуком піснеспіву церковного хору, наповнює своє духовне єство безпосередньою близькістю до БОГА ! Кожному, хто відвідує службу Божу, хочеться подякувати Господові за все.

І лине у старовинному дерев'яному храмі псалма-подяка Богу:

Слава Богу за все

Десь колись в давнині на високій горі
Жив премудрий досвідчений старець.
Часто він повторяв і завжди научав –
Слава Богу за смуток і радість.

Слава Богу за все, слава Богу за все,
Слава Богу за смуток і радість...
...Як спокуса прийде, що твій хрест заважкий
І нести ти його вже не в силі.
Знай, коли б ти не зміг,то Господь й би не дав,
То ж приймай все в любові і мирі.
Слава Богу за все, слава Богу за все!
То ж приймай все в любові і мирі.
Слава Богу за все, слава Богу за все,
Слава Богу за смуток і радість.

Сьогодні, як і на протязі усіх понад 250-ти років, Миколаївський Храм у Зведенівці відкритий для віруючих. Святий Миколай суворо й разом із тим, поблажливо поглядає на прихожан із Храмової ікони, яка завжди знаходиться у центрі уваги всіх, хто приходить з поклоном до неї. Він є покровителем їхнім, допомагає вірянам своєю Чудотворною силою вирішувати всі духовні потреби, з якими б вони не зверталися до Нього.

Зведенівські юні колядники із настоятелем храму Святого Миколая – отцем Михаїлом

* * *

Недалеко від Попівського хутора (ім. Лесі Українки) між Зведенівкою та Голинчинцями є місцина, яка з давніх-давен називається Йосафатова долина.

До відродження масового паломництва в Йосафатову долину прихожани Храму Святого Миколая разом з духовним наставником – отцем Михаїлом щорічно, 28 липня в день святого Володимира, здійснювали хресну ходу в це святе місце: відбувалася літургія та встановлення хрестів.

Освячення хреста, встановленого в день Святого Володимира, на Йосафатовій долині. 2002 р.

Господня долина

Так її колись називали селяни навколишніх сіл – Голинчинець, Ксьондзівки, Попелівки та Зведенівки. Місцевий селянин з Голинчинець Іван Артемович Залецький описав про багато чого дивного, що творилося на Господній долині за кілька століть та про чудо на цій долині, яке трапилось у 1923 році. З тих пір долину люди прозвали Йосафатовою в добру згадку про Сафата, прославленого людьми тим, що він Мойсею видивлявся дорогу, коли сорок років йшли люди пустелею Аравійською.

Цікавою є історія самих Голинчинець. Колись у давнину, тут, де зараз села Голинчинці, Ксьондзівка (Вербівка), Попелівка і Зведенівка, шуміли багатовікові ліси. І хоч поруч проходив страшний Кучманський шлях, татари і турки обминали ці місця.

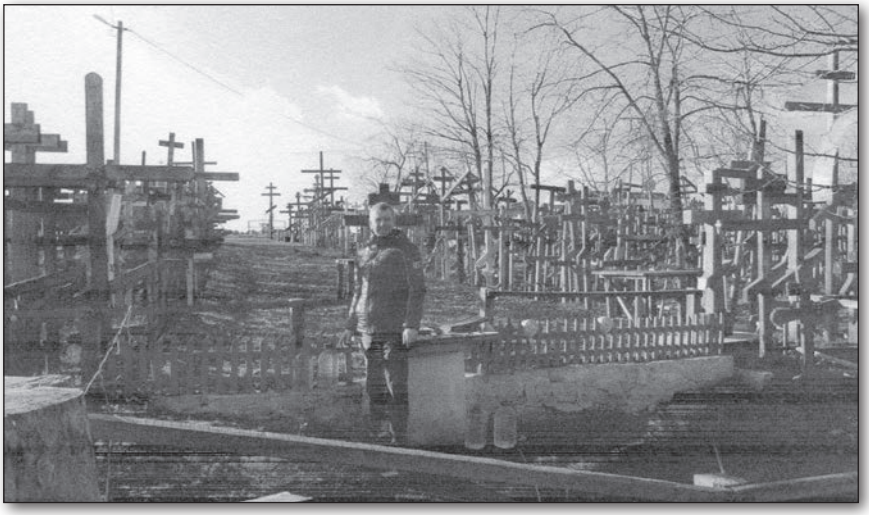

Радісно відчувати Божу благодать серед хрестів на Господній долині

Йшла друга половина XVII століття, було поневолене Поділля Туреччиною. Неподалік Шаргорода, у Калинівському

православному чоловічому монастирі шукали порятунку православні з навколишніх сіл, матері з дітьми, священики. Чоловіки ж загинули у загонах Морозенка.

Церковний переказ розповідає, що сама Божа Матір уві сні дала благословення калинівським монахам на порятунок, йдучи на схід, на ранішню зорю. І пішли, гнані яничарами, ченці та миряни з Калинівки, рятуючи дітей, на схід сонця, в дрімучі ліси. Тільки на третій день зупинились вони в урочищі біля кринички. Як говорить легенда, стало їм тут затишно і спокійно. Помолившись, заснули вони сном праведників. А у сновидінні знову явилась Матір Божа, яка з піднебесся благословила околицю.

І заснували ченці обитель. А що були бідні та обдерті, то й назвали її «Голі ченці». Миряни окремо житло будувати стали. Південні пагорби облюбували ченці. Заможніші попи та ксьондзи до річки все тулились – Попелівку та Ксьондзівку впритулочок, щоб було надійніше, на березі, а то і в скалі житла забудовували. Молодята женились, а якщо доля їх зводила з сусіднім селом, селилися в Зведенівці, зведенята ж… Там і землі багатші, і пнів корчувати менше. Любили люди цей край. Чотири села на чотири боки, а посередині – долина. Криничка під молом, вода джерельна, цілюща. Молились люди біля неї, а долину на честь Сафата – Йосафатовою назвали, за яку не тільки в Голинчинцях, а й у всьому мирі знають тепер і приходять до неї.

А в тих селах, що навколо Йосафатової долини заснувались, багато калинівських предків й донині живуть. І тільки схожі прізвища Бондарів, Ковалів, Кушнірів, Мацькових, Шевчуків, Гуменюків, Олійників, Мельників та інших нагадують калинівським, голинчинецьким, попелівським і зведенівським мирянам про їхнє спільне походження.

Не забула того місця, де осіли Калинівські ченці з монастиря, сама Пречиста Діва Марія, коли явилась у 1923 році туди і своїм явленням освятила його.

На Господній долині члени загону «Голубі патрулі», який діє при Зведенівській школі

З того чудного дня, коли пастушок Яків та дівчинка Харитинка почули слова Пресвятої Діви: – «Христа славте, Хрести ставте!» – люди почали ставити Хрести.

З того дня спочатку місцеві жителі, а незабаром і люди з різних куточків країни, почали ставити тут Хрести. За п'ять місяців після явлення Богородиці, незважаючи на погрози і каральні заходи тодішньої влади, на Йосафатовій долині побувало півтора мільйона людей і стояло, за різними свідченнями, від 17 до 34 тисяч хрестів.

Після явлення на Йосафатовій долині Божої Матері біля славнозвісної кринички виросло «море» Хрестів. Серед нових дерев'яних хрестів виділяється один кам'яний, датований 1813 роком. Це єдиний Хрест, який дивом уцілів під час «червоного» терору. Звідкіля він з'явився у долині Хрестів – сьогодні ніхто не знає.

Про чудо-Хрест на Йосафатовій долині старожили Зведенівки й до сьогодні згадують і щиро дивуються. Вони

помітили – тільки десь у світі твориться свавілля – плаче кам'яний хрест. Чи то жаркий полудень жнивної днини, чи тріскучий мороз – стікає чистої води сльоза з кам'яної маківки і обох крил-сторін.

Кам'яний хрест

Коли в грізну годину Великої Вітчизняної війни в один день в село прийшло більше як сорок похоронок – сльози вдів змішалися з ними і Йосафатовою долиною потік рівчак людського болю. Плакав камінний хрест, коли був землетрус у Вірменії і під час югославських подій, де гинули люди і православні храми. Стікала, як чиста сльоза, вода з кам'яного Хреста, коли від рук російських найманців гинули сотні православних мирян під Іловайськом і Волновахою, що на Донбасі. Плакав кам'яний Хрест і під час останньої облоги місця народження Ісуса Христа.

Свята криничка, с. Голинчинці

Незважаючи на те, що влада знищила 1925 року ті хрести і закатувала сповідників, які свідчили про чудесне явлення Діви Марії, пам'ять народна про це диво жила і багато людей приїздили до місцевої Святої Кринички та через її цілющу воду отримували зцілення від хвороб.

А кілька років тому почалось відродження традицій – ставити на Йосафатовій долині Хрести на знак того, що ми і сьогодні готові розділити з Господом чашу Його страждань,

і разом з Ним пронести свій життєвий Хрест. Сьогодні до нас знову лунають слова Божої Матері:

«Христа славте,
Хрести ставте!»

Любили і люблять люди цей край. Чотири села на чотири боки. Пагорби, які люди називають Зведенівськими, а посередині – долина. Криничка під мохом, вода джерельна, цілюща. Бога, його сина Ісуса Христа, Матір Божу славили тут.

2 ЧЕРВОНИЙ КРАЙ

Голинчинські „чудотворці“ перед судом.

ДРУГИЙ ДЕНЬ—22—VI.

Вечірнє засідання.

Допит свідків.

Ні в одному судовому процесі не було ще таких „забудькуватих“ свідків: неначе всі змовились нічого не знати, нічого ніколи не чути й не пам'ятати. Не знають навіть тих річей, що їх повинні б знати. Питаю, напр., голову суду селянку з Голинчинець Корчмарьов, скільки у неї землі, а вона відповідає: не знаю... Що до самої справи, то Корчмарьок ніби то нічого не чула, нікого не бачила й взагалі нічогісінько не знає.

— Ніхто не бачив, — не помню, та й все...

Важко з такими свідками добратись до правди.

„Не чув і не цікавився“...

Свідок Горбенко приписував „чудові“ в міру своїх здібностей: члени церковної ради Бадзар і Бабій (нині підсудні) посилали його в сусідні села, як „благовісника“. Горбенко ніби і оповістив людей, що має бути хрестний хід ніби „по случаю посушливої ...

— Хто його знає... Казали: люди ставлять, то й нам там повинно стояти.

— А для чого ставили хрести, ви не знаєте?

— Для освячення...

Хрестове божевілля.

Свідок Чабан, голова Могилів. ОкрКНС, що був у складі комісії Окрвиконкому для вивчення „чуда“, малює перед судом в загальних рисах картину „чудесного“ руху. Багатотисячні натовпи народу збирались на Сафатову долину, бовтались у криничці, причім одні мили там ноги, а другі пили воду; якісь праведні молодиці, „сестрички“ й „братчики“ заточували людей до смерти і розповідали різні брехні, провокатори вели агітацію проти Радянської влади, — словом, аналогічно як по Калинівській та Антонівській справах картина релігійного божевілля темних, обдурених мас.

На ґрунті класового походу куркулів проти сільської бідноти енергійно працювали різні пройдисвіти, об'єднані, очевидячки, якимсь керуючим центром. Вештались і в „чудесній долині“ якісь штукарі, що робили фокуси з коробкою сірників: складали з сірників цифру 666, а потім із тих же сірників — слово „Ленін“; потім переробляли це в контр-революційний [illegible].

Брехень розпускалось чимало. Найбільш поширеною була легенда про архангела Михаїла і 70 тисяч небесної кавалерії, що мали впасти з неба й знищити радянську владу.

Свідок далі вказує на торгівлю дрібними церковним крамом біля кринички, підкреслює фанатичний настрій мас і каже, що активних незаможників там штурхали й били й через це свідомі незаможники до хрестів ходити не могли.

На запитання прокурора, чи свідок знає про так звані „хрестові ради“, т. Чабан відповідає, що про них чув і, що, як видно, вони керували хрестовим рухом.

В. М.

МІЛІЦІЯ Й РОЗШУК В БОРОТЬБІ З

Фрагмент газети «Червоний край» за червень 1925 р.

А вийдеш на пагорб, то і Рахни, як на долоні, і ліси – Деребчинський, Томашпільський, Рожнятівський, Ярівські – Куряча, Дубина. Тут і пас пастух свою череду. Любив це місце, моливсь біля кринички. Зцілював босі ноги святою водою.

У теперішні роки, коли Україна, нарешті, позбулася тих безбожних порядків, миряни нашого Подільського краю, і не тільки нашого, а паломники зі всього миру 15 серпня щороку тисячами прямують до **Господньої долини**, щоб поклонитись Всевишньому і поставити свій Хрест, як і заповідала колись малому Пастушкові Пресвята Діва Богородиця.

Сьогодні святині нашого краю «Йосафатова долина – долина Хрестів» разом із Лядовським, Браїловським, Шаргородським Свято-Миколаївськими монастирями ідуть пліч-о-пліч у своєму становленні і відродженні. Вона – Господня Долина – наша надія і віра сьогодні та на майбутнє. Долина Хрестів чекає нас, небайдужих людей, бажає нашої допомоги.

Відновлення джерел – робота Зведенівських «Голубих патрулів»

Десятки тисяч паломників щороку ідуть до Господньої долини. Фото 15 серпня 2017 р.

РОЗДІЛ XII. Соціальні та культурні заклади

Освіта у Зведенівці

Вперше за роки існування сіл Зведенівки та Попелівки навчання сільських дітей розпочалось у Попелівці, коли у 1875 році при Миколаївському храмі було відкрито церковно-приходську школу. Містилася школа в окремому пристосованому приміщенні. Лише через десять років така ж школа була відкрита у Зведенівці. У Зведенівській церковно-приходській школі станом на 1885 рік навчалося 55 учнів, з них 39 хлопчиків і 16 дівчаток. У Попелівській школі – 51 учень, з них 40 хлопчиків і 11 дівчаток.

Колишня Попелівська школа в будинку священика. Фото 2016 р.

Обидві школи, в Зведенівці і Попелівці, були відкриті завдяки священику Н.Доб'ї Перша громадська школа була організована в 1901 році і містилася в орендованій хаті громадянина Навертюка Івана Самсоновича. Учителем був Главацький Г.П., який користувався пошаною у селян.

В 1902 році громадою села Зведенівки було вирішено побудувати школу на громадські кошти. Кожен двір мав внести 10 крб. і півстоса каміння для будівництва школи. Місце для школи куплене в селянина Фалатія.

Нова школа

Було побудовано школу із двома класними кімнатами і трьома кабінетами. Першим зав. школою був Коваленко, вчителі Яблонський і Драпак. Випускники цієї школи, які гарно вчилися, поступили в гімназії, що існували у Вінниці, Барі, Немирові.

В школі вивчали такі предмети: російську мову, математику і Закон Божий. Були зошити з російської мови. Перший зошит – «чисто писание», другий – «чисто морание». Закон Божий викладав учитель-священик Мельниківський Олександр Григорович, згодом він стан директором школи.

В 1924 році школу було добудовано (ще 2 класи) і відкрито чотирирічну трудову школу.

В 1932 році відкрито п'ятий клас. В 1933 році в селі Зведенівка організовано семирічку, а в с. Попелівка в цей період навчалися з 1 по 4 класи, тут вчилися тільки попелівські діти А після закінчення 4 класу, дітей, які навчалися краще, брали у Зведенівську семирічну школу, а учні із слабкою підготовкою ходили з Попелівки у Вербівську школу. Хто мав можливість закінчувати 8-9-10 класів, то йшли в Голинчинецьку, Джуринську, Деребчинську школи. Директором Попелівської школи був Чорноморець Тодосій Іванович. Вчителі: Добровенко Є.Д., Люба Михайлівна, Марія Аксентіївна.

1936 рік. Перший випуск учнів 7 класу Зведенівської семирічної школи. Директор Яковенко (другий справа у ряду вчителів)

Пізніше, у 1934 році, директором став Кушніренко Микита Трохимович. У 1935–1936 н.р. школу очолював директор Яковенко.

Зведенівська школа продовжувала діяти. В 1936 році директором школи був Бранко В.А., а завучем Кривоніжко І.М., Навчалося 180 дітей із обох сіл. Їх навчали 8-11 вчителів. Невдовзі директором школи був призначений Драченко М.Й., а

завучем – Дармограй І.П. Вчителі: Шрамко ГЛ., Бранко В.А., Додон А.С., Білявський А.П., Забільський В.О. та ін.

Діяла школа і під час Другої світової війни. Навчалося у ній 119 учнів. В 1944 році директором призначено Кривоніжко І.М. Працювали вчителі: Каглінська Г.О., Ободинська С.Л., Барнштейн І.Д., Кривоніжко Н.В., Стрільчук Ф.Д., Совінський Ф.С., Мартинюк Д.Й. та ін. Із спогадів учительки початкових класів Смагло Наталії Тимофіївни:

«...В 1946–1947 роках була засуха, голодовка. Це був голодний і холодний післявоєнний рік. Класи були паралельні і переповнені, по 40 учнів у кожному. Більша половина дітей були напівсироти, батьки яких не повернулися з війни. Діти босі ходили аж до снігу. У школі дітям-сиротам і напівсиротам під час перерви давали кукурудзяний куліш. Книжок і зошитів не було. На базарі купляли великі листки паперу і робили з них зошити. В школі книжок не давали, учні купляли самі. Ходили купляти книги в село Джурин. За відмінні успіхи і зразкову поведінку преміювали учнів двома зошитами і олівцем. Учителі докладали всіх зусиль, щоб навчати дітей грамоти. Директором школи в цей час був Мельничук Михайло Якимович, завучем – Братковська Валентина Феодосіївна».

Учні 2-го класу Зведенівської школи із вчителькою Смагло Н.Т. (фото 1949 року)

Педагогічний колектив Зведенівської школи (директор Франко П.М.) (фото 1949 р.)

Директором в 1948 році був Франко Петро Миколайович. Він працював на цій посаді до 1949 року. Тодішні вчителі: Бажан І.В., Баляєв Д.Я., Пірус Г.І., Андронік М.Я – завуч., Свирида В.К., Смагло Н.Т., Біжан С.К., Мельничук М.Я., Браткова В.Ф. та інші.

Сметанський Григорій Карпович

В 1950 році директором школи призначено Сметанського Григорія Карповича. Це чесна, вольова, порядна людина, колишній офіцер, учасник Другої світової війни. Він усе робив для того, щоб навчальний процес проходив «на висоті». В позаурочний час вчителі і учні старших класів працювали, щоб добудувати шкільні приміщення. Під його керівництвом добудували 2 шкільних приміщення і навчання вже проводилось в одну зміну.

В 1953 році закінчувалося будівництво Зведенівської школи, а також було розпочате будівництво ще одного приміщення (верхня школа). Діти допомагали в будівництві фундаменту, носили землю. В ці роки зміцніла матеріальна база школи. Завучами працювали: Забільський М.М., Якименко Є.П. Вчителі, які працювали на той час в школі: Герасимчук Іван Порфирович, Передрій Михайло Трохимович, Додон Олексій Давидович, Вівтоненко Тетяна Олександрівна, Казьмір Марія Калениківна, Смагло Наталя Тимофіївна, Свирида Василь Кіндратович, Білявський В., Борсук Євдокія Іванівна, Соколовська Олена Геронівна, Авер'янова Хима Василівна, Полуян Ольга Аксимівна, Біжан Софія Федотівна, Ткаченко Леніна Сергіївна, Мосійчук Василь Якович, Шлапакова Зінаїда Йосипівна, Ковальова Тетяна Гаврилівна, Забільська Марія Петрівна, Когут Григорій Іванович, Шрамко Яків Іванович, Поцілуйко Ніна Якимівна, Волковинська Фросина Франківна, Волошина Євгенія Михайлівна, Шеремет Любов Ісаківна, Домбровська В.Ф., Швець Олексій Олександрович та інші.

Випускники Зведенівської семирічної школи із своїми учителями. Директор Сметанський І.К. Фото 1957 р.

Учасники художньої самодіяльності Зведенівської семирічної школи на районному огляді у смт. Шпиків. Керівник Смагло Н.Т. Фото 1956 р.

Учителька Свирида Н.Т. із своїми четвертокласниками. Фото 1958 р.

Учителька Волошина Є.М. зі своїми другокласниками. Травень 1959 р.

Випускники Зведенівської восьмирічки, 1965 р.

Випускники Зведенівської школи 1964 року. Другий ряд зліва на право учителі: Авер'янова Х.В., Казьмір М.К., Господарчук Г.В., Якименко Є.П. – директор, Шрамко Я.І., Шеремет Л.І., Волошина Є.М.

Восьмикласники з учителями (в центрі Якименко Є.П. – директор)

Попелівська початкова школа після визволення села від нацистських окупантів продовжувала свою роботу. Директором школи призначений Гопак В.І. Вчителі: Добровенко Є.Д., Гопак Н.Д., Гопак С.С.

1959 рік – рік переходу школи від семирічного навчання до восьмирічного. Тепер школа носила назву «Зведенівська восьмирічна політехнічна школа». Продовжував очолювати школу Сметанський Г.К.

В 1960 році директором Попелівської початкової школи призначено Ціхановського В.В. Вчителькою початкових класів була Дмитришена Тодося Дмитрівна.

1962 рік – директором Зведенівської школи призначено Якименко Євграфа Петровича, який працював на цій посаді до 1979 року. Завучами працювали Шеремет Л.І., Адамчук Олена Сильвестрівна, Господарчук Ганна Володимирівна, Волошина Є.М. Вчителі: Цехановський Анатолій Володимирович, Покиньчереда Лідія Костянтинівна, Мацієнко Іван Мойсейович, Грабовська Надія Миколаївна, Безп'ятчук Іван Григорович, Самелюк Олексій Никифорович, Слободяник Іван Мифодійович, Левчук Ніна Хомівна, Парандій Софія Олексіївна, Пиріг Василь Миколайович, Подолян Марія Василівна, Кішик Василь Іванович, Гнатюк Василь Іванович, Юник Василь Григорович, Соколовська Галина Прокопівна, Свентух Марфа Іллівна, Возна Ніна Іванівна, Романюк Надія Андріївна, Утеуш Ніна Адольфівна, Мороз Петро Іванович, Далека Катерина Семенівна, Столяр Франка Йосипівна, Чала Галина Андріївна, Олійник Іван Опанасович, Черній Олена Андріївна, Стародуб Параска Петрівна, Галицький Василь Станіславович, Малинський Микола Іванович, Цехановський Віктор Володимирович, Малинська Ніна Федорівна, Богуцький Василь Михайлович, Свирида Сергій Васильович, Перебийніс Наталя Яківна, Навертюк Ніна Василівна, Томчук Валентина Петрівна, Терещук Надія Іванівна та ін..

В 1973–1974 навчальному році Попелівську школу через різке зменшення учнів було закрито. Пізніше там відкрили

Попелівську сільську бібліотеку. Всі діти з Попелівки навчалися в Зведенівській школі.

В 1979 році директором школи призначено Малинського М.І., який працював на цій посаді до 1983 року. Завучем працювала Волошина Є.М. Педагогічний колектив продовжував поповнюватися новими вчителями. Серед них: Собчук Наталя Гаврилівна, Самелюк Людмила Степанівна, Кутнік Володимир Олексійович, Хмельовська Ольга Іванівна, Бобик Любов Степанівна, Свирида Надія Василівна, Андріяшен Григорій Іванович та ін.

В 1984 році директором Зведенівської школи призначена Малинська Н.Ф..

Юник Василь Григорович був призначений на посаду директора школи в 1984 році і працював до 1990 року. Завучами були: Адамчук Олена Сильвестрівна, Кутнік Володимир Олексійович. Педагогічний колектив приймає на педагогічну ниву своїх колишніх випускників, а також нових молодих учителів. Серед них: Кулик Ольга Миколаївна, Дибчук Антоніна Григорівна, Бондар Марія Григорівна, Мельничук Ірина Іванівна, Сулима Анатолій Петрович, Первак Валентина Олексіївна, Бобик Надія Андріївна, Сулима Оксана Володимирівна, Пірус Тетяна Михайлівна, Мідзяновська Антоніна Петрівна, Кутник Наталя Дмитрівна, Криклива Євгенія Дмитрівна, Собчук Ганна Миколаївна, Сауляк Наталя Іванівна, Сауляк Оксана Іванівна, Собчук Любов Іванівна, Бурковська Галина Тимофіївна, Везель Марія Андріївна, Липівська О.В., Піддубна Г.М., Юрківська Н.М., Бондарчук Т.І., Хмельовська О.І.. Зведенівську восьмирічну школу перейменовано з восьмирічної в дев'ятирічну.

У 1990 році на посаду директора призначено Кутніка Володимира Олексійовича. Педагогічний колектив поповнюють вчителі: Юрківська Наталя Миколаївна, Кременчук Валентин Петрович, Слободяник Григорій Васильович, Маліванчук Поліна Петрівна, Нагірняк Галина Василівна, Маслоїд Наталя Леонідівна, Парандій Антоніна Іванівна, Свирида Оксана

Кутнік Володимир Олексійович

Іванівна, Багранюк Валерій Михайлович, Цурковська Зінаїда Петрівна, Шаргало Галина Михайлівна, Авдєйчик Ніна Олександрівна, Паремська Людмила Михайлівна, Кутник Олексій Володимирович, Семенюк Віталій Васильович, Мудрик Олександр Миколайович, Сулима Леся Анатоліївна, Дмитришена Оксана Василівна, Тернавський Олександр Васильович, Андріяшена Л.І., Бобчак Г.В., Лукова А.Г., Малай О.В., Бондар Т.Л., Собчук Л.І., Бурлака С.А., Регуш Н.І., Волошина Є.М. та ін. Заступниками директора з навчально-виховної роботи працювали: Свирида Сергій Васильович (1990-2007 рр.), Бондар Таїсія Леонідівна (2007-2010 рр.), Собчук Ганна Миколаївна (2007-2010 рр.), Парандій Антоніна Іванівна (2010-2011 рр.), Свирида Олена Василівна (2010-2012 рр.).

Урок проводить Євгенія Михайлівна Волошина

Завучами по виховній роботі: Барановська Світлана Дмитрівна, Багранюк Любов Іванівна, Кушнір Тетяна Михайлівна, Бобчак Галина Владиславівна.

2000 рік – пам'ятний рік для всіх жителів села, збулася довгоочікувана мрія кожного жителя. Адже в селі реорганізовано школу I-II ступенів у школу I-III ступенів. Діти мають можливість здобувати повну середню освіту в рідному селі.

У школі навчаються 212 учнів, їх навчають 22 досвідчених педагоги. Щороку кількість учнів в школі зростає. Повну загальну середню освіту в стінах школи здобувають учні із сусідніх шкіл Ярового, Юліямполя.

Середня школа за своє коротке існування виховала у своїх стінах чималу кількість випускників. Серед них почесне місце займають учні, нагороджені «Золотою» та «Срібною» медалями. Серед таких:

Свирида Володимир Сергійович,
Дибчук Леся Григорівна,
Бондарчук Леся Володимирівна,
Задерей Ірина Василівна,
Тернавський Олександр Васильович,
Мудра Юлія Олегівна,
Чорна Наталя Федорівна,
Сулима Олег Леонідович,
Собчук Володимир Сергійович,
Липівська Леся Іванівна,
Липівська Любов Миколаївна,
Ругляк Наталя Володимирівна,
Дибчук Діна Григорівна,
Гончар Юлія Леонідівна,
Бондар Богдан Сергійович,
Собчук Олег Сергійович.

Серед випускників нашої школи багато знаних у країні людей. Серед них:

Мельник Григорій Юхимович – голова профспілки працівників освіти Шаргородського району.

Гнатюк Анатолій Миколайович – офіцер міліції.

Мельничук Іван Денисович – офіцер, ІІ секретар колишнього Джуринського райкому комуністичної партії.

Навертюк Олександр Васильович – полковник.

Берегулько Володимир Афанасійович – викладач Вінницького сільськогосподарського аграрного університету.

Петрашенко Олександр Миколайович – пілот.

Шевчук Василь Павлович – військовий офіцер.

Залозний Анатолій Анатолійович – художник.

Ціхановський Олександр Анатолійович – військовий офіцер.

Мудрий Олександр Петрович – головний енергетик, м. Біла Церква.

Куций Степан Юхимович – скульптор, Заслужений художник України.

Регуш Костянтин Володимирович – генерал-майор.

Малай Олексій Петрович – військовий офіцер, полковник.

Торішний Кирило Давидович – військовий офіцер.

Залозний Дмитро Григорович – військовий офіцер.

Адамчук Володимир Васильович – військовий офіцер.

Фігура Іван Дмитрович – військовий офіцер.

Мельничук Василь Дмитрович – пілот,

та багато інших.

Історія школи у Зведенівці була б неповною, якщо не згадати імена тих, хто в свій час очолював школу і всіляко підтримував її життєдіяльність.

Список
керівників Зведенівської школи за період 1901–2018 р.р.

Роки	*Керівник*
1901-1902	Главацький І.П.
1903-1917	Коваленко
1921-1924	Чорноморець Тодосій Іванович
1924-1932	Мельниківський Олександр Григорович
1933-1934	Кушніренко Микита Трохимович
1935-1936	Яковенко

1936-1938	Бранко В.А.
1938-1941	Драченко М.Й.
1944-1946	Кривоніжко І.М.
1946-1948	Мельничук Михайло Якимович
1948-1950	Франко Петро Миколайович
1950-1962	Сметанський Григорій Карпович
1962-1979	Якименко Євграф Петрович
1979-1983	Малинський Микола Іванович
1983-1984	Малинська Ніна Федорівна
1984-1990	Юник Василь Григорович
1990-2012	Кутнік Володимир Олексійович
2012-2014	Кутник Олексій Володимирович
2014-по д.ч.	Свирида Олена Василівна

Початок будівництва школи силами колгоспу ім. Суворова (фото 1990 р.)

Працювати керівником будь-якого колективу завжди нелегко. Нелегко працювати директором школи у Зведенівці, коли школа знаходиться в чотирьох окремих приміщеннях. Нелегко було директору Сметанському Г.К., на долю якого

випало будівництво і добудова шкільних приміщень та перехід від семирічної форми навчання до восьмирічної. Важко приходилось і директору Кутніку В.О. Адже в селі вперше було відкрито 9-й, 10-й і 11-й класи, а приміщення, на жаль, залишилися ті ж, віддалені одне від одного. На жаль, у Зведенівці, як ніде в інших селах, нове приміщення середньої школи будується аж понад двадцять років. І стоїть на високому Зведенівському пагорбі ззовні красиве приміщення майбутньої школи, манить до себе будівельників.

З 2012 року по 2014-й Зведенівську школу очолював молодий педагог Кутник Олексій Володимирович, який у 2014 році, ставши добровольцем, брав участь у бойових діях в зоні АТО на Сході України. При його директорстві завучами працювали Свирида Олена Василівна, з виховної роботи – Дмитришена Оксана Василівна.

В даний час (станом на 01.05.2017 року) в Зведенівській СЗШ І-ІІІ ступенів навчається 135 учнів, з них: у початкових І–IV класах – 57 учнів, у базових 5–9 класах 61 учень, у старших 10–11 класах – 17. Керівництво школою здійснюють: директор Свирида Олена Василівна, заступник з навчально-виховної роботи Паремська Людмила Михайлівна, заступник з виховної роботи Дмитришена Оксана Василівна, голова профкому школи Авдєйчик Ніна Олександрівна. Педагогічний колектив складається з 22 педагогів, в тому числі молоді педагоги: Рошак Марина Вікторівна, Сімонова Тетяна Анатоліївна, Бикова Ірина Сергіївна.

Михайло Кушнір – гордість Зведенівської школи. Фото 2017 р.

По якісному складу:

відмінники освіти України: Волошина Євгенія Михайлівна, Кутнік Володимир Олексійович, Свирида Сергій Васильович, Парандій Антоніна Іванівна, Свирида Надія Василівна; звання «Старший вчитель»: Кутнік В.О., Свирида С.В., Парандій А.І., Гончарук І.І., Свирида Н.В.

З вищою категорією – 6 чол.,

спеціалістів 1 категорії – 5 чол.,

спеціалістів 2 категорії – 4 чол.,

спеціалістів – 7 чол.

Володимир Олексійович Кутнік нагороджений Дипломом лауреата та медаллю щорічної Премії Верховної Ради України педагогічних працівників, професійно-технічних навчальних закладів, 2011 р., а також Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України.

Кутнік Володимир Олексійович під час вручення диплома лауреата щорічної премії Верховної Ради України педагогічних працівників

Зведенівська середня загальноосвітня школа I-III ступенів укомплектована гідними педагогами. Тут працювали і працюють справжні чудові освітяни. Письменник увічнюється у своїх творах, художник – у картинах, а справжній учитель – у думках і вчинках людей, яких він навчав чи навчає. Вчитель проходить крізь час, а час крізь нього. Таке проходження дуже яскраво виражається в **історичних дослідженнях** минулого і сьогоднішнього шкільного життя.

Волошина Євгенія Михайлівна

Окремо слід відмітити про місцеву вчительку російської мови та літератури Волошину Євгенію Михайлівну, 1938 р.н., яка у свої дитячі та юнацькі роки зростала сиротою (батько помер від ран, одержаних під час боїв з окупантами за день до Перемоги – 08.05.1945 р., мати померла у молодому віці). Євгенія Михайлівна самотужки успішно закінчила Зведенівську семирічку, потім Тульчинське педагогічне училище (1957 р.) і одержала призначення учителем молодших класів Зведенівської восьмирічної школи. У 1967 році поступила на навчання у Вінницький педагогічний інститут і одержала диплом філолога. У 1973-1984 роках Волошина Є.М. – завуч Зведенівської школи.

На протязі трудового шляху, який тривав понад сорок років, Волошина Є.М. нагороджувалась багатьма Почесними Грамотами, Дипломами. Нагороджена медаллю «Ветеран праці», вона перша у Зведенівській школі, кому присвоєно звання «Відмінник народної освіти».

Педагогічний колектив Зведенівської ЗОШ І–ІІІ ст., в центрі директор школи Свирида Олена Василівна. 1 вересня 2017 р.

Дипломант обласного конкурсу читців «Кобзар і Україна» Липовський Григорій з наставником Свиридою Н.В.

Зведенівські учителі – учасники художньої самодіяльності. Другий ряд справа – директор школи Юник В.Г. 1984 р.

Останній дзвінок перших 11-класників Зведенівської середньої школи. 2002 р.

2002 рік. Перший випуск 11-го класу Зведенівської ЗОШ І–ІІІ ст.

Ніна Олександрівна Авдейчик із своїми першокласниками. 1 вересня 2017 р.

Свирида Олена Василівна – директор школи

Паремська Людмила Михайлівна – заст. директора з навч. вих. роботи.

Кутнік Володимир Олексійович – нач. відділу освіти Шаргородської РДА, вч. заруб. літ.

Свирида Сергій Васильович – вч. географії та історії

Свирида Надія Василівна – вч. укр. мови та літ.

Тернавський Олександр Васильович – вч. історії та права

Гончарук Ірина Іванівна – вч. поч. класів

Собчук Ганна Миколаївна – вч. хімії і біології

Багранюк Любов Іванівна – вч. поч. класів

Сулима Оксана Володимирівна – вч. поч. класів

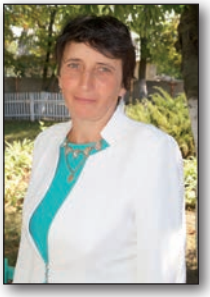

Собчук Любов Іванівна – вихователь ГПД

Багранюк Валерій Михайлович – вч. фіз. виховання

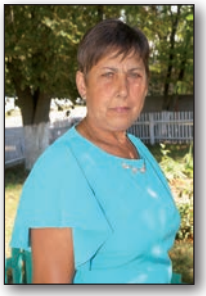

Павленко Євгенія Дмитрівна – вч. нім. мови

Сімонова Тетяна Анатоліївна – вч. англ. мови

Кутник Олексій Володимирович – вч. фіз. виховання

Слободяник Григорій Васильович – вч. Зах. Вітчизни, кер. гур.

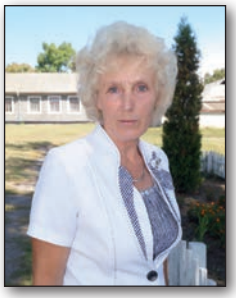

Парандій Антоніна Іванівна – вч. заруб. літ.

Фурман Віта Леонтівна – вч. математики

Боднар Таїса Леонідівна – вч. фізики та мамематики

Мудрик Олександр Миколайович – вч. фізики та інформатики

Авдєйчик Ніна Олександрівна – вч. поч. класів

Дмитришина Оксана Василівна – завуч з ВР

Рошак Марина Вікторівна – педагог-організатор

Тремба Олександр Віталійович – вч. музики

Учні школи на екскурсії в музеї Природи. м. Харків. Учитель – Свирида С.В. 2012 р.

Шкільне лісництво

Неабиякої похвали і шани заслуговує Зведенівське шкільне лісництво «Лісова варта». Юний колектив лісівників під керівництвом досвідченого педагога і наставника Григорія Слободяника постійно добивається гарних показників у своїй такій незвичайній шкільній програмі. Таких шкільних лісництв у нашому районі існує лише два – у Пеньківці та Зведенівці.

Керівник шкільного лісництва Слободяник Григорій Васильович

Зведенівська «Лісова варта» за свій короткий термін існування має певні здобутки: ІІ місце в обласному конкурсі шкільних лісництв (2010 р.), Гран-прі в обласному конкурсі шкільних лісництв (2011 р.), І місце в обласному конкурсі шкільних лісництв (2012 р.), І місце в обласному конкурсі шкільних лісництв (2013 р.), ІІ місце в обласному конкурсі шкільних лісництв (2014 р.), ІІ місце в обласному конкурсі шкільних лісництв (2016 р.), ІІ місце в конкурсі – захисті дослідницьких робіт з лісової справи на VI Всеукраїнському конкурсі шкільних лісництв в м.Івано-Франківськ (2012 р.), другі місця в обласних конкурсах-захистах дослідницьких робіт (2010 р., 2011 р., 2012 р. та 2014 р.). І ще у 2015 році учні брали участь у конкурсі, присвяченому 90-річчю юннатівського руху в Україні.

А нещодавно на Вінницькій обласній станції натуралістів відбувся обласний зліт шкільних лісництв. Команда учасників Зведенівського шкільного лісництва «Лісова варта» теж взяла у ньому участь і здобула ІІ місце.

Дещо з історії цього юного колективу.

Зведенівське шкільне лісництво «Лісова варта» створене 1 квітня 2009 року. Велику організаторську роботу при цьому провела вчитель біології Собчук Ганна Миколаївна, яка проводить тут навчально-дослідницьку роботу. Допомогу в його створенні надали також відділ освіти райдержадміністрації та державне підприємство «Могилів-Подільський лісгосп». Між Зведенівською СЗШ І-ІІІ ст. і ДП «Могилів-Подільський лісгосп» (директор Віктор Іщук) тоді було укладено угоду про співпрацю.

Собчук Ганна Миколаївна – керівник навчально-дослідницької роботи

ДП «Могилів-Подільський лісгосп» надавало і надає шкільному лісництву методичну та спонсорську допомогу при підготовці до VI Всеукраїнського конкурсу шкільних лісництв. Підприємство придбало 6 комплектів форми для лісничого та ланкових надало допомогу в оформленні кабінету шкільного лісництва. А першого вересня 2016 року подарувало ще й принтер та профінансувало поїздку на обласний зліт. Щира

вдячність за таку щедру спонсорську та методичну допомогу. Колектив лісництва дякує також і за співпрацю Вінницькій обласній станції юних натуралістів.

Лісництво нараховує 77 учнів і включає два структурні підрозділи: загін «Зелений патруль» та загін «Гідролог». Їхня робота досить різнопланова, тому загони поділені на ланки, кожна з яких має свої сфери діяльності.

Шкільне лісництво тримає постійний зв'язок із лісничим Джуринського лісництва Нестеровим Іваном Івановичем, а також із місцевими лісниками Серветником Леонідом Анатолійовичем та Берегульком Дмитром Павловичем, які завжди сприяють в конкретній роботі загонів лісництва.

Члени шкільного лісництва є активними учасниками щорічного районного огляду-конкурсу екологічних агітбригад, де займають призові місця. Крім того, шкільна екологічна агітбригада «Дивосвіт» пропагує важливість озеленення довкілля. І робить це не лише на словах.

Вулиці, парки, ліси й діброви та зони відпочинку в селі і навколо нього радують жителів приємним зеленим кольором листви, насиченим так потрібним для людей киснем.

Окремі випускники школи після її закінчення бажають присвятити своє життя справі лісового господарства. Тож зеленої дороги вам, юні лісівники-зведенівчани!

З історії дитячих закладів

І в Зведенівці, і в Попелівці історія виникнення дитячих ясел майже однакова. Після проведення колективізації у селах з'явилось багато порожніх домівок, які залишили репресовані сім'ї, а то і родини. Села наші Зведенівка і Попелівка були багаті на людей, а значить і на дітей.

Дитячий садочок. 2017 р.

В голодному 1933 році в одній із домівок розкуркулених містилася колгоспна кухня. Там готували із колгоспних продуктів такий-сякий суп. В основному – гороховий. Годували ним працюючих на колгоспних полях людей та напівголодних їхніх дітей, які ще залишилися живими. А згодом у цій же хаті, силами колгоспу були створені перші дитячі ясла. Вони були першим прообразом майбутнього дитячого садка. Прообразом вони були схожі тільки назвою. Адже там перебували діти працюючих в колгоспі матерів віком від 5-ти місяців до 7-ми років.

Із розповідей старожилів села дізнаємось, що грудних дітей возили на возах кіньми в поле, або ж просто няні носили грудних діточок на руках до матерів, щоб ті нагодували їх своїм молоком.

Спали діти на постеленій підлозі, а найменшенькі - в колисках, або ж на мішках, підвішених до стелі, як сучасні гамаки…

Головним завданням влади на той час було нагодувати голодних і деяких безпритульних дітей. Ніякої виховної роботи з дітьми тоді не проводилось через відсутніх спеціальних кадрів.

Такий притулок – прообраз майбутніх дитячих ясел – діяв й у 30-х роках, коли в селах люди вимирали від штучно створеного голодомору, й у післявоєнні роки. У вкрай важких 1946-1947 роках в селі від голоду і хвороб помирало більше людей, ніж народжувалось. Серед померлих було чимало дітей.

Старожили Попелівки й досі згадують про роботу дитячих ясел і про тих, хто у 60-х роках минулого століття працювали там. Серед них: завідуюча яслами Свирида Анеля Гаврилівна, няні Дмитришена Ганна, Кроча Віра Іванівна, Липівська Броніслава Адольківна, Ковальчук Тамара Прокопівна, Бобик Ольга Хомівна. Потім Анелю Свириду змінила Гарбар Ганна Іванівна. Тих, хто тоді працював нянями, село називає Футорняк Галину Олексіївну, Собчук Марину Степанівну, Брацлавську Ірину Арсенівну, яка готувала для дітей смачну їжу. У пам'яті жителів Попелівки також дитяча няня Вероніка Іванівна.

Згадані жіночки Попелівки щиро любили свою роботу, любили діточок, які й до нині згадують їх добрим словом.

Згодом, при обєднанні попелівського колгоспу із зведенівським, дитячі ясла у Попелівці було закрито. Всі діти двох сіл відвідували дитячий садок у Зведенівці.

Із працюючих у тих післявоєнних роках в Зведенівських дитячих яслах старожили пам'ятають тільки завідуючу яслами без її імені. Пам'ятають тільки, що вона являлася бабусею Андрія Прокоповича Дмитришеного.

Проте вже у 50-х роках (1954р.) в селі було започатковано роботу більш-менш стаціонарного дитячого садка, який містився у шкільному приміщенні, де вже усі працюючі матері могли залишити дітей під наглядом нянь на період роботи в

колгоспі. Завідувала дитячим садком Коваль Марія Герасимівна. Містилися колгоспні ясла на місці вище маєтку пана Собанського. Як згадувала колишня няня Марценюк Євгенія Іллічна, яка працювала там, при яслах були пісочниці – звичайні завезені купи піску, в якому гралися діти. А вмивалися вони у виносних тазиках з принесеною нянями водою.

Цікавою була розповідь Євгенії Іллічни про харчування дітей. Які б то не були суп чи каша, але аромат їхній запам'ятався дітям надовго. Готувала їжу для дітей Сауляк Софія Олексіївна. А ще більше запам'ятався смак свіжого хліба, який випікали спеціально для дітей на дому Безпалько Олександр і його дружина Ганна. Вони і привозили, а часом приносили гарячий запашний хліб, спечений з колгоспної муки, у дитячі ясла.

На той час особливо багато дітей приймали з села на період жнив. Працівниці, які займали посаду няні чи завідуючої, проходили спеціальні навчання на курсах, що проводились з таким контингентом людей у Джурині та Шпикові.

Цікавий факт запам'ятався старожилам села про віковий склад дітей у яслах. Їх приймали сюди віком від 5 місяців до 7 років. Працювати з таким контингентом було надто важко. Але, дякувати Богу, зійшли ті роки.

Колишні вихованці садочка з душевною теплотою згадують своїх нянь та вихователів. Ними були: Гончар Докія, Колесник Марія Петрівна, Горбатюк Марія та ін.

Згодом, у 70-х роках, коли колгоспом керував голова Дмитришен Василь Тодосійович, в центрі села почав функціонувати новий дитячий садочок. Завідувала закладом Мельничук Олена Гаврилівна. Умови праці обслуговуючого персоналу значно покращилися. Дітей в садочку побільшало, сюди прибули діти з Попелівки.

Слід відмітити, що у новому приміщенні найменшенькі діти уже спали не у вербових колисках, а то й на підвішеному мішку, а кожне маля мало свою окрему постіль із окремою постільною білизною. Діти уже ділились на групи за віком.

Галина Михайлівна Кучинська – повар дитсадка. 1970-ті роки

Це значно полегшувало роботу нянь і вихователів. Тодішні малі вихованці й досі пам'ятають турботливі і лагідні руки няні Зіни Бобик, вихователькі Івлевої Ніни Василівни. Пам'ятають і досі відчувають той приємний запах і смак різних страв, що їм готувала повар Кучинська Галина Михайлівна.

Пізніше, у 80-х роках дитячим закладом завідувала Шепицька Олена Данилівна. Вихователем працювала Ющишена Марія Іванівна, нянею була Гончар Євдокія.

Треба було бачити радісні обличчя дітей та їхніх батьків, коли до дитячого садочка навідувався голова колгоспу Репецький Микола Захарович. Цей керівник знаходив час, щоб поцікавитися життям і проблемами дитячого закладу.

З часом дитячий садочок у Зведенівці потребував ремонту. Після його реставрації завідуючою стала Свирида Любов Степанівна. Нянею працювала любляча «друга мама» дітей Бобик Ольга Хомівна. Вихователями – Багранюк Любов Іванівна і Фаїна Оксана Іванівна.

Але із зміною влади в країні уже в 1993 році починається спад в роботі дитячого садка. Спочатку почалися проблеми з харчуванням, потім із зарплатою. Дитячий садочок стає сезонним, а згодом і взагалі припиняє свою роботу. В селі, як і в новій країні, настав час безробіття, безгрошів'я і безнадії…

Приміщення дитячого садка перейшло у підпорядкування місцевої школи. Тут навчалися учні молодших класів.

І тільки після 2001 року, коли вийшло розпорядження голови райдержадміністрації «Про оптимізацію мережі

дошкільних закладів», дитячі установи району помалу почали відновлювати свою роботу. Новостворений за клопотанням сільського голови В.Д. Бондара, директора школи Кутніка В.О. у 2009 році дитячий садок в Зведенівці відчинив двері для своїх вихованців. Садочок передано на бюджет сільської ради, тобто, на державний. Завідувати дитячим закладом стала Сауляк Оксана Іванівна. Вихователями – Везель Марія Андріївна, її помічником була Патула Надія Степанівна. На кухні господаркою стала Мельничук Наталя Михайлівна. Усі ремонтні роботи та роботу по обслуговуванню дитячого садка став виконувати новопризначений Мельничук Дмитро Володимирович.

З 2010 року завідуючою дитячим садком працює Барановська Світлана Дмитрівна. Тут почали функціонувати дві групи вихованців – молодша і старша – підготовча до навчання у школах.

Вихователем в одній групі працює Сауляк Оксана Іванівна, її помічником є Цурковська Світлана Василівна. У другій групі вихователем Ододюк Юлія Леонідівна, а помічником вихователя – Тремба Тетяна Олександрівна. Смачні і запашні страви для маленьких вихованців садочка й тепер готує Мельничук Наталя Михайлівна.

Тут маленькі мешканці Зведенівки живуть повнокровним життям, із ними вихователі проводять різноманітні цікаві заходи, чим батьки дуже задоволені і висловлюють на адресу усього працюючого персоналу дитячої установи свої щирі слова подяки.

До цієї установи, що потопає в оксамитовій зелені і розмаїтті квітів у центрі села, щоранку спішать разом із батьками, діти. Сюди ваблять сільську малечу безліч гайдалок, каруселей, ковзанок.

Щоденно і протягом року тут гостинно відкриваються двері для маленьких громадян України, які отримують зернятка розуму, паростки духовності, культури або просто граються.

Такі вони теперішні діти: і на стільці, і на руках, і на сідлі, і у квітках

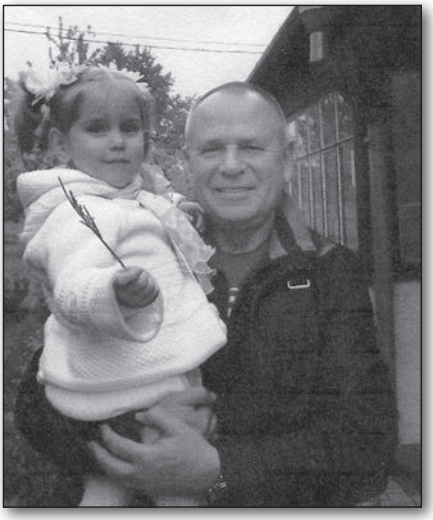

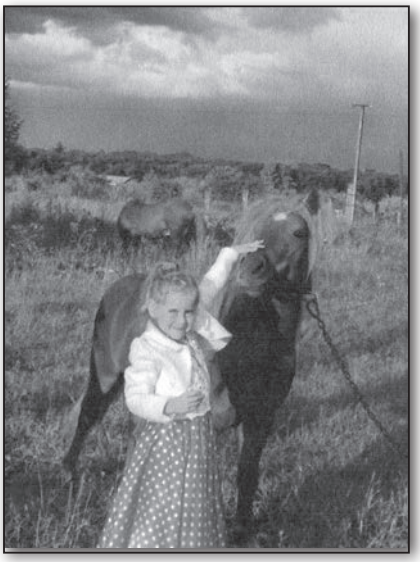

Випуск у дитячому садочку «Калинонька». 2016 р.

Зав. дитячим садком Барановська С. Д.

Колектив працівників дитсадка. 2017 р.

На відкритті дитячого садка побували керівники села і району. 2009 р.

Клубні установи та бібліотеки

Розвиток клубної справи у Зведенівці та Попелівці розпочинається з перших років установлення радянської влади в селі. Молодь збиралася у пристосованому приміщенні, де обговорювали найважливіші проблеми села, країни, вчилися читати і писати, організовували вечори відпочинку. При сільському клубі діяли гуртки політосвіти, драматичний, хоровий, гурток читання. Характерною рисою розвитку культури того часу була заідеологізованість (надмірна політизація).

Приміщення Зведенівського клубу. Фото 1991 р.

Переглядаючи документи радянських дослідників, і якщо їм вірити, то до революції 1917 року на території Подільської губернії було лише два клуби і один кінотеатр, які знаходилися у Вінниці та Кам'янці-Подільському.

Описи селянського побуту українців XIX – початку XX ст. вказують на те, що основним місцем святкового спілкування впродовж багатьох віків була церква, шинок, корчма, храмові й календарні свята, а також свята родинного циклу, особливо весілля. Відвідування церкви до 20-х років минулого століття в українців вважалося релігійним і моральним обов'язком.

Проте самі священики визнавали, що народ ходив часто не стільки до церкви, скільки «під церкву», щоб поспілкуватися, похвалитись обновкою, почути останні новини. На великі релігійні свята (Різдво, Великдень, Трійцю, Водохрещі, Храмове свято та ін.) у церкві й біля неї (іноді на цвинтарі) відбувалися загально-громадські ритуальні церемонії, масові народні розваги. Багато з них, отримавши ярлики «забобонів та пережитків», зникли ще у 1920 – на початку 1930-х років. Деякі у значно зміненому вигляді дожили в багатьох селах до 1950 – початку 1960-х років, інші ще й сьогодні у неповній формі існують у системі календарних свят українців. Зокрема, у пам'яті селян збереглися спогади про виконання веснянок біля церкви на Великдень, ігри крашанками, «вибивання битків» тощо.

Елементи культури села Зведенівки беруть свій початок зі створення матеріальних пам'яток в минулому. Насамперед, це предмети побуту, одягу, які наші предки прагнули якимось чином прикрасити з тим, щоб вони виконували не лише визначену роль. На жаль, таких пам'яток в селі збереглося мало, але все ж таки вони є у наших селян. Наприклад: вишиті рушники, вишиті сорочки, скатерки, вироби з ниток, пряжі (доріжки, килими) тощо. Або, наприклад, в селі й досі пам'ятають яку одежу і прикраси вбирала наречена, коли виходила заміж. Це і сорочка вишита, і віночок на голові, і бинди (різнокольорові довгі стрічки), і юбка-запаска, і гарні, виготовлені місцевими майстрами, модельні хромові чобітки. Усе це було і є елементи культури.

Змістовним та цікавим було спілкування між мешканцями села, особливо між молоддю. Вони мали свої певні місця для спілкування, адже клубу в селі ніколи не було. Зокрема, у зимовий період дозвілля проводилось на вечорницях, що поділялися на буденні та святкові. Влітку – на вулиці, що в багатьох регіонах називалося «на колодці». Способи організації та проведення дозвілля й розваг чітко регламентувалися

традиційним народним та трудовим календарем та устоями народної моралі. Кожна сільська вулиця чи куток мали свої вечорниці, які організовували дівочі гурти, винаймаючи для цього спеціальну хату (вдови, одинокої жінки), платою за її оренду були харчі, прядиво тощо. Іноді дівчата кожного кутка почергово збиралися в своїх хатах.

На вечорницях дівчата гуртом працювали, співали, а хлопці залицялися, придивляючись до їх вправності та майстерності. Після того, як молодь втомлювалася, розпочиналися забави, танці, у складчину організовувалася вечеря. Були й окремі святкові вечорниці, коли цілий вечір не працювали, а лише розважалися. До таких, насамперед, належать вечорниці на молодіжні свята (Катерини, Андрія, упродовж усіх святок) та в дні великих релігійних свят. Особливо велелюдними (тобто – масовими) були молодіжні гуляння на храмові свята, коли в гості до місцевих молодіжних громад приходила запрошена молодь із сусідніх сіл. У загальноукраїнському контексті ці гуляння з танцями називалися «ярмарками наречених» з музикою, яку наймали хлопці.

Право ходити на вечорниці мали дівчата після 15–16 та хлопці після 16-17 років. Поведінка молоді обумовлювалася неписаними нормами народної моралі і громадською думкою, що привчала до відповідальності за свої вчинки. Тому навіть при спільних ночівлях на вечорницях (досвідках) «до гріха» не доходило. Зокрема, дослідник української етнографії XIX ст. Федір Вовк з цього приводу зауважував, «…коли траплялися випадки «гріха» на вечорницях, то це було дуже рідко, мабуть, значно рідше, ніж у «високому» товаристві, де так «пристойно» розлучаються після сходин та балю».

Проти вечорниць і досвіток активно виступала церква і влада. Так, у Центральному Державному історичному архіві України у м.Києві зберігається розпорядження вищих інстанцій, розповсюджене в селах Ямпільського повіту Подільської губернії, куди відносилося і село Зведенівка, наприкінці XIX століття: «Где хозяин дома будет принимать и устраивать у

себя ночные собрания (вечерницы), соблазняющие юношество и развращающие оное, - тот будет оштрафован на 25 рублей». Проте, ані моральні устої, ані застереження церкви, ані адміністративні штрафи не могли викорінити цю давню традицію, вона відмерла сама собою, коли докорінно змінилися умови життя українського селянина.

На вечорниці не мали права приходити хлопці з чужих кутків, пропуском міг бути лише могорич, поставлений місцевій парубочій громаді. Відгомін цього звичаю і сьогодні побутує, коли хлопці з однієї вулиці вимагають могорич за право «чужому» заходити на їх вулицю до дівчат. На одні вечорниці не дозволялося ходити рідним сестрам.

Зведенівські вечорниці, за переказами місцевих мешканців-старожилів, проіснували до кінця 50-х років минулого століття, що є крайньою межею їх існування в загальноукраїнському контексті. Цьому посприяв цілий ряд передумов: зміни в побуті (не потрібно було прясти, бо тканина виготовлялася муфактурно), розвиток технічного прогресу (радіо та телебачення), утвердження нових місць проведення молодіжного дозвілля (клубів, будинків культури).

Проте прояви таких вечорниць у Зведенівці та Попелівці збереглися й донині. Автор особисто дізнався, як спілкуються у цих селах люди (старші і молодші) на окремі свята – Івана Купала, Петра і Павла та ін., коли гурт людей-сусідів збираються гуртом у складчину прямо на вулиці і мирно, діловому спілкувалися за чаркою, що було обов'язковим елементом, на спеціально влаштованому на вулиці столі.

Час появи перших клубів (іменованих тоді хатами-читальнями, сільбудами) в Україні припадає на 1920-ті роки минулого століття. Отож, перші десятиліття радянської влади традиційні вечорниці співіснували із новими, радянськими формами проведення дозвілля. Значною мірою таке співіснування виправдовувалося тим, що в перші роки, після організації їх, клуби в селах були в основному покликані виконувати ідейно-просвітницьку та виховну функції.

Як переказують старожили, у Зведенівці хата-читальня або клуб був заснований у перші роки після встановлення радянської влади і знаходився він спочатку в одній селянській хаті селянина Мудрого Ф. Це був 1926 рік.

Тут була кімната, у якій могла зібратися молодь. Замість грубки – піч, зроблена з металевої бочки. Сволоки посередині підтримували підпори, щоб стеля не завалилася. Замість стільців – примітивні лави, сцена закривалась мішковиною. Про музичні інструменти не могло тоді бути й мови. Вже згодом, перед війною, під клуб було виділено приміщення більш-менш краще, обширніше. Але румунська влада під час окупації розмістила в цьому приміщенні примарію. З приходом в село радянської влади у березні 1944 року тут було розміщено сільську раду. Старожили села й досі пам'ятають, як біля цього приміщення вечорами збиралася сільська молодь на танці. Тут довгий час діяла танцювальна площадка.

Клуб і бібліотека в Зведенівці, в якій на перших порах нараховувалось лише біля десятка книг, по велінню Шпиківської районної ради відкривалися і діяли з конкретною метою: сприяти приверненню населення до нового побуту, нових свят, і найголовніше – для боротьби із неписемністю серед дорослого населення. Завдяки роботі клубу, що йменувався читальнею (тут книги читали, як згадували старожили Зведенівки, вголос для цілої аудиторії), органи місцевої влади вже у 1928 році звітували в район про повне подолання в селі неписемності.

Така ж клубна установа діяла у селі Попелівці. У такій хаті-читальні діяли курси по ліквідації неписемності. Але основним завданням цієї установи була організація дозвілля молоді по нових радянських звичаях і обрядах.

Свою сторінку в історії культури села вписали в свій час учасники духових оркестрів, які довгі роки успішно діяли в Зведенівці. Одним із керівників такого оркестру був житель села Подолян Іван Юхтимович. Село добре пам'ятає його, як

вправного музиканта. Духовий оркестр під його керівництвом часто виступав на різних мірпріємствах, що організовувалися владою в селі. Не обходилось в Зведенівці без духового оркестру кожне весілля, яких в селі відбувалось за рік 10-15.

Про довоєнних керівників клубних та бібліотечних установ автору, на жаль, через належність по адміністративному поділу Зведенівки і Попелівки до різних округів, волостей, районів, конкретного нічого дізнатися не вдалось. Люди згадують тільки старе приміщення сільського клубу.

Активним було клубне життя у Зведенівці у післявоєнні 50-60 роки, які стали часом становлення нової радянської обрядовості та запровадження нових радянських свят. Саме на клубних працівників покладалися завдання по їх впровадженню в побут селян. Багато цікавого і нового у роботі сільського клубу зробили місцеві жителі: завідувачі клубу Фаїна Сергій Іванович, Свирида Василь Яремович, Юник Михайло Васильович, Сулима Анатолій Петрович, Дзень Іван Петрович та ін.

Культосвітні працівники багато робили і роблять для того, щоб нести культуру до людей. Під їх керівництвом та безпосередньою участю створювалися самобутні ансамблі різного жанру, що приймали участь у різних оглядах, конкурсах та фестивалях.

Культосвітній заклад у Зведенівці очолювали також Довгань Анатолій Михайлович, Черчик Галина Петрівна, Бакус Наталя Петрівна, Нагнатов Іван Андрійович, Цурковська Світлана Василівна, Безпалько Тетяна Іванівна.

За роки їх керівництва клубною установою тут постійно демонструвалися кінофільми, організовувалися танцювальні вечори, виступали аматори сцени, які виконували пісні, читали вірші, ставились п'єси, в клубі урочисто реєстрували шлюб та ін. Тут проводяться різні громадські й політичні заходи, концерти, збори і сходи громадян, традиційні свята села. Десять років очолювала цей культурний заклад Наталія Іванівна Берегулько, сьогодні завідує культосвітнім закладом

Михайло Кушнір демонструє свої вироби із дерева на районій виставці у Шаргороді. 2017 р.

Губернатор М.В. Джига зустрівся із представниками Зведенівської територіальної громади. 2013 р.

Зведенівка звітує. 2017 р.

Керівник Наталя Берегулько

Тригуба Марія

Жіночий ансамбль «Любисток». Керівник Світлана Барановська

Свято Івана Купала 2012 р. Художній керівник Свирида С.В.

Юні артисти Зведенівки

Ліповська Яна, Тригуба Марія

На сцені
Фурман Любов

Вони на передньому плані – і в праці, і в пісні.
Художній керівник Свирида С.В.

Жіночий ансамбль на сцені районного будинку культури. 1988 р.

* * *

Окремо варто зазначити про сільські бібліотеки, які існували у Попелівці та Зведенівці. Їхня історія розпочалася ще на початку XX століття, коли при сільських церковно-приходських школах, про що писав дослідник навчальних закладів Поділля О.Крилов у своїй праці «Начальное народное образование в Подольской губернии за 1908-1909 учебный год» (Кам'янець-Подільський, 1911 р.), було вперше в селі виділено при школі окрему шафку, де містилося біля п'ятнадцяти книг. Це були початки бібліотечної справи. У Попелівці тоді ще і слова такого не знали – «бібліотека», а зібрання книг у шкільній шафці уже існувало. Тоді таке зібрання книг у селі називали «Аптека для душі», «Дім порад і настанов», «Пристанище мудрості» та ін..

Бібліотека с. Зведеніки

У 20-х роках минулого століття при встановленні радянської влади, у приміщенні, в якому містився «сільбуд» (хата Мудрого Ф.), містилася і бібліотека, або як ще її називали – хата-читальня. Вона містилася у приміщенні клубу, тому й називалася «клубна бібліотека». Таку назву бібліотека носила до 1953 року. З тих пір вона називається «сільська бібліотека».

Бібліотека – давня і вічно юна оселя людського розуму. Все життя Всесвіту зосереджено у бібліотеці. Стоїть бібліотека на землі, вища і святіша від усіх богів. І це не просто храм науки і душі – це наша історія. Скільки людських сердець пересіялось через руки і душу простих бібліотекарів, скільки широких шляхів відкрили ці люди для найменших, скільки збережено і впорядковано ними книг – скарбів мудрості.

Перша прочитана книжка – це перше знайомство з чарівним світом. Добре і щедре серце, а ще уміння, бажання, винахідливість потрібно мати бібліотечним працівникам. Це так важливо підібрати ключик до дитячих сердець, зробити так, щоб кожне відвідування бібліотеки стало мандрівкою в казку, в далекі, таємничі світи. Саме такі люди працювали і працюють у наших бібліотеках.

Неможливо уявити життя без бібліотеки, куди кожна людина може прийти, щоб отримати необхідну інформацію, розрадити свою душу духовними багатствами, залишеними нам у спадщину. Бібліотека добрий чарівник і порадник, до якого приходить користувач, ледь навчившись читати.

На жаль, більш детально про роботу попелівської та зведенівської бібліотек у довоєнний період, в архівах нічого не збереглося. Віджили і старожили села, які могли б розповісти про роботу бібліотеки більше. І тільки вже у післявоєнні роки Зведенівська і Попелівська бібліотеки почали свою роботу більш-менш нормально і задокументовано.

Зав. бібліотеки с. Попелівки Добровенко Євгена Данилівна

Про роботу Попелівської сільської бібліотеки автору розповів Сергій Васильович Свирида. Він згадував, як будучи ще учнем місцевої школи, бігав до

Попелівської бібліотеки, якою на той час завідувала Євгена Данилівна Добровенко – творчий працівник та вмілий організатор бібліотечної справи, яка віддавала навіть свою особисту літературу для читання. Для читачів в той період проводились голосні читки, організовувались книжкові виставки, оформлялись бібліотечні плакати. За архівними даними в селі проживало понад 1500 чоловік, а в бібліотеці було записано біля 600 читачів. В практику роботи бібліотеки впроваджуються різноманітні за змістом форми пропаганди книги, усні журнали, бібліографічні огляди. Кількість читачів бібліотеки постійно збільшувалася.

Свою любов до книги, до читання проявляли в свій час бібліотекарі Шпак Ніна Іванівна, Нагнатова Любов Володимирівна, Петрашенко-Бакус Наталя Петрівна, які працювали у Попелівській бібліотеці. Старожили села до сьогодні згадують їхні добрі справи й ласкаві слова, коли відвідували бібліотеку.

Зведенівська сільська бібліотека розпочала свою роботу з 1953 року. Розташована вона у спеціальному приміщенні й функціонує до тепер. Завідувачем бібліотеки з 1953 року була Парандій Софія Іванівна. На долю цієї завідуючої випала нелегка робота по відновленню і поповненню книжкового фонду.

У 1958 році завідуючою бібліотеки стала працювати Осадчук Олександра Іванівна, яка постійно проводила велику роботу по збереженні книжкового фонду.

З 1961 по 1976 рік посаду завідуючої сільської бібліотеки займала бібліотекар Капінос Ніна Семенівна, яка з досягненням пенсійного віку залишила роботу і справу зав. бібліотеки передала молодій і перспективній бібліотекарці Марценюк Ніні Василівні. Це була осінь 1976 року.

«Золоті» 70-80-ті роки минулого століття були для працівників культури теж золотими.

Внаслідок бурхливого розвитку науки, техніки, промислового виробництва зростає роль технічної літератури, документації і зарубіжних видань, виникає необхідність у використанні нових джерел документозабезпечення фонду

бібліотеки. Широко використовується обмінний фонд районної та обласної бібліотек. На початку 70-х років процес комплектування фонду у цілому стабілізувався. В цьому велика заслуга перерахованих вище бібліотекарів. За спогадами старожилів села, були часи, коли бібліотекарі ходили на тік, на ферму, на тракторну бригаду проводити бесіди, бібліографічні огляди, Дні інформації та ін.

У 80-х роках бібліотека проводила цікаву масову роботу з читачами: користувались популярністю літературні вітальні, прес-конференції, зустрічі за круглим столом, вернісажі та ін., в бібліотеці функціонував центр науково-технічної інформації на допомогу виробництва. Ще до 40-річчя Перемоги бібліотека оформила альбом «Подвигу жити в віках», стенд «Живи у віках Україно» та ін.. Бібліотека розпочала роботу по очищенню книжкового фонду: вилучено політично-застарілу літературу, книжковий фонд бібліотеки упорядковано.

Йшли роки. Зведенівська бібліотека постійно поповнювала свій фонд. Сьогодні бібліотека обслуговує 520 користувачів: 300 – дорослих, 100 – дітей, 120 – юнацтво. Є відділення для дорослих читачів та дітей. В бібліотеці нараховується біля 11000 примірників книг. 4000 примірників дитячої літератури.

Зав. бібліотеки с. Зведенівки Марценюк Ніна Василівна

В 2000-х роках в роботі бібліотеки велика увага звертається на відродження культурних традицій українського народу, відродження духовності, на висвітлення таких тем, як захист прав дітей, розвиток українського села, розвиток української мови. Велика заслуга в цьому завідуючої Марценюк Н.В. Бібліотека вивчає

історію свого села, тісно співпрацює із сільською радою та іншими закладами села. Нестандартно, з творчим підходом, в бібліотеці оформлені книжкові виставки, які є основою популяризації бібліотеки і книги.

Тут все упорядковано й систематизовано. Поряд з книгами представлено періодичні видання «Читайте новини періодики».

З відділу комплектування в бібліотеку надходить багато нової літератури. В бібліотеці проводиться огляд нових надходжень літератури: «На хвилинку зупинись – нову книгу подивись!», виставка «З народної криниці». Манить читачів дізнатися про народні звичаї, обряди, про народні вірування. В бібліотеці діє Центр Регіональної інформації «Бібліотека – Влада – Інформація», виставка «Моє село».

Краєзнавча література знайомить нас з історією, географією, економікою та культурою нашої області, району, села, сприяє розширенню ерудиції, виховує любов до рідної землі, почуття відповідальності та її долю.

Розшукати необхідні твори друку допоможуть краєзнавчі каталоги. В бібліотеці проводиться День інформації, де вивчають рідний край – Поділля, його красу, мову, культуру і традиції.

Слід нагадати читачам, що у ті недавні, але вже колишні радянські роки серед інтелігенції було надзвичайно модно збирати художню літературу, особливо передплатні видання. Це мало свідчити про інтелігентність людини. На жаль, складались обставини, коли було важко зробити передплату, бо вона діставалась «по блату» переважно людям, далеким від інтелігентності, але з відповідним становищем у районі. В селі ж силоміць примушували підписуватись в основному на томи В.І.Леніна, яких надходило передплатнику усіх 56, і їх ніхто ніколи й не листав, не те, щоби читав. Тому інтелігетні люди, котрі цікавились різною періодикою, завжди були частими відвідувачами сільської бібліотеки. Тут часто можна

було побачити і почитати томи академічних видань різних авторів. Були там твори Шевченка, Пушкіна, Бальзака, Руданського та ін. Регулярно поступали й свіжі журнали і газети (це вже коли в селі запрацювало відділення зв'язку), свіжі фахові журнали, політичні і художні. Користувався попитом у читачів і сатиричний журнал «Перець» та інші видання.

Серед різної літератури в бібліотеці, на щастя, ніколи не було журналів і газет порнографічного й сексуального характеру. Це позитивно впливало на людей, на їх поведінку і виховання. Молодь знала певні обмеження і відповідальність, про що не скажеш тепер.

Згодом історія зробить свої висновки з цього.

В сьогоднішній бібліотеці читач має можливість знайти і пізнати все, що його цікавить. Тут оформлено краєзнавчий фонд, що нараховує понад 50 примірників різних документів, створено різні інформаційні куточки.

В бібліотеці неодноразово виставляються роботи майстрів народних умільців села. Наприклад: твори мистецтва вихідців села – художника Залозного Анатолія Анатолійовича, маляра Малая Григорія Петровича, скульптора Куцого Степана Юхтимовича. Ці люди є вихідцями Зведенівки і Попелівки, вони завжди є бажаними гостями у селі.

Радують око відвідувача бібліотеки представлені гарні роботи сільських майстринь-вишивальниць Марії Дмитрівни Кушнір, Марії Профирівни Залозної, Марії Григорівни Бондар, Марії Артемівни Дмитришиної, Марії Бобик, Надії Іванівни Ющишиної та ін., а також чудового умільця і майстра по дереву Кушніра Михайла Богдановича.

Читачі завжди мають змогу ознайомитися з представленою тут виставкою книг про рідний Шаргородський край, авторами яких є місцеві краєзнавці, поети та історики: Купчишин М.Ф., Нагребецький А.Н., Струк В.М., Горобець О.О., Кислиця І.К., Пастушенко В.М., Слободянюк М.І., Мельник В.Ф., Коляса І.І., Юніцька Н.М., Кірілов Ю.П. та ін.

Бібліотека тісно співпрацює з іншими установами села: з сільським будинком культури (завідуюча Берегулько Наталя Іванівна), з школою (директор Свирида Олена Василівна), з ФАПом (завідуюча Демчук Ольга Володимирівна), дитячим садком (завідуюча Барановська Світлана Дмитрівна), а також з релігійними громадами, що функціонують в селі.

В бібліотеці оформлено виставку «Їхньому подвигу жити в віках». Зібрано багато цікавих спогадів та розповідей ветеранів.

На території села проживає один воїн-афганець. З ним проводяться зустрічі, оформлено стенд «Афганістан болить в моїй душі». В бібліотеці зберігаються спогади воїна-афганця.

Зведенівська сільська бібліотека підтримує тісні стосунки з місцевими органами влади.

На сьогодні місією Зведенівської сільської бібліотеки є реалізація прав громадян на бібліотечне обслуговування, подолання нерівності у доступу до інформації та популяризація, вивчення і висвітлення історії рідного краю.

Основне завдання бібліотеки – виховувати любов до своєї малої Батьківщини, повагу до пам'яті предків і славного минулого рідних місць, гордість за своїх земляків через вивчення історії і літератури, культурних традицій і національних особливостей, виховання толерантності.

Роботи вишивальниці Ющишеної Надії та її дочки Галини

На сторожі здоров'я

Робота медичного працівника в нашому суспільстві завжди була, є і буде важливою і необхідною. Кожний із нас розуміє: здоров'я суспільства залежить від професійності, порядності і душевної доброти людей у білих халатах. В народі кажуть: здоров'я – то справжнісінький скарб нації, на варті якого стоять медики.

На жаль, трапляються випадки, коли цей скарб гроблять окремі неуки, які купляють диплом лікаря за гроші. Але, на щастя, таких у наших селах немає, тому, що ті, які купляють і диплом, і місце роботи, в основному, залишаються у райцентрах та містечках.

Колишній медпункт села

Спогади зведенівчан про медицину в селі сягають у далекі довоєнні та післявоєнні роки. Приміщенням першого фельдшерсько-акушерського пункту у Попелівці довгий час служила пуста хата розкуркуленого селянина в селі, де тепер розташований сільський магазин. В народі ту хату довгий час називали «роділкою», адже там діяло пологове відділення, і

там народжувалось багато дітей кожного післявоєнного року. Село добре пам'ятає колишніх працівників ФАПу в Попелівці. Ними у 1947–1957 рр. були: фельдшер Ковальчук Прокіп Данилович, санітарка Ковальчук Тодося Василівна. Пізніше після 1957 року фельдшером працював Олександр Ховрах, санітаркою – Євдокія Клепацька. А пологи у молодих мам приймала уже підготовлений спеціаліст, акушерка Їжаківська Людмила Станіславівна, яка після успішного закінчення Ленінградського медичного училища у 1957 році одержала направлення на роботу в село Попелівку Джуринського району. Згодом Людмила Станіславівна перейшла працювати у сусідню Зведенівку. Це був 1960-й рік. А у Попелівці працювали фельдшери Олександр Садовнік та Фаїна Кирилівна Поліщук. Акушеркою у ФАПі працювала Ванда Антонівна Крижанівська.

Слід також відмітити, що у роки німецької окупації у Попелівці та Зведенівці медпункту не було, а тому селяни вимушені були ходити до лікаря у сусідні села Деребчин чи Рахни-Лісові.

У 1960 році ФАП у Попелівці перейшов у більш просторе приміщення будинку тваринника місцевого колгоспу ім. Мічуріна. Там медичну допомогу людям надавали медпрацівники Чопик Любов Іванівна, Зарічняк Ніна Захарівна. Завідуючим ФАПом з 1960 по 1969 рік був Чопик Петро Федорович.

На відміну від Попелівки, у Зведенівці фельдшерсько-акушерський пункт перебував у свій час аж в кількох місцях. Старожили села ще пам'ятають про таку ж «роділку», як і у Попелівці, яка знаходилась на місці, де сучасна площа біля пам'ятника загиблим воїнам. То була звичайна селянська хата на дві половини, де містилося пологове відділення і кабінет для фельдшера. Тут, у ФАПі й народжувались діти, при чому – багато, протягом року по 30–40 дітей. Породіллям та хворим людям медичну допомогу завжди надавали фельдшер і акушерка. З великою повагою і душевною теплотою зведенівчани згадують свою рятівницю і помічницю, яка надала життя

сотням і сотням новонародженим зведенівчанам. Нею була поважна в селі і краї людина, **акушерка Марія Гнатюк. Держава високо оцінила працю акушерки, нагородивши її орденом Трудового Червоного Прапора!** Це була чи не єдина нагорода серед медичних працівників усієї Вінниччини. У тому ж приміщенні ФАПу працювали фельдшери Недибалюк Тамара Іванівна, Зорук Григорій Іванович.

На початку 60-х років медпункт перейшов у колишнє панське приміщення, де до цього часу діяв Зведенівський дитячий садочок. Сюди із Попелівки перейшла працювати акушерка Людмила Станіславівна Їжаківська. Довгий час на посаді фельдшера працювала Фаїна Зінаїда Тимофіївна. Село пам'ятає її лагідні і ніжні руки, теплі слова для хворої людини, які вона завжди знаходила, щоб підтримати її і морально, і фізично.

Медсестра Фаїна Зінаїда Тимофіївна

Медсестра Зарічняк Ніна Захарівна. Фото 1963 р.

Недовго, всього два роки (1961–1963 р.р.) ФАП знаходився в орендованій частині будинку селянина Барщука Якима. В цей час силами місцевого колгоспу ім. Суворова під головуванням відомого керівника Дмитришеного Василя Тодосійовича, на високому зведенівському пагорбі уже зводилася нова будівля фельдшерсько-акушерського пункту. Приміщення здане

під експлуатацію у 1965 році. Очолила колектив медпрацівників Їжаківська Л.С. Медсестрою довгий час працювала Ніна Захарівна Зарічняк. Санітаркою – Багранюк Зіна Іванівна.

Петро Степанович Чад

Знаменним у житті зведених селян з Попелівкиі і Зведенівки був 1983 рік. Тут, у новозбудованому приміщенні вперше було відкрито Зведенівську лікарську амбулаторію. Для потреб хворих було відкрито стоматологічний та терапевтичний кабінети, завезено нове медичне обладнання та інструменти, а також облаштовано денний стаціонар на чотири ліжко-хворих. Амбулаторію очолив молодий дипломований лікар-терапевт Чад Петро Степанович. Тут працювали: лікар-стоматолог Дручак Володимир Іванович, старша медсестра Зарічняк Ніна Захарівна, акушерка Їжаківська Людмила Станіславівна, фельдшер Демчук Ольга Володимирівна, медсестри Дибчук Тетяна Дмитрівна, Ляшко Галина Михайлівна, патронажна медсестра Меджабовська Ганна Іванівна, санітарки Шпак Любов Стахівна, Литвиненко Марія Миколаївна. Для потреб амбулаторії держава виділила спецавтомобіль. Водієм працював Оленюк Олександр Васильович.

Але з настанням років розрухи і нестабільності, пов'язаними із розвалом країни СРСР, Зведенівську лікарську амбулаторію у 1995 році, у зв'язку з реорганізацією її у фельдшерсько-акушерський пункт, було закрито. ФАПу виділено лише три кімнати в приміщенні сільської ради, де він функціонує і тепер.

Посаду завідуючої ФАПу займає фельдшер Демчук Ольга Володимирівна, акушеркою працює уже багато років Ляшко

Галина Михайлівна, патронажною сестрою – Меджабовська Ганна Іванівна, санітаркою – Зоря Людмила Олександрівна.

У зв'язку з реформуванням охорони здоров'я Зведенівський ФАП віднесено до первинної медико-санітарної допомоги, яка спрямована на покращення якості медичного обслуговування сільського населення та наближення його до кожної сім'ї. Приміщення ФАПу, яке знаходиться тепер у приміщенні сільської ради, забезпечене холодною і гарячою водою, облаштовано внутрішню вбиральню, опаленням та різним медичним обладнанням і апаратурою.

Прийом хворих проводить фельдшер Ольга Демчук (в центрі). Фото 2017 р.

З історії пошти у Зведенівці

До відомих світу подій 1917 року газет село одержувало дуже мало, а ще менше – журналів. Перші листи через пошту в Зведенівці з'явилися у роки Першої Імперіалістичної війни. На конвертах листів солдатів царської армії до своїх рідних стоять штампи, датовані 1914-1916 роками. Листи сортували працівники станції Рахни і передавали через посильного по селах волості. Працівник станції у ролі посильного працював на кілька сіл. Такий метод поштового зв'язку поширювався і на початку існування радянської влади.

Зведенівське відділення зв'язку

У перші роки радянської влади (1920-1930 рр.) у Зведенівці і Попелівці газети і журнали одержували лише окремі особи – керівники установ, вчитель, фельдшер та ін., але вже у 1935-му році в селі було відкрито окреме поштове відділення. Газети, журнали, листи і листівки завпоштою одержував і привозив однокінним візком із Рахнів. У Попелівці поштарем працював Крикливий Дмитро Аронович, у Зведенівці – Дубина Михайло.

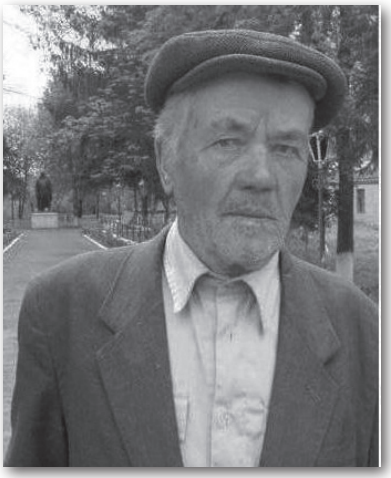

Дмитро Крикливий

У роки Другої світової війни поштове відділення у Зведенівці надовго припинило свою роботу. Але один листоноша в селі був, він розносив, в основному, тільки листи від полонених наших чоловіків, які перебували на територіях, захоплених окупантами. Звичайно, із-за лінії фронту листи у Зведенівку, із зрозумілих причин, не доходили. Лише після звільнення у березні місяці 1944-го року села, листи почали надходити зі всього фронту, але це були, в основному, похоронки…

Вперше, вже після війни, поштове відділення у Зведенівці відкрило свої двері перед селянами у 1955 році. Містилося відділення у одній із порожніх домівок на вулиці Суворова. Завідував відділенням місцевий Мудрий Павло Ілліч. У 1958 році його змінив Парандій Володимир Іванович, який пропрацював аж десять років. Один лише 1968-й рік завідуючою поштовим відділенням працювала Юник Євгенія Василівна.

Добрими словами згадують старожили села завідуючого поштовим відділенням Гнатюка Кирила Івановича, 1930 р.н. Він пропрацював на пошті з 1969-го по 1976-й рік. Села Зведенівка і Попелівка тоді були поділені на чотири дільниці для чотирьох листонош. Тоді ж у Зведенівці було відкрито одащну касу. Завідував нею Гнатюк К.І.

Гнатюк Кирило Іванович

Одним із видів зв'язку на той час було місцеве радіомовлення. Понад 300 домівок селян було радіофіковано. На жаль, природна стихія, що пронеслася нашим краєм у 2000-му році своїм обледенінням знищила такий зручний для місцевої влади і населення вид зв'язку, як радіомовлення.

У 80-х роках у Зведенівці було встановлено автоматичну телефонну станцію на 50 номерів. Жителі села нарешті змогли самостійно, без комутатора, телефонувати до райцентру, до обласного центру та до інших міст країни.

60-80-ті роки минулого століття стали для зведенівчан насиченими і перенасиченими усіма видами поштового зв'язку (листи, посилки, грошові перекази, різні кореспонденції, телеграми та ін. послуги).

В обов'язки листоноші входили: доставка газет, журналів, листів, вітальних листівок, телеграм, пенсій, проведення підписки на періодичні видання, забезпечення умов для міжміських телефонних переговорів. Оскільки на все село в той час до 80-х років було мало телефонів (сільрада, колгосп і пошта), то остання була ще й переговорним пунктом, який мав працювати цілодобово. Бували випадки, коли треба було вночі йти, відкривати пошту, чекати, доки триватимуть переговори.

Та найбільше люди спілкувалися між собою за допомогою листів, вітальних листівок. Особливо багато їх було у передсвяткові дні Нового року і 8 Березня. Про це згадували у свій час завідуючі відділення зв'язку Дмитришена Ніна Іванівна, яка відпрацювала на пошті з 1976 по 1989 рік, Патула Петро Григорович, Кваша Оксана Михайлівна, а також листоноші тих років Свирида Антоніна Дмитрівна, Берегулько Тетяна Дмитрівна, Кручініна Ольга Володимирівна, Гнатюк Марія Степанівна, Криворучко Галина Василівна, Почвірна Марія Іванівна та інші.

Різної кореспонденції до Зведенівки надходило і виходило дуже багато, адже мобільних телефонів тоді ще не було.

Бувало, що в один день в одну хату приходило по 10-15 листівок, кілька листів і кілька газет.

В кінці кожного року у відділенні проводилася підписка на газети та журнали на наступний рік. Для цього листоношам доводився план-ліміт… Спочатку три примірники на двір, потім – п'ять. І люди виписували різні радянські видання. Найбільшим попитом користувалися журнали: «Радянська жінка», «Крестьянка», «Работница», «Огонек», «Малятко», «Барвінок» і обов'язково гумористичний журнал «Перець».

Щодо газет, то багато хто з жителів села виписували такі видання: «Вінницька правда», «Сільські вісті», «Труд», «Известия», «Правда», «Комсомольская правда», «Комсомольське плем'я», дитячі газети «Зірка», «Піонерська правда» та ін. А районну газету «Комунар», з 1991 року «Шаргородщину» читали майже всі. Та якщо план по підписці не виконувався, листоноші виписували їх собі… За виконання плану працівники відділення отримували подяки, іноді премії.

Слід відмітити, що за радянської влади туалетний папір вважався великим дефіцитом і йшов на рівні червоної ікри, сухої ковбаси, печінки тріски чи розчинної кави… А тому населення країни постійно виконувало план по підписці газет та журналів. І вважалося, що радянська людина найбільше в світі читала преси…

Раніше доставляли пошту в село п'ять разів на тиждень. Старожили розповідають, що сумка листоноші з пресою важила до сорока кілограмів. Доводилось ділити кореспонденцію на 2-3 частини. Поштових скриньок з початку роботи відділення у дворах не було. Доводилось листоноші заходити у кожен дім, щоб залишити кореспонденцію.

Працювати доводилось цілий рік без відпустки. За невикористану відпустку виплачували додаткову платню.

Слід відмітити слідуюче: коли пошту в Зведенівці очолювала Оксана Кваша, в країні настали роки руйнувань та невпевненості, бракувало стабільності в роботі зв'язківців. Відділення зазнало деяких реформувань. Скоротилася кількість

періодичних видань на село, люди стали менше писати листи, телеграми та ін., а тому скоротилось число листонош, зменшилась їхня заробітна плата, пошту доставляють в село рідше. Але слід віддати належне Оксані Михайлівні Кваші, яка разом із уже невеликим колективом переборола усі труднощі і клопоти в роботі, пропрацювавши з 1991 року аж по 2010-й рік. В цьому, 2010-му, її змінила Шевчук Валентина Василівна. З 2014 року Зведенівське відділення зв'язку, яке обслуговує села Зведенівку, Попелівку і хутір Лесі Українки, очолювала Мацькова Альона Василівна, а з 2018 року – Бобик Надія Анріївна. Труднощів у роботі багато, але, незважаючи ні на що, маленький колектив зв'язківців користується авторитетом у селі. Мешканці села завжди з нетерпінням чекають листонош Кулачок Наталію Іванівну і Навертюк Надію Василівну і в сонячні дні, і в морози, і в заметілі. Комусь дощ чи заметіль – відпочинок, а листоноші – дорога від одного до іншого порогу.

Жителі села вдячні зв'язківцям за ввічливе обслуговування і своєчасну доставку пенсій та різної кореспонденції, а також товари широкого вжитку, що розповсюджуються через поштове відділення.

Завідуюча поштовим відділенням Бобик Надія із листоношами Навертюк Надією (зліва), Кулачок Наталією (справа). 2018 р.

РОЗДІЛ XIII. Життя славнозвісних людей

Бондар Віктор Дем'янович

«Влада для мене не мета,
а засіб зробити своє село кращим»
Віктор Бондар

Добрих 25 літ минуло з того часу, як Віктор Дем'янович Бондар прийшов працювати в Зведенівку. З тих пір в селі щось ніби змінилось, стало все на свої місця. Він, як порядний господар, умілий керівник, вкладає всі свої здібності, можливості і хист у загальну справу. Його копіткою працею зроблено багато корисних справ.

Коріння його хліборобського роду в с. Глинськ Калинівського району Вінницької області. Народився Віктор Дем'янович 12 квітня 1952 року. Після закінчення місцевої школи вступив у Київську сільськогосподарську академію, закінчив її у 1974 році і здобув фах «вчений агроном».

Трудову діяльність В.Д. Бондар розпочав у Перепільчинцях бригадиром відділення колгоспу ім. Кірова с. Плебанівки, потім – агрономом по захисту рослин. Обирався секретарем парткому та головою сільської ради.

Тут зустрів свою половинку, чарівну дівчину на ім'я Марія, яка запала йому в душу й стала супутником на все життя.

Вона подарувала йому двійко діток – Андрія та Віталіну. Зараз Марія Григорівна працює керівником ПП «Довіра» с. Зведенівка. Син Андрій працює прокурором Тульчинського району, донька Віталіна – медсестра Зведенівського дитячого садка.

В 1988 році Віктор Дем'янович обраний головою колгоспу ім. Суворова с. Зведенівки. За його головування в селі розпочалося будівництво школи.

В 1995 році В.Д. Бондар призначений заступником директора Рахнянського елеватора, а в 1998 році - директором елеватора. Сім'я його проживала у Зведенівці.

У 2006 році В.Д. Бондар обраний сільським головою Зведенівської сільської ради.

Віктор Дем'янович – це людина, яка найбільш плідно працює над покращенням соціального розвитку села. Він генерує ідеї, які знаходять розуміння та підтримку жителів Зведенівки. Характерним прикладом тому є відкриття дошкільного навчального закладу, який є одним з кращих у районі.

Вміння керувати непростою громадою, і керувати з успіхом, йому не позичати. За його ініціативою та сприянням Зведенівська сільська рада перемогла у кількох обласних конкурсах: «Очистка та благоустрій громадських колодязів» і «Благоустрій – крок до економічного розвитку» та республіканському – «Центр рекреації та релігійного туризму» та ін.. Це стало поштовхом до створення зони відпочинку, де жителі села мають змогу відпочити від буденних турбот, облаштування святині нашої місцевості Йосафатової долини. В 2013 році сільська рада, яку очолює В.Д.Бондар отримала перемогу у республіканському конкурсі за проектом «Поліпшення системи водопостачання».

Такі перемоги в конкурсах для Зведенівки не новина. У 2017 році сільська рада вкотре одержала перемогу в обласному конкурсі у проекті за екологічним напрямком **«Екологія крізь краплю води»**.

Звичайно, велика заслуга в цьому сільського голови Віктора Дем'яновича, який зразу ж вміло організував

використання одержаних за проект коштів на очищення та розширення русла р. Сухої у межах села.

Таку ж перемогу сільська рада одержала у районному конкурсі за проектом **«Сторінки минулого рідного краю»**. Кошти, виділені районною владою переможцю за даний проект, сільська рада одразу ж використала на організацію і облаштування в селі музею історії села.

Віктор Дем'янович депутат районної ради чотирьох скликань.

Перебуваючи у відрядженнях за кордоном, Віктор Дем'янович налагоджує зв'язки з іноземними партнерами. У свою чергу, в селі побували гості з Польщі та Франції.

За сприяння сільського голови в селі зроблено ремонт доріг, освітлення вулиць у нічний час, зроблено огорожу біля пам'ятника загиблим воїнам. Він надавав посильну левову частку допомоги у будівництві храму Успіння Пресвятої Богородиці. Опікується завершенням будівництва нової школи, він особисто контролював хід будівництва огорожі навколо нової школи.

Віктор Дем'янович підтримує всі культурно-масові заходи, які проводяться в селі, він є ініціатором створення футбольної команди «Зведенівка» та всяко сприяє у її здобутках. Він належить до числа тих голів територіальних громад, які вміють переконувати людей, вміють вести їх за собою, вміють працювати і домагатися вагомих результатів. Доказом цього є те, що Зведенівська сільська рада неодноразово посідає перше місце у конкурсі на кращу сільську раду району.

Завдяки наполегливій праці Віктор Дем'янович став Людиною року – 2013 в номінації «Сільський голова».

Стратегія його успіху – **«Даруй людям добро»**.

Бондар Марія Григорівна

Народилася Марія Григорівна Бондар 15 червня 1959 року в селі Перепільчинці Шаргородського району. Батько, Григорій Онуфрійович Кукурудза, довгий час очолював у селі колгоспну молочно-товарну ферму, мати Ольга Іванівна – завідуюча місцевим відділенням зв'язку.

Своїм прикладом у повсякденній праці батьки привили доньці Марії багато того, що вона використовує протягом свого життя й досі – любов до праці, любов до дітей, повага до старших. Але найголовнішим правилом у житті Марії Григоріївни було і є – віра у Бога. Тому і стало для неї життєвим кредом: **«Віра в Бога, землю та власну працю»**.

Марія Бондар пройшла усі сходинки освіти. Спочатку – місцева неповна середня школа, потім – Немирівське педагогічне училище, пізніше – Київський педагогічний інститут ім. О.М. Горького. Свою педагогічну діяльність учителька Марія Григорівна розпочала у своєму селі у місцевій школі, де працювала з 1978-го по 1988-й рік. Далі молода сім'я Бондарів переїхала у село Зведенівку, куди чоловіка Віктора Бондара районна влада рекомендувала головою колгоспу. Марія Григорівна працювала учителькою в Зведенівській школі, де прививала учням любов до всього доброго, порядного, людяного та прекрасного. А коли в незалежній Україні розпочалася так звана «земельна реформа», Марія Григорівна, порадившись із чоловіком Віктором Дем'яновичем, створила приватне підприємство, назвавши його «Довіра». І довіра у зведенівчан таки була до цієї тендітної, миловидної жінки. Спочатку

їй довірили свої земельні паї перша сотня людей-пайовиків, потім таких було 200, потім 300. На сьогоднішній день у ПП «Довіра» числиться майже 400 пайовиків зведенівчан і 150 із сусіднього села Юліямполя.

Важко, дуже важко було молодому підприємцю М. Г. Бондар організувати весь робочий процес після розваленого і розкомплектованого колективного господарства. Доводилось звертатись по кредити в державі, позичати грошей у своїх знайомих.

На зернотоку

З часом підприємство обзавелось новою сучасною імпортною технікою. Адже люди довірили Марії Григорівні свої 2 гектари землі, щоб на них родила пшениця, ячмінь, буряки, кукурудза. Для цього власниця підприємства придбала комбайн John Deere, сучасні імпортні сівалки Great Plainse, пневматичну сівалку точного висіву Planter, а також дискову борону Gregorie Besson та інше. Завдяки такій техніці ПП «Довіра» вчасно, за яких 3-4 дні, засіває усі площі пшеницею, ячменем, цукровими буряками та іншими культурами. Вміло обробляючи та даючи землі все їй необхідне, ПП «Довіра»

сьогодні одержує високі врожаї культур. Так, пшениця на зведенівських полях видає по 50 ц з кожного гектара, ячмінь – 40 ц., а ріпак – 30 ц., соя – 30 ц., горох – 30 ц., соняшник – 30 ц., кукурудза по 110 ц. А цукрові буряки зведенівчани із «Довіри» збирають по 700 і більше центнерів з гектара.

Від таких врожаїв підприємство «Довіра» тільки багатшає. А коли багатшає господарство, багатшають і працюючі, і пайовики. Так, середня заробітна плата усіх трьох десятків працюючих сягає 3-4 тисяч гривень у місяць. А в окремі місяці й навіть до 6 тисяч гривень.

Задоволені успіхами «Довіри» і орендодавці, які довірили свої землі Марії Григорівні. Автор особисто почув розмову таких серед мешканців Юліямполя: **«Ти не працюєш, а тобі задарма машину зерна із Зведенівки щороку привозять. Маєш дві – три корови, п'ятеро свиней, птиці без ліку, а тобі ще біржа платить за те, що на роботу не ходиш...».**

Належну увагу ПП «Довіри» відчувають на собі і учні місцевої школи, і діти дитячого садочка, і престарілі ветерани, і пенсіонери села. Усім їм Марія Григорівна приділяє свою увагу як керівник сьогодні потужного сільськогосподарського підприємства. Вона завжди відчуває серцем потреби людей села, постійно турбується про них.

Особливу увагу Марія Григорівна приділяє шкільній молоді. Для них організовуються туристичні поїздки по визначних місцях України – Київ, Почаїв, Умань та ін.

Не залишається осторонь Марія Григорівна від духовних потреб своєї громади. Вона щиро допомагає мешканцям краю у відновленні відомої не тільки у нашому краї, а й у всьому мирі – Йосафатової долини хрестів, яка являється унікальним місцем паломництва мирян зі всієї округи.

А в Зведенівці Марія Григорівна за власні кошти та за допомогою віруючих збудувала на місці колишньої зруйнованої в роки безбожної сталінської п'ятирічки церкви, новий, чудовий за своєю красою православний Храм Успіння Пресвятої Богородиці.

І це далеко не повний перелік добрих справ Марії Григорівни. Жінка живе проблемами мешканців Зведенівки, дбає про здоров'я людей, про культурний розвиток села. При цьому її ніхто не звільняв від обов'язків дружини, матері, бабусі. Вона дбайлива господарка. І радують веселим щебетом бабусю Марію і дідуся Вітю їхні онуки Артур, Віктор, Марія і Софія, коли у вільні від роботи святкові дні родина збирається разом у батьківському домі.

Брацлавський Петро Францович

Брацлавський Петро Францович народився 8 січня 1937 року у с. Попелівка (Зведенівка). Батько Брацлавський Франциск Фомич і Брацлавська Ганна Іванівна були селянами. У них, крім Петра, був ще старший син – Йозеф.

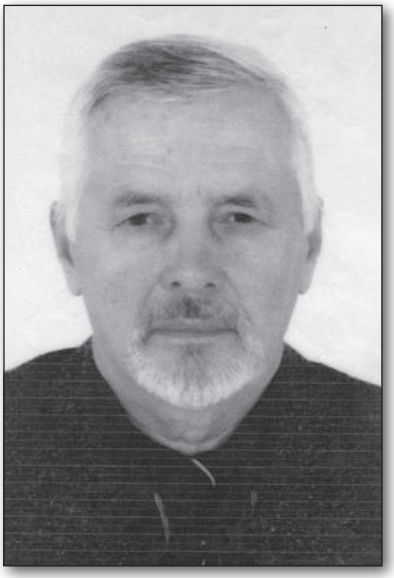

Дитячі роки П.Брацлавський провів у Зведенівці. У 1954 році, майже на «відмінно», закінчив середню школу в с. Рахни-Лісові. У цьому ж році поступив на навчання до Київського геолого-розвідувального технікуму. Після закінчення технікуму у 1957 році, за спеціальністю «геологія і розвідка родовищ корисних копалин», згідно розподілення, поїхав працювати до Сибіру, у Красноярський край. В той час там велися масштабні геологічні пошукові роботи родовищ корисних копалин, а саме нафти, газу, дорогоцінного каміння і т.д. Як молодий спеціаліст Петро Францович приймав участь у пошуку алмазних родовищ.

Там же, у Красноярському краї, він познайомився з майбутньою дружиною – Бєсєдіною Лідією Іванівною. Родом з Криму, вона після закінчення Донецького індустріального інституту за спеціальністю «геологія та розвідка родовищ корисних копалин», за розподіленням теж потрапила туди на роботу.

У 1961 році вони вирішують повернутися в Україну. У тому ж році Петро Францович поступає на заочне відділення геологічного факультету Львівського державного університету, який закінчив у 1967 році за спеціальністю «геологічна зйомка та розшук родовищ корисних копалин».

З 1962 року П. Брацлавський почав працювати в Україні. В 1962-1969 роках працював на розшукових роботах (нікель, молібден, алмази). З 1969 по 1993 рік працював на геологознімальних роботах в межах Українського щита. З 1993 року працював у науково-методичному центрі з геологічного картографування.

За більш ніж 50 років трудового стажу в Україні П Брацлавський став одним з провідних спеціалістів у галузі геологічного картування та розробником нового напряму досліджень. Ним, і за його безпосередньої участі розроблялась «Держгеолкарта – 200». Геолог-практик.

Має більше 20 особистих і 40 у співпраці надрукованих робіт в періодичних виданнях з геологічних питань.

Неодноразово був відзначений грамотами за досягнення у професійній діяльності.

За видатні заслуги у розвідці надр України та багаторічну сумлінну працю нагороджений відзнакою – медаллю «Почесний розвідник надр» і медаллю В.І. Лучицького.

Брацлавський П.Ф. відомий серед геологів України. Багато його практичних робіт лягли в основу наукових праць геологічної науки України.

Сімейну геологічну традицію підтримали доньки Олена і Ганна. Нині обоє працюють за фахом. Чоловіки Олени та Ганни теж геологи.

Гончарук Василь Іванович

Хто не дивиться вперед,
той залишається позаду
Василь Гончарук

Ми часто шукаємо шанованих людей, вихідців із села, випускників нашої школи, які проживають за межами села, і не помічаємо тих, які закінчивши школу, вищий навчальний заклад, повертаються в рідне село. Працюють, мають свої здобутки в праці, допомагають вирішувати складні проблеми села. Саме серед таких людей можна назвати ім'я директора ФГ «Зведенівське» Гончарука Василя Івановича.

Народився Василь Іванович 30 серпня 1966 року в сім'ї колгоспників. В 1974 році пішов у 1 клас Зведенівської восьмирічної школи. У 1982 році закінчив 8 класів цієї школи, отримавши свідоцтво з відзнакою. У 1982-1984 роках був учнем Рахнівсько-Лісової середньої школи. Восени 1984 року був призваний до лав Радянської Армії.

В 1986 році В.І.Гончарук прийнятий в члени колгоспу ім.Суворова с.Зведенівка працівником будівельної бригади.

У 1987 році вступив на навчання до Української сільськогосподарської академії м. Київ. В 1992 році закінчив її і здобув спеціальність «Вчений агроном».

В період з 1989 по 1991 рік працював начальником механічного загону, помічником бригадира рільничої бригади, бригадиром по кормовиробництву. 1992–1995 роки ГончарукВ.І. працював на посаді головного агронома колгоспу

ім. Суворова. У 1995 році обраний на посаду голови правління колгоспу ім. Суворова.

З 1999-го по 2000 рік Гончарук В.І. продовжує керувати зведенівським колгоспом, але вже зі зміненою назвоою – колгосп «Земля Поділля».

В 2000 році, в зв'язку з реорганізацією колгоспу, призначений на посаду директора ПП «Зведенівське» і працює по даний час.

Серед хлібного лану із синами – продовжувачами батьківської справи

В період з 1998 по 2006 роки був депутатом районної ради III, IV скликань, також являється народним обранцем до місцевої ради. Одружений, має трьох синів. Дружина – Гончарук Ірина Іванівна, працює вчителькою початкових класів Зведенівської СЗШ I-III ступенів. Син – Гончарук Микола Васильович, працює менеджером в ПП «Зведенівське». Син – Гончарук Іван Васильович, закінчив Вінницький національний аграрний університет за спеціалізацією «Правознавство». Син – Гончарук Олександр Васильович, учень Зведенівської СЗШ I-III ст.

Василь Іванович не байдужий до питань, які стосуються його особисто, не стоїть осторонь проблем села, проблем школи. Він досить часто є бажаним гостем Зведенівської школи. Жодна святкова лінійка не проходить без його участі, він завжди приходить із спонсорською допомогою. Взагалі, Василь Іванович – людина чуйна, добра, справедлива, небайдужа до чужого горя. В будь-який час прийде на допомогу, порадить, як вирішити проблеми. Василь Іванович завжди пам'ятає про школу. І не лише тому, що в школі навчається його син, працює педагогом дружина, а й тому, що не є байдужим до проблем школи сьогоднішніх і процвітання її в майбутньому. В більшості випадків сам ініціює і надає необхідну допомогу наявною технікою, будівельними матеріалами, коштами. Вже стала традицією матеріальна допомога, яку Василь Іванович надає щорічно під час урочистих лінійок.

Сім'я Гончарука Василя Івановича. 2017 р.

Проте не лише шкільними проблемами живе Василь Іванович, а й цікавиться проблемами громади. Доказом цього є його сприяння реалізації проекту «Центр рекреації і релігійного туризму», спонсорська допомога на відкриття дитсадка, спонсорський внесок римсько-католицькій громаді до

відкриття в селі костьолу Святого Йосифа Робітника, виділенні коштів на освітлення вулиць та ін.

Василь Іванович не забуває і про дітей з сімей малозахищених категорій, надає їм необхідну допомогу.

За сумлінну працю та вагомий внесок у соціально-економічний розвиток району Василя Івановича неодноразово нагороджено Почесними Грамотами районної державної адміністрації та районної ради.

Залозний Анатолій Анатолійович

Народився 29 березня 1961 року в с. Попелівка Шаргородського району Вінницької області.

Батько – Залозний Анатолій Васильович і мати – Залозна Галина Іванівна працювали в колгоспі.

Вони й були першими засновниками колгоспного кар'єру по видобутку каменю-вапняку. Анатолій Васильович працював тут круглий рік, а мати Галина Іванівна йшла працювати в кар'єр після сезонних польових робіт у колгоспі.

Г.І. Залозна у вільні від колгоспної роботи дні організовувала поїздки людей з села і їздила сама на ринки міст Кишинева, Одеси, Москви та ін. з тим, щоб продати свою вирощену сільськогосподарську продукцію і одержати частину коштів на утримання сім'ї. Адже у Залозних зростав син Анатолій.

1970-й рік. Сім'я Залозних: батько Анатолій Васильович, мати Галина Іванівна і син Толя

Здібності до малювання в Анатолія Анатолійовича з'явилися в першому класі. В 4-5 класах Анатолій відкрив для себе нове захоплення – різьба по дереву. Починаючи з 7-го класу він відвідував гурток «Юний художник», де навчався натягувати і ґрунтувати полотна та писати фарбами. Уроки малювання для юного художника були найулюбленіші.

Школу закінчив в 1976 році. В цьому ж році вступив до будівельного училища, тому що малювання вважав просто захопленням. Там також багато малював, брав участь в студентських виставках, присвячених різним датам і подіям.

Марія Залозна на своїй садибі із дітьми Галиною, Вірою та Анатолієм.

Після закінчення училища працював на укладці газопроводу Уренгой-Помари-Ужгород в Львівській області.

В 1979 році розпочав службу в Радянській Армії в м. Котовську.

В 1982 році поступив на десятимісячні курси художників-оформлювачів у м. Вінниці.

В 1983 році успішно склав екзамени і став студентом художньо-графічного факультету Одеського педагогічного інституту ім. К.Д. Ушинського. В 1988 році закінчив інститут з червоним дипломом, отримав запрошення викладати в школі №119 м. Одеси, кращої школи міста, де пройшов захист диплома на тему: «Настінна розпис за казками О.С.Пушкіна». При розподілі, між запропонованим викладати в Вінницькому педагогічному інституті і на кафедрі малюнка свого інституту, зробив вільний вибір – приміську середню школу в с. Дачне, що дозволило мати більше вільного часу для творчості.

В 1991 році Залозний А.А. залишив педагогічну діяльність, зайнявся творчою роботою.

Сім'я Залозного Анатолія Анатолійовича: в центрі син Сергій, дружина Ірина

Художник із Зведенівки Анатолій Залозний серед розмаїття весняних квітів

Сувенірне яйце від цариці. Пам'ятний подарунок цариці царському воїну-інваліду Першої світової війни Сулимі Василю Сидоровичу. 1916 р. Сьогодні подарунок зберігається у сім'ї Залозних

Роботи художника Анатолія Залозного

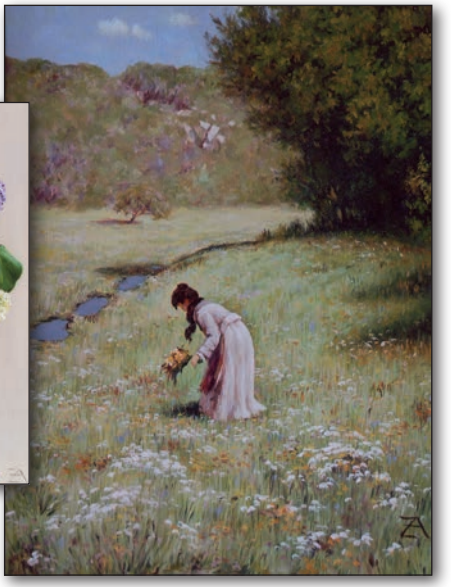

Влітку 1994 року – успішна виставка з групою Одеських художників в м. Нант і Лілль у Франції. 1996 рік – виставка в Греції, м. Волос.

З 1996 року проживає в Одесі до сьогодні.

Тут проживає і його сім'я. Дружина Ірина Григорівна довгий час працює учителем початкових класів. Син Сергій після успішного закінчення середньої школи пішов шляхом батька – став архітектором.

З 1997 року Залозний А.А. щорічно приймає участь у виставках-вернісажах, присвячених дню м. Києва та міських і національних виставках в м. Одесі і Києві. Його роботи знаходяться в приватних колекціях більше, ніж в 45 країнах світу.

Куций Степан Юхимович

Степан Куций – засновник і директор Переяслав-Хмельницької художньої школи, викладач Переяслав-Хмельницького педагогічного університету, скульптор, художник, член національної спілки художників України, заслужений художник України.

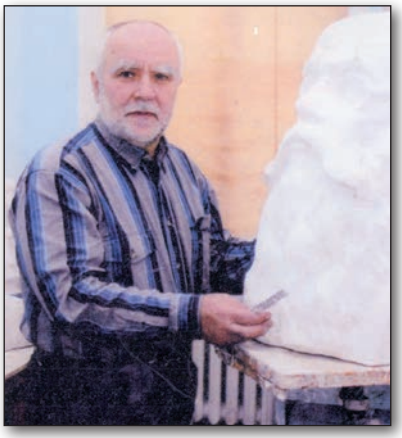

В мальовничому куточку невеликого подільського села Зведенівка, що на Шаргородщині, де серед розлогих вербологозів, які оточують береги річечки Сухої, а рівнесенькі смуги-межі розділяють людські городи, що простягнулися обабіч довжелезної вулиці, прозваної серед місцевих жителів «Комунаром»

(так називався перший колгосп, який тут був ще в 40-х роках минулого століття), в сільській хатині Юхима Куцого осіннього ранку 14 жовтня 1952 року – на Святої Покрови – народився син, якого назвали Степаном.

Навчався в місцевій восьмирічці, яку закінчив у 1967 році. Середню освіту здобував у Голинчинецькій середній школі. Ще в шкільні роки виявив велике бажання щось малювати, ліпити із глини та пластиліну. Коли його підлітки-старшокласники ганяли м'яча на сільському стадіоні, Степан самотужки добирався до районного центру Шаргорода, майже за 40 км. від домівки, на навчання до художньої студії при районному Будинку культури. Як згадує Степан Юхимович: *«Роки навчання в Шаргородській студії були моїми першими мистецькими кроками. Щиро завдячую першому моєму вчителю, закоханого у мистецтво художнику, керівнику студії Якову Матвалінському. Багатьом юним шаргородцям прищепив він любов до малювання, до прекрасного...»*.

У 1970 році Куций Степан вступив на навчання до Вижинського училища прикладного мистецтва. Однак навчання довелося перервати у зв'язку із службою у Збройних Силах СРСР.

У 1974 році перевівся на навчання до Ужгородського училища прикладного мистецтва, яке закінчив з відзнакою у 1977 році.

Саме тут доля подарувала талановитому подолянину зустріч і співпрацю з відомим скульптором, українцем за духом і позицією у творчості Володимиром Луцаком. Робота в його майстерні визначила подальше творче становлення майбутнього скульптора.

Потім С. Куций здобуває вищу мистецьку освіту в Львівському інституті декоративно-прикладного мистецтва (нині Львівська академія мистецтв), який закінчує в 1982 році.

Саме на період 80-х років припадає справжній творчий зачин митця. Та не без світлої пам'яті про рідне село Зведенівку, куди часто навідується Степан Юхимович до своєї старенької

матусі, до родини, без того, що супроводжувало і надихало в рідних серцю краях, не було б пластичного синтезу (Вінниччини і Наддніпрянщини) його творів, характерного для творця. То є найістотніше, що виділяє індивідуальність скульптора – свідчення всіх... духовних ареалів України до прабатьківщини аріїв. А тому поява таких творів як «Дума побратимів», «Гончар», «Сівач» та інших, була закономірним наслідком перших кроків у мистецтві. Пам'ятник «Козак Мамай» того часу промовисто свідчить про Степана Куцого як непересічного професіонала монументальної скульптури.

Козак Мамай

Тематична й образна сутність його доробок залишається близькою й зрозумілою звичайному глядачеві. Про це говорять назви творів: «Родина», «Літо мого дитинства», «Два погляди в небо», «Дума про кобзу». Світ образів скульптора знайомий йому з дитинства, а тому вони такі опоетизовані, замріяні й сприймаються реально.

Остаточну виваженість нових пластичних засобів художник яскраво втілив у чудовому творі - пам'ятнику «Святий Єфрем» в Переяславі (1997). Своєрідним акордом, підсумком творчості 80-90-х років постає його скульптура «Боян». Музика (Степан Куций сам грає на бандурі) справді вчувається в масиві моноліту-пісковика.

Новий вік, відчуття, що в ньому на щось треба опиратись, що без минулого не може бути майбутнього – з таких роздумів Степан Юхимович створив і продовжує створювати серію цілісних, пластично довершених своєю традиційно пластичною культурою погрудь, діячів української культури та

історії: «Тарас Шевченко», «Григорій Сковорода», «Михайло Максимóвич», «Павло Синиця», «Ілля Тимківський», «Михайло Грушевський»... Художня школа в Переяславі-Хмельницькому, яку заснував у 1989 році й очолює С. Куций, має тісний зв'язок з Переяслав-Хмельницьким педагогічним університетом ім. Григорія Сковороди, інститутом декоративного ужиткового мистецтва ім. М. Бойчука, іншими мистецькими закладами України.

Його учні неодноразово ставали переможцями на міжнародних, Всеукраїнських конкурсах, виставках дитячої творчості. У 2003 році школа визнана переможцем конкурсу дитячих творчих робіт у місті Бітола (Республіка Македонія).

Степан Куций – член Спілки художників України, учасник Всеукраїнських виставок творчих робіт скульпторів і Міжнародних конкурсів кам'яних робіт. Окремі його твори закуплено Міністерством культури України та передано на постійне експонування до музеїв міст Черкас, Запоріжжя, Хмельницького, Чигирина, Переяслав-Хмельницького та ін.

За свою майстерність, вагомий внесок у розвиток культури й мистецтва Степан Куций нагороджений Почесною відзнакою Національної спілки художників України, Дипломом та Почесною грамотою управління культури Київської облдержадміністрації, він - переможець конкурсу «Людина року – 2003» у номінації «Митець року -2003».

Указом Президента України В.А. Ющенка нашому земляку в 2007 році присвоєно звання «Заслужений художник України».

Окрасою і гордістю шкільного музею історії села Зведенівки є творчі доробки, які передав Степан Юхимович, його перші картини, міні-скульптури.

А відтак теперішні й майбутні покоління зведенівчан, знайомлячись із творчістю свого земляка, гордяться й добрим словом згадують нашого митця.

Кутнік Володимир Олексійович

Народився Володимир Олексійович Кутнік 14 жовтня 1956 року в селі Покутино у простій селянській сім'ї Олексія Гнатовича та Ганни Пилипівни. Сім'я проживала спочатку в лісовому урочищі Моївського лісництва на межі Томашпільського і Шаргородського районів. Пізніше Кутніки побудували будинок у селі й з тих пір жили там.

1964–1974-роки навчання Володимира Олексійовича в Покутинській середній школі. Після її закінчення – строкова служба в армії.

З дитинства Володимир Олексійович любив книги, захоплювався літературою, тому життєва стежка привела його до Вінницького державного педагогічного інституту, де він навчався з вересня 1977 року до серпня 1981 року. Після закінчення інституту Володимир Олексійович працює у Зведенівській восьмирічній школі, спочатку – вчителем російської мови і літератури (1981-1985 рр.), потім – заступником

директора школи з навчально-виховної роботи (1985-1990 рр.), а у 1990 році був призначений на посаду директора Зведенівської СЗШ І-ІІІ ст. Кутнік Володимир Олексійович здобув авторитет серед зведенівчан як учитель, мудрий керівник, організатор, порядна і чесна людина.

Завдяки його наполегливості та працьовитості було проведено реконструкцію двох шкільних приміщень, повністю замінено дах приміщення школи, якому вже більше 110 років.

Пам'ятним для жителів села став 2000 рік. Збулася довгоочікувана мрія зведенівчан: реорганізовано школу І-ІІ ступенів у школу І-ІІІ ступенів. Тепер для місцевих дітей є можливість здобувати повну середню освіту в рідному селі. Цього досягли завдяки мудрій перспективі Кутніка В.О., наполегливій і результативній праці педагогічного колективу, спонсорській допомозі батьків та місцевих підприємців.

За період перебування на посаді директора школи Кутніка В.О. збудовано шкільну пилораму, саме за його ініціативи створено шкільне лісництво. За наполегливості та сприяння Володимира Олексійовича відновлено будівництво нового приміщення Зведенівської школи, яке на даний час на стадії завершення і введення в дію у 2018–2019 навчальному році. Володимир Олексійович курує та систематично контролює хід будівельних робіт в новому приміщенні школи.

Володимир Олексійович Кутнік брав активну участь у громадському житті села Зведенівка. Як депутат районної ради сприяв позитивному вирішенню багатьох проблем села.

Кутнік Володимир Олексійович брав участь в Міжнародному семінарі-практикумі «Гуманна педагогіка в управлінні освітою» за інноваційно-духотворною програмою академіка Ш.О. Амонашвілі, в третьому Міжнародному фестивалі авторської педагогіки, (м. Южний, 2008 р.). Має вищу кваліфікаційну категорію та нагороди за свою невтомну працю:

– нагрудний знак «Відмінник освіти України», 2000 р.;

– Почесна грамота Міністерства освіти і науки України;

– Почесні грамоти Вінницької обласної державної адміністрації та обласної ради 1998 р., 2000 р.;

– Грамота Шаргородської районної державної адміністрації та Шаргородської районної ради 2006 р.;

– Грамота відділу освіти Шаргородської райдержадміністрації;

– Диплом лауреата та медаль щорічної Премії Верховної Ради України педагогічних працівників загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, 2011 .

Володимир Олексійович відзначається творчим підходом до розв'язання проблем освітньої галузі, великою відповідальністю за покладені на нього обов'язки. Йому притаманні життєвий оптимізм, невичерпна сила духу, енергія, недарма його удостоєно такої високої нагороди.

За особливі успіхи у здійсненні навчання і виховання учнів у 2011 році нагороджений Грамотою Верховної Ради України.

Разом із дружиною, Наталією Дмитрівною, Кутнік В.О. виховав двох чудових дітей: сина-Олексія Володимировича, 1984 року народження, який у важку для України годину став добровольцем Збройних Сил України, і доньку – Яну Володимирівну 1988 року народження. Сім'я Кутніків опікувалася долею двох дітей-сиріт.

Абсолютно заслужено і справедливо Кутніка Володимира Олексійовича у 2012 році призначено начальником відділу освіти Шаргородської райдержадміністрації.

Малай Олексій Петрович

Твоїй увазі, шановний читачу, пропоную розповідь дослідження Свириди С.В. не тільки про учасника бойових дій з першого і до останнього дня Другої світової війни, а й про людину, яка пройшла через жорстокі жорна колективізації та жахливого голодомору 1932–1933 років, виснажливі роки післявоєнної відбудови та становлення нового життя. Пережила все це, і, дякуючи Богу та своєму оптимізму, любові до життя, у памяті й сьогодні серед нас. Мова йтиме про нашого односельчанина, вікового ювіляра, ветерана війни, кавалера шістьох орденів та кількох десятків медалей, полковника запасу Олексія Петровича Малая.

Весняний ранок, першого квітня 1912 року, для сім'ї селянина-бідняка Малая Петра Григоровича і Барщук Олександри Михайлівни був радісний. Адже на світ божий народилася їх жадана друга дитина, продовжувач роду - син, якого назвали Олексієм за рекомендацією місцевого священика, адже 30 березня – одне із весняних релігійних свят-Теплого Олекси. Старшого брата 1911 року народження, звали Іван. Дитинство, як і в кожної тогочасної сільської дитини: спочатку – твої качки і гуси (маленька хатина тулилася до верболозів невеличкої притоки річки Сухої), потім – з 5–6 років – свині. Своєї корови не було, то батьки посилали за сякі-такі харчі до заможніших селян пасти вівці, корови... Коли Олексієві було вісім років, захворіла на туберкульоз і померла мама. Не

стало найріднішої, найдорожчої людини. До кого тепер пригорнутися довгими зимовими вечорами, хто приголубить і найбільше пожаліє дитину як не матір? Змушений був малий Олексій виконувати непосильну для дитини роботу, щоб заробити хоча б на прожиття. Незабаром батько привів у хату інші жінку. І сьогодні, поважного віку ветеран у своїх розповідях про дитинство, не називає її матір'ю, лише мачухою.

Згодом сім'я збільшилася, народилося ще двоє братиків: Григорій, 1922 року та Олександр, 1924 року народження. Хоч і не стала нова дружина батька справжньою матір'ю для осиротілого Олексія, який вже ніколи не знатиме материнської ласки, не відчуватиме теплоти і лагідності материнських рук, її веселої вдачі, але до своїх зведених братів він ставитиметься з любов'ю і пошаною всі роки поки вони житимуть. Він буде приїжджати до них і в післявоєнний період, і в 60-80-і роки минулого століття, радітиме їх успіхам і гірко згадуватиме про їх тернисті життєві дороги. Олексій Петрович і зараз називає всіх своїх родичів по братовій і сестриній лінії: чудову пам'ять дав йому Господь і у такі поважні роки!

В Зведенівську початкову трудшколу Олексій пішов вже підлітком – в 12 років. Та й то, щоб заробляти якусь копійку приходилось навчатися у лікнепі вечорами, закінчив 3 класи (1923–1925 рр.).

Але жадоба до навчання була великою, тому книжки брав (на той час), де тільки міг. Самотужки, коли була вільна година чи релігійне свято, неділя (тоді роботи було менше), часто звертаючись до сільського священика – вчителя Мельниківського Олександра Григоровича, освоював нові знання.

Другий період життя, за словами Олексія Петровича – 1926–1934 роки. Це період початку постійної трудової діяльності 14-літнього підлітка.

З роками обсяг роботи збільшувався. Не цурався ніякої роботи: спочатку був їздовим на волах, конях. Орав, сіяв, разом із своїм товаришем Максимом Гарбаром, годував худобу

на невеликих фермах – відділеннях Деребчинського радгоспу, які знаходилися в селі Зведенівці на території колишнього помістя пана Собанського. Важка фізична праця загартовувала силу і волю юнака, а також стимулювала вивчати основи різних наук.

Старанність та працьовитість Олексія були помічені завідуючим конторою Зведенівського відділення радгоспу Доброжинським Антоном Францовичем, який допоміг юному Олексію опанувати ази робітничої професії. І вже у 1929-1930 роках Олексій починає працювати в конторі радгоспу, спочатку як учень, а через кілька місяців – табельником.

Зведенівка, 1951 р. Олексій Петрович і його родина

Вже у 18 років він працює табельником, а через рік – завідуючим розрахунковим столом контори радгоспу. В його обов'язки входили завдання обійти поля, записати працюючих, обсяг виконаної ними роботи і вивести їм заробітну плату. Часто доводилося працювати і вдень, і вечорами. Але

багатогодинна, хоч ненормована робота, приносила молодому працівникові величезне задоволення.

Листопад 1934–1936 роки – строкова служба в армії. Саме в цих роках вирішувалась доля Олексія Петровича. Тільки завдяки наполегливості, великому працелюбству відновлював втрачені знання в шкільні роки, а поряд з тим самостійно здобував нові. Екстерном здав екзамени за середню школу. Спочатку, як і всі солдати – рядовий, а після закінчення курсів – сержант.

Підсумком щоденної наполегливої праці, фізичних тренувань був день 13 травня 1938 року. 24-річному сержанту присвоєно звання лейтенанта. Це був початок військової кар'єри Олексія Петровича. Адже він за 23 роки служби в армії пройшов від рядового, сержанта, лейтенанта до полковника, від посади завідуючого відділом виробництва до заступника командира полку. Заступником командира полку Олексій Петрович був з 1943 року до 1957 року. Останнє військове звання полковника Малаю О.П. було присвоєно в 1951 році.

Другою важливою подією цього періоду було знайомство з молодою медсестрою Ганною. Про дружину Олексій Петрович згадував: *«Официальное соединение наших сердец с медсестрой Аннушкой - 9 июля 1938 года, мы зарегистрировали наш брак в ЗАГСе города Староконстантинова Хмельницкой области. Я благодарю свою судьбу за то, что она дала мне дорогого любимого друга жизни - мою Аннушку. С ней мы прожили 69 лет. Она в 2008 году, на 91 году жизни, ушла в вечность...».*

В Старокостянтинові молода сім'я прожила трохи більше року.

Вже в жовтні місяці 1939 року молодого офіцера переводять в Західну Україну в місто Борислав.

На початку 1940 року відбулася зміна місця проживання. Олексія Петровича переводять у військову частину в м. Тернопіль, правда, ненадовго: вже в березні 1941 року сім'я

військовослужбовця знову в Дрогобичі. Він на військовій службі – завідуючий діловиробництвом продвідділення дивізії. Сім'я в цей час чекає на свого первістка.

Дружина Аня, маючи спеціальність медсестри, працює в санчастині при дивізії, в якій проходить службу її Олексій.

21 червня 1941 року майбутня молода мама йде в декретну відпустку. Ось-ось сім'я отримає довгоочікуване поповнення, на яке з нетерпінням чекають обоє. А вже 22 червня лейтенант Малай О.П. вперше зустрівся з ворогом. *(Дивись спогади).* За роки війни капітан О.П.Малай був учасником боїв на I, II, III Білоруських і I та II Прибалтійських фронтах.

Кінець війни, 9 травня 1945 року Олексій Петрович зустрів у званні майора на посаді начальника оргпланового відділу дивізії. Але військова служба майора Малая на цьому не закінчується. Службу довелось проходити і в Прибалтійських болотах, і у середньоазіатських пустелях під Ашхабадом, Термесом та ін. Потім служба у м.Душанбе. Тут, у м. Душанбе у молодої сім'ї Малаїв з'явилася на світ молодша донечка Тамара.

Згодом, у 1949 році Олексія Петровича направляють на службу без сім'ї у Демократичну Республіку Німеччину.

Під час служби в Німеччині у дні своєї відпустки Олексій Петрович навідує рідну Зведенівку. Тут його завжди чекала велика батьківська родина, сусіди, друзі, односельчани.

Малай О.П. служив в Україні, в Росії, і в країнах Середньої Азії, три з половиною роки – у складі радянських військ в Німеччині. Він, хоч і був військовим, приймав активну участь у відбудові зруйнованого війною народного господарства.

Кадровий офіцер Радянської Армії О.П. Малай в 1958 році, маючи за плечима Академію тилу і постачання, приступив до нової роботи у колективі Сталінського (нині м. Донецьк) Державного медичного інституту ім. Горького (сьогодні Донецький медичний університет ім. М. Горького) на посаду проректора по адміністративно-господарчій роботі.

1 травня 1959 р. Керівництво Донецького медуніверситету. Малай О.П. перший праворуч

Вуз, який впевнено входив у якісно новий період своєї історії, в період відновлення, як мовиться «почав розвертатися». Це був час відкриття нових факультетів, навчальних кафедр і лабораторій, будівництва корпусів, гуртожитку, поповнення новим обладнанням і апаратурою, збільшення контингенту студентів, викладачів і працівників медичного інституту. В цей складний і багатоплановий процес на Олексія Петровича фактично були покладені обов'язки координатора багатогранної господарчої роботи у вузі.

Зведенівка пишається своїм земляком, люди вдячні йому за героїчні та трудові подвиги, за його оптимізм і велику любов до краю, де народився і виріс, до своєї матері – Вітчизни. Нехай життєвий шлях поважного ветерана буде взірцем для багатьох поколінь. Честь і велика пошана Малаю Олексію Петровичу! Нехай ніколи не згасне пам'ять про тих людей, які

Ганна Пилипівна, Тамара Олексіївна з ювіляром м. Донецьк 01.04.2012 р.

ціною свого життя, здоров'я відстояли мир на Землі, незалежність нашої Батьківщини. І щоби кожен із нас, задаючи собі запитання: «Чи виправдав я ті надії, які покладалися на мене Батьківщиною?» – зміг дати позитивну відповідь, як виправдав їх наш земляк полковник Малай Олексій Петрович впродовж свого 102-річного життя.

Помер Малай О.П. 2014 року й похований у м. Донецьк.

Навертюк Олександр Васильович

Олександр Васильович Навертюк народився 15 серпня 1935 року у селі Зведенівка Шаргородського району Вінницької області.

Розпочав трудову діяльність на вугільній шахті прохідником, був удостоєний нагрудного знака «Шахтарська Слава» III ст.

З відзнакою закінчив Оренбурзьке зенітне артилерійське училище імені Орджонікідзе. Саме в Оренбурзі Олександр Васильович познайомився з першим льотчиком-космонавтом Юрієм Гагаріним.

В 1970 році закінчив Харківський сільськогосподарський інститут, а в 1979 році – Вищу партійну школу у Москві. Служив в різних точках колишнього СРСР, у Німецькій Демографічній Республіці. За виконання інтернаціонального обов'язку в Ефіопії нагороджений бойовим орденом Червоної Зірки. Нагороджений медалями СРСР, НДР і Ефіопії.

Олександр Васильович Навертюк 33 роки прослужив у збройних силах СРСР і закінчив службу в званні гвардії полковника.

Разом з дружиною Тамарою Юхимівною виховав двох дочок – Надію та Світлану.

Завжди підтримував зв'язки з родичами у с. Зведенівка, де наразі зі своїми сім'ями проживають чотири його племінники та дві племінниці.

Олександр Васильович помер 2 січня 2001 року і похований поруч зі своєю дружиною на Сурсько-Литовському цвинтарі у м. Дніпро (кол. Дніпропетровськ).

Юник Анатолій Васильович

Юник Анатолій Васильович народився 27 травня 1974 року в с. Зведенівка Шаргородського району Вінницької області. Закінчив: Голинчинецьку середню школу (1991 р.), Національний аграрний університет (1996 р.), аспірантуру (2000 р.).

У 2003 році захистив дисертацію «Особливості формування продуктивності озимої пшениці залежно від попередників та обробітку ґрунту в сівозміні Правобережного Лісостепу України». Наукові роботи Юника А. В. відмічені дипломом Департаменту аграрної освіти, науки та дорадництва Міністерства аграрної політики України. В даний час Юник А.В. – це відомий вчений в галузі рослинництва, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри рослинництва Національного університету біоресурсів і природокористування України. З 2009 року спільно з ученими Університету Олександра Стульгінського (Литва) та Інституту автомобільної промисловості (Польща) Юник А.В. проводить наукові дослідження в рамках міжнародної програми європейської спільноти ERA-ARD. Здійснює наукове керівництво роботою магістрів та аспірантів. Він автор понад 80 наукових праць, серед яких 4 підручники і навчальні посібники та 5 монографій.

Проживає разом із сім'єю у м. Київ.

РОЗДІЛ XIV.
Висновки або правда про наше минуле

Легких шляхів ні в кого не було,
Де б не ходив, а маєш пам'ятати:
На тебе завжди дивиться село
Очима вікон батьківської хати.
Микола Луків

Цікава і багатогранна історія нашого древнього українського народу. Але чи знаємо ми, шановні читачі, свою історію? На жаль, ні. Або знаємо не досконало. А знати її треба, адже немає народу без історії.

Розпочинати її вивчення слід із історії свого роду, своєї сім'ї, вулиці, на якій живеш, своїх Зведенівки і Попелівки та свого краю. А більшість з нас не знають навіть як звати по батькові свого дідуся чи бабусю, не говорячи вже про рідство до 7-8 покоління.

Ми не вивчаємо історії свого роду, не вникаємо у глибоку дійсність історії нашої України. І тут хочу пригадати слова відомого українського кінорежисера Олександра Довженка з його щоденника:

*«...Українська нація єдина в світі, яка не вивчає **своєї** історії й не шанує **своєї** великої мови. Забуває батьківські традиції.*

Нашу історію нам творили вороги. І горе такому народу, який власну історію бере з чужих рук. Вороги й досі дають цю історію нашому народові так, щоб він навічно залишався рабом».

Так воно було і раніше. На жаль, так воно і є.

Бувало, що на княжий чи на гетьманський престол в Україні потрапляли люди випадкові, але їх швидко змітала реальність. Ще далекий Володимир Мономах, онук Ярослава Мудрого, у

Князь Володимир Мономах. (1052–1125 рр.)

своєму «Посланні…» до синів повчав берегти рідну землю від зла і розбрату: *«… Синове мої! Майте любов між собою, Бог буде у вас і підкорить вам ворогів. І будете мирно жити. Якщо ж будете в ненависті жити, у чварах і в незлагодах, то загинете самі і загубите землю батьків своїх, які здобули її трудом великим».*

Чи не біблійська сила в цих рядках? Які пророчі слова Великого Мономаха застерігали нас від нинішніх розбратів у нашій теперішній державі. Ми мали і маємо, шановний читачу, з кого брати приклад. І колись, і тепер.

Княгиня Ольга (891–969 рр.)

Не новина, що княгиня Ольга, яка правила нашою великою державою Київською Руссю у середині десятого століття (945–962 рр.), була з простого люду. Але вона зуміла навести в управлінні державою порядок. Встановила справедливе правосуддя, за що її любив і шанував простий народ. А коли вона побувала в Греції, то вперше побачила християнські богослужіння і згодом прийняла хрещення.

Правила княгиня Ольга до 969 року. Померла 11 липня цього ж року і похована за християнським обрядом.

Гарним прикладом у державотворенні був онук Ольги – Володимир, якого народ прозвав Володимиром Великим.

Спершу Володимир був розбещеною, жорстокою і мстивою людиною. Але коли одружився на константинопольській царівні Ганні, він змінився. Перед тим царівна порадила йому охреститись. Він виконав цей обряд. Коли Корсунський єпископ поклав на нього руку, він прозрів!.. (До цього певний час він був не зрячий). Це змінило в корінь його характер. Повернувшись до Києва, князь спершу охрестив своїх синів на місці, що тепер називається Хрещатиком. Потім князь Володимир 1 серпня 988 року наказав усім киянам приходити хреститися у Дніпрі.

Великий Князь Володимир, правив з 980 по 1015 р.)

Прийшло багато людей.

Князя Володимира Великого народ любив за те, що він проявляв до них милосердя, дозволяв бідним приходити в його палац, надсилав до їхніх домівок їжу та одяг.

Було і є з кого брати приклад нашому люду.

На жаль, ХХ століття в плані державотворення відкинуло нас на багато років назад. Для історії це був термін миттєвий. А для людей, яким довелося пережити роки революцій, колективізації, голодоморів, репресій, війни, перебудови та її наслідків, земельної реформи – це були страждальницькі роки.

Хто ж правив на наших землях на початку ХХ століття, у край важких 20-х – 30-х роках? Це були не українці і українцями вони й не стали…

Володимир Винниченко, виправдовуючись, казав, що українських інтелігентів, які свідомо будували незалежну Україну в 1917-1920 роках, було тільки триста осіб. Це справді вкрай мало на такий народ, як український!

А до періоду цього свідомого будівництва були роки ідейних блукань і політичної сліпоти, коли і в більшовиках, і в комуністах бачили не носіїв московського імперіалізму, а соціал-демократів. Ось у чому брак політичної зрілості. **(Бо учені люди мали б пам'ятати слова Достоєвського: немає нічого дурнішого від наміру запровадити в Росії демократичний лад).** 99% російських демократів кінчалися там, де треба було б висловитися за незалежність України.

Звичайно, сама національно-визвольна Українська революція 1917-1921-х років швидко підносила національну свідомість провідної верстви (як, зрештою, і всього українства), але час було втрачено: царська політика і військова еліта значною мірою стала під червоний пролетарський прапор і сорок тисяч царських офіцерів рушили величезною армією проти щойно народженої армії Української Народної Республіки і знову окупували Україну. Російські більшовики не зупинилися перед масовими стратами мирних українців…

Народ не скорився. Виникали сотні збройних повстанських загонів, які продовжили боротьбу за національну свободу. Виникали повстанські загони й у нашому краї.

У відповідь Москва організувала перший голодомор. За період з серпня 1921 року по січень 1923 року із південних областей України до Московщини російські більшовики вивезли 31 209 484 пуди хліба (3120 вагонів). Це призвело до масового голоду, під час якого українцям продавали український хліб за ритуальне побутове золото, срібло та іноземну валюту.

Голод продовжувався. Наслідки антиукраїнської діяльності ретельно приховувалися. Ось документ №95 з Протоколу засідання оргбюро ЦК КП(б)У про заборону опублікування в пресі відомостей про експорт хліба від 17 березня 1923 року:

«Постановили: Запретить помещать в прессе сведения: во-первых, по существующему экспорту хлеба (цифры, факты и т.д.), допуская теоретическую дискуссию; во-вторых, о курсе на золото, серебро и иностранную валюту на вольной бирже…

За секретаря ЦК КП(б)У – Г. Петровский».

Ця московська політика передчасно загнала понад два мільйони українців у могилу ще на початку заснування радянської влади.

Людина здатна переносити і пережити всякі гаразди і негаразди. Добро і зло існувало завжди, існує й тепер.

На жаль, темного у нашому житті було набагато більше, ніж світлого. Нам понад 70 років вселяли догму про загниваючий капіталістичний світ, а ми й вірили… Будували спочатку соціалізм, потім наздоганяли Америку, і вже навіть встановили термін – 20 років, щоб ступити однією ногою у комунізм…

Ленінський експеримент у Росії не вдався, і ніде не вдався. А як же ми, старше покоління, хотіли, щоб по всьому світу люди жили, як у нас – «где так вольно дышит человек…». Працювати від зорі до зорі і ні разу не бачити, як живе в цей час Європа, світ. А тим, скаліченим і пригніченим, хто повернувся з Європи із орденами та медалями на грудях після війни, встановлювали мінімум трудоднів і вони лікували свої рани **трудотерапією**. У дітей війни, до яких відношу і себе, дитинство пройшло із двома «делікатесами» – хлібом із цукром та хлібом із смальцем… Як влучно сказала про це моя ровесниця і колега Тетяна Редько.

Таке «щасливе дитинство» прикривалось лозунгом «Миру-мир», аби не було війни. Для цього трильйонні бюджети країни СРСР рік у рік витрачались на країни Африки, Азії, будували ракети, підводні човни, полігони… І лише 6-7% валового доходу в країні Рад виділялося людям на зарплату. Що можна було придбати на 60–70-ти карбованцеву місячну платню чи в три рази меншу пенсію – фуфайку, кирзові чи гумові чоботи.

Поставляли в Європу газ, в Азію, Африку зброю і гроші, в Москву і Ленінград – м'ясо, а самі грілися біля печі, в якій палили соломою, бадиллям, в кращому випадку гіллям, вкраденим з лісу. З м'ясних страв їли бебехи, ратички та вим'я. Дешеву лікарську ковбасу тільки дехто привозив з Москви чи

Ленінграду. Дешеву тому, що зроблена з українського м'яса, яке вироблялося українцями за мізерну платню або й зовсім без платні.

В могутньому Союзі основу економіки держави складала добувна промисловість, яка обслуговувалась виключно засудженими, число яких до 1953 року складало біля 12 мільйонів чоловік!

До них слід додати понад 30 млн. колгоспників, які не мали паспортів і не мали права виїзду із своїх сіл без спеціального дозволу місцевого «поміщика» – голови колгоспу (навіть на ринок до великого міста). За свій труд колгоспники фактично нічого не заробляли, крім знаменитих на весь світ «палочок-трудоднів». При цьому слід додати, що ця громада колгоспників була великим резервом для поповнення тюрем, армії, яка налічувала тоді 8 млн. солдатів, 60% від загального числа армійців були так звані «стройбатівці», які представляли ще один вид рабів.

У промисловості в Країні Рад було задіяно понад 40 млн. чоловік. Це люди, які одержували мізерну зарплату порівняно з виконаною ними роботою.

Так існував народ, так відбувалося забезпечення країни продовольством, сировиною та іншим - безкоштовно, за рахунок перелічених вище мільйонів людей.

Не виникає ніяких сумнівів і те, що керівниками і виконавцями тих дій та подій, що призвели до мільйонних втрат населення, (за версіями істориків тільки за 70 років існування радянській імперії в ГУЛАГах СРСР було знищено від 90 до 110 млн. своїх же, радянських людей, прозваними «ворогами народу») були свої ж таки люди, які, виконуючи накази радянської влади в особі членів більшовицької партії (ВКП(б), штовхали селян до невідворотної смерті, а тих, котрим судилось вижити, під страхом смерті змушували коритися. Крім того, серед людей, наприклад, було заборонено не тільки говорити, але й думати про протиправні дії влади відносно подій 1932-1933

років. А тому й зрозуміло, чому селяни з часом просто забували про страшну смертність на селі, а родичі померлих все рідше згадували небіжчиків. Боялися.

А той, хто бодай, пробував згадати, або промовити хоч слово про масову смертність чи встановити хреста на могилі, – це вже був «ворог народу». Для таких наставали 1937–1938 роки. Адже всім тепер відомо, кого репресували в українських селах – тих, хто був небажаний або чимось заперечував місцевим керівникам чи «активістам». Такі знову зникали з життя, як і в 1932–1933 роках.

Така вона, правда про більшовизм.

І сьогоднішні дії Москви – це чергова спроба продовжити геноцид нації, спроба витравити нас, українців. І немає насправді «Русского міра» – є біля двох сотень різноликих народностей, розкиданих по Росії, завойованих та поневолених, які стали азіатами…

Із всієї цієї історії випливає, що «Русский мір» – це міф, яким дуже далеко до слов'ян. А щоб тепер жити і творити у так званому «Митному союзі», думаю, що приєднуватись потрібно слов'янській частині росіян до нас, українців, бо ж, насправді, ми і є та Русь та прямувати з нами в Європу, де і була споконвічно Київська Русь.

Тож, чи знаємо ми наше минуле? На жаль, наші радянсько-московські політологи старалися замаскувати нашу українську історію так, що ніби України і не було…

А насправді ж це нам, українцям, Бог милував першу митрополію, на нашу українську землю вперше ступала нога великих провісників Кирила та Мефодія. Тоді ж ніхто тієї Росії ще не чув і не бачив, як і її столиці Москви. І це теж щира правда. Правда і те, що пізніше за Петра І новостворена Росія вкрала у нас і назву країни (Русь), і віру, колиску православ'я (митрополію), як і гроші (рубаючи монету гривню на частини – рубль), освіту, культуру, мову. Вкрала навіть націю, перетворивши мільйони українців (тюремників чи переселенців) на руських.

Більше того, украв ши все це, Росія цілеспрямовано робила і робить ще нас, українців, безбатченками та безхатченками й досі. Прикладом цьому є по-злодійськи вкрадений нею Крим і Донбас. Тому ми, українці, мусимо пам'ятати, що Росія це злодій. Цей злодій поселився у нас із XVII століття, тому, що на європейських картах XI-XII і навіть XVII-го століття землі теперішньої України іменуються Руссю, а Росія – Московією… Як наголошують світові історики, це абсолютно різні держави і за ментальністю, і за культурою. Тому, що Московія, це нащадки Орди, а Орда була вічною загрозою для всієї Європи. І вона, Європа, не визнала ні Орди, ні пізніше Московії. Русь-Україна ж у Європі вважалася цивілізованою державою із древнім європейським корінням.

Ось чому Московія ще з XVII століття стала злодієм, а точніше – після Переяславської ради. Минуло понад три з половиною століття, як московський злодій топче усе українське.

Справжнім українцям слід пам'ятати і переказати наступним поколінням, що територія України в усі часи була найбагатшою у Європі. За часів володарювання Володимира Великого Київська Русь була найбільшою за територією державою і другою за впливом після Візантії. **Росія ж виросла з України!** За віки українці багатьох зазнали: і хана, і ляха, і турка, і кацапа-москаля. А тому головний висновок і урок, який має винести нинішнє покоління українців з прожитого – це усвідомлення того незаперечного факту, що лише відродження своєї державності, здобуття Україною незалежності від будь-якого сусіда і обраного нею демократичного шляху розвитку є надійною гарантією того, що майбутню історію своєї України буде творити наш український народ, а не наші вороги.

Шановний читачу! Прочитавши цю книгу ти відчув, яке воно вистраждане віками твоє село Зведенівка. Але знай і пам'ятай: якщо ти родом із цього села і коріння роду твого тут – пишайся собою, своїм прізвищем, своїм родом. Адже з тебе і для тебе починається Батьківщина саме тут, на Русі

Київській, на Поділлі, у Шпиківському ключі, біля річки Сухої з її потужними джерелами, що б'ють з Габрової криниці, з незапам'ятних часів вулиць Ковбасівка, Колонія, Корея та ін., які об'єднали в собі красиве українське село Зведенівку.

Куди б не кинула тебе доля, шановний зведенівчанин, - чи то в Канаду, чи в Америку, чи в Німеччину, чи Італію, в Польщу, Литву чи Молдову, в Казахстан, чи в ту ж Московію, у Крим чи на Волинь, в Одесу, Харків, Київ чи Донбас, я знаю: у серці твоєму завжди іскриться тепло, яке інколи так тривожить душу за дорогим, рідним, гарним і багатим, єдиним у всьому світі селом під назвою **З В Е Д Е Н І В К А**.

Тож знай: Тебе тут завжди пам'ятає Твій рід, Твоя вулиця, Твоя криниця. А коли знайдеться на віку Твоєму час, і Ти приїдеш у село, візьми з собою дітей своїх, онуків, правнуків. Проведи їх своєю вулицею, не обминай святого храму – церкви, навідайся на кладовище, покажи їм свою школу, батьківську хату, обов'язково зверни їхню увагу на черешню чи грушу, посаджену ще Твоїм дідом. І нехай в душі дитини залишається назавжди світлі спогади про нашу Україну, Київську Русь, про нашу Батьківщину, що починається з Твого села і завжди пам'ятай про його історію. Тому, що **пам'ять** та **історія** – це споріднені слова.

Звертаюсь до читачів села, особливо до молодшого покоління зведенівчан: Пам'ятайте тих, хто дав життя вам: батьків своїх – ангелів небесних. Адже це вони постійно моляться за вас, усе життя оберігають вас.

Бережіть своїх батьків, коли вони ще живі… Щоб потім не мучила совість, щоб у пам'яті вашій назавжди залишився образ живих мами і тата – ласкавих і добрих, ніжних і щирих, терпеливих і сильних, розумних і веселих, люблячих і уважних, мудрих і рішучих, турботливих і працьовитих, наполегливих і завжди заклопотаних.

Бережіть їх!

Пам'ятайте, що **село ваше, це ваша мала Батьківщина**. Любіть її. Щоб могли навчити дітей і внуків своїх слів:

«Я люблю тебе моє село, моя ти Батьківщино.
Я люблю тебе, Україно!»

Закінчуючи цю нескінченну сьогоднішню історичну розповідь про рідне село, з якого Ти, або предки Твої родом, автор повторить слова з пісні Сергія Свириди:

Серед горбистої рівнини – долини.
Тече там річка із джерел, із давнини,
А навкруги поля пшеничні золоті,
***Нічого кращого** не знайдеш у житті.*

***Моя Зведенівка** – моє ти ріднеє село,*
***Моя Зведенівка** в садах вишневих розцвіла!*
***Моя Зведенівка** – джерела чистої води,*
***Моя Зведенівка** в моєму серці назавжди.*

На світі безліч є доріг – ти вибирай,
*Та тільки рідного села **не забувай**.*
*Частинку чистої **подільської** краси*
*В своєму **серці** ти назавжди пронеси.*

Отож, шановні наші читачі – земляки!
Ніколи не забувайте свого села
і вчіть цього своїх дітей і внуків.
Не забувайте своєї Зведенівки чи Попелівки
і приїжджайте,
приїжджайте,
приїжджайте частіше до
батьківського дому.

Анатолій Нагребецький *Сергій Свирида*

ПРО АВТОРІВ:

Нагребецький Анатолій Никифорович

Народився 9 травня 1945 року в с. Плебанівка Шаргородського району Вінницької області. У віці шістнадцяти років Анатолій Нагребецький уже був педагогом. Спочатку старшим піонервожатим, потім учителем фізики, математики та музики і співів.

Але доля його склалася інакше. Працюючи на виборних посадах, одержав доступ до архівних документів, а згодом і до засекречених радянської пори документів. Сьогодні Анатолій Никифорович Нагребецький – Почесний краєзнавець України, член Національної Спілки Журналістів України. Він автор понад тридцяти робіт наукового характеру, які опублікував у районній, обласній та республіканській пресі. З-під його пера вийшло у світ два десятки книг з історії населених пунктів Шаргородщини. Потрібною і цікавою з'явилася на світ книга-енциклопедія Анатолія Нагребецького «Іменами багата земля Шаргородська», в якій автор описав історію кожного села Шаргородського району та про видатних людей, що жили чи живуть у них. Книга «Трагедія мого краю», яка вийшла у світ до 75-ї річниці Голодомору і в якій описані події, що відбувалися у всіх селах Шаргородщини, увійшла до наукового обігу.

Варті уваги книги Анатолія Нагребецького «Шлях крізь віки», в якій описано історії виникнення і функціонування усіх навчальних закладів Шаргородщини, а також книга «Мій рід, моє село», в якій іде мова про життя і діяльність ветерана війни і праці Івана Ульяновича Цурканя, книга «Ветерани Шаргородщини в роки Вітчизняної війни 1941-1945 рр.» та ін.

В книгах Анатолія Нагребецького описані події і факти, які відбувалися на теренах Шаргородщини, а також багато свідчень у формі розповідей колишніх і теперішніх старожилів цих сіл, ряд повчальних розповідей, у яких йде мова про різні шляхи людини до Бога.

Отже, з математичних наук – до КРАЄЗНАВСТВА і ЛЮДИНОЗНАВСТВА. Його напрямок письменницьких помислів – **місцева**

історія, де потрібні допитливість, небайдужість, уміння почути в маленькому, а побачити велике, в краплині роси – світ, в скалці сльози – характер долі. І все це викладено розлогою, барвистою, як весняний луг, зрозумілою через простоту, українською мовою. Вона у Анатолія Никифоровича метафорична, асоціативна, лаконічна і разом з тим, що є найголовніше – легко доступна масовому читачеві. В цьому найбільша краса його книг.

Нагребецький А. Н.

Відомого на Поділлі ентузіаста краєзнавчої справи Анатолія Никифоровича Нагребецького на протязі уже понад півстоліття супроводжують різного виду нагороди. Серед них державні нагороди: *Ювілейна медаль Президії Верховної Ради СРСР «20 лет Победы в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» (1965 р.), Медаль Президії Верховної Ради СРСР «Ветеран труда»* (1986 р.), *відзнака Президента України ювілейна медаль «25 років Незалежності України»* (2016 р.).

Нагороджений понад двома десятками Почесних Грамот і Дипломів районних, обласних, республіканських і Всесоюзних організацій. Присвоєно звання «Почесний краєзнавець України».

Слободянюк М.І. – кандидат педагогічних наук

Свирида Сергій Васильович

Народився 1 травня 1959 року в селі Зведенівка Шаргородського району в сім'ї вчителів: мати – Свирида Наталя Тимофіївна, батько – Свирида Василь Кіндратович.

У 1974-1978 р.р., після закінчення Зведенівської восьмирічної школи, навчався в Немирівському педагогічному училищі, де здобув фах учителя початкових класів.

З 1978 року розпочав свою педагогічну діяльність у Зведенівській восьмирічній школі. Спочатку – вихователем групи продовженого дня і учителем музики, потім – учителем географії та історії.

У 1978-1984 роках заочно навчався в Одеському державному університеті ім. І. Мечникова, за фахом – викладач географії.

1990-2007 роки – заступник директора з навчально-виховної роботи.

З 2007 року – вчитель географії та історії Зведенівської СЗШ І-ІІІ ст.

Свирида С.В. – автор монографій «Свідок двох століть», «Ой радуйся земле, Син Божий народився», фотоальбомів «Сім чудес Зведенівки» та «Мікротопоніми Зведенівки», навчально-дидактичних посібників «Контрольно-коригувальні тести. Географія 7 клас», «Контрольно-коригувальні тести. Історія України, 7 клас».

Свирида С.В. – автор-упорядник посібника «Історико-географічна характеристика населених пунктів Вінниччини. Шаргородський район».

В його творчому доробку пісні: «Моя Зведенівка», «Моє рідне село – це маленька моя Батьківщина…», «Подільський край», «А у мене є три Матінки», «Із походу козак повертав», «Останній дзвінок» та інші пісні і вірші.

Нагороди: Почесна Грамота Міністерства освіти України, знак «Відмінник освіти України», диплом та грамоти відділу освіти Шаргородської райдержадміністрації, Почесна грамота президії Вінницької обласної ради товариства охорони природи.

Сергій Свирида – дійсний патріот свого села, який постійно дбає про його духовне збагачення. Свідченням цьому є його належна участь у творенні цієї книги.

Володимир Кутнік –
Начальник
відділу освіти
Шаргородської РДА

Джерела та література, що були використані при написанні книги «Зведенівка — село на пагорбах Поділля»

Анапович О. Козацька енциклопедія… Київ, 2009, с.515.

Антонович В. Архивы Ю.-Зап. Росии, К., 1869, ч.-5, т.1, стр.1-94.

Антонович В. Исследование о гродах в Юго-Западной России по актам 1432-1798 годов, К., 1870.

Антонович В. Юрась Хмельниченко. Гетьмани України. К. ж «Україна», 1991. с.с. 59-61.

Аркас М. Історія України – Русі, Петербург, 1908.

Архів Пд.-Зах. Росії, ч.1, т.1, Київ, 1886, с.192.; ч. VII, т.2, Київ, 1890, с.192.

Баженов Л.В. Репресії царизму… у 30-40 рр. XIX ст., 1972, вип. 6, с.141.

Богослов Богдан, Сіонізм проти українців. Одеса, 2001,, с.89-90.

Боплан. Опис України, Київ, Наукова думка, 1990.

Вердум У. Щоденник подорожі, яку я здійснив у роки 1670, 1671, 1672... через королівство Польське, К., 1983.

Воля Олесь. Мор: Книга буття України, Київ. с.с. 453-458.

Гальчак С.Д. Визволення Вінниччини, Вінниця, 2005.

Горобець О.О. Родинна колиска – Джурин. Харків, 2008, с.с. 34-40.

Глухенький М. Коліївщина. Київ, 1966.

Грушевский М.С. Барское староство, Киев, 1894.

Грушевський М.С. Історія України-Руси XIV-XVI ст.ст. К.1993. с.95-96.

Гульдман В. Памятники старины в Подолии. Кам.-Под., 1901, с.с. 339-401.

Дан Олександр, Козацтво Брацлавщини…, (1648-1676), Київ, 2004.

Дмитрук О. Тризна, Вінниця, 2006.

Дорош М.Н. Битва на Синій Воді…, Вінниця, 2012.

ДАВО, ф.-Д. – 333, о.1, спр. 8, с. 19.

ДАВО, ф.р. – 898. о.1, спр. 4, с.с. 550-552.

ДАВО, ф.р. – 4422, о.1, спр. 10. с.с. 1-40.

ДАВО, ф.р. – 483, о. 1. спр. 10. с.с. 57, 58, 59.

ДАВО, ф.р. – 4932, о. 1, спр. 36, с. 49.

ДАВО, ф.р. – 848, о. 8, спр. 17, с.108.

ДАВО, ф.р. – 2217, о.3, о. зб. 8, с.с. 163, 1127, 1263.

ДАВО, ф.р. – 925, о. 8, спр. 80, с.с. 31, 162.

ДАВО, ф.р. – 835, о.1. спр. 11, с.257.

ДАВО, ф.р. – 136, о. 4, о. зб. 351, с.с. 23, 27.

ДАВО, ф.р. – 489. о. 1. од. зб. 822, с.с. 19-20.

ДАВО, ф.р. – 489, о.4, о. зб. 2, с. 243.

Документи Б.Хмельницького (1648-1957), Київ, 1961, с.190.

Журнал «Заклик». Київ. 1992 – травень.

Завальнюк К. Провісники волі, Літин, 2005.

Зінченко А.Л. Ця влада не від Бога, а від дракона. Ж. «Вітчизна» 1991, №4.

Енциклопедія Українознавства, Львів, 1993, т. 2, с.742.

Історія України в документах та матеріалах, т.III, Київ, 1941, сс..66-67, 115.

Історія міст і сіл УРСР. Вінницька область, Київ, 1972.

Книга Пам'яті України, Вінницька область, т.7, Київ, 1995.

Колісник В. Відомі поляки в історії Вінниччини. 2007. с.с. 730-732.

Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство, Київ, 1984.

Кульчицький Ю. Шаблі з плугів. Львів. 2000. с. 208.

Лисий А.К. Нариси історії Под. єпархії (1795-1995) Вінниця, 1995.

Лесюк М. Історія древньої церкви, Київ, 2013, с.с. 41–49

Мельник Я.И. 554 дня партизанской войны. Москва, 2006.

Муляр А.М. Сільське населення Правобережної України кінця XVII – поч. XVIII ст.

Нагребецький А.Н. Моя Плебанівка, Київ, 2001.

Нагребецький А.Н. Конатківці – єдине село на планеті. Вінниця. 2016.

Нагребецький А.Н. Трагедія мого краю, Вінниця, 2008.

Нагребецький А.Н. Шлях крізь віки, Вінниця, 2006.

Нагребецький А.Н. Рахни-Лісові – Яблунева перлина Поділля. Вінниця, 2014.

Нагребецький А.Н. Іменами багата земля Шаргородська. Вінниця. 2014.

Нариси історії Поділля, Київ, 1990, с.77.

Населені пункти Тульчинщини. 1927 р.

Огієнко І. Про сущність Православ'я. К. 1954.

Олійник А.Ф. Сонце над Бугом. Одеса. 1967. с. 18.

Отамановський В.Д. Вінниця в XIV-XVII ст. ст. Вінниця, 1933.

Петренко В.І. Більшовицька влада та українське селянство. Вінниця, 2008.

Переможці. Вінницька область, т.8. Вінниця, 2014.

Подольские епархиальные ведомости, 1863, №14, стр.556.

Полухин Л., М.Кривонос, Д.Нечай, И.Богун – народные Герои Освободительной войны 1648-1654 гг., Киев, 1954, стр. 8-12.

Полянський П.Б. Всесвітня історія 1914-1939 рр. К., 2004, с. 16.

Реєстр війська Запорозького, 1649 року, Київ, 1995, с.с. 250-252.

Реабілітовані історією. Вінниця, 2006-2015, т.1-5.

Редько Т. 33 канал, 30 квітня 2014 р.

Ролле Й. Про Кармалюка, Кам.-Под., 1883.

Ролле Й. Киевская старина, 1884, с. 61.

Русина О.В. Україна під татарами і Литвою, т.6, Київ: Альтернативи, 1998, ст.113.

Сборник сведений о Подольской губернии, вып.1,3. Кам.-Подольск, 1880, 1884, с.1-3, 35-60.

Сверстюк Є. Вінниця: Злочин без кари. Київ. 1994.

Сецинский Е.И. Приходы и церкви Подольской епархии. Біла Церква, 2009, с.с. 865, 868.

Смолій Б.А., Степанков В.С. Б.Хмельницький. Київ, 1995, сс.422-425.

УРЕ, Київ, 1963, т.13, с. 186.

Фабрично-заводские заведения России. С.-П. 1914.

Югов Олексій. Ратоборці, Львів, 1973.

Шипович И. О границах бывшей Брацлавщины… Винница, 1914.

Періодичні видання

Комунар, 1982, 1987, 1988, 1990, 1991.

Шаргородщина, 1994, 1995, 2006, 2011, 2016.

Вінниччина, 2002 10 вересня.

Вінницька газета, 2001 21 листопада.

Матеріали сільської бібліотеки с. Зведенівки.

Матеріали Зведенівської сільської ради.

Матеріали Шаргородського районного архіву.

Матеріали Тульчинського районного архіву.

Матеріали особового походження:

Матеріали з домашніх архівів жителів Зведенівки: Свириди С.В., Вітюка І.М., Невського В.В., Мельника Г.Ю., Марценюк Н.В., Зарічняк А.І., Стаєцької І.Г., а також записи і розповіді Свириди В.К., Малая О.П., Гнатюка К.І., Залозного Г.П., Дмитришеного А.П., Їжаківської Л.С. Сулими М., Свириди М., Смагло Н.Т., Волошиної Є.М., отця Михаїла Боднарука, Свириди Н.С., Сулими Ярослава, жительки с. Левківці Тульчинського району Леус Г.І., жителя с. Голинчинці Залецького І.А.

Зміст

Слово правди про село (*А. Сварчевський*) 4
Літопис Зведенівки – відродження села (*Г. Мельник*) 6
Про що говорить пам'ять (*А. Нагребецький, С. Свирида*) 9

РОЗДІЛ І. Географія села 11
Зведенівське горбогір'я 11
Дещо про назву села 29

РОЗДІЛ ІІ. Наші землі від найдавніших часів до XVI століття 30
Зведенівська старина 30
Про татарські набіги 41
Литовський період 53
Роки належності Зведенівки до Польщі 61

РОЗДІЛ ІІІ. У боротьбі за незалежність 69
Зведенівка у першій половині XVII століття 69
Гетьман Богдан Хмельницький і Шаргородщина 73
З біографії Данила Нечая 83
Полк Брацлавський – Данило Нечай – полковник.... 87
Народні герої Сірко та Морозенко і Шаргородщина...102

РОЗДІЛ ІV. Події XVII-XVIII ст. ст. 109
Власники зведенівських пагорбів у XVII-XVIII ст. ст. 109
Гайдамаччина від Шаргорода до Умані 116
Як карали Івана Гонту 121
Поділля під впливом Московської держави 126

РОЗДІЛ V. Життя селян у XIX столітті 132
Події на наших землях у XIX столітті.....132
Останній гайдамака.....133
Храми на Зведенівських пагорбах.....143
Домашні промисли і ремесла 149

РОЗДІЛ VI. Нелегке XX століття 171
Життя селян на початку XX століття.....171
Епоха панського роду Собанських у Зведенівці 178
Родове дерево Оскара Собанського.....187

РОЗДІЛ VII. Радянський період..... 188
Безвладдя і боротьба за владу рад 188
Нова влада і нові методи існування 197
20-30-ті роки XX століття 200
Коли дуже хочеться їсти.....210
Колективізоване село.....229
Роки більшовицької інквізиції 233
Фольклор протесту тих років.....247
Будівництво соціалізму у Зведенівці.....254

РОЗДІЛ VIII. Друга світова війна..... 259
На фронт!.....259
Партизанськими шляхами.....267
Вічна пам'ять героям! 311
Слово про ветеранів.....323

РОЗДІЛ ІХ. Післявоєнна відбудова і перебудова 342
Згуртованість – запорука успіху.....342
Від розквіту до занепаду 350

РОЗДІЛ Х. Влада Рад у Зведенівці 365
Ради у Зведенівці за 100 років (1917-2017) 365
Хмари Чорнобиля 388
Безглузді війни.....390

РОЗДІЛ ХІ. Мелодії храмів Зведенівки..... 403
Зведенівська церква – Божа окраса села.....404
Католицька Святиня на Зведенівських пагорбах ...421
На зустріч до Святішого 460
Католицькі служителі церкви – вихідці
із Зведенівки.....463
Чудотворна сила Святого Миколая 475
Господня долина.....486

РОЗДІЛ ХІІ. Соціальні та культурні заклади 492
Освіта у Зведенівці 492
Шкільне лісництво 516
З історії дитячих закладів 519
Клубні установи та бібліотеки 528
На сторожі здоров'я 547
З історії пошти у Зведенівці.....552

РОЗДІЛ XIII. Життя славнозвісних людей 557
Бондар Віктор Дем'янович 557
Бондар Марія Григорівна 560
Брацлавський Петро Францович.....564
Гончарук Василь Іванович.....566
Залозний Анатолій Анатолійович.....569
Куций Степан Юхимович 576
Кутнік Володимир Олексійович.....580
Малай Олексій Петрович.....583
Навертюк Олександр Васильович.....590
Юник Анатолій Васильович.....591

РОЗДІЛ XIV. Висновки або правда про наше минуле 592
Про авторів:.....602
Нагребецький Анатолій Никифорович 602
Свирида Сергій Васильович.....604

Джерела та література, що були використані при написанні книги «Зведенівка – село на пагорбах Поділля» 606

**Вінницька філія Центру дослідження історії Поділля
Інституту історії України НАН України
при Кам'янець-Подільському національному
університеті ім. Івана Огієнка**

**Вінницька обласна організація Національної спілки
краєзнавців України**

Анатолій Никифорович НАГРЕБЕЦЬКИЙ
Сергій Васильович СВИРИДА

ЗВЕДЕНІВКА – село на пагорбах Поділля

Комп'ютерний набір
Світлана Романова

Комп'ютерне редагування
Михайло Бойко

Видавець
ТОВ «Меркьюрі-Поділля»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4136 від 11.08.2011
Підписано до друку 25.03.2018
Папір офсетний. Ум.-друк. арк. 19,25.
Гарнітура Times New Roman
Друк офсетний. Наклад 200 прим. Зам 11
Друк ПП Балюк І.Б.
Тел./факс: (0432) 52-08-02
e-mail: balyk2@ukr.net